ALEXANDR SOLJENIȚÎN

primul cerc II

UNIVERS

CAPITOLUL LI

Nadia suspinase mult, muşcând cuvertura ca să-şi stăpânească tremurul. Perna era udă toată pe o parte.

Ar fi vrut să fugă din camera ei până în inima nopţii. Dar nu avea unde să meargă, în imensa Moscovă.

Nu era prima dată, de când locuia în oraş, că auzea cuvintele acestea tăioase: Ne strici bucuria! Nesuferito! Bombăni întruna! Fată bătrână! Cea mai rea era nedreptatea din aceste cuvinte! Ea, atât de veselă odinioară!

Dar ce era de mirare după aceşti cinci ani de minciună – o mască perpetuă care lungeşte şi crispează faţa, aspreşte vocea, amorţeşte judecata? Poate că devenise într-adevăr o fată bătrână nesuferită? Nu te poţi judeca pe tine însuţi. Nimic nu te descoperă mai bine ca un sejur printre egali într-un cămin universitar, fără o mamă care să-ţi şteargă lacrimile: aşa vezi răul din tine.

În afară de Gleb, nimeni nu o înţelegea. Nimeni...

Dar nici Gleb nu o înţelegea întotdeauna...

Nu îi spunea cum să acţioneze şi cum să trăiască.

Doar că timpul lui nu avea sfârşit...

Cu lovituri repetate şi sigure, dislocase, nimicise puterea ei de fiecare zi, susţinerea credinţei, aşteptarea, singurul motiv pentru care nu ceda altor bărbaţi.

Timpul lui nu se sfârşea!

Deci nu avea nevoie de ea... Deci ea se distrugea singură, asta era totul...

Nadia zăcea pe burtă. Între pernă şi cuvertură, privea fix un colţ de zid fără să ştie, fără să încerce să afle cauza acestui întuneric. S-ar fi spus că era foarte întuneric şi totuşi peretele galben, familiar lăsa să se vadă stropiturile unei văruieli grăbite.

Dintr-odată, prin pernă, Nadia auzi o bătaie uşoară pe panoul din placaj al uşii. Înainte ca Daşa să fi spus: „E Şceagov. Te scoli?“, Nadia aruncase perna cu un singur gest, sărise din

pat, se încălţase cu singurii ei ciorapi, îşi îndreptase fusta boţită, îşi trecuse pieptenele prin păr, căutase cizmele.

În lumina ternă şi cadaverică emisă de filamentul incandescent, Muza văzu gesturile acestea grăbite şi se dădu înapoi.

Daşa se aruncă spre patul Liudei, îl aranjă, îl făcu repede prezentabil.

Fu invitat oaspetele.

Şceagov avea pe umeri un palton vechi soldăţesc. Ţinuta lui era încă cea a unui militar: ştia să se aplece în faţă, dar fără să rotunjească spatele. Gesturile lui erau măsurate.

– Bună seara, dragele mele. Am venit să văd ce faceţi fără lumină, ca să fac şi eu. Ce plictiseală mortală!

(Ce uşurare! Tenebrele ceroase ascundeau ochii Nadiei, umflaţi de lacrimi.)

– Aşa-i că nu v-am fi văzut, fără pana aceasta?

– În nici un caz. O lumină prea vie răpeşte farmecul de pe feţele femeilor. Atunci le vezi expresiile răutăcioase, privirile invidioase (ai fi crezut că fusese în cameră cu puţin timp în urmă), ridurile, machiajul inoportun. Dacă aş fi femeie, aş da o dispoziţie legală, pentru ca lumina să fie cernută seara. Aşa, fetele s-ar mărita repede.

Daşa îl privi cu severitate. Aşa vorbea el şi ea nu aprecia deloc frazele acestea care păreau învăţate pe de rost.

– Pot să mă aşez?

– Vă rog, spuse Nadia cu tonul egal al unei stăpâne, fără nici o urmă din sfârşeala, din amărăciunea, din lacrimile de adineauri.

Ei îi plăceau, din contră, stăpânirea de sine, tonul indulgent, vocea fermă şi gravă a acestui bărbat. Iradia calm. Chiar şi glumele lui păreau agreabile.

– E posibil să nu mai fiu invitat o dată. Ar fi ceva normal pentru casa aceasta. Aşa că mă grăbesc să mă aşez. Ce faceţi dumneavoastră, tinere aspirante?

Nadia rămânea tăcută. Nu putea să-i vorbească prea mult, fiindcă se ciorovăiseră în ajun şi Nadia, cu un gest brusc, necontrolat, mai familiar decât ar fi îngăduit relaţiile lor, îl lovise cu ghiozdanul în spate şi fugise. Era prostesc şi pueril, aşa că acum se simţea uşurată că nu era singură.

Daşa răspunse:

– Eram pe punctul de a pleca la cinema. Dar nu ştiam cu cine.

– Ce rulează?

– *Mormântul indian.*

– Nu trebuie să lipsiţi. Cum spunea o infirmieră: „Plin de împuşcături, plin de morţi, un film minunat!"

Şceagov se instalase confortabil în faţa mesei de zi.

– Scuzaţi-mă, scumpelor, dar eu credeam că o să vă găsesc dansând în cerc şi am dat peste un loc al tenebrelor. Aveţi poate necazuri din cauza originii familiale? Aţi fost copleşite de ultima decizie a Partidului? Nu mi se pare că ar putea privi aspirantele.

– Ce-i cu decizia asta? întrebă Nadia, cu o voce aproape albă.

– Cum ce e? Se controlează prin opinia publică originea socială a studenţilor, se verifică exactitatea declaraţiilor lor. E o lume de posibilităţi: poate fi vorba despre o confidenţă, despre nişte cuvinte scăpate în somn, despre o scrisoare citită indiscret, ce ştiu eu.

(Iar cercetări, iar notificări! Ce otravă! Şi cum să scapi?...)

– Ei, Muza Ghiorghievna? Nu aveţi nimic să vă reproşaţi?

– Ce gând urât! exclamă Muza.

– Vreţi să vă distrez mai mult? Să povestesc irezistibila istorie a votului secret de ieri, din consiliul Institutului de Mecanică Matematică?

Şceagov li se adresa la toate, dar spiona reacţiile Nadiei. Voia de mult să ştie ce aştepta de la el. Fiecare ocazie nouă descoperea şi lămurea o intenţie ascunsă până atunci...

...Odată rămăsese aşezată în faţa tablei de şah şi îi ceruse să joace cu ea, ca să înveţe mutările.

(Pe cuvântul meu! Şahul e un mod de a-ţi trece timpul!)

Altădată îl invitase să vină s-o asculte atunci când cântase la un concert.

(Ce ar fi fost mai natural? Ne place să avem ca spectatori oameni care nu ne sunt indiferenţi!)

Într-o zi avu un bilet „disponibil" şi îl invită la cinema.

(Oh, doar pentru o iluzie de o seară, ca să fie văzută lângă un bărbat... Să se sprijine de braţul lui!)

Şi de ziua lui îi oferise o agendă, făcând mutre, îi strecurase cu stângăcie cadoul în buzunarul vestonului şi fugise. Curios mod de a face un cadou! De ce fugise?

(Jenă, pur şi simplu, puţină neîndemânare, asta era totul!)

O ajunsese din urmă pe hol, se luptase cu ea, se prefăcuse că vrea să-i înapoieze cadoul şi profitase de această ocazie ca s-o ia în braţe – unde nu rămăsese decât o clipă, dar aşteptase totuşi puţin înainte de a se elibera.

(Ce mulţi ani trecuseră de când nu mai simţise atingerea aceasta pe braţele, pe picioarele ei...)

Acum era lovitura cu ghiozdanul...

Ca şi faţă de celelalte, Şceagov păstrase o rezervă rece în privinţa Nadiei. Ştia cum te puteai încurca în istoriile acestea sentimentale, fără nici o speranţă de scăpare. Poate că era vorba doar de o femeie singură? Îi trebuia un curaj inflexibil ca să spună nu!

Aşa că ieşise din cameră şi se îndreptase spre nr. 318, sigur că o va găsi acolo pe Nadia, şi cu o tulburare crescândă.

...Desfăşurarea bizară a votului secret trezi un hohot de râs, dar din pură politeţe.

– Deci vine odată lumina asta? strigă Muza, cuprinsă de nerăbdare.

– Constat că povestirile mele nu vă amuză. Mai ales pe Nadejda Ilişişna. Din câte văd ochii mei, e întunecată ca noaptea. Nu ştiu de ce. Nu mai târziu decât alaltăieri i-au dat o amendă de zece ruble şi cred că asta o necăjeşte, regretă banii aceştia.

De-abia pronunţase fraza, că Nadia, ca arsă, apucă poşeta, o deschise brutal, scoase pe întuneric ceva din ea şi îl sfâşie cu o violenţă isterică, iar bucăţile căzură pe masă, sub nasul lui Şceagov.

– Muza! Vii? Ultimul avertisment! strigă Daşa cu o voce dureroasă, luându-şi paltonul.

– Sosesc! îi răspunse Muza cu o voce surdă şi, şchiopătând, se îndreptă spre cuier.

Şceagov şi Nadia nu se întoarseră s-o vadă ieşind.

După ce închiseră uşa după ele, Nadia simţi că o cuprinde groaza.

Şceagov apropie de ochi bucăţele de hârtie. Erau resturile, scârţâitoare încă, ale unei alte bancnote de zece...

Se ridică, lăsându-şi paltonul pe scaun, înconjură mobilele cu o mişcare suplă, se apropie de Nadia, pe care o domina. Uni în mâinile lui mari mâinile mici ale fetei.

– Nadia, îi spuse el. Şi era pentru prima dată că îi spunea simplu, pe numele mic.

Ea rămase nemişcată, conştientă de slăbiciunea ei. Impulsul violent care o îndemnase să rupă bancnota se risipise la fel de repede cum venise. Îi veni gândul bizar că nu era lângă ea supraveghetorul cu mutră de taur. Că puteau să-şi vorbească în voie. Şi să hotărască singuri când să se despartă.

Văzu de aproape faţa aceea fermă şi regulată, o faţă în care jumătatea dreaptă nu se deosebea de cea stângă. Îi plăcea regularitatea acestei feţe.

El îşi întinse degetele şi acestea alunecară spre coate, spre bluza de mătase a Nadiei.

– Lăsaţi-mă! răspunse Nadia cu regret şi delăsare.

– Cum vreţi să vă înţeleg? continuă el, alunecând de la coate spre umeri.

– Ce să înţelegeţi? întrebă ea cu o voce aproape imperceptibilă.

Dar nu lupta să scape!

Atunci o strânse de umeri şi o trase spre el.

Tenebrele gălbui ascunseră flacăra violentă care se aprinse pe faţa Nadiei.

Se propti în pieptul lui Şceagov şi se îndepărtă de el.

– Cum aţi putut să credeţi?

– Naiba ştie ce să mai cred despre dumneavoastră! murmură el lăsând-o şi se apropie de fereastră.

Apa murmura liniştită în calorifer.

Nadia îşi aranjă părul cu mâinile tremurând.

Cu mâinile tremurătoare, el îşi aprinse o ţigară.

– Ştiţi, întrebă el, apăsând pe fiecare silabă, cum se aprind paiele uscate?

– Ştiu. Un foc ce urcă până la cer, apoi o grămăjoară de cenuşă.

– Până la cer! repetă el.

– O grămăjoară de cenuşă.

– Atunci, de ce aruncaţi întruna tăciuni într-o gireadă de paie uscate?

(Oare aşa era?... Cum se putuse înşela el? Uneori vrei să placi, doar o clipă. Să simţi un minut că ai fost preferată, că ai rămas cea mai frumoasă.)

– Să ieşim! Să mergem undeva, oriunde! ceru ea.

– Nu o să ieşim. O să rămânem aici.

Îşi regăsise modul obişnuit, flegmatic, de a fuma, cartonul ţigării atingea uşor comisura buzelor lui voluntare, şi aceasta era încă o trăsătură care îi plăcea Nadiei.

– Nu, vă rog, să mergem oriunde! repetă ea, insistentă.

– Aici sau nicăieri, hotărî el nemilos. Sunt obligat să vă avertizez că sunt logodit.

CAPITOLUL LII

Nadia și Șceagov se apropiaseră fiindcă nici unul din ei nu era din Moscova. Moscoviții pe care îi întâlnea Nadia printre „aspiranți" sau în laboratoare erau îmbibați, ca de o otravă, de inexistenta lor superioritate, de spiritul acela de „clopotniță moscovită", care se vedea limpede în cazul lor. În grupul lor, oricare i-ar fi fost succesele universitare, trecea drept o ființă de clasa a doua.

Cum putea să nu-l stimeze pe Șceagov, provincial și el, dar care își croia drum în mediul acesta cu dezinvoltura unui spărgător de gheață care înfruntă dintr-odată un val simplu și slab. Într-o zi, în sala de lectură, un tânăr „candidat" în Științe, dorind să-l umilească pe Șceagov, îl întrebase, întorcându-și disprețuitor capul de viperă:

– De fapt, din ce ținut veniți?

Acesta, mai înalt decât interlocutorul său, îl măsurase cu un fel de compasiune delăsătoare și, legănându-se imperceptibil din față în spate, spusese:

– Un ținut în care n-ați pus niciodată piciorul, care se numește *Frontul*, cantonul adăposturilor blindate.

S-a observat demult că viața și biografia noastră nu se întrepătrund într-un flux regulat, repetat an după an. Fiecare om are timpul lui în care se dezvăluie pe deplin, în care simte lucrurile mai profund, în care se mărturisește cu totul lui însuși și altora. Orice eveniment important i s-ar întâmpla, nu este vorba decât despre recăderea, despre inerția șocului inițial: ne amintim cu delectare, ne bucurăm pe toate tonurile de o melodie care a răsunat odată în noi. Se întâmplă ca timpul acesta al vieții să coincidă cu copilăria și, în cazul acesta, rămâi copil toată viața. La alții e prima dragoste: așa s-a răspândit fabula conform căreia nu iubim decât o singură dată. Pentru alții e paroxismul bogăției, al onorurilor, al puterii – și

până le vor cădea dinții, vor molfăi marele lor trecut. Pentru Nerjin era închisoarea. Pentru Şceagov, Frontul.

Şceagov cunoscuse tot războiul: căldura şi frigul. Mobilizat în primele luni, nu „scăpă" decât în 1946. În timpul celor patru ani de război nu avu nici o zi în care să fie sigur dimineaţa că va trăi până seara: nu fu niciodată afectat Statului Major şi nu rămase în spatele frontului decât atunci când era în spital. Cunoscu retragerea din '41 în estul Kievului şi cea din '42 de pe Don. Deşi războiul luase o turnură mai bună, avu tristul privilegiu de a fi implicat în retragerea din '43 şi în cea din '44, de lângă Kovel. În gropile de pe drum, în tranşeele spălate de ploaie, între ruinele calcinate, învăţase să aprecieze o gamelă de supă, o oră de pauză şi sensul unei prietenii adevărate, de fapt, sensul întregii vieţi.

Încercările prin care trecuse căpitanul de genişti Şceagov nu se puteau cicatriza uşor. Nu putea admite altă deosebire între oameni decât aceea care îl opune pe soldat celor din jur. Pe străzile Moscovei, care uitaseră totul, simţea că însuşi cuvântul acesta, „soldat", era o dovadă de sinceritate şi prietenie. Experienţa îl făcea să-i suspecteze pe toţi cei care nu cunoscuseră proba focului.

După război, Şceagov se trezi singur pe lume: căsuţa părinţilor săi fusese rasă de o bombă. Avea la el tot ce poseda şi o valiză de obiecte şterpelite din Germania. Este adevărat că, pentru a se atenua şocul vieţii civile, ofiţerii demobilizaţi primiră, timp de douăsprezece luni, o „alocaţie pentru războinici", o favoare.

La întoarcerea din război, ca toţi cei care reveneau de pe front, Şceagov nu recunoscu ţara pe care o apărase ani la rând: cele câteva amintiri de egalitate pe care le păstrau tinerii în memorie se risipiseră ca ultimele urme ale unei brume. Ţara se înăsprise până la cruzime, dezbrăcată de orice conştiinţă morală, şi un abis se deschisese între mizeria palidă a unora şi opulenţa insultătoare, adipoasă, a altora. De fapt, băieţii se întorseseră de pe front mai buni decât plecaseră – pentru o vreme –, purificaţi de apropierea morţii, şi asta îi făcea să vadă mai bine schimbarea fină şi profundă de acasă.

Aceşti foşti soldaţi erau toţi aici, acum – şi mergeau pe străzi, luau metroul, purtau haine civile, de nerecunoscut. Şi sfârşiseră prin a adopta ca disciplină suverană nu legea de pe front, ci legea descoperită la întoarcere.

Aveau pentru ce să-şi prindă capul în mâini şi să se întrebe de ce se bătuseră. Mulţi dintre cei care formulau această întrebare fură repede închişi.

Şceagov fu atent. Nu era una dintre firile acelea ireductibile care se aruncă, cu capul în jos, în căutarea dreptăţii universale. Înţelese că lucrurile mergeau în ritmul lor şi că nu puteau fi oprite. Alternativa era să sari sau nu pe scară. Era totuşi evident că fiica unui membru al Comitetului Executiv era prin naştere dăruită unei vieţi în care nu îţi murdăreşti mâinile şi că nu avea să muncească niciodată într-o uzină. Nu se putea ca un secretar licenţiat al Comitetului Regional să accepte să taie butuci. Normele de producţie nu erau executate de cei care le inventau, aşa cum generalii care semnează ordinul de atac nu asistă niciodată la asalt.

Adevărul era că nimic din toate acestea nu era nou pentru planetă, doar surprinzător pentru o ţară revoluţionară. Era umilitor să spui că un căpitan Şceagov, în ciuda anilor de slujire neîntreruptă, nu dobândise nici un drept, că intra fără nici un beneficiu într-o viaţă pe care o apărase în lupte crunte. Ca să-şi stabilească drepturile trebuia să lupte cu mâinile goale, fără împuşcături sau grenade, de la o treaptă la alta, cu lovituri de ştampilă pe hârtia timbrată.

Toate acestea zâmbind.

Prea grăbit să ajungă pe front, Şceagov nu se silise să termine anul cinci şi să obţină o diplomă. După terminarea războiului trebui să răscumpere toată întârzierea aceasta şi să-şi croiască drum până la teză. Înainte de război voia să se specializeze în mecanică teoretică. Pe atunci era uşor. După război începu o luptă febrilă şi generalizată pentru Ştiinţă, nu conta ce ştiinţă, prima la care erai acceptat.

Fie. Îşi măsură forţele pentru o campanie nouă şi îndelungată. Puţin câte puţin îşi vându trofeele germane. Neglija variaţiile modei masculine în materie de pantofi şi veste şi, din provocare, continua să târască după el efectele personale de la

demobilizare: cizmele, pantalonii din gabardină, bluza din lână englezească împodobită cu patru rânduri de decorații și două trese fiindcă fusese rănit. Acest farmec războinic îl apropia în ochii Nadiei de alt căpitan combatant, Nerjin.

Atât de vulnerabilă la cea mai mică glumă, la cea mai neînsemnată ofensă, se simțea ca o fetiță în fața filozofiei cuirasate a lui Șceagov și îi cerea sfatul (dar îl înșela cu încăpățânare, spunându-i că Gleb dispăruse în prima linie).

Nadia nu fusese atentă nici la modul, nici la momentul în care se lăsase implicată în povestea cu biletul „disponibil" sau în gestul afectuos al agendei. De la sosirea lui Șceagov și mica ceartă cu Dașa, Nadia înțelesese că venise s-o vadă pe ea și că trebuia să se întâmple ceva.

Cu puțin timp înainte își plângea neconsolată viața spartă, și totuși gestul acesta de a rupe bancnota o trezise, o umpluse de forțe și o determinase să înceapă o viață adevărată, și imediat.

Și inima ei nu văzuse nici o contradicție în asta.

Înghițindu-și tulburarea produsă de scurtul lor joc, Șceagov își regăsise manierele liniștite.

Îi dăduse de înțeles acestei fetițe că nu se putea aștepta la căsătorie.

Când îi vorbise despre logodnica lui, Nadia traversase cu pași împleticiți camera, ajunse și ea la fereastră și începuse să deseneze pe sticlă, fără nici o vorbă.

Îți făcea milă. Ar fi vrut să rupă tăcerea cu vorbe simple, într-un acces de sinceritate îndelung amânată, să-i explice că, sărmană „aspirantă" fără relații și viitor, nu avea ce să-i ofere. Nu-și luase partea de prăjitură (și ar fi ales cu totul altă cale dacă, la noi, oamenii talentați nu și-ar fi rupt gâtul la jumătatea drumului). Simțea dorința de a se mărturisi: logodnica lui, deși foarte leneșă, nu era coruptă. Locuia într-un apartament frumos, într-o reședință somptuoasă rezervată elitei. Un portar la intrare, trepte acoperite cu covoare – unde găseai așa ceva în toată Uniunea? Și apoi rezolvai dintr-o lovitură toate problemele. Ce putea să spere mai bun?

Plănuia să-i vorbească despre toate astea, dar nu spunea nimic.

Cu tâmplele lipite de sticlă și ochii în noapte, Nadia comentă cu tristețe:

– E perfect, ce mai. Dumneavoastră sunteți logodit. Eu sunt căsătorită.

– Căsătorită? Cu un dispărut?

– Nu, nu e dispărut, murmură Nadia.

(Cu câtă mânie se trăda...)

– Sperați că trăiește?

– L-am văzut... Chiar astăzi...

(Se trăda, dar era mai bine decât să fie crezută o puștoaică ce se arunca de gâtul bărbaților!)

Șceagov înțelese repede sensul cuvintelor ei. Fiindcă nu avea un spirit feminin, nu își spusese că Nadia era abandonată. Știa că „dispărut“ însemna aproape întotdeauna „deplasat“ și orice deplasare din străinătate în Uniune sfârșea inevitabil în spatele gratiilor.

Se apropie de Nadia și o prinse de cot:

– Gleb?

– Da, lăsă ea să-i cadă cu o voce albă, cu o indiferență totală.

– Atunci e la zdup?

– Da.

– Înțeleg, înțeleg, înțeleg! spuse Șceagov ușurat.

Se gândi. Părăsi camera cu pași mari.

Nadia era atât de copleșită de rușine și disperare, încât nu simți nota nouă din vocea lui Șceagov.

Plecase. Cu atât mai rău, ea era fericită că spusese totul. Acum se regăsea față în față cu oroarea răului său.

Filamentul agoniza mereu, de-abia incandescent.

Târându-și picioarele ca un ocnaș, Nadia traversă camera, găsi o țigară în buzunarul mantoului, puse mâna pe chibrituri, fumă. Găsea o satisfacție ciudată în acreala grețoasă a țigării.

Novice încă, avu un acces puternic de tuse.

În plimbarea ei văzu paltonul lui Șceagov, o grămadă informă pe scaun.

Ce mod de a fugi! Așa de speriat, că își uitase paltonul.

În tăcerea deplină, radioul din camera vecină dădea... da, Studiul în *fa* minor de Liszt.

Ah! Și ea îl cântase în tinerețe – dar ce putea ce înțeleagă din el? Degetele îl cântau, bineînțeles, dar în inima ei nu exista un ecou pentru acest *disperato*, pentru elanul acesta disperat...

Cu fruntea sprijinită de tocul ferestrei, cu brațele îndepărtate, Nadia atingea cu palmele sticla rece.

Era crucificată parcă pe crucea din lemn a ferestrei.

O minusculă sursă de căldură se trezise în ea și apoi nimic.

În câteva minute se resemnă cu această pierdere.

Și redeveni soția lui Gleb.

Sonda întunericul, încercând să distingă drumul spre închisoarea Matroskaia Tișina.

Disperato! Această disperare a neputinței, acest elan de a ieși din nămol, această recădere! Acest *re* bemol ascuțit, insistent, un strigăt de femeie care se sparge! Un strigăt pe care nu-l poate rezolva nici un acord.

Nadia uitase cu totul de Șceagov și iată că acesta intră fără să bată.

Aducea două păhărele și o sticlă. Haide, soție de soldat! spuse el cu o jovialitate brutală. Nu te supăra! Ia paharul acesta. Cât timp există viață, există și speranță. Să bem. *Pentru învierea morților!*

CAPITOLUL LIII

De duminică de la ora șase până luni dimineața, *șarașka* avea și ea parte de un repaus general. Nu aveai cum să scapi de această iritantă întrerupere a lucrului iobagilor, fiindcă externii nu făceau decât un schimb duminica. Această tradiție abominabilă nu era contestată nici de comandanți, nici de locotenenți-colonei, care nu țineau nici ei să lucreze duminică seara. Mamurin, Masca de Fier, era singurul care regreta aceste seri de vid, în care externii o ștergeau și toți *zekii* – ființe omenești în felul lor – se retrăgeau în colțuri: atunci el trebuia să hoinărească pe holurile pustii ale Institutului, prin fața ușilor blindate sau sigilate sau să se învârtă în celula lui, între lavabou, dulap și pat. Mamurin făcuse tot ce-i stătea în puteri pentru ca Nr. 7 să lucreze și duminică seara, dar nu putuse învinge conservatorismul direcției Închisorii speciale, care se temea să nu fie silită să dubleze efectivul de supraveghetori din interiorul „zonei".

Lucrurile se aranjaseră în așa fel, încât zeci de prizonieri, călcând în picioare argumentele raționale și dispozițiile legale referitoare la munca forțată, se bucurau de o distracție nerușinată în serile de duminică.

Pentru un ochi neatent, această distracție duminicală s-ar fi putut confunda cu un supliciu imaginat de diavol. Obscuritatea din jur și „vigilența" dublă de duminică interziceau administrației să organizeze plimbări în curte sau proiecții cinematografice într-un hangar. După un an de corespondență cu instanțele cele mai înalte fură interzise „chitara", „balalaica" și „armonica" și, prin urmare, toate instrumentele de un volum superior, fiindcă sunetul lor ar fi putut ascunde zgomotul unor săpături subterane efectuate de prizonieri sub temelia edificiului. (Delegații „operaționali" își hărțuiau mereu spionii, ca să afle dacă deținuții nu aveau fluiere sau flajolete de fabricație proprie, și orice muzicuță improvizată din dinții unui pieptene aducea cu sine o convocare în biroul direcțiunii

şi întocmirea unui proces-verbal conform.) Ca să nu mai vorbim despre receptoarele radio sau electrofoanele, chiar stricate, care nu erau permise în dormitoare.

Este adevărat că deţinuţii aveau voie să frecventeze biblioteca. Dar nu e mai puţin adevărat că Închisoarea specială nu avea un buget cu care să cumpere cărţi sau o mobilă în care să le aşeze. Rubin fusese numit bibliotecarul închisorii, pur şi simplu (la cererea sa, de altfel, fiindcă sperase să pună mâna pe nişte cărţi bune). Apoi, într-o bună zi, i se încredinţară o sută de tomuri desperecheate şi ferfeniţite: *Mumu* de Turgheniev, *Scrisorile* lui Stasov, *Istoria Romei* de Mommsen – şi i se ordonă să le pună în circulaţie printre prizonieri. Aceştia cunoşteau de mult cărţile respective, nu aveau chef să le recitească şi se aprovizionau cu cărţi de la „externe", ceea ce deschidea un câmp vast pentru anchetele „delegaţilor operaţionali".

Pentru zburdălniciile lor, deţinuţii dispuneau de zece camere repartizate pe două etaje, de două holuri la primul etaj şi la parter, de scara îngustă care lega aceste două niveluri şi de cabinetul de studiu ascuns sub sus-numita scară. Distracţia lor consta în permisiunea de a sta în pat – şi chiar de a dormi, dacă nu era prea mare vacarm –, de a se aşeza pe pat – din lipsă de scaune –, de a-şi fuma tot aleanul pe holuri, de a străbate camerele sau de a rătăci dintr-o cameră în alta în cămaşă, de a vorbi despre politică în prezenţa spionilor şi de a folosi toaletele fără păcăleli, nici restricţii (în toate formele îmbrăcate de nemuritoarea libertate, şi acest lucru nu poate fi savurat pe deplin decât de cei care au stat mult la închisoare şi au fost nevoiţi să se ducă de două ori pe zi la latrinele comandamentului). Plenitudinea acestei distracţii era faptul că te bucurai de timp ca de un lucru *propriu*, nu ca de un bun public. Şi distracţia aceasta era considerată reală.

Pentru prizonieri era o distracţie şi baricadarea uşilor grele de metal din exterior, pe care nu le mai deschidea nimeni: nimeni nu mai venea să-i convoace sau să-i maltrateze. În timpul acestor ore scurte, lumea exterioară nu lăsa să se filtreze nici un sunet, nici un cuvânt, nici o imagine, nimic care să le tulbure sufletul. Marea distracţie era că lumea exterioară – Universul şi stelele lui, planeta şi continentele ei, şi Imperiul

întreg cu festinurile unora şi „gărzile muncitoreşti de onoare" ale altora –, totul se scufunda în neant, se îneca într-un ocean negru, aproape indistinct, dincolo de ferestrele zăbrelite, în haloul galben şi neclar al felinarelor din „zonă".

Luminată în interior de nestinsa lumină electrică a MGB-ului, cu lateralele de patru cărămizi şi jumătate, arca cu două punţi a sus-numitului seminar plutea fără grijă şi fără zgomot pe oceanul întunecat al destinului şi erorilor umane, şi prin hublourile ei nu se vedeau decât petele de lumină albicioasă.

În timpul acestei nopţi de duminică spre luni, luna putea să explodeze, Alpii să se mute în Ucraina, oceanul să înghită Japonia şi un nou potop să se dezlănţuie, prizonierii întemniţaţi în arcă n-ar fi ştiu nimic până la apelul de luni dimineaţă. De asemenea, în orele acestea, nu puteau fi alarmaţi de telegrame familiale sau de telefoane supărătoare, de difteria unui copil sau de o arestare nocturnă.

Mateloţii de pe arcă erau imponderabili, ca şi gândurile lor. Nu le era foame, deşi nu erau sătui. Fiindcă nu aveau nici un strop de fericire, nu se temeau că o vor pierde. Spiritul lor nu era bântuit de vreo preocupare pur profesională, intrigă sau avansare, umerii lor nu se încovoiau sub povara grijilor stârnite de chirie, de combustibil, de pâine, de hainele copiilor. Dragostea – bucuria perpetuă şi chinul oamenilor – nu le putea transmite frigurile sau agonia ei. Pedeapsa era atât de lungă, încât nici unul dintre ei nu se gândea la anii de după eliberare. Oameni cu minţi distinse şi cultivate, cu experienţe bogate, dar prea prinşi de viaţa de familie ca să poată oferi destul prieteniei aparţineau aici numai prietenilor.

Lumina puternică a lămpilor se oglindea pe plafoanele albe şi pe pereţii văruiţi şi ţintuia miliarde de raze mărunte în minţile pline de lumină.

De aici, de la bastingajul acestei arce care îşi trasa cu fermitate conturul în tenebre, îmbrăţişai cu uşurinţă, dintr-o privire, curentul sinuos şi abătut al istoriei blestemate: vedeai tot ansamblul dintr-o singură privire, ca de la o imensă înălţime, dar foarte minuţios – ca pe nişte pietricele –, cum nu l-ai fi putut vedea dacă ai fi fost cufundat în curgerea ei.

Şi în orele acestea de duminică seara, materia şi trupul nu mai vorbeau despre ele. Spiritul prieteniei virile şi al filozofiei plana sub velatura arcuită a plafonului.

Poate că aceasta era fericirea pe care au încercat zadarnic s-o definească şi s-o propună toţi înţelepţii Antichităţii?

CAPITOLUL LIV

Camera care se rotunjea în semilună la primul etaj, sub bolta înaltă a fostului naos, oferea un câmp vast de gândire, deosebit de vesel.

Cei douăzeci şi cinci de pensionari se treziră adunaţi cu toţii acolo pentru şase ore. Unii se grăbeau să se simtă în largul lor, în dorinţa de a-şi despuia pielea de ocnaşi, şi se aruncau pe paturi (sau se căţărau ca nişte maimuţe pentru a ajunge la ele), alţii se culcau fără să se dezbrace de salopete, alţii, căţăraţi pe înălţimi, strigau un prieten de la celălalt capăt al camerei, iar alţii nu făceau nimic încă, îşi măsurau paşii şi scrutau împrejurimile, savurând dinainte orele de libertate iminentă şi neştiind cum să le inaugureze într-un mod cât mai agreabil.

Printre cei din urmă se distingea Isaac Kagan, o fărâmă de om cu bucle negre, supranumit „regele acumulatorilor". Se simţea foarte bine dispus în camera aceasta mare şi luminoasă, el, care urca din buncărul acumulatorilor, gaură închisă în care îşi îndeplinea meseria de cârtiţă, câte paisprezece ore pe zi. Nu se plângea, de altfel, de această muncă subterană şi spunea că într-un lagăr şi-ar fi înghiţit demult certificatul de naştere, fiindcă nu era dintre palavragiii aceia care susţin că „lagărul e mai bun decât libertatea".

În civilie, Isaac – care nu-şi terminase studiile de inginer – fusese magaziner într-un depozit de materiale tehnice şi se încăpăţânase să ducă o viaţă măruntă şi ştearsă şi să rămână deoparte în timpurile acestea de grandioase realizări. Considera că meseria lui paşnică de magaziner era cea mai liniştită şi mai profitabilă dintre toate. Fire închisă, ascundea o pasiune incandescentă pentru câştig, care îl devora în întregime. Nu se simţea tentat de nici o formă de activitate politică. Se încăpăţâna să respecte, la depozit, legea sabatului. Dar Securitatea statului are motivele ei şi alese să pună gheara pe Kagan: îl chemă în diferite cabinete închise cu grijă, îi dădu întâlniri în diverse locuri

aparent anodine şi îl presă să intre în slujbă ca informator secret. Acest lucru îl contrariase foarte mult. Nu avea nici îndemânarea, nici curajul (ne întrebăm cine ar fi dovedit aşa ceva!) de a le spune acestor domni că i se propunea o infamie. Folosi deci o perseverenţă inepuizabilă de a tăcea, de a se bâlbâi, de a tergiversa, de a scăpa, de a se răsuci pe scaunul lui şi nu semnă nici un angajament. Nu că ar fi fost cu totul incapabil de spionaj. Ar fi pârât fără să clipească pe oricine i-ar fi făcut rău sau l-ar fi umilit, dar, în fundul sufletului, îi repugna să denunţe oameni care îi arătaseră simpatie sau chiar indiferenţă.

Încăpăţânarea lui îi aduse ranchiuna Securităţii statului. Nu te poţi păzi niciodată din toate părţile. Într-o zi, la magazin, intră într-o discuţie în care un tip se plângea de un utilaj, altul de aprovizionare, altul de planificare. Isaac nu deschise ciocul cu ocazia asta, ocupat să-şi completeze borderourile cu un creion fucsia. Afacerea fu divulgată (şi pe drept cuvânt), fiecare denunţă cuvintele vecinului şi primiră cu toţii zece ani pe baza alineatului 10. El asistă la toate cele cinci confruntări, dar nu se găsi nici un martor care să-l acuze că ar fi rostit un cuvânt. Dacă articolul 58 nu ar fi fost atât de restrictiv, ar fi trebuit să-i dea drumul. Dar judecătorul de instrucţie era sigur pe el, adică pe alineatul 12 din acelaşi articol, care prevedea delictul de *non-denunţare*. Şi acest lucru îi aduse lui Kagan, ca şi celorlalţi, pedeapsa astronomică de zece ani.

Din lagăr, Kagan ajunse în *şaraşka* datorită unei viclenii puţin obişnuite. În momentul dificil în care îl alungau din funcţia lui de „adjunct al şefului de baracă" pentru a-l expedia pe un şantier de cherestea din pădure, scrise o scrisoare tovarăşului Stalin, preşedinte al Consiliului de Miniştri, în care se angaja să realizeze teleghidajul prin radio al vedetelor lansatoare de torpile, în măsura în care i-o îngăduia guvernul.

Nimerise în plin. Nici un membru al guvernului nu ar fi clipit dacă Kagan ar fi scris o scrisoare în care ar fi apelat pur şi simplu la omenie sau s-ar fi plâns de nefericirea lui, sau ar fi strigat după ajutor. Dar o invenţie atât de strălucitoare, cu viitor strategic, merita ca autorul ei să fie adus imediat la Moscova. Kagan fu condus la Marfino şi diverşi gradaţi cu butoniere

azurii sau albastre închis veniră la el, presându-l să concretizeze această inovaţie tehnică îndrăzneaţă într-o diagramă definitivă. Văzând că îşi asigurase pâinea albă şi untul, Kagan nu se grăbea. Răspunse că trebuia să fie asistat de un specialist în torpile, fiindcă nu era meseria lui. După două luni îi aduseră unul (era vorba despre un *zek*). Apoi, Kagan observă pe drept cuvânt că nu era mecanic şi că avea nevoie de un om competent. După două luni îi procurară un mecanic de marină (*zek*). Kagan suspină că tehnica radio nu era punctul lui tare: inginerii radio erau cu duiumul la Marfino şi Kagan se văzu înzestrat cu unul pe loc. Kagan îşi reuni lumea şi, imperturbabil, descurajând orice bănuială de farsă, le spuse: „Prieteni, acum că v-am adunat pe toţi, puteţi să vă uniţi forţele ca să puneţi la punct teleghidajul vedetelor lansatoare de torpile. Eu nu o să mă arăt superior unor oameni atât de pricepuţi". De fapt, cei trei oameni fură expediaţi într-o *şaraşka* ce se ocupa cu marina de război şi Kagan, între timp, reuşi să-şi găsească de lucru cu acumulatorii şi să fie primit în casă.

În momentul acela – fiind destul de departe ca să scape de orice lovitură de picior – Kagan îl tachina pe Rubin:

– Lev Grigorievici, spunea el cu vocea lui vâscoasă, puţin inteligibilă, dar fără nici o grabă, sentimentul dumneavoastră civic dovedeşte o sensibilă pierdere a vitezei. Masele vor să se distreze. Dumneavoastră sunteţi singurul care aţi putea-o face şi iată că v-aţi cufundat nasul într-o carte.

– Isaac, duceţi-vă la... spuse Rubin, cu un gest nerăbdător.

Era culcat pe burtă, cu umerii acoperiţi cu vesta vătuită de ocnaş, şi citea (fereastra dintre el şi Sologdin, ţinută deschisă cu un Maiakovski, lăsa să intre o agreabilă răcoare înzăpezită). Kagan, care nu se lăsa uşor, reluă atacul:

– Nu, serios, Lev Grigorievici! Toată lumea vrea cu ardoare să asculte din nou talentata dumneavoastră pastişă *Corbul şi vulpea*.

– Cine m-a vândut „naşului"? Nu cumva dumneavoastră? spuse Rubin, arătându-şi dinţii.

În seara duminicii precedente, spre bucuria asistenţei, Rubin improvizase o parodie după fabula lui Krîlov, împănată de cuvinte împrumutate din argoul lagărelor şi expresii care

bravau onestitatea. Trebuise s-o repete de cinci ori, fusese purtat în triumf, aşa că luni fu convocat la maiorul Mîşkin, care îl întrebă ce era cu atentatul acela la pudoare. Ocazie bună de a înregistra câteva mărturii şi de a obţine de la Rubin textul original al fabulei, cu un raport corespunzător.

În aceeaşi zi, după prânz, Rubin muncise două ore în noua cameră afectată, alegând alteraţiile timbrului şi „elementele sintactice terminale" caracteristice criminalului urmărit, apoi le înregistrase în maşina de fotografiat vocile şi pusese la uscat benzile umede; bântuit deja de ipoteze care se năşteau şi de primele bănuieli, dar fără nici un entuziasm pentru această nouă corvoadă, îl văzuse pe Smolosidov sigilând încăperea. Apoi se întorsese în închisoare, printre *zeki*, ca oaia care se întoarce în staul.

Ca întotdeauna, sub pernă, sub saltea, sub pat, în noptieră, avea ascunse, printre provizii, cincisprezece cărţi primite prin poştă, care prezentau cel mai mare interes (pentru el doar, fiindcă nimeni nu se atingea de ele): un dicţionar chinez-francez, altul leton-ungar sau unul rus-sanscrit. (Rubin se chinuia de doi ani cu un proiect grandios, pe măsura unui Engels sau a unui Marr, care viza stabilirea tuturor cuvintelor, din toate limbile, derivând din conceptul „mână" şi „lucru manual", şi nici nu bănuia că, în cursul nopţii precedente, Corifeul Lingviştilor îşi fluturase cuţitul deasupra capului lui Marr.) La toate acestea se adăugau *Salamandra* de Čapek; o culegere de povestiri japoneze ale unor scriitori angajaţi (adică pro-comunişti), *For Whom the Bell Tolls*, a cărei traducere lâncezea, fiindcă Hemingway nu mai era progresist, un roman de Upton Sinclair încă inedit în rusă, dar şi memoriile colonelului Lawrence, traduse în germană şi şterpelite printre alte prăzi de război, odată cu jefuirea firmei Lorenz.

Lumea era plină de o infinitate de cărţi, toate primordiale, şi setea de a le înghiţi nu îi îngăduise niciodată lui Rubin să scrie una pe cont propriu. În momentul acela se grăbea să-şi petreacă timpul dinainte de miezul nopţii fără grija muncii de a doua zi, citind şi iar citind. Dar venea seara, când spiritul său vioi, gustul pentru diatribă şi pentru vorbele frumoase atingeau punctul critic şi era de ajuns să-l zgândăreşti puţin ca să mobilizeze toate

aceste talente în serviciul comunității. În *șarașka* erau oameni care nu aveau încredere în Rubin și îl suspectau de spionaj (din cauza marxismului îndârjit pe care nu se străduia să-l ascundă), dar nu era nici unul care să nu admire geniul său de mistificator.

Amintirea lăsată de *Corbul și vulpea*, atât de fericit împănată cu locuțiuni argotice, era încă vie și, la insistențele lui Kagan, mai mulți pensionari începură să-i ceară lui Rubin o nouă pastișă. Atunci când, îndoit, bărbos, întunecat, Rubin părăsi adăpostul cavernos al păturii de pe pat, fiecare prizonier renunță la orice îndeletnicire, ciulind urechea. Numai Dvoietiosov, la înălțime, continua să-și taie unghiile de la picioare, aruncându-le foarte departe, în timp ce Abramson își continua lectura, acoperit până la urechi. La ușă se înghesuiră curioși din alte camere, printre alții Bulatov, tătarul cu ochelari în solzi de pește, care striga:

– E o rugăciune, Liova, o rugăciune!

Rubin nu ardea de dorința de a distra niște oameni care, în ansamblu, călcau în picioare cele mai sacre crezuri; știa că o nouă fabulă îi va aduce noi neplăceri, șicanări iritante și un interogatoriu condus de Șișkin-Mîșkin. Dar se știe că un om de duh sacrifică totul pentru o vorbă bună și Rubin nu făcea excepție de la regulă: se prefăcu că se supără, aruncă în jur o privire preocupată și declară, în tăcerea care se instăpânea:

– Tovarăși! Sunt surprins de lipsa dumneavoastră de seriozitate. Cum poate fi vorba de fabule, când între noi mișună criminali nerușinați, pe care nu i-a demascat încă nimeni? Nici o societate nu poate prospera fără un sistem judiciar echitabil. Consider necesară inaugurarea serii printr-un mic proces. Ca să căpătăm chef.

– Just!

– Dar pe cine să judecăm?

– Nu contează! În orice caz, se va face dreptate! exclamară mai multe voci.

– Plăcut! Extrem de plăcut! aprobă Sologdin, care se instala confortabil. Mai mult ca niciodată, azi avea dreptul să se odihnească și nimic nu te obosește mai mult decât jocurile imaginației.

Prudentul Kagan, simţind că iniţiativa lui risca să treacă de limitele rezonabilului, bătu în retragere, discret, şi se aşeză pe patul lui.

– Pe cine să judecăm? Asta veţi afla în cursul dezbaterilor, decretă Rubin, care nu pregătise nimic. O să fiu poate acuzator public, funcţie care a trezit întotdeauna în mine emoţii sui-generis. (Toată *şaraşka* ştia că Rubin avea duşmani în profesia lui şi că era la al cincilea an de război contra procurorilor Uniunii şi a Curţii Supreme.) Gleb! Tu eşti preşedintele! Fabrică-ţi cât mai rapid troica judiciară, cu asesori imparţiali, obiectivi, adică supuşi cu totul voinţei tale.

Nerjin îşi abandonă papucii şi se căţără pe un pat de sus. Fiecare oră din duminica aceasta, în trecerea ei, îndepărta şi mai mult întrevederea de dimineaţă, apropiindu-l mai tare pe Nerjin de viaţa de prizonier. Răspunse invitaţiei lui Rubin. Târându-se până la bara de sprijin a patului, îşi strecură picioarele prin grilaj şi se trezi cocoţat pe un pretoriu care domina asistenţa.

– Cine vrea să fie asesor? Căţăraţi-vă lângă mine!

Mulţi prizonieri erau adunaţi în cameră, toţi ardeau de dorinţa de a asista la acest proces, dar nimeni nu se propuse ca asesor, fie din prudenţă, fie din teamă de ridicol. Pe un pat de sus, în vecinătatea lui Nerjin, zăcea „pompistul" Zemelia, care se cufundase în lectura unui ziar de dimineaţă. Nerjin îi atrase atenţia, luându-i ziarul.

– Ei, Păcală! Destul cu informarea! În felul acesta ai putea să te cufunzi iar în visele tale de dominaţie universală. Ia loc pe pat şi slujeşte-mi ca asesor!

Izbucniră aplauze.

– Fă asta pentru noi, Zemelia, te rugăm!

Inima moale şi blândă a lui Zemelia nu era în stare să reziste mult. Zâmbind larg, lăsă să-i atârne capul pleşuv pe deasupra grilajului.

– Alesul poporului! O asemenea onoare! Nu vă daţi seama, prieteni? Nu am formaţiunea necesară, nu pot...

Izbucniră toţi în râs („e la fel pentru toată lumea! dacă te prefaci, până la urmă ajungi...") răspunzând la cuvintele sale şi hotărând alegerea asesorului.

De cealaltă parte a lui Nerjin stătea Ruska Doronin. Se așezase confortabil, acoperit cu pătura din cap până-n picioare, cu fața fericită înfundată într-o pernă. Ar fi vrut să nu vadă nimic, să nu audă nimic, să rămână invizibil. Numai corpul lui era acolo. Gândurile și inima o urmăreau pe Clara, care, la ora aceasta, era în drum spre casă. Chiar înainte de a pleca terminase coșulețul pentru bradul de Crăciun și i-l înmânase discret lui Ruska, care îl ascunsese sub pătură și îl acoperea cu sărutări.

Înțelegând că era zadarnic să încerce să-l miște pe Ruska, Nerjin începu să caute cu privirea.

– Amantai! Amantai! strigă el spre Bulatov. O să fiți asesorul meu!

Ochelarii lui Bulatov sclipiră cu o strălucire zburdalnică.

– Nu cer ceva mai bun, dar nu mai este loc pe pat! O să rămân la ușă să asigur serviciul de ordine!

Horobrov (care îl tunsese pe Abramson, apoi pe alți doi, stătea acum în mijlocul camerei și tundea un nou client, gol până la brâu ca să nu trebuiască să-și scuture hainele de părul tăiat) strigă:

– De ce un al doilea asesor? Pariez că verdictul e gata pregătit. La treabă! Unul singur ajunge.

– Nu e prost gândit, admise Nerjin. La ce bun să întreții un parazit? Dar unde e acuzatul? Ușier! Introdu acuzatul! Liniște!

Și ciocni portțigaretul lui mare de pat. Conversațiile se sfârșiră. Publicul era așezat sau în picioare. Mai multe voci cereau:

– Procesul! Procesul!

Potapov, așezat la picioarele președintelui, păstrase în mintea lui corectă de inginer citate textuale ilustrând instrucția religioasă din timpurile bune de demult, și vocea lui melancolică se auzi spunând:

– „Dacă mă voi sui în cer, Tu ești acolo; dacă mă voi culca în locuința morților, iată-Te și acolo; dacă mă voi duce să locuiesc la marginea mării, și acolo dreapta Ta mă va apuca!"

Mai jos, sub președinte, răsună distinct clinchetul unei lingurițe care amesteca zahărul dintr-un pahar.

– Valentin! strigă Nerjin cu o voce formidabilă. De câte ori nu v-am cerut să nu mai faceți hărmălaia asta cu lingurița!

– Să fie acuzat! lătră Bulatov şi câteva mâini grăbite îl scoaseră imediat pe Priantcikov din penumbra patului inferior ca să-l târască în mijlocul camerei.

– Destul! strigă Priantcikov, care se zbătea cu furie. Am destui procurori şi destule procese la activ! Ce drept are un om să judece pe alt om? Ha! ha! grotesc! Vă dispreţuiesc, ticăloşilor! strigă el la adresa preşedintelui. Vă...!

În timp ce Nerjin îşi aduna juriul, Rubin plănuise totul. Cu un gest larg, arătă graţierea lui Priantcikov:

– Să fie lăsat în pace bobocul acesta! Cu acest cult al său pentru justiţia universală, acest Valentin ar putea fi un excelent avocat plătit. Să i se dea un scaun!

În orice farsă există un moment insesizabil în care alunecă spre vulgaritatea cea mai degradantă, dacă nu se căsătoreşte cu inspiraţia. Rubin, în şosete, cu o pătură aruncată pe un umăr în loc de togă, se căţără pe noptieră şi se adresă preşedintelui:

– Domnule consilier de stat al justiţiei! Fiindcă acuzatul refuză să compară, o să-l judecăm în lipsă. Vă rog să începeţi!

La uşă, în mulţime, se arătară mustăţile roşcate ale lui Spiridon. Faţa lui cu obraji căzuţi era străbătută de o mulţime de riduri severe din care, ca prin minune, putea să izbucnească în orice moment veselia. Privea cruciş tribunalul.

În spatele lui Spiridon se ghicea faţa lungă şi distinsă a profesorului Celnov, încununată cu o căciulă de lână.

Nerjin declară cu o voce metalică:

– Tovarăşi, atenţie, vă rog! Declar deschisă audierea tribunalului militar din *şaraşka* Marfino. Tribunalul este chemat să cunoască faptele lui...

– Olgovici Igor, fiu al lui Sviatoslav! dictă acuzatorul public.

Prinzând mingea din zbor, Nerjin fonfăi cu tonul cu care se lecturează un proces-verbal:

– Acuzat Olgovici, prenume Igor, prenumele tatălui Sviatoslav, prinţ de Novgorod Severski şi Putivl, născut în... aproximativ... la naiba, grefier! De ce aproximativ?... Atenţie! Fiindcă tribunalul nu dispune de un document scris, actul de acuzare va fi citit de avocatul general.

CAPITOLUL LV

Rubin luă cuvântul cu o uşurinţă şi cursivitate; ai fi crezut că ochii lui alunecau într-adevăr pe o foaie de hârtie (judecat şi rejudecat de patru ori, păstra în memorie formulele procedurale):

– Rezumat al actului de acuzare numărul cinci milioane bară oblică trei milioane şase sute cincizeci şi o mie nouă sute şaptezeci şi patru, întocmit împotriva inculpatului OLGOVICI IGOR SVIATOSLAVICI.

„Organele de securitate ale statului au cerut, în cazul afacerii menţionate, punerea sub acuzare a sus-numitului Olgovici I.S. Anchetele au stabilit că sus-numitul Olgovici, ofiţer general în valoroasa armată rusească, prinţ titular, ocupând funcţia de conetabil al armatei, s-a dovedit vinovat de înaltă trădare şi infamie. Felonia sa a fost dovedită prin predarea de bună-voie în faţa hanului Konceak, duşman înverşunat al poporului nostru, demascat până la urmă, şi agravată de faptul că şi-a predat duşmanilor fiul, Vladimir Igorevici, fratele şi nepotul, dar şi oastea în întregime, cu tot armamentul şi totalitatea materialului.

Faptele sale antipatriotice au fost scoase la lumină de următoarea împrejurare: lăsându-se intimidat de la început de o eclipsă de soare provocatoare şi uneltită de reacţiunea clericală, nu a purtat campania masivă de informare politică şi ştiinţifică ce se impunea în rândurile oştirii, plecată cu intenţia de a «scoate apă din Don în coifuri», fără să mai vorbim de igiena suspectă a Donului într-o epocă ce nu cunoştea clorurarea intensivă. În loc să facă asta, la vederea cumanilor, acuzatul s-a încăpăţânat să lanseze trupelor acest apel, care trăda o iresponsabilitate totală:

«Flăcăi! Dacă nu aţi zburat până acum, haideţi să pornim!» (*Dosar de instrucţie*, v. I, p. 36).

Consecinţele funeste pe care le-a exercitat asupra Patriei fuga dezordonată a miliţiilor unite din Novgorod Severski,

Kursk, Putivl şi Rîla au fost formulate cum nu se poate mai bine de marele prinţ de Kiev, Sviatoslav:

«Cu voia lui Dumnezeu, am înecat mulţi necredincioşi, dar am fost dezamăgit de tinereţe!»

(*Dosar de instrucţie* v. I, p. 88).

Eroarea naivului Sviatoslav – sechelă a orbirii de clasă – constă în faptul că atribuie proasta organizare a campaniei şi împrăştierea tentativelor strategice ruseşti «tinereţii», adică vârstei fragede a acuzatului, fără să vadă că este vorba despre o trădare premeditată demult.

Criminalul a reuşit să scape de anchetă şi de judecată, dar martorul Borodin Alexandr Porfirievici şi acest alt martor care ţine la anonimatul lui şi pe care îl vom numi în continuare Autorul Învăţăturii demască irefutabil nu numai rolul infamant jucat de prinţul I. S. Olgovici în timpul unei bătălii care a avut loc în condiţii defavorabile pentru comandamentul rus atât pe plan meteorologic

«Suflă vânturile, zboară săgeţile
căzând pe războinicii lui Igor»,

cât şi pe plan tactic

«Din toate părţile roiesc necredincioşii
tăind din toate părţile pe-ai noştri viteji»

(*Ibid*, v. I, p. 123, 124, depoziţia autorului *Învăţăturii*),

dar şi purtarea încă şi mai infamă a prinţului şi a odraslei princiare în captivitate. Condiţiile materiale de care beneficiau în această pretinsă captivitate dovedesc că se bucurau de favoarea hanului Konceak, favoare care se arăta obiectiv printr-un salariu vărsat de comandamentul cuman ca preţ al predării oştirii.

Astfel, depoziţiile martorului Borodin stabilesc că, în timpul captivităţii, prinţul Igor poseda cel puţin un cal:

«Dacă vrei, ia unul din armăsarii mei!» (*Ibid*, v. I, p. 223)

şi hanul Konceak adaugă:

«Te socoteşti mereu prizonierul meu:
Trăieşti la mine ca un prins sau ca un oaspe?» (*Ibid.*, v. I, p. 281)

şi, mai departe:

«Mărturiseşte: duci tu viaţa unui prizonier?» (*Ibid.*, v. I, p. 300)

Hanul cumanilor dezvăluie în aceste cuvinte cinismul neruşinat al relaţiilor lui cu prinţul trădător:

«Am învăţat să te iubesc, prinţe al meu
Pentru bravura şi curajul tău!»
(*Dosar de instrucţie*, v. II, p.5).

O anchetă aprofundată a arătat că aceste intimităţi dezonorante datau dinaintea bătăliei de la Kaiala:

«Or, tu mi-ai plăcut *întotdeauna*».
(*Ibid.*, p. 14, Depoziţia lui Borodin).

Mai mult:

«N-am vrut să fiu duşmanul tău
Ci aliat fidel, prieten la bine şi la rău
Fratele tău...»
(*Ibid*).

Toate faptele acestea concură la demascarea obiectivă a acuzatului, complice activ al hanului Konceak, aflat de mult în serviciul cumanilor, în calitate de agent secret şi spion.

Având în vedere delictele enunţate, inculpatul *Olgovici* Igor Sviatoslavici, data naşterii 1551, locul naşterii Kiev, Rusia, fără apartenenţă politică, non-recidivist, cetăţean al URSS, profesiunea: conetabil, funcţia: comandant al oştirii în calitatea sa de prinţ, titular al ordinelor Vareg de prima clasă, Soarele Frumos şi al medaliei Scutul de Aur, este acuzat:

de a-şi fi trădat abominabil Patria, adăugând la felonie activităţi de diversiune, de spionaj şi anii îndelungaţi de colaborare cu hanatul cuman,

toate delicte sancţionate în baza articolelor

58-1-B, 58-9 şi 58-11 din Codul Penal al Republicii Federative Ruse.

Inculpatul a recunoscut că este vinovat de delictele de care a fost acuzat şi care au fost stabilite prin depoziţiile martorilor, printr-un poem şi printr-o operă.

Conform articolului 208 din Codul de Procedură Penală a RSFSR, prezentul act va fi predat acuzatorului public, care va trebui să-l cheme pe inculpat în faţa Înaltei Curţi".

Rubin îşi trase răsuflarea şi îi privi pe *zeki* cu ochi triumfători. Purtat de torentul imaginaţiei sale, nu se mai putea opri. Râsul care izbucnea în lungul paturilor, în faţa uşilor nu făcea

decât să-l îmboldească. Vorbise prea mult și prea clar, având în vedere spionii de acolo și pe cei care detestau puterea.

Sub peria rigidă a părului cenușiu-roșcat, care nu cunoștea pieptenele, coamă inculță care invada fruntea, urechile și ceafa, Spiridon nu zâmbise deloc. Privea tribunalul cu ochi mohorâți. Rusul acesta de cincizeci de ani auzea pentru prima dată numele acestui prinț din vremuri străvechi care fusese capturat de dușmani, dar ambianța tribunalului nu îi era străină, ca și siguranța neclintită a procurorului, și retrăia experiența lui personală, adulmeca toată reaua-credință a argumentelor acuzării, ghicea toată suferința sărmanului prinț.

Nerjin, cu o voce fonfăită și măsurată, debită:

– Având în vedere absența inculpatului și inutilitatea unui interogatoriu complementar al martorilor, vom proceda la audierea părților. Are cuvântul avocatul general.

– Bineînțeles, bineînțeles, încuviință asesorul, cât se poate de complezent.

Și îi aruncă o privire piezișă lui Zemelia.

– Tovarăși judecători, strigă Rubin cu o voce sinistră, nu mai am multe lucruri de adăugat la șiragul de acuzații redutabile, la sculul jegos de nelegiuiri care se desfășoară sub ochii dumneavoastră. Aș vrea să combat mai întâi categoric ideea scârboasă și atât de răspândită că un rănit are dreptul moral de a se preda. Această concepție este profund non-sovietică, tovarăși! Cu atât mai mult în cazul unui prinț Igor. Pretextăm că a fost rănit pe câmpul de luptă. Cine o să ne-o dovedească, după un interval de șapte sute șaizeci și cinci de ani? Avem un certificat medical semnat de medicul divizionar? În orice caz, nici un certificat de genul acesta nu a fost atașat la dosar, tovarăși judecători!...

Amantai Bulatov își ridică ochelarii și ochii lui, lipsiți de strălucirea provocatoare și virilă, erau numai tristețe.

Ca și Priantcikov și Potapov, ca atâți alți prizonieri adunați aici, fusese arestat pentru „înaltă trădare și predare *voluntară*".

– Aș mai vrea, strigă avocatul general cu o voce tunătoare, să pun accentul pe purtarea repugnantă a inculpatului în tabăra cumană. Prințul Igor nu se gândește la patrie, ci la soția lui:

„Doar tu, frumoasa mea prietenă

Doar tu..."

Din analizele noastre a rezultat că Iaroslavna era o tânără căsătorită, a doua soție, genul de muierușcă în care nu trebuie să ai încredere, dar faptele ne dezvăluie, în primul rând, egoismul cras al prințului Igor. În onoarea *cui* sunt toate aceste dansuri polovețiene? Vă întreb. Întotdeauna în onoarea *sa*! Și a abominabilei lui odrasle, care se dedă, fără a zăbovi, unor raporturi intime cu fiica lui Kolceak, atunci când organismele competente interzic categoric cetățenilor noștri căsătoria cu femei străine! Și acest lucru s-a întâmplat în momentul cel mai tensionat din raporturile sovieto-cumane, în care...

– Pardon! interveni Kagan crețul. Cum poate să afirme avocatul general că Rusia era deja sub regim sovietic?

– Comandant! spuse Nerjin bătând cu portțigaretul. Să fie expulzat acest agent corupt!

Bulatov nu avu timp să schițeze nici un gest, fiindcă Rubin răspunse cu vitejie provocării.

– Aveți răbdare, iată răspunsul! Analiza dialectică a textelor este instructivă. Citiți-l pe autorul *Învățăturii*:

„Gonfaloane roșii zboară spre Putivl..."

Nu e luminos? Nobilul prinț Vladimir de Galiția, comandant al subunității militare din Putivl, cheamă la arme toată populația din Skula și Ieroșka ca să-și salveze orașul natal, iar în timpul acesta prințul Igor se holbează la picioarele goale ale tinerelor cumane! Trebuie să spun că ne-am putea pune în locul lui fără mare greutate, dar nu e mai puțin adevărat că Kolceak îl lasă să aleagă între „toate frumusețile". De ce nu alege atunci slinosul acesta? Ce om din asistență poate susține că un bărbat renunță în felul acesta la o femeie, ei? Aici se vede amoralitatea care îl copleșește cu totul pe acuzat, mă refer la pretinsa sa evadare și întoarcerea „voluntară" în țară. Cine o să creadă că un om căruia i s-a propus „aur și un armăsar la alegere" se poate întoarce de bunăvoie în țară, lăsând în urma lui toate acestea, ei? Cum să susții așa ceva?

Era chiar întrebarea pe care le-o puneau anchetatorii prizonierilor la întoarcere și Spiridon îi auzise cum o formulau: „De ce te-ai fi întors în țara ta dacă nu ai fi în serviciul lor?"

– Se impune o singură ipoteză: prinţul Igor a fost contactat de Serviciile Secrete cumane şi trimis înapoi în statul kievean cu scopul de a demoraliza! Tovarăşi judecători! În mine, ca şi în dumneavoastră, clocoteşte o indignare justă. Sunt prea indulgent cerând spânzurarea acestui fiu de târfă! Şi fiindcă pedeapsa cu moartea a fost abolită, să i se dea douăzeci şi cinci de ani şi să fie lipsit cinci ani de drepturile naţionale! În schimb, las la discreţia tribunalului retragerea repertoriului *Prinţul Ivan*, operă total imorală şi care poate dezvolta în rândurile tineretului sentimente de felonie. Propun ca Borodin A.P., martor în prezentul proces, să fie chemat în faţa unui tribunal şi, ca măsură de corecţie, preconizez arestarea sa. Cer şi urmărirea penală a următoarelor persoane: 1) Rimski, 2) Korsakov, fără remanierilor cărora opera funestă nu ar fi văzut niciodată lumina zilei. Am terminat.

Rubin sări greoi de pe noptieră. Discursul lui începea să-l deranjeze.

Nimeni nu râdea.

Priantcikov, fără să mai aştepte să fie invitat, se ridică de pe scaun şi, într-o tăcere deplină, cu un aer pierdut, fără să ridice tonul, declară:

– *Tant pis*, domnilor: *Tant pis!* Suntem în secolul douăzeci sau în epoca de piatră? Trădare? Ce vrea să zică asta? În era dezintegrării atomului! A semiconductorilor! A creierului electronic! Ce om, domnilor, are dreptul să judece un alt om? Să-i răpească libertatea?

– Scuzaţi-mă, sunteţi mandatat de apărare? interveni politicos profesorul Celnov, spre care se întoarse toată asistenţa. În numele Ministerului Public, aş vrea să adaug câteva puncte neglijate de ilustrul meu coleg şi...

– Bineînţeles, Vladimir Erastovici, bineînţeles! replică Nerjin, cu un ton încurajator. Suntem din principiu ostili apărării şi dispuşi la orice violare a procedurii. Vă rugăm!

Un zâmbet reţinut arcuia buzele profesorului Celnov. Vorbea foarte încet şi se auzea numai fiindcă era ascultat cu respect de auditoriu. Ochii lui spălăciţi păreau să treacă prin auditoriu ca să fixeze paginile îngălbenite ale unor cronici vechi. Vârful

căciulii de lână îi făcea fața mai ascuțită și îi conferea un aer de prudență alertată.

– Vreau să semnalez, spuse profesorul de matematică, faptul că prințul Igor ar fi trebuit să fie demascat înainte de numirea sa în fruntea trupelor, la primul chestionar special pe care ar fi trebuit să-l completeze. Mama sa era cumană, fiica unui prinț cuman. Pe jumătate, prințul a fost mult timp aliat al națiunii cumane. „Leal aliat și prieten sigur", el îl sprijinea pe Konceak *dinaintea* campaniei. În 1180, dezbărându-se de copiii lui Monomac, îi alungă în aceeași corabie în care se afla hanul Kolceak! Prin urmare, Sviatoslav și Rurik Rostislavici îl invită pe Igor să se alăture forțelor rusești unite împotriva cumanilor. Igor scapă datorită poleiului: „Puternic e gerul și totul e-nghețat". Motivul era poate că Svoboda, fiica lui Konceak, era pe atunci logodită cu fiul său Vladimir Igorievici? În fine, în același an 1185, care a reținut atenția tribunalului, cine facilitează evadarea lui Igor? Încă un cuman! Un anume Ovlur. Igor „îl face baron". Apoi, fiica lui Kolceak îi oferă un nepot. Pentru că a ascuns aceste fapte, autorul *Învățăturii* ar trebui urmărit la rândul său, ca și criticul muzical Stasov, care nu a văzut tendințele antipatriotice din opera lui Borodin și, bineînțeles, ca și contele Musin Pușkin, care nu ar fi trebuit să fie străin de distrugerea prin foc a unicului manuscris al *Învățăturii*. Este evident că cineva, ca să-și salveze pielea, a încercat să ardă pistele.

Și Celnov se dădu înapoi, arătând că terminase.

Cu același zâmbet palid pe buze.

Toți tăceau.

– Cine se ocupă deci de apărarea acuzatului? Ne trebuie totuși un apărător pentru omul acesta! spuse indignat Isaac Kagan.

– Nu e nevoie, fleacuri! strigă Dvoietiosov. Alineatul 1 B și la stâlp!

Sologdin se întunecase. I se păruse amuzant discursul lui Rubin, respecta în mod deosebit erudiția lui Celnov, dar prințul Igor era reprezentatul unei epoci aproape cavalerești și, în consecință, cea mai glorioasă din istoria rusă, și nu aveau dreptul, nici în glumă, să-l introducă într-o bufonerie. Isaac, încurajat, parcurse auditoriul cu un zâmbet malițios:

– Ah, nu! Spuneţi ce vreţi, dar eu o să mă ocup de apărarea lui! Tovarăşi judecători! Ca bun avocat numit de stat, mă alătur tuturor concluziilor Ministerului Public.

Vocea îi era tărăgănată, uşor păstoasă:

– ...Conştiinţa îmi spune că prinţul Igor trebuie condamnat nu la spânzurare, ci la supliciul sfârtecării celor patru membre. Este adevărat că legislaţia noastră atât de umană a abolit pedeapsa cu moartea de trei ani şi că trebuie să imaginăm paliative. Nu înţeleg totuşi de ce manifestă procurorul o moliciune atât de suspectă (trebuia să deschidă ochii curţii asupra acestui procuror!). De ce, în gradarea pedepselor noastre, sare cu două trepte şi ajunge la douăzeci şi cinci de ani de muncă silnică? Codul nostru penal cunoaşte totuşi o sancţiune la fel de crudă ca pedeapsa cu moartea şi mult mai redutabilă decât douăzeci şi cinci de ani de muncă silnică.

Isaac nu se grăbea, pregătind efectul final.

– Ce sancţiune, Isaac? strigară toţi cu nerăbdare.

Mai încet încă, cu un aer mai neghiob, el răspunse:

– Articolul 20-IA, alineatul a.

În toată asistenţa aceasta ghiftuită de experienţe penitenciare, nimeni nu auzise vorbindu-se despre acest articol. Numai un tipicar ca el putea găsi aşa ceva!

– La ce se referă acest articol – ipotezele necuviincioase ţâşneau din toate părţile – să i se taie...?

– Aproape, aproape, încuviinţă Isaac imperturbabil, fiindcă este vorba despre o castrare spirituală. Articolul 20-I.A., alineatul a: „Acuzatul va fi proclamat inamic al clasei muncitoare şi exilat din URSS". Să se ducă deci şi să crape în Occident! Am terminat.

Modest, cu capul plecat, mărunţel, creţ, se întoarse la patul lui.

O explozie de râsete zgudui camera.

– Cum, cum? urla Horobrov, sufocându-se, şi foarfecele lui, deviind brusc, îl smulse pe client de pe scaun. Exilul? Şi acest alineat chiar există?

– Cere o agravare a pedepsei! îi strigă cineva. O agravare!

Mujicul Spiridon zâmbea maliţios.

Grupurile se împrăştiară, toţi vorbeau odată.

Rubin, din nou pe burtă, încerca să înceapă iar lectura dicționarului fino-mongol. Blestema înclinația lui idioată spre ieșirile intempestive, îi era rușine de rolul pe care îl jucase.

Ar fi vrut să ironizeze numai tribunalele nedrepte, dar, iată, oamenii nu știu să se oprească la timp și acum batjocoreau ce avea el mai sfânt: socialismul.

CAPITOLUL LVI

Abramson, cu umărul şi obrazul înfundate în perna dătătoare de puteri, îl înghiţea pe *Monte-Cristo*. Întorsese spatele spre evenimentele din cameră. Nici un proces parodic nu i-ar fi putut reţine atenţia. Îşi întoarse capul numai ca să-l asculte pe Celnov, care cita nişte detalii noi pentru el.

În douăzeci de ani de exil, de transferuri, de închisori prealabile, de izolare, de lagăre şi *şaraşka*, acest Abramson, care fusese odinioară un orator cu riposte prompte, dotat cu o voce vibrantă, devenise insensibil, străin de suferinţele sale şi ale celor din jurul său.

Procesul care se derula aici punea în lumină destinele valului 1945-'46. În teorie, Abramson ar fi putut recunoaşte că soarta acestor prizonieri de război era tragică, dar nu erau decât un val dintre cele mai puţin remarcabile. Prizonierii erau caracterizaţi de faptul că văzuseră mai multe ţări exotice (Potapov îi ironiza pe aceşti „falşi martori oculari"), dar era un val şters de victime de război, nu bărbaţi care aleseseră lupta politică ca mod de existenţă.

Fiecare val de *zeki* care se vărsa în NKVD, ca orice altă generaţie de aici, are istoria şi eroii săi.

Şi e dificil pentru o generaţie să înţeleagă altă generaţie.

Abramson considera că oamenii aceştia nu se puteau compara cu ceilalţi, cu uriaşii care, ca şi el, spre sfârşitul anilor '20, aleseseră de bunăvoie exilul pe Enisei, în loc să revină asupra cuvintelor pronunţate în adunarea Partidului şi să-şi asigure astfel bunăstarea. Fiindcă fiecare din ei avusese de ales. *Ceilalţi* nu putuseră suporta să vadă Revoluţia desfigurată şi dezonorată şi fuseseră gata să-şi dea viaţa ca să evite dezonoarea. În timp ce această „rasă nouă şi necunoscută" irupea în celulele închisorilor presărând cu înjurături populare discuţii care, în timpul Războiului Civil şi al „Secţiilor Speciale", aduceau împuşcături, incendii şi înecări.

De aceea, fără să aibă vreo ostilitate personală față de acești prizonieri, fără să fi discutat de la om la om cu unul măcar, Abramson refuza să creadă în soiul acesta rău.

În general, Abramson era blazat – cel puțin așa își spunea el însuși – de diatribele, confesiunile și reportajele acestor ocnași. De mult îi dispăruse curiozitatea juvenilă pentru ceea ce se spunea la celălalt capăt al celulei. A trăi pentru a produce nu mai era de mult idealul său. Nu mai putea avea viață de familie, fiindcă, originar din alt oraș, nu avea permis și scrisorile cenzurate care soseau în *șarașka* suportau o sărăcire și o desensibilizare involuntară din partea autorilor, care eliminau toată seva. Nu se mai oprea nici asupra ziarelor: sensul fiecărui număr era transparent de la prima survolare a titlurilor. Nu putea suporta emisiunile muzicale mai mult de o oră; cât despre pălăvrăgelile difuzate la radio, îl enervau la maximum, nici mai mult, nici mai puțin decât cărțile trucate. Totuși, nu se știe unde, după zece ziduri de apărare, păstra un interes viu și aproape maladiv pentru destinul lumii și față de doctrina pentru care își sacrificase viața – și, în ciuda acestui interes, se educase în așa fel încât să privească cu dispreț tot ce-l înconjura. Troțkist uitat de pluton, uitat de torționari, uitat de câinii care alergau, Abramson prefera cărților în care arde adevărul pe cele care te distrează și scurtează o întemnițare interminabilă.

...E sigur că nu citea *Monte-Cristo* în 1929, în taigaua de pe Enisei. După ce făcuseră o sută de verste ca să iasă din gaura lor pierdută, apoi încă trei sute de verste cu săniile, prin taiga, bărbații se adunaseră la Doștșanî, pe Angara, la capătul lumii, ca să sărbătorească acolo Anul Nou. De fapt, era o conferință între exilați, care discutau despre situația exterioară și interioară a țării. Termometrul cobora sub cincizeci de grade. Soba de fier pitită într-un colț nu reușea să încălzească izba aceasta siberiană prea vastă, iar soba zidită fusese dărâmată (asta din cauză că izba fusese dată exilaților). Pereții erau înghețați din capăt în capăt. În tăcerea nopții, din când în când, grinzile tavanului trosneau sec și răsunau ca niște împușcături.

Satanevici inaugurase conferința printr-un raport asupră politicii agrare a Partidului. Își dăduse jos căciula, eliberând o tufă neagră fremătătoare, dar își păstrase paltonul îmblănit

scurt, din buzunarul căruia ieşea un dicţionar de engleză idiomatică („trebuie să cunoşti inamicul"). Satanevici se juca de-a viitorul lider. Avea să fie împuşcat apoi, la Vorkuta, se pare, în timpul unei greve.

În raportul său, Satanevici recunoştea că metodele draconice ale lui Stalin, care voia să țină pe loc o clasă ţărănească esenţial conservatoare, implicau un fundament raţional: fără această oprire, elementul acesta reacţionar s-ar fi îndreptat spre oraş şi ar fi înecat Revoluţia. (Acum putea să mărturisească faptul că, redusă la tăcere sau nu, ţărănimea inundase totuşi oraşul, îl sufocase cu conformismul ei plebeu şi scufundase aparatul Partidului devastat de purificări, omorând astfel Revoluţia.)

Dar vai! pe măsură ce pasiunea îmbrăţişa discursurile, unitatea acestui grup fragil de proscrişi se subţia: nu mai erau două sau trei opinii, ci la fel de multe ca participanţii. La sosirea dimineţii, istoviţi, puseră capăt oficial conferinţei, fără a formula vreo rezoluţie.

Apoi mâncară şi băură în farfuriile de la intendenţă, festonate cu brad, decoraţiune care acoperea masa fibroasă şi marcată de noduri mari. Degerând, aceste ramuri aveau un miros de zăpadă şi răşină şi înţepau mâinile. Băură ţuică.

Ridicând paharele, jurară că nici unul dintre asistenţi nu va semna vreodată o renegare laşă.

Aşteptau din lună în lună furtuna politică ce avea să se dezlănţuie în URSS!

Apoi cântaseră glorioase cântece revoluţionare: *Varşoviana*, *Stindardul nostru flutură peste lume*, *Baronul negru*.

Apoi pălăvrăgiseră despre toate şi despre nimic, în detaliu.

Rosa, fostă muncitoare într-o manufactură de tutun din Harkov, şedea pe o saltea (şi era foarte mândră că o adusese din Ucraina în Siberia), fuma ţigară după ţigară şi îşi scutura cu dispreţ buclele scurte:

– Nu pot să sufăr intelectualii! Mă scârbesc cu toate „fineţurile" şi „complicaţiile" lor. Psihologia umană este mai simplă decât povestesc scriitorii dinainte de Revoluţie. Misiunea noastră este să eliberăm omenirea de suprasarcina ei spirituală.

Astfel ajunseră să vorbească despre gătelile feminine. Unul dintre exilaţi, Patruşev, fost avocat general în Crimeea,

a cărui logodnică părăsise Rusia şi venise după el, strigă cu un aer provocator:

– De ce să sărăceşti societatea viitoare? De ce să nu visezi la o vreme în care fiecare fată va fi împodobită cu perle? În care fiecare bărbat va putea încununa cu o diademă fruntea alesei lui?

Ah, ce vacarm! Cu ce furie îl copleşiră cu citate din Marx şi Plehanov, Campanella şi Feuerbach!

Societatea viitoare!... Vorbeau cu atâta uşurinţă!...

Soarele din anul acela nou, 1930, se ridică şi toţi ieşiră să-l admire. Era o dimineaţă cu un ger feroce, iar coloanele de fum trandafiriu urcau drept spre un cer trandafiriu. Pe marele spaţiu alb al Angarăi, femeile îşi duceau turmele spre adăpătoarea tăiată în gheaţă şi înconjurată de brazi. Nu erau nici bărbaţi, nici cai: toţi erau ocupaţi cu tăierea lemnului.

Trecuseră douăzeci de ani... Actualitatea discursurilor de atunci se ofili, se împrăştie în vânt. Cei care se arătară fermi până la capăt fuseseră împuşcaţi, ca şi cei care capitulaseră. Păstrat sub clopotul de sticlă al *şaraşkăi*, scăpase numai capul lui Abramson, în care creşteau, ca un arbore invizibil, memoria şi inteligenţa din anii aceia trecuţi...

Şi ochii lui Abramson priveau cartea fără s-o citească.

Deasupra, Nerjin se aşeză pe pat.

Nerjin şi Abramson se cunoscuseră cu trei ani în urmă, într-o celulă din Butîrki – cea în care se afla şi Potapov. Abramson îşi termina pe atunci primii *zece ani* de detenţie şi toţi tovarăşii lui erau impresionaţi de autoritatea lui îngheţată de ocnaş vechi, de scepticismul inveterat în materie de viaţă penitenciară, în timp ce el trăia în taină cu speranţa nebună de a-şi revedea familia.

Fiecare o luă apoi pe un drum diferit. Datorită unei neglijenţe, Abramson fu în curând eliberat – şi familia lui avu timp să se mute la Sterlitamak, cu autorizaţia miliţiei. Odată familia instalată, Abramson fu reţinut din nou şi fu interogat asupra unui singur punct: fusese într-adevăr exilat din 1929 până în 1934, şi întemniţat după data aceasta? Era într-adevăr aşa, lucrul fu dovedit, se constată că îşi purificase, repurificase şi arhipurificase vina, iar OSO, ca să echilibreze lucrurile, îi dădu

un supliment de zece ani. Direcţiunea *şaraşkăi* descoperi în marele fişier penitenciar al Uniunii arestarea fostului ei colaborator şi se grăbi să-l „pescuiască" iar. Abramson fu transferat la Marfino şi, ca peste tot în drumul lui de ocnaş, găsi acolo vechi cunoştinţe, precum Nerjin şi Potapov. În timp ce fuma pe scară ţigara regăsirilor, Abramson avu impresia că nu fusese eliberat pentru un an, că nu-şi revăzuse familia, că soţia nu-i dăruise altă fiică: era un vis prea dur pentru inima lui de întemniţat, singura realitate din lume era închisoarea.

Nerjin se aşeză alături de el şi îl invită să vină la masa de sărbătoare organizată pentru aniversarea lui. Abramson îl felicită cu întârziere şi, clipind pe deasupra ochelarilor, îl întrebă cine avea să mai vină. Ideea de a-şi lua salopeta, de a rupe astfel unitatea admirabilă şi intactă a unei duminici petrecute în ţinută de casă şi de a părăsi o carte distractivă pentru a merge la o aniversare nu-i surâdea deloc. În plus, nu credea că se va amuza, era aproape sigur că va exploda o discuţie politică, săracă şi sterilă, bineînţeles, în care va fi inevitabil tentat să pună grăuntele lui de sare, dar va trebui să se abţină, fiindcă nu era potrivit să dezvăluie gânduri ascunse şi prea des ridiculizate, aşa cum nu ar fi fost potrivit să-şi dezbrace soţia şi s-o ofere privirilor.

Nerjin enumără invitaţii. Din toată lista, Rubin era singurul prieten intim al lui Abramson, deşi merita o săpuneală pentru farsa de adineauri, nedemnă de un adevărat comunist. În schimb, nu-i iubea nici pe Sologdin, nici pe Priantcikov. Curios, Sologdin şi Rubin erau consideraţi prieteni buni, poate fiindcă fuseseră vecini de pat la Butîrki. Administraţia nu făcuse diferenţă între ei şi, când se apropiaseră festivităţile din noiembrie, îi pescuise pe amândoi şi îi trimisese la Lefortovo în „izolare pentru perioada sărbătorilor".

Abramson nu putu să refuze. I se spuse că ceremonia va debuta între paturile lui Potapov şi Priantcikov, peste jumătate de oră, de îndată ce Andreici îşi va elabora spuma.

Vorbind, Nerjin descoperi lectura lui Abramson şi îi spuse:

– Am avut ocazia de a reciti în închisoare *Monte-Cristo*, fără s-o termin totuşi. Am remarcat că Dumas, în ciuda eforturilor lui de a crea o ambianţă de groază, zugrăveşte Castelul d'If ca pe o închisoare pur patriarhală. Fără să mai vorbim

despre detaliile amănunțite și comice, precum evacuarea hârdaielor, pe care o omite ca un civil care nu se poate gândi la toate, v-ați întrebat vreodată de ce reușește Dantes să scape? Fiindcă, ani la rând, nu a avut niciodată percheziție în celulă, deși perchezițiile trebuie să fie săptămânale: în felul acesta, galeria lui nu este văzută. Apoi, aceiași paznici rămân de gardă în timp ce, după cum am văzut la Lubianka, e mai bine să se schimbe o dată la două ore, pentru ca fiecare supraveghetor să încerce să-l prindă pe celălalt în flagrant delict de neglijență. În Castelul acesta d'If trec zile întregi fără să intre cineva în celule și fără să se uite. Nici nu sunt vizoare la uși – castelul acesta d'If nu e o închisoare, e „chef și distracție"! Se acceptă să existe o strachină de metal într-o celulă și asta îi permite lui Dantes să sape în pământ. În fine, se coase un mort într-un sac cu toată încrederea, fără să-l ardă cu fierul roșu la morgă sau să-l străpungă cu baioneta la postul de gardă. În loc să se sprijine pe efectele lugubre, Dumas ar fi făcut mai bine să țină cont de un minimum de metodă.

Nerjin nu citea nimic pentru relaxarea lui. Căuta în cărți aliați sau dușmani, fiecare operă îi inspira un verdict detaliat, pe care căuta apoi să-l impună altora.

Abramson cunoștea această înclinație penibilă. Îl ascultă fără să-și miște capul de pe pernă, îl privi calm prin ochelarii pătrați.

– Bine, o să vin, răspunse el și, instalându-se confortabil, își continuă lectura.

CAPITOLUL LVII

Nerjin se duse să-l ajute pe Potapov la pregătirea spumei. Anii famelici de captivitate germană și de temniță sovietică îl făcuseră pe Potapov să declare că procesul masticației, departe de a fi o componentă neglijabilă sau rușinoasă a vieții noastre, constituie prin el însuși unul din elementele cele mai delectabile, revelator al realităților existențiale profunde.

„...Îmi place să reglez curgerea timpului
după prânz, ceai și cină",

repeta după Pușkin acest specialist fără egal în voltajele înalte, unic în Rusia, care își închinase viața transformatorilor care acumulau kilovoltamperii.

Acest inginer manual și intelectual deveni în curând bucătar îndemânatic: în Krriеggesfangenlager făcea prăjituri cu portocale din coji de cartofi; mutat din *șarașka* în *șarașka*, se specializă și se perfecționă în arta dulciurilor.

În momentul acela se agita lângă două noptiere alăturate, în pasajul îngust și întunecat dintre patul său și cel al lui Priantcikov – saltelele de sus, ecran protector față de lumina lămpilor, făceau să domnească acolo o penumbră agreabilă. Configurația încăperii (în care paturile erau dispuse ca o semilună) permitea ca pasajul acesta, îngust la intrare și evazat spre fereastra cu un toc de patru cărămizi și jumătate, să fie ocupat în întregime de Potapov: el își aranjase acolo cutiile de conserve, oalele și lighenele din plastic. Oficia: bătând laptele condensat, crema de cacao și două ouă (produse datorate exclusiv lui Rubin, care își împărțea numeroasele pachete), fabrica o substanță care nu are nume în limba oamenilor. Bodogăni împotriva leneșului de Nerjin și îi ordonă să facă rost de paharele care lipseau (se îmbogățiseră deja cu un capac de termos, două eprubete și două pahare din hârtie cerată, ajustate de ajutoarele lui Potapov). Nerjin propuse să folosească două păhărele pentru bărbierit, angajându-se să le spele conștiincios cu apă caldă.

Odihna duminicală se instala paşnic în semilună. Unii, aşezaţi la căpătâiul tovarăşilor, pălăvrăgeau cu ei, alţii schimbau impresii cu vecinii, alţii zăceau nemişcaţi, cu braţele încrucişate sub cap, cu ochii aţintiţi spre plafonul văruit.

Toate sunetele se amestecau într-un fel de cor.

„Pompistul" Zemelia se odihnea: îmbrăcat numai cu chiloţii (sus era mai cald), îşi netezea pieptul păros şi, zâmbind cu obişnuitul lui zâmbet blajin, vorbea cu Mişka, un Mordve, pe deasupra spaţiilor dintre rândurile de paturi:

– Dacă vrei să ştii, totul a început cu jumătăţile de copeici.

– De ce?

– Înainte, în'26, în '28 – tu erai încă un ţânc –, se vedea un afiş deasupra fiecărei casierii: „Cereţi restul în jumătăţi de copeici". Casierele ţi-l dădeau fără să facă mofturi. Era NEP-ul, vremuri de pace, ce mai.

– Nu se terminase războiul?

– Tocmai despre asta este vorba, neghiobule! Era înainte de instaurarea reală a regimului sovietic, era deci *în vremuri de pace*. Ei da... În birouri, în timpul NEP-ului, se muncea şase ore, nu ca acum. Te descurcai totuşi. Pentru un sfert de oră în plus, ţi se ponta o oră. Ştii ce a dispărut la început? Jumătatea de copeică! Totul a început de aici. Apoi, monedele de aramă. Apoi, în '30, moneda de argint, bănuţii au dispărut cu totul. Puteai să crăpi, nimeni nu-ţi mai dădea monede. Apoi s-a schimbat totul. Cerşetorii nu mai cereau: „O copeică, pentru numele lui Hristos!", ci pretindeau: „Cetăţeni, o rublă vă rog!" La birou, când îţi încasai salariul, degeaba cereai copeicile de pe statul de plată, îţi râdeau în nas, treceai drept un zgârie-brânză. Dar ei erau idioţii. Jumătatea de copeică era un semn de respect faţă de om, şi când nu se oboseşte nimeni să-ţi dea şaizeci de copeici înapoi dintr-o rublă, înseamnă că îşi fac nevoile în capul tău. Nu am ştiut să ne batem pentru jumătăţile de copeici, ei bine, asta ne-a costat jumătate din viaţă.

Alături, tot sus, un altul, ridicându-şi ochii din carte, îi spunea vecinului său:

– Porcărie de guvern ţarist! Ascultă: o anumită Saşenka, o revoluţionară, face opt zile greva foamei pentru ca directorul închisorii să vină să-şi ceară scuze şi nenorocitul se grăbeşte

s-o facă. Încearcă să îi ceri şefului de la Krasnaia Presnia să vină să-ţi prezinte scuze!

– După trei zile te hrăneau cu clisme şi îţi dădeau o nouă pedeapsă pentru provocare. Unde ai găsit asta?

– La Gorki.

Dvoietiosov, care zăcea în apropiere, tresări:

– Cine citeşte Gorki? întrebă el cu vocea lui tunătoare de bas.

– Eu.

– De ce naiba?

– Ce să citesc altceva?

– Mai bine te-ai duce să stai pe budă şi să visezi cu ochii deschişi, în linişte. Porcărie plină de cururi albe de umanişti!

La picioarele lor se desfăşura eterna controversă celulară despre *cel mai bun moment în care să fii pescuit şi trimis în gaură.* Enunţul acesta, în sine, presupunea că închisoarea e inevitabilă. (În închisoare se exagerează întotdeauna numărul deţinuţilor şi, când sunt întemniţaţi numai douăsprezece sau cincisprezece milioane de oameni, se vorbeşte despre douăzeci sau treizeci. *Zekii* erau convinşi că nu mai existau bărbaţi în libertate, în afară de autorităţi şi MVD.) Prin „momentul cel mai bun" se înţelegea alegerea între tinereţe şi vârsta a treia. Unii (tineri, în general) demonstrau veseli că era mai bine să fii închis în tinereţe: ai tot timpul să înţelegi sensul vieţii, să deosebeşti ce este preţios de ce este murdar şi, pe la treizeci şi cinci de ani, odată ce ai *ispăşit primii zece*, să poţi să-ţi întemeiezi existenţa pe principii rezonabile. Cel întemniţat la bătrâneţe îşi smulge părul din cap fiindcă a trăit atâta timp într-o înlănţuire de erori, pe care nu le mai poate repara. Alţii (oameni în vârstă, de obicei) spuneau nu mai puţin veseli că închisoarea tardivă aduce un fel de retragere făţarnică sau de izolare monastică; că omul în floarea vârstei ştie să ia tot ce i-a oferit viaţa (în amintirile *zekilor*, acest „tot" se reducea la posedarea femeilor, la costume frumoase, la mâncare din belşug şi la băuturi tari) şi că, bătrân fiind, nu mai ai mare lucru de pierdut. Tinerii, din contră, riscă să fie mutilaţi aici şi reduşi la starea de cârpe, care nu mai au chef nici să umble după fuste.

Iată subiectul de disertaţie din camera în semilună: conversaţia nelipsită a prizonierilor, fie că vor să se consoleze,

fie că vor să-și ațâțe suferința, adevărul scoate la lumină întotdeauna argumente și exemple luate din realitate. Duminică seara credeau cu toții că orice anotimp era bun pentru întemnițare, dar luni dimineața, la trezire, închisoarea era evident cel mai rău dintre toate lucrurile.

Și judecata aceasta era și ea inexactă...

Această faimoasă discuție despre „timpul închiderii" era dintre cele care, în loc să înflăcăreze participanții, îi calmau, îi încununau cu o resemnare filozofică. Niciodată, nicăieri nu aducea nici o explozie.

Thomas Hobbes a susținut că teorema care spune că „suma unghiurilor unui triunghi este 180 de grade" poate face să curgă sânge dacă este vorba despre interese personale.

Hobbes nu cunoștea firea unui prizonier.

Pe patul cel mai apropiat de ușă se întețea o discuție din care se poate naște o ceartă sau chiar să curgă sânge, deși nu îl privea pe nici unul dintre vorbitori: strungarul venise la un electrician, în dorința de a-și petrece seara în tovărășia unui prieten. Discuția lor începu cu Sestrorețk, apoi ajunse la sobele care se foloseau. Strungarul petrecuse o iarnă la Sestrorețk și își amintea perfect de sobele de acolo. Electricianul nu călcase pe acolo, dar cumnatul lui era zidar-brutar și construise sobe în Sestrorețk, afirmând cu totul altceva decât strungarul. Pură contrazicere la început, discuția ajunsese la punctul în care vocile tremură, se proferează injurii și vacarmul ei îneca tot ce se spunea în cameră – fiecare din cei doi adversari era umilit fiindcă nu-și putea dovedi indubitabila bună-credință și căuta zadarnic un arbitru în vecinătate, când își dădură seama amândoi că Spiridon era cunoscător în materie de sobe: o să-ți dovedească el că niște sobe nebune, cum spui tu, nu pot exista nici la Sestrorețk, nici în altă parte. Cu un pas alert, spre mulțumirea întregii camere, se duseră să-l consulte pe Spiridon.

În graba lor uitară să închidă ușa și holul vărsă în cameră o altă ceartă, nu mai puțin patetică, legată de data cea mai sigură în care se va intra în cea de-a doua jumătate a secolului XX. 1 ianuarie 1950 sau 1 ianuarie 1951? Discuția părea să dureze de ceva timp și ajunse la data nașterii, sau a presupusei nașteri, a lui Hristos. 25 decembrie al cărui an?

Uşa fu închisă. Capetele, umflate de zgomot, se dezumflară, calmul se întoarse şi îl auziră pe Horobrov mărturisindu-i constructorului aplecat la căpătâiul său:

– Când *băieţii noştri* vor fi pe punctul de a zbura spre lună, va fi un miting chiar înainte, la picioarele rachetei. Echipajul va jura solemn să economisească din combustibil, să bată recordul vitezei cosmice, să nu încredinţeze nava spaţială unui căutător de comori şi să aselenizeze 5 / 5. La fiecare trei membri ai echipajului va fi un consilier politic. În timpul zborului îşi va exercita mereu pe lângă pilot şi copilot slujba de a înţelege politic utilitatea zborurilor cosmice şi va cere de la ei note pentru jurnalul mural.

Priantcikov, care se plimba cu un săpun şi un prosop, auzi aceste cuvinte. Cu un salt de dansator se apropie de Horobrov şi îi spuse cu o mutră enigmatică:

– Ilia Terentici! Trebuie să vă liniştesc. Nu se va întâmpla aşa.

– Dar cum?

– Americanii vor ajunge primii pe Lună!

Şi izbucni într-un râs cristalin de copil.

Apoi fugi.

Gravorul şedea pe patul lui Sologdin. Vorbeau despre femei, cu riscul de a se scufunda. Gravorul avea patruzeci de ani, păr aproape alb şi o faţă încă tânără. Asta îl avantaja foarte mult.

Astăzi era foarte reconfortat. De dimineaţă, era adevărat, comisese o eroare: îşi strânsese nuvela ghem şi o înghiţise, apoi mersul evenimentelor îi demonstrase că ar fi putut să scape de percheziţie şi să i-o dea soţiei lui. În timpul întâlnirii, aceasta îi spusese totuşi că în ultimele luni citise scrierile lui unor ascultători de încredere. Toţi fuseseră încântaţi. Elogii de rude sau prieteni care, bineînţeles, puteau fi exagerate sau false, dar unde naiba să găseşti păreri imparţiale? Ce-o fi o fi: el va păstra pentru eternitate adevărul, strigătul lui din inimă asupra destinului impus de Stalin milioanelor de *prizonieri de război* ruşi. Plin de gândul acesta, mândru, fericit, era ferm hotărât să scrie şi altele. Întâlnirea se desfăşurase cum nu se putea mai bine: soţia lui era numai devotament, îl aştepta, lucra pentru eliberarea lui şi rezultatul demersurilor ei avea să se vadă în curând.

Şi, ca să-şi împărtăşească triumful, îi povestea toate aceste lucruri lui Sologdin, care nu era băiat prost, dar un tip oarecare, care nu văzuse, nici nu avea să vadă vreodată o lumină atât de vie ca aceea care strălucea în ochii gravorului.

Sologdin era culcat pe spate, cu picioarele în X, cu o carte mizerabilă pe piept, şi se milostivea să-l privească din când în când pe narator cu ochii lui strălucitori. Cu barba blondă şi ochii radioşi, fruntea înaltă, trăsăturile regulate de cavaler rus, era de o frumuseţe supranaturală, aproape deranjantă.

Astăzi era şi el reconfortat. Auzea cântând în el un fel de victorie cosmică – imnul lui de victorie asupra lumii, cântare a puterii sale. Eliberarea lui era problemă de un an. O carieră strălucitoare îl aştepta poate după eliberare. În plus, trupul lui nu mai tânjea ca de obicei după un trup de femeie, era liniştit, scăpat de dorul lui.

Şi, ca să-şi împărtăşească triumful şi să se distreze, urmărea neglijent meandrele povestirii, străină de el, indiferentă, pe care i-o spunea băiatul acesta, care nu era prost, ci un tip oarecare, care nu văzuse niciodată o lumină atât de vie ca aceea care strălucea în ochii unui Sologdin.

Îşi asculta adesea interlocutorul, de parcă numai politeţea l-ar fi oprit să nu-şi arate toată condescendenţa.

Gravorul îi vorbi mai întâi de cele două femei ale lui din Rusia, apoi despre Germania şi nemţoaicele simpatice pe care le cunoscuse. Făcea o paralelă, care i se păru originală lui Sologdin, între rusoaice şi nemţoaice. Rusoaicele sunt prea independente, prea depline, prea ameţite în dragoste – cu ochii larg deschişi întotdeauna, îşi spionează amantul, îi văd punctele slabe, găsesc imediat o lipsă de nobleţe, o lipsă de curaj: atunci când iubeşti o rusoaică, te simţi mereu egalul ei, ceea ce e inconfortabil; nemţoaica, din contră, se pliază ca o trestie în mâinile amantului, el e un zeu pentru ea, primul bărbat, cel mai frumos, ea se lasă cu totul la cheremul lui, nu îndrăzneşte să viseze ceva mai bun decât să-i fie pe plac, şi de aceea, în faţa nemţoaicelor, gravorul se simţise mai bărbat, mai dominator.

Rubin făcu greşeala de a merge să fumeze pe hol. Cu toţii se agăţară de el cum se agaţă mărăcinii de basca unui plimbăreţ rătăcit în pădure. Fugi, îngrozit de discuţia sterilă de pe hol,

traversă camera îndreptându-se spre patul lui ca să se apuce iar de citi, când unul dintre pensionari, întins pe un pat de jos, îl prinse de pantalon şi îl întrebă:

– Lev Grigorievici! E adevărat că în China scrisorile de denunţ nu trebuie timbrate? E oare un progres?

Rubin se eliberă, urmându-şi drumul. Inginerul energetician, întinzându-şi bustul de pe unul din paturile de sus, îl prinse pe Rubin de gulerul salopetei şi îi debită pe un ton categoric continuarea unei discuţii anterioare:

– Lev Grigorievici! Trebuie să remodelăm conştiinţa umanităţii, pentru ca oamenii să se mândrească cu lucrul manual şi să roşească atunci când sunt supraveghetori, sau directori, sau conducători de partid. Trebuie ca titlul de ministru să fie la fel de lipsit de strălucire ca acela de vidanjor. Meseria de ministru e şi ea indispensabilă, dar infamă. Dacă o fată se căsătoreşte cu un funcţionar de stat, pata aceasta să se întindă asupra întregii familii! Iată socialismul meu!

Rubin îşi eliberă gulerul, se aruncă pe pat şi îşi reluă dicţionarele.

CAPITOLUL LVIII

Şapte convivi luară loc la masa aniversară: trei noptiere alăturate, dar de înălţime inegală, acoperite cu o hârtie germană de culoarea mărului verde, şterpelită şi ea la jefuirea firmei Lorenz. Sologdin şi Rubin se aşezară pe patul lui Potapov, Abramson şi Kondraşov pe cel al lui Priantcikov, eroul sărbătorii tronând în fruntea mesei, pe canatul larg al ferestrei. Deasupra lor, Zemelia moţăia deja, iar ceilalţi vecini erau mai departe. Compartimentul acesta dintre paturile supraetajate era despărţit de restul camerei.

În mijlocul mesei, într-un lighean de plastic, erau servite „minciunelele" Nadiei – articol care nu se găsea în *şaraşka*. Păreau ridicol de puţine pentru şapte bărbaţi înfometaţi. Apoi erau biscuiţi uscaţi la discreţie şi tartine cu spumă, transformate în prăjituri. Mai era caramel moale, rezultat al fierberii laptelui condensat în cutia lui. În spatele lui Nerjin, un borcan de un litru adăpostea misteriosul elixir pentru care se pregătiseră paharele. Era o raţie de alcool căpătată de la *zekii* din laboratorul de chimie, în schimbul unei bucăţi de carton topit de prima calitate. Alcoolul fusese lungit cu patru părţi de apă şi colorat cu cremă de cacao. Lichidul brun, puţin îmbătător, era aşteptat totuşi cu nerăbdare.

– Ei bine, domnilor, spuse Sologdin, care se lăsă pe spate cu un gest studiat, în timp ce ochii îi străluceau. Să încercăm să ne amintim de când nu ne-am aşezat la o masă sărbătorească.

– Eu, de ieri, de la sărbătoarea germanilor, mormăi Rubin, căruia nu-i plăceau deloc vorbele obscure.

Acest mod de adresare al lui Sologdin, care le spunea tuturor „domnilor", era, după părerea lui Rubin, rezultatul îndobitocirii consecutive din cei doisprezece ani de închisoare. Nimeni nu îşi putea închipui că în anul 33 de la Revoluţie un om normal ar fi putut pronunţa acest cuvânt cu seriozitate. Aceeaşi închistare pervertise şi gândurile lui Sologdin, iar Rubin

încerca să-și amintească mereu de acest lucru și să nu se enerveze auzind vorbele șocante ale prietenului său.

(Pentru Abramson, faptul că Rubin fusese la sărbătoarea germanilor nu era mai puțin scandalos. Orice internaționalism are limitele lui rezonabile!)

– Nu, nu, nu, insista Sologdin. Mă refer la o masă demnă de numele acesta, domnilor (sărea voios asupra acestei apostrofări orgolioase, cu orice ocazie. Considera că „tovarăși" domnea peste un spațiu destul de mare și că, pe bucățica aceasta de pământ penitenciar, „domnilor" avea să fie înghițit până la urmă de cei care bombăneau). Semnele ei distinctive sunt o față de masă curată și grea, vin în pahare de cristal și, bineînțeles, femei elegante!

Ar fi vrut să prelungească plăcerea și să întârzie începerea festinului, dar Potapov, cu privirea lui geloasă și verificatoare de gospodină, măsură masa și convivii și îl întrerupse pe Sologdin cu un mormăit:

– Vedeți, băieți, trebuie să inaugurăm oficial festinul înainte ca

„al miazănoaptei rond periculos"

să ne surprindă în posesia acestei băuturi.

Și îi făcu semn lui Nerjin să toarne de băut.

În timp ce se umpleau paharele, se făcu tăcere și fiecare evocă o amintire.

– Asta e o cinste, suspină Nerjin.

– Am pierdut până și amintirea ei, spuse Potapov, oftând.

Își amintea bine de o căsătorie, înainte de război, în vârtejul muncii, dar nu ar fi putut preciza dacă era a lui sau a altuia.

– Oh, de ce nu? spuse Priantcikov, însuflețindu-se. *Avec plaisir!* O să vă povestesc. În '45, la Paris…

Potapov îl opri:

– Așteaptă o secundă, Valentin. Spuneam deci…

– Pentru cel fără de care nu ne-am fi adunat aici! proclamă Kondrașov-Ivanov, mai tare decât era necesar, și îndreptându-și torsul deja drept. Să poată…

Convivii nu își duseseră încă mâinile spre pahare, când Nerjin, ridicându-se în spațiul îngust din fața geamului, îi avertiză în șoaptă:

– Prieteni! Iertați-mă dacă întrerup tradiția! Eu…

Emoţionat, trebui să-şi tragă suflarea. Cele şapte scântei, izvorâte din şapte perechi de ochi, mişcaseră ceva în el.

– ...Să fim cinstiţi! Nu e totul atât de negru în situaţia noastră! Fericirea aceasta, de exemplu: masa aceasta de bărbaţi eliberaţi de constrângeri, care seamănă cu liceenii din timpul lui Puşkin, schimbul acesta de gânduri libere, fără temeri sau disimulare reprezintă o fericire pe care nu o cunoşteam înainte de a fi arestaţi!

– De fapt, numai libertatea îmi lipsea pe atunci, spuse Abramson, zâmbind. (În afară de copilărie, petrecuse mai mult timp în închisoare decât în libertate.)

– Prieteni! spuse Nerjin, îmbătat de sentimente. Am treizeci şi unu de ani. În timpul acesta, viaţa m-a rănit adesea şi m-a brutalizat. După legea sinusoidelor, voi cunoaşte culmi ale succesului şi falsei grandori. Dar vă jur că nu voi uita autentica grandoare a omului, aşa cum mi s-a descoperit în închisoare! Sunt mândru că această modestă sărbătoare a reunit astăzi o societate atât de aleasă. Să nu ne temem de cuvintele mari. Să ridicăm paharele pentru prietenia aceasta, care înfloreşte în fundul gropii închisorii!

Paharele de hârtie se ciocniră fără zgomot de paharele de plastic şi sticlă. Potapov zâmbi încurcat, îşi ridică ochelarii simpli şi, despărţind silabele, cită din Puşkin:

„În-flă-că-raţi şi tă-ioşi oratori
membri ai fră-ţi-ei lor
îi vi-zi-tau adesea pe Nikita
Şi pe Ilia cel pre-vă-ză-tor."

Băură încet alcoolul brun, silindu-se să-i simtă aroma.

– Nu e lipsit de savoare! spuse Rubin, elogios. Bravo, Andreici!

– Se simte savoarea, confirmă Sologdin, dispus să laude totul.

Nerjin izbucni într-un hohot de râs.

– Rarisim acord intelectual între Lev şi Mitia! Nu aş putea cita altul.

– De ce nu, Glebcik? Nu îţi aminteşti de revelionul acela în care am căzut de acord, Lev şi cu mine, că bărbatul infidel poate fi iertat, dar femeia niciodată.

Abramson zâmbi obosit:

– Care bărbat, vai, nu ar subscrie la această părere!

– Specimenul de aici – Rubin arătă spre Nerjin – afirma că poate fi iertată şi femeia, că nu există diferenţe între bărbat şi femeie în domeniul acesta.

– Ce aţi spus? strigă Kondraşov.

– Ce prostănac! spuse Priantcikov cu un hohot de râs limpede. Cum să poţi compara!

– Conformaţia corpului şi modul de copulaţie arată clar că diferenţa este imensă! exclamă Sologdin.

– Nu, asta merge mai departe, îl contrazise Rubin. Aici se afirmă un mare scop al naturii. Bărbatul este destul de diferit calitativ de femeie, dar este inexplicabil atras de cantitate. Aşa că puţine femei sunt neglijate.

– Şi, astfel, donjuanismul este o binefacere! spuse Sologdin cu un gest distins de salut.

– În timp ce femeile caută calitatea, dacă vreţi! spuse Kondraşov, agitându-şi degetul lung. Dacă trădează, înseamnă că vor calitate. Progenitura lor nu pierde nimic!

– Nu mă acuzaţi, prieteni, spuse Nerjin în apărarea sa. De când eram copil ni se aruncau deasupra capului maci roşii cu inscripţia *Egalitate*. De atunci, normal...

– Încă o şmecherie, egalitatea asta... mormăi Sologdin.

– Ce reproşaţi egalităţii? întrebă Abramson încruntat.

– Faptul că nu există nicăieri în natura vie! Nimic şi nimeni nu se naşte egal cu nimic şi cu nimeni, e o invenţie a acestor imbecili *atotştiutori* (prin asta se referea la enciclopedişti). Nu au nici cea mai mică noţiune despre ereditate! Oamenii se nasc inegali ca inteligenţă, ca voinţă, ca daruri...

– Inegali social şi economic, continuă Abramson pe acelaşi ton.

– Unde aţi întâlnit egalitate economică? Unde aţi fi putut s-o instauraţi? întrebă Sologdin, care se încălzea. Nu o să existe niciodată. E doar pentru sărăntoci şi sfinţi!

– De atunci, bineînţeles, reluă Nerjin, ca să devieze conversaţia, de atunci viaţa m-a opărit, dar în epoca aceea puteam să cred că naţiunile sunt egale şi oamenii de asemenea, iar bărbatul şi femeia trebuie să fie egali în toate lucrurile.

– Nimeni nu vă învinuieşte, îi răspunse Kondraşov, atât prin privire, cât şi prin cuvinte. Nu vă grăbiţi atât de mult să capitulaţi!

– E un delir de care poţi fi absolvit cu vârsta, decretă Sologdin (care era mai mare cu şase ani).

– Teoretic, Glebka are dreptate, spuse Rubin cu un aer jenat. Eu sunt gata să rup o sută de mii de lănci în favoarea egalităţii dintre bărbat şi femeie. Dar să-ţi iei femeia în braţe după altul...? Brrr... E o imposibilitate biologică.

– În fine, domnilor, e caraghios să disertaţi asupra acestui subiect, strigă Priantcikov, dar, ca de obicei, îi închiseră ciocul.

– Există o soluţie, şi simplă, Lev Grigorievici, spuse Potapov cu o voce fermă: începeţi dumneavoastră prin a nu îmbrăţişa nici o femeie în afară de soţia dumneavoastră.

– Să fim serioşi, spuse Rubin, desfăcându-şi braţele într-un gest descumpănit şi ascunzându-şi zâmbetul larg în barba de pirat.

Uşa se deschise brusc, intră cineva. Potapov şi Abramson se întoarseră. Nu, nu era un supraveghetor.

– Altfel spus, Cartagina trebuie distrusă? spuse Abramson, arătând cu fruntea în direcţia borcanului.

– Cu cât mai repede, cu atât mai bine. Nimeni nu vrea la carceră. Vikentici, serviţi!

Nerjin goli borcanul vărsându-i fiecăruia partea care i se cuvenea...

– De data aceasta, permiteţi să bem pentru aniversarea dumneavoastră? întrebă Abramson.

– Nu, prieteni. Nu mă folosesc de drepturile mele tradiţionale decât pentru a termina cu tradiţia. Mi-am văzut soţia astăzi. Am văzut în ea... toate soţiile noastre, torturate, terorizate, hăituite. Noi avem noroc că nu ne putem mişca, dar ele? Să bem pentru soţiile acestea care s-au înlănţuit de nişte...

– O vitejie sfântă, într-adevăr! exclamă Kondraşov.

Băură.

Rămaseră un moment tăcuţi.

– Uite cum ninge! remarcă Potapov.

Toţi se întoarseră. În spatele lui Nerjin, prin geamul aburit, nu se vedea zăpada, ci un vârtej de fulgi negri: umbra lor proiectată de felinarele şi proiectoarele din zonă.

Nadia Nerjin se afla în momentul acela undeva dincolo de perdeaua abundentă de zăpadă.

– Suntem condamnaţi să vedem şi zăpada neagră! exclamă Kondraşov.

– Am băut pentru prietenie. Am băut pentru dragoste. Lucruri nemuritoare, e perfect! aprobă Rubin.

– Nu m-am îndoit niciodată în privinţa dragostei. Dar, ca să spun drept, înainte de război şi de închisoare, nu credeam în prietenie, mai ales în cea care te face să-ţi sacrifici viaţa pentru prieteni. În viaţa de toate zilele ai o familie şi prietenia nu-şi are locul, nu-i aşa?

– E o opinie răspândită, comentă Abramson. Se cere adesea, la radio, cântecul *Peste câmpia mohorâtă*. Ascultaţi bine cuvintele lui! Rictusul acesta respingător, gemetele unui suflet meschin:

„Da, toţi prieteni şi toţi credincioşi
până la prima lovitură..."

– Scandalos! spuse pictorul, tresărind. Cum poţi să petreci o zi rumegând asemenea gânduri? Îţi vine să te spânzuri!

– Ar fi mai corect să spui contrariul: la prima lovitură începi să ai prieteni.

– Ale cui sunt cuvintele?

– Merzliakov.

– Doar un nume. Liovka, cine era acest Merzliakov?

– Un poet, mai mare cu douăzeci de ani decât Puşkin.

– Ştii totul despre el, desigur?

– Profesor la Universitatea din Moscova. Traducător al *Ierusalimului eliberat*.

– Spuneţi-mi ce nu ştie Liovka. În afară de matematica înaltă.

– Şi cea joasă.

– Îşi face totuşi o datorie din a spune: „Aducând totul la un numitor comun" sau „carenţele acestea, ridicate la pătrat", ceea ce înseamnă un negativ la pătrat...

– Domnilor! O să vă citez un exemplu care îi dă dreptate lui Merzliakov! interveni Priantcikov sufocându-se, agitat ca un copil aşezat la o masă de adulţi.

Nu avea de ce să-şi invidieze comesenii, spiritul lui erau viu, oţelit, sinceritatea, seducătoare. Îi lipseau o anume stăpânire de

sine, virilă, o anume demnitate exterioară, aşa că îi dădeai cincisprezece ani mai puţin şi îl tratai ca pe un adolescent:

– ...E un adevăr stabilit: cel care ne trădează e cel care mănâncă din gamela noastră! Aveam un mare prieten, un coleg de evadare cu care m-am asociat ca să scap de copoii nazişti... Apoi, intrat în familia unui mare businessman, i-am făcut cunoştinţă cu o contesă franţuzoaică...

– Într-adevăr? spuse Sologdin stupefiat, fiindcă în ochii lui titlul de conte sau prinţ păstra un prestigiu invincibil.

– Nimic de mirare! Prizonierii ruşi puteau să se căsătorească cu marchize!

– E adevărat?

– Atunci când generalul de corp de armată Golikov s-a înhămat la acţiunea destrăbălată de repatriere, departe de a mă duce, i-am descurajat pe toţi cretinii care voiau să se întoarcă. Atunci m-am întâlnit cu acest prieten excelent. Imaginaţi-vă că m-a trădat. M-a predat ghebiştilor!

– Ce infamie! exclamă pictorul.

– Iată cum s-a întâmplat.

Aproape toţi ascultau povestea lui Priantcikov. Sologdin ceru precizări despre căsătoriile dintre prizonieri şi contese.

Pentru un Rubin, era evident că neastâmpăratul de Priantcikov, cu care se împrietenise în *şaraşka*, fusese în Europa, în '45, un obiectiv auxiliar al reacţiunii. Şi ceea ce considera el trădare din partea unui prieten (faptul că îl ajutase să se întoarcă în ţara lui, chiar dacă nu voia) nu era o dovadă de felonie, ci datoria unui patriot.

O istorie aducea alta. Potapov îşi aminti de fasciculul pe care îl primea fiecare repatriat: *Ţara te iartă. Ţara te cheamă.* Negru pe alb, acolo era tipărită o dispoziţie a Sovietului Suprem, care îi scăpa de urmărire judiciară chiar şi pe auxiliarii poliţiei germane. Aceste fascicule, luxoase şi împănate cu imagini, făceau o vagă aluzie la refacerea sistemului colhoznic şi a societăţii sovietice. Acestea fuseseră confiscate în timpul percheziţiei de la graniţă, în timp ce repatriaţii erau îmbarcaţi în furgoane şi expediaţi la serviciul de contraspionaj. Potapov citise cu ochii lui fasciculele acestea şi, deşi nu îi influenţaseră

cu nimic întoarcerea, fusese exasperat de sordida escrocherie a enormului Stat.

Abramson moțăia în spatele ecranului nemișcat al ochelarilor. Știuse că vor ajunge la poveștile acestea inutile. Făcuseră totuși bine pescuind hoarda aceasta de fugari.

Atât în birourile de contraspionaj, cât și în închisori, Rubin și Nerjin maceraseră atât de bine poveștile acestui val de prizonieri care se întorceau din Europa, încât ai fi crezut că petrecuseră și ei patru ani de captivitate, așa că istoriile acestea nu-i mai interesau. De comun acord, la capătul lor de masă, îl invitară pe Kondrașov să le vorbească despre artă. Rubin îl considera un pictor minor, un om neserios, ale cărui cuvântări erau prea întrerupte de economie și istorie, dar, în apărarea sa, trebuie spus că turna în conversația lui o apă revigorantă.

Pentru Kondrașov, arta nu era un divertisment, nici un capitol de cunoaștere. Pentru el era singurul mod de existență. Tot ce vedea în jurul lui – peisaje, obiecte, caractere omenești, nuanțe –, toate aveau ecou într-una din cele douăzeci și patru de tonalități pe care le desemna fără ezitare (așa că lui Rubin îi atribuise un do minor). Tot ce curgea în jurul lui – vocea unui bărbat, impulsul unei clipe, un roman sau chiar o tonalitate muzicală – avea o culoare pe care o numea fără să ezite (și fa diez major era un albastru noptatic împodobit cu aur).

Singura stare de spirit străină lui Kondrașov era indiferența. Devenise faimos prin excesul opiniilor și pasiunilor sale, prin intransigența judecăților. Adorator al lui Rembrandt și critic al lui Rafael. Admirator al lui Valentin Serov și dușman furibund al „Ambulanților". Nu simțea nimic pe jumătate, era numai admirație sau numai indignare, fără împărțeală. Nu voia să audă vorbindu-se despre Cehov, simțea o repulsie crispată față de Ceaikovski (Mă sufocă! Îmi nimicește speranța și viața!"), dar recunoștea în coralele lui Bach și în concertele lui Beethoven un acord profund, de parcă ar fi fost primul care le-ar fi pus pe portativ.

Începură deci o discuție despre imitarea naturii în pictură.

– Să zicem că vreți să vedeți o fereastră deschisă spre o grădină, într-o dimineață de vară, începu Kondrașov. Vocea lui era tânără, timbrată de emoție și, închizând ochii, ai fi crezut că

asculţi un băiat. Dacă urmăriţi conştiincios natura, dacă o reprezentaţi aşa cum o vedeţi, este într-adevăr totul? Şi cântul păsărilor? Şi răcoarea dimineţii? Şi puritatea aceasta invizibilă care vă învăluie? În timp ce desenaţi, simţiţi mai multe lucruri care pătrund în percepţia unei dimineţi de vară – cum să le fixaţi pe pânză? Cum să nu rămână pierdute pentru spectator? În orice caz, trebuie compensate! Prin compoziţie, prin culoare, dacă nu dispunem de altceva.

– Adică nu trebuie să te mulţumeşti să copiezi?

– Bineînţeles că nu! Kondraşov începea să se implice în joc. Orice peisaj, orice portret este plin de admiraţie faţă de natură. Se spune: ce frumos e! ce minune! dacă aş putea reda ceea ce văd! Dar când aprofundezi, sfârşeşti prin a pune întrebări: pardon! pardon! Dar în natura aceasta există cutare absurditate! Cutare nebunie! Cutare inconsecvenţă! În locul acesta! Şi dincolo! Aşa ar fi trebuit să fie! Şi aşa! Şi astfel se pictează! spuse Kondraşov cu o privire provocatoare, triumfătoare la adresa interlocutorilor săi.

– Dar, dragul meu, acest „ar trebui să fie" al dumneavoastră vă duce pe un drum periculos, ricană Rubin. Cu preţul acesta, oamenii din carne şi oase devin la dumneata îngeri sau demoni şi, de altfel, nu sunt ei vinovaţi. Totuşi, dacă faci portretul lui Andrei Andreici Potapov, trebuie să fie Potapov.

Pictorul se răsculă:

– Ce vrea să spună asta: să-l vezi aşa cum e? Exterior, nu zic, trebuie să fie o asemănare, la proporţia feţei, la forma ochilor, la culoarea părului. Dar nu este temerar să te gândeşti că poţi cunoaşte şi vedea realitatea exact cum e? Mai ales realitatea spirituală! Cine o cunoaşte şi o vede? Şi dacă, observând un model, văd în el posibilităţi spirituale superioare celor manifestate în viaţă, de ce să nu mă aventurez să le arăt? De ce să nu ajut un om să se descopere şi să se înalţe?

Nerjin bătu din palme:

– Sunteţi un socialist sută la sută. Foma nu ştie cu cine are de-a face!

– De ce ar trebui să-i înmoi sufletul? strigă Kondraşov cu un fulger, ameninţător în penumbră, al ochelarilor săi prinşi de nas. Nu mai rămâne decât arta portretului, fiindcă aceasta

dă valoare oricărui raport uman, scopul acesta ultim: ceea ce ştim să vedem în altul se coace în el şi răsare la viaţă! Nu-i aşa?

– Pe scurt, spuse Rubin cu un gest de agasare, nu mai aveţi noţiunea obiectivităţii, nici în asta, nici în altele.

– Într-adevăr! Sunt non-obiectiv şi sunt mândru! tună Kondraşov-Ivanov.

– Cum? Pardon, cum puteţi spune aşa ceva? spuse Rubin buimac.

– Chiar aşa! Perfect! Sunt mândru de non-obiectivitatea mea! atacă imprevizibil Kondraşov, dar patul de deasupra nu-l lăsă să gesticuleze după placul lui. Şi dumneata, cel care vorbeşte, Lev Grigorici, dumneata? Eşti şi dumneata non-obiectiv, dar să te crezi obiectiv e mai rău! Avantajul meu este că nu sunt obiectiv şi o ştiu! Şi că îmi fac un merit din asta! Şi asta constituie eul meu!

– Eu nu sunt obiectiv? se miră Rubin. Chiar eu? În cazul acesta, cine e?

– Nimeni! spuse pictorul jubilând. Nimeni nu a fost şi nu va fi vreodată! Cel mai neînsemnat act de cunoaştere are o coloratură emoţională secretă – nu-i aşa? Adevărul, bilanţ al căutărilor îndelungate, ei bine, adevărul acesta crepuscular încă nu planează oare asupra noastră *înainte* de fiecare cercetare? Luăm o carte. Autorul ne este antipatic, fără nici un motiv, şi înainte de a citi prima pagină presimţim că opera ne va displăcea şi, natural, aşa se întâmplă! V-aţi înhămat la compararea celor o sută de limbi răspândite pe pământ, de-abia v-aţi procurat dicţionarele, mai aveţi patruzeci de ani de lucru, dar iată-vă convins de faptul că toate cuvintele derivă din cuvântul „mână". Asta înseamnă să fii obiectiv?

Încântat, Nerjin râse zgomotos de Rubin. Care izbucni şi el în râs. Cum să-ţi fie ciudă pe un om atât de pur?

Kondraşov nu aborda niciodată probleme politice, dar Nerjin se grăbi să atace problema:

– Încă un pas, Ipolit Mihalîci! Vă implor, mai faceţi un pas! Şi Marx? Sunt convins că nu se apucase de nici o analiză economică, nu trasase nici un tabel statistic, dar ştia că, în regimul capitalist, clasa muncitoare este condamnată la sărăcia absolută, că ea este sarea pământului şi că, în calitatea aceasta,

viitorul îi aparține. Liovka, poți să spui cu mâna pe inimă că nu-i adevărat?

– Copilul meu! suspină Rubin. Dacă ar fi putut prevedea rezultatul...

– Ipolit Mihalîci! Și pe asta își fondează ei progresul! Cât urăsc eu cuvântul acesta absurd, „progres"!

– În artă, de exemplu, nu există nici un progres! Și nu poate exista!

– De fapt! De fapt! Și e uimitor! se extazie Nerjin. A existat un Rembrandt în secolul al XVII-lea și putem să încercăm și astăzi să-l imităm! Ce tehnică exista în secolul al XVII-lea? Astăzi ni se pare pe măsura sălbaticilor. Ce inovații tehnice puteau fi în anul 1870? Jucării pentru copii. Și atunci s-a scris *Anna Karenina*. Cine poate să-mi propună ceva superior?

– Scuzați-mă, scuzați-mă, dragă maestre, replică Rubin, combativ. Nu credeți în nici un progres în privința geniului civil? În nici o absurditate?

– Netrebnicul! spuse Gleb râzând. E o șmecherie la care nu mă pricep.

Abramson interveni:

– Putem întoarce argumentația dumneavoastră în cu totul alt sens, Gleb Vikentici. Putem spune că savanții și inginerii, de-a lungul secolelor, au făcut lucruri bune și au progresat în felul acesta. În timp ce snobii artei rămâneau bufoni. Iar paraziții...

– Se prostituau! exclamă Sologdin, cu o veselie neașteptată.

Abramson și el, acești antipozi, împăcați de același gând!

– Bravo! Bravo! strigă Priantcikov! Nătărăii! Fraierii! Asta vă ziceam și eu aseară în laboratorul de acustică! (Cu o seară în urmă vorbise despre superioritatea jazzului, dar avea impresia că Abramson exprimase propriul său gând.)

– Cred că o să vă împac! spuse Potapov, cu un zâmbet malițios. Secolul nostru atestă cazul veridic al unui inginer electrician și al unui matematician, afectați dureros de o lacună a literaturii naționale, care au compus împreună un roman. Din nefericire, el nu a fost consemnat în scris, fiindcă autorii nu aveau creioane.

– Andreici! L-ați putea reconstitui?

– Forțându-mă puțin, cu ajutorul vostru. Singura operă pe care am creat-o vreodată. Aș fi putut chiar să o învăț pe de rost!

– Iată ce este amuzant, domnilor! spuse Sologdin înveselit și se instală confortabil. Adora folclorul închisorilor.

– Dar, vedeți dumneavoastră, după doctrina lui Lev Grigorievici, nu putem înțelege nici o operă de artă dacă nu cunoaștem circumstanțele redactării și *comanda sa socială*.

– Faceți progrese, Andreici.

– Dragi convivi, terminați-vă prăjiturile, pentru dumneavoastră le-am făcut. Istoria textului e următoarea: în vara lui 1946, într-o celulă aglomerată din Marele Hotel Bu-Tur (inscripție dăltuită de administrație pe gamele și care însemna Butîrskaia Turma), eram lungit lângă Vikentici, mai întâi dedesubt, apoi pe paturi, gâfâind în aerul acela închis, gemând de foame, fără altă distracție decât aceea de a discuta și a observa moravurile. Unul din noi i-a spus celuilalt: „Și dacă din întâmplare...?"

– Dumneata, Andreici, ai spus primul aceste cuvinte... În orice caz, figura centrală, cea a titlului, vă aparține.

– „Și dacă din întâmplare?" am spus împreună cu Gleb Vikentici. Da, dacă vreodată, în celula aceasta...

– Nu ne mai țineți pe jar. Titlul!

– Fie,

„fără să vânăm sufragiile
mondenilor sau vanitoșilor...",

o să încercăm amândoi să ne amintim de această poveste antică, nu? Vocea surdă și răgușită a lui Potapov răsuna ca aceea a unui cititor inveterat de incunabule prăfuite. Titlul: *ZÂMBETUL LUI BUDDHA*.

CAPITOLUL LIX

ZÂMBETUL LUI BUDDHA

Acţiunea acestei povestiri remarcabile se derulează în ilustra şi foarte călduroasa vară a lui 194, când deţinuţii legaţi cu o bucată de pânză la mijloc, depăşind numeric cele patruzeci de urcioare din legendă, se plictiseau într-un aer sufocant şi imobil, într-o lumină verde-albăstruie de acvariu, în închisoarea de reputaţie universală Butîrki.

Ce să spunem despre această instituţie atât de utilă şi fericit amenajată? Data de pe timpurile cazărmilor Ecaterinei. În secolul de fier al împărătesei nu se făcea economie la cărămizile zidurilor, nici la cele ale bolţilor.

„Şi acest demn conac era construit
aşa cum trebuie să fie orice conac."

După moartea acestei luminate corespondente a lui Voltaire, locuinţele acestea cavernoase care răsunaseră mult timp de bocănitul barbar al cizmelor carabiniere căzură într-un îndelungat abandon. Dar, pe măsură ce *progresul* mult dorit ajungea pe tărâmurile noastre, moştenitorii imperiali ai acestei doamne autoritare au considerat că era bine să adăpostească acolo ereticii care puneau în pericol tronul ortodox, şi obscurantiştii, care ştirbeau sus-numitul progres.

Mistria tencuitorului şi drişca zidarului despărţiră şirul acesta în sute de celule, spaţioase şi confortabile, şi arta nemaivăzută a fierarilor noştri elaboră gratii inflexibile pentru ferestre, dar şi pentru somierele tubulare care se îndoiau ziua şi se înălţau noaptea. Cei mai experţi dintre iobagii noştri înzestraţi contribuiră la gloria de neveştejit a castelului Butîrki: ţesători care ţesură husele de pânză destinate somierelor; instalatori care puseră la punct un sistem ingenios de scurgere a murdăriilor; tinichigii care meşteriră hârdaie ample, înzestrate cu toarte şi capace, care cuprindeau cincizeci până la şaizeci de litri; tâmplari care făcură *vizoare* în uşi; geamgii care montară

vizete şi lăcătuşi care puseră lacăte; în epoca recentă a comisarului poporului Iejov, maiştri care cunoşteau foarte bine instalarea cadrelor din sticlă lipiră un aluat din sticlă fără luciu pe un cadru din bare de fier şi instalară *botniţele* unice în felul lor, care răpiră pentru totdeauna nefaştilor ocupanţi ai închisorii vederea unui colţ de curte, a capelei transformate în închisoare, a unui petic de cer albastru.

Consideraţii practice – dorinţa stăpânită de a folosi numai oameni cu educaţie modestă ca supraveghetori – îi îndemnară pe tutorii acestei reşedinţe să fixeze în perete douăzeci şi cinci de grinzi metalice, care facilitau o socoteală aritmetică sumară: patru celule = o sută de capete; un culoar = două sute.

Această instituţie benefică înflori de-a lungul deceniilor fără a suporta blamul opiniei publice sau protestele prizonierilor (ceea ce arată cât de rare erau aceste blamuri şi proteste în *Monitorul Bursei* şi faptul că lipseau complet din *Jurnalul deputaţilor muncitori şi ţărani*).

Dar timpul nu lucra în folosul generalului comandant al închisorii Butîrki. Din primele zile ale marelui război patriotic trebui să încalce regula celor douăzeci şi cinci de capete pe celulă, găzduind acolo surplusul de pensionari care nu aveau pat. Când abundenţa atinse proporţii alarmante, somierele fură coborâte o dată pentru totdeauna, husele luate pentru a îmbrăca cadre din lemn şi generalul, care jubila, însoţit de vasalii săi, putu să introducă în fiecare celulă cincizeci de capete aşteptând ca, după victoria noastră istorică şi mondial celebrată asupra hitlerismului, să se ajungă la cifra de şaptezeci şi cinci, fără ca supraveghetorii să fie deranjaţi, fiindcă ştiau că orice culoar adăpostea şase sute de capete, aşa că aveau dreptul la o mică primă.

Ar fi fost nerezonabil să arunci în magma aceasta omenească jocuri de şah sau domino, cărţi, fiindcă n-ar fi fost niciodată de ajuns. Timpul trecu, raţia de pâine a duşmanilor poporului se micşoră, peştele dispăru în faţa cărnii de amfibii sau himenoptere şi varza sau urzicile din faţa furajului însilozat. Formidabilul turn Pugaciov, unde fusese întemniţat acest erou naţional la ordinele împărătesei, era un siloz de îngrăşăminte animale. Oamenii curgeau în continuare, mereu alţii, şi

tradiția orală a condamnaților se veșteji, se alteră: nu-și mai aminti nimeni, nu mai știu nimeni că predecesorii se întinseseră pe saci de pânză și citiseră cărți interzise (aruncate în infern de peste tot, în afară de bibliotecile închisorilor). Atunci când în celulă pătrundea fumegând marea putinică – sufleu de ihtiozaur sau salată de îngrășăminte animale –, prizonierii își ridicau picioarele pe scânduri, înțepeneau cu genunchii la piept din lipsă de spațiu, cu labele din spate lipite de cele din față și, ghemuiți ca niște câini, își arătau dinții și urmăreau cu ochi de buldog ca zeama să fie vărsată în gamele cu toată echitatea. Un prizonier întors cu spatele trăgea la sorți „de la hârdău la fereastră" sau „de la fereastră la calorifer", apoi uzufructuarii paturilor sau nișelor sub-adiacente, cu riscul de a vărsa cu laba sau cu coada gamela vecinului, începeau să hăpăiască ciorba hrănitoare cu cele șaptezeci și cinci de guri – și acest singur zgomot tulbura ataraxia filozofică a celulei.

Toți erau mulțumiți. Nici un protest în ziarul sindical *Corvoada*, nici în *Buletinul Patriarhiei din Moscova*.

Celula 72 nu se deosebea cu nimic de celelalte. Destinul ei era deja jucat, dar prizonierii ațipiți pașnic pe paturi și cei care se râneau pe față sub scânduri nu știau ce fapte abominabile îi așteptau. În ajunul zilei fatidice își îndepliniră îndelungatele preparative nocturne de lângă hârdău, chiar pe solul betonat, sau se întinseseră pe scânduri, făcându-și aer cu mâna în căldura aceea stagnantă (de la o iarnă la cealaltă nu se aerisea celula), omorând muștele sau amintindu-și cât de bine se trăia în timpul războiului în Norvegia, în Islanda sau în Groenlanda. Intuiția timpului, rod al exercițiilor asidue, le sugera că rămăseseră mai puțin de cinci minute până la momentul în care paznicul de serviciu va mugi în vizor: „La parmac! Sună stingerea!"

Dar inimile lor fremătară la hârâitul încuietorii care se deschidea! Ușa se deschise larg în fața unui căpitan zvelt, vibrant ca un resort, cu mănuși albe, extrem de emoționat. În spatele lui mișuna o suită întreagă de locotenenți și subofițeri. Într-o tăcere sepulcrală, *zekii, cu pachetele lor*, se aliniară pe culoar. (Imediat circulă printre ei zvonul că îi duceau *la pluton.*) Pe culoar numărară cincizeci de oameni care fură turnați în celulele vecine în momentul cel mai favorabil, așa că putură

să cucerească un colţ în care să doarmă. Norocoşii care scăpară de oribilul lot de douăzeci şi cinci de persoane. Ultimul lucru pe care îl văzură ghinioniştii, trecând pragul celulei 72, fu o maşină infernală, dotată cu o stropitoare cu sulf. Apoi îi întoarseră la dreapta – dreapta! şi, în clinchetul cheilor care se loveau de centurile supraveghetorilor (semnal care simboliza în argoul butîrkian că „scoteau *zeki*"), îi conduseră dincolo de uşa blindată şi îi coborâră pe scară, până într-un vestibul care nu era nici pivniţa execuţiilor, nici camera de tortură subterană, ci se bucura de o mare popularitate în rândurile populaţiei *zeke*: tepidariumul ilustrelor terme butîrkiene. Aceste locuri aveau un aer ipocrit anodin. Pereţi, bănci şi duşumea erau acoperite cu plăci de Metlach, de culoarea ciocolatei, roşu şi verde, iar „cratiţele cu păduchi" îşi împroşcară căruţele pe şine, pline de cârlige infernale, în care trebuiau agăţate hainele infecte ale prizonierilor. Primind câteva bobârnace pe obraji şi în gură (fiindcă a treia poruncă a prizonierului *zek* spune să „nu scuipi ceea ce ţi se dă"), *zekii* primiră cârlige, îşi agăţară de ele hainele greu încercate, spălăcite, roase şi uneori arse de curăţarea păduchilor, care avea loc o dată la zece zile, iar slujitoarele îmbujorate ale infernului – două bătrâne care dispreţuiau nuditatea prea obişnuită a *zekilor* – conduseră căruţele spre Tartor şi închiseră în urma lor uşile blindate.

Douăzeci şi cinci de prizonieri rămaseră în anticamera aceasta total închisă. Rămăseseră numai cu batistele din mâini, sau cu vreo zdreanţă de cămaşă care ţinea locul batistei. Aceia care, în ciuda slăbiciunii, păstraseră un înveliş fin de carne tăbăcită în locul acela modest pe care natura ni l-a oferit cu generozitate pentru a ne aşeza, se aşezară, muritori fericiţi, pe băncile zidite, acoperite cu lespezi roşii şi întunecate. (Prin luxul decorului, termele Butîrki depăşeau băile Sandunovski şi se spune că unii străini curioşi s-au predat singuri cekiştilor numai ca să poată să se spele acolo.)

Prizonierii care erau atât de descărnaţi, că nu se puteau aşeza pe părţile moi, străbăteau tepidariumul, fără să-şi ascundă părţile ruşinoase, şi pronosticau cu căldură, încercând să pătrundă pe cât le stătea în puteri misterul evenimentelor în curs.

„Imaginaţia lor era de mult pe jar
hrănindu-se în fine cu un prezent aşa fatal."

Atât de lungi fură orele în care îi lăsară să tânjească în anticameră, încât orice controversă se linişti, corpurile lor se umplură de protuberanţe infime şi stomacurile, obişnuite cu somnul după ora zece, cerură cu nostalgie să fie umplute. Câştigă partida pesimiştilor, care spunea că de la grilajele din perete şi din duşumea se răspândea un gaz toxic şi că aveau să moară cu toţii. Mirosul gazului, evident, cauză leşinuri.

Dar se deschise o uşă şi totul se metamorfoză! În locul supraveghetorilor obişnuiţi, îmbrăcaţi cu haine murdare şi purtători de lână de oaie îmbâcsită, care aruncau în mulţime foarfecele cele mai tocite de pe pământ ca să le îngăduie prizonierilor să-şi taie unghiile, intrară patru ucenici coafori împingând patru cărucioare strălucitoare, încărcate cu apă de colonie, gel, lac de unghii şi chiar peruci pentru teatru. Patru coafori venerabili şi corpolenţi, armeni pe jumătate, veneau în urma lor. În salonul de coafură alăturat, în loc să radă pubisul prizonierilor, îi pudrară cu o pudră roz. Un zbor mângâietor de lamă veni să îi atingă uşor obrajii descărnaţi şi auziră şoptindu-li-se la ureche: „Nu vă deranjez?" În loc să le radă craniul, li se dădură peruci. În loc să le jupoaie bărbia, cei care doreau fură lăsaţi cu o umbră de barbă sau de favoriţi. În timpul acesta, prosternaţi, ucenicii le tăiau unghiile de la picioare. În fine, la uşa băii, departe de a li se vărsa în palme douăzeci de grame de săpun perisabil şi puturos, un subofiţer le dădu un burete, născut în recifele coraliere, şi o bucată rezonabilă de săpun de toaletă „Zâna Liliac".

După care, ca de obicei, îi închiseră în băi şi îi lăsară să se bălăcească în voie. Dar ei nu se gândeau la asta. Controversele lor erau mai arzătoare decât apa clocotită din termele acestea. Partida optimistă era acum mai puternică şi susţinea că Stalin şi Beria fugiseră în China, că Molotov şi Kaganovici îmbrăţişaseră catolicismul, că Rusia era condusă de un guvern provizoriu şi că în momentul acesta se desfăşurau alegerile în Adunarea Constituantă.

Uşa de ieşire pe care o cunoaştem cu toţii se deschise cu zgomotul obişnuit în vestibulul mov, în care trebuiau să se

întâmple cele mai neverosimile evenimente: fiecare primi un prosop moale şi roz şi o strachină de fulgi de ovăz fierţi în lapte, corespunzând raţiei lunare a unui ocnaş din lagăr! Prizonierii îşi aruncară prosoapele jos şi, fără linguri sau alte ustensile, expediară fiertura cu o grabă surprinzătoare. Maiorul bătrân al serviciului penitenciar care asista la scenă rămase uimit şi ordonă să li se servească încă o gamelă de fiertură.

Mâncară şi acest supliment. Nimeni nu putea ghici urmarea. Li se serviră cartofi, nu îngheţaţi, nu putrezi, nici înnegriţi, ci pur şi simplu comestibili, cum se zice.

– Exclus! protestară ascultătorii. Asta întrece orice bun-simţ!

– Totuşi, aşa a fost! Adevărul este că erau cartofi pentru porci, mici, în coajă, şi poate că *zekii* nu s-ar fi atins de ei dacă, printr-o viclenie demonică, nu s-ar fi renunţat la porţiile individuale, aşezându-i într-un lighean mare. Cu un strigăt furibund, într-un carusel de ghionţi şi un asalt de dosuri goale, *zekii* se aruncară asupra ligheanului care, după un minut, rămase gol şi se rostogoli pe solul pavat. Li se aduse şi sare, dar era prea târziu.

În timpul acesta, trupurile goale se uscaseră. Bătrânul maior le ordonă *zekilor* să-şi strângă prosoapele şi le adresă acest discurs:

„Dragi fraţi! Sunteţi cu toţii cetăţeni sovietici oneşti, pe care Societatea îi ţine pentru un timp deoparte, zece ani, douăzeci şi cinci de ani, ca plată pentru numeroase delicte. Până aici, în ciuda umanităţii sublime a doctrinei marxist-leniniste şi a voinţei exprese a guvernului, în ciuda numeroaselor recomandări personale ale tovarăşului Stalin, direcţia închisorii Butîrki a comis câteva erori şi a tolerat câteva contravenţii serioase. Acum vrem să le redresăm. (Pe naiba! hotărâră prizonierii aceştia fără ruşine.) De aici înainte veţi fi trataţi ca într-un mare hotel. (Bun, rămânem! se gândiră ei, cu capul plecat.) Pe lângă tot ce vă era permis sunteţi autorizaţi de acum înainte:

a) să vă rugaţi dumnezeilor voştri;

b) să staţi lungiţi pe paturi ziua şi noaptea;

c) să ieşiţi din celulă când vreţi ca să vă duceţi la toaletă;

d) să vă scrieţi memoriile.

Pe lângă vechile interdicţii se adaugă următoarele:

a) să vă ştergeţi nasul în cearşafurile şi perdelele statului;

b) să cereţi un supliment de hrană;

c) să profitaţi de venirea unor oaspeţi de seamă în celulele voastre ca să contraziceţi direcţia închisorii sau să vă plângeţi de ea;

d) să atingeţi fără autorizaţie ţigările Kazbek de pe masă.

Oricine violează una din aceste reguli va fi condamnat la cincisprezece zile de carceră neîncălzită înainte de a fi trimis spre un lagăr îndepărtat fără posibilitate de corespondenţă. S-a înţeles?"

După ce termină această cuvântare apărură în locul bătrânelor mohorâte care împingeau în cratiţa cu purici halatele zdrenţuite ale prizonierilor patru lenjerese elegante, cu pleoapele plecate, îmbujorate, ale căror zâmbete plăcute îi revigorară pe deţinuţi, dându-le de înţeles că virilitatea lor mai avea încă un viitor, şi domnişoarele acestea le împărţiră dedesubturi de mătase albastră. Apoi cămăşi de bumbac, cravate cu sclipiri discrete, pantofi americani de un galben intens – un cadou al comandantului – şi costume gen covercoat.

Muţi de spaimă şi încântare, prizonierii fură conduşi în coloane de câte doi în celula 72. Doamne, ce schimbare!

Pe culoar, picioarele lor călcară pe un covor moale, ale cărui semne arătau spre toaletă. Intrând în celulă, se scufundară într-un ocean de aer curat şi nemuritorul soare scânteie în ochii lor lipsiţi de apărare (noaptea trecuse cu formalităţile acestea şi aurora strălucea deja). Se dovedi că în cursul nopţii gratiile fuseseră vopsite în albastru, „botniţele" scoase de pe ferestre şi, în curte, în vârful sus-numitei capele, se afla o oglindă strălucitoare, mobilă, manipulată de un supraveghetor special afectat acestei sarcini, pentru ca razele solare astfel reflectate să se îndrepte mereu spre ferestrele celulei 72. Pereţii celulei, ieri măslinii, fuseseră vopsiţi cu o vopsea uleioasă albastru deschis, iar pictorii desenaseră ici şi colo porumbei şi noduri de panglici încadrând deviza: „Noi vrem pace!" şi „Pace pe pământ!"

Mai multe capre de lemn cu piuneze. La căpătâiul paturilor erau suspendate plase din pânză în care se aflau lighene şi

perne din puf, în timp ce marginea cuverturii, cochet îndoită, lăsa să strălucească un cearşaf de un alb imaculat. Fiecare pat avea măsuţa lui, etajere de-a lungul pereţilor susţineau cărţile lui Marx, Engels, Sfântul Augustin şi Sfântul Toma d'Aquino, în mijlocul camerei era aşezată o masă cu o faţă apretată, pe care se aflau o vază cu flori, o scrumieră şi un pachet neînceput de Kazbek. (Toate farmecele acestei nopţi puteau fi resorbite administrativ de contabilitate, numai marca Kazbek nu găsi nici o rubrică în care să figureze la cheltuieli. Prin urmare, şeful închisorii se hotărî să finanţeze această fandoseală şi de aceea orice infracţiune asupra acestui punct era atât de sever pedepsită.)

Cea mai mare schimbare afecta colţul ocupat odinioară de hârdău. Peretele fusese frecat cu furie şi vopsit, iar sus, o veioză ardea sub o icoană a Fecioarei Maria cu Pruncul, Sfântul Nicolae din Mirlîsi era încadrat într-o argintărie strălucitoare, o etajeră susţinea o madonă catolică şi într-o nişă puţin profundă din zidăria originală se vedeau o Biblie, un Coran, un Talmud şi un bust bronzat al lui Buddha. Ochii acestui Buddha erau puţin plecaţi, colţurile gurii ridicate şi ţi se părea că bronzul acesta patinat zâmbea.

Ghiftuiţi de fiertură şi cartofi, bulversaţi de impresiile supra-abundente, *zekii* se dezbrăcară şi adormiră pe loc. Un zefir uşor agita la ferestre perdelele de dantelă care împiedicau intrarea muştelor. În picioare, în uşă, supraveghetorul era atent la pachetul de Kazbek.

Se lăfăiră aşa până la amiază: atunci intră căpitanul cu mănuşi albe, nebun de exaltare, şi le anunţă că era timpul să se scoale. *Zekii* se îmbrăcară şi îşi făcură repede paturile. În celulă fu adusă repede o măsuţă rotundă îmbrăcată în alb pe care se etalau *Ogoniok, URSS-ul în construcţie* şi revista *America*. Se aduseră şi două fotolii vechi acoperite cu huse, apoi se aşternu o tăcere sinistră, insuportabilă. Căpitanul mergea pe vârfuri între paturi şi, cu un baston alb frumos, dădea peste degetele celor care se întindeau spre revista *America*.

Prizonierii ciuleau urechea în tăcerea copleşitoare. Experienţa ne-a învăţat că auzul este prin excelenţă simţul întemniţaţilor. Vederea le este limitată de obicei de ziduri şi „botniţe",

mirosul saturat de miresme nedemne, simţul tactil nu întâlneşte obiecte noi. Auzul, în schimb, se dezvoltă extraordinar. Cel mai mic sunet, care vine din fundul unui hol îndepărtat, este imediat identificat şi le permite să interpreteze evenimentele în curs din închisoare şi să măsoare timpul: distribuţia apei calde, ieşirea la plimbare, aducerea pachetelor.

Urechea lor ghici deci un colţ al enigmei: o glisieră metalică bâzâi dinspre celula 75 şi o mulţime întreagă păşi în hol. Se auziră cuvinte şoptite, paşi înfundaţi pe covor, apoi voci de femei ţâşniră într-un foşnet de rochii şi directorul închisorii Butîrki declară cu un ton politicos, în faţa uşii de la 72:

– Doamna Roosevelt ar fi poate interesată de vizitarea unei celule oarecare. Care? O, prima la rând. 72, de exemplu. Deschideţi, sergent.

Apoi doamna Roosevelt intră în celulă, escortată de o secretară, un traducător, două venerabile matroane quakere, de directorul închisorii şi diverse personalităţi din MVD, atât în civil, cât şi în uniformă. Căpitanul cu mănuşi albe dispăru. Văduva preşedintelui, femeie cu opinii avansate şi pătrunzătoare, atât de eficace în apărarea drepturilor omului, ţinuse să viziteze acest valoros aliat al Americii atât pentru a se asigura *de visu* de modul în care erau repartizate fondurile UNRRA (zvonuri vătămătoare se răspândiseră în America, spunând că produsele UNRRA nu ajungeau la oamenii de rând), cât şi pentru a verifica dacă URSS nu tolera vreo abatere de la libertatea conştiinţei. Îi fuseseră prezentaţi deja oameni de pe stradă (toţi militanţi comunişti şi gradaţi ai MGB-ului travestiţi) care, în salopete albastre de muncă, mulţumiseră Statelor Unite pentru ajutorul dezinteresat. Apoi, doamna Roosevelt insistase mult să intre într-o închisoare. Cererea îi fusese îndeplinită. Luă loc pe unul dintre fotolii, suita se adună în jurul ei şi discuţia începu prin tălmăcirea unui interpret.

Oglinda mobilă îşi arunca razele spre celulă. Suflul lui Eol agita perdelele.

Doamna Roosevelt aprecie faptul că o celulă aleasă la întâmplare şi pe nepregătite era de o albeaţă atât de surprinzătoare, fără o muscă, şi cu veioza arzând blând în colţul obişnuit, deşi erau în timpul săptămânii.

Prizonierii rămaseră mai întâi nemişcaţi şi jenaţi, dar atunci când interpretul traduse întrebarea ilustrei vizitatoare, mirată de faptul că nimeni nu fuma, temându-se desigur să nu strice puritatea aerului, unul dintre ei se ridică, se îndreptă cu paşi degajaţi spre masă, deschise pachetul de Kazbek, aprinse o ţigară şi i-o întinse una unui prieten.

Faţa generalului se întunecă.

– Noi *luptăm* împotriva tutunului, spuse el cu o voce expresivă, fiindcă e o otravă.

Un alt deţinut se aşeză lângă masă şi răsfoi revista *America* cu o grabă ciudată.

– Ce greşeală ispăşesc oamenii aceştia? De exemplu, domnul care se uită în această revistă? întrebă ilustra vizitatoare.

(„Domnul" primise zece ani fiindcă făcuse cunoştinţă cu un turist american, în mod necugetat.)

Generalul răspunse.

– E un militant hitlerist, care a lucrat pentru Gestapo, a incendiat cu mâinile lui un sat rusesc şi, mă scuzaţi, a violat trei femei. Nu se poate estima numărul copilaşilor pe care i-a ucis.

– A fost condamnat la spânzurătoare? exclamă doamna Roosevelt.

– Deloc. Sperăm că se va îndrepta. E condamnat la zece ani de muncă cinstită.

Faţa prizonierului trăda suferinţa, dar nefericitul nu se amestecă în conversaţie şi răsfoi revista cu o grabă febrilă.

Atunci intră din greşeală un preot ortodox rus, cu o cruce mare de sidef pe piept, fiindcă era ziua de vizită, şi fu foarte stânjenit când găsi acolo direcţiunea şi oaspeţi străini.

Era gata să iasă, dar doamna Roosevelt, cucerită de modestia lui, îl rugă să-şi facă datoria. Imediat, ecleziastul strecură în mâna unui prizonier aiurit o Evanghelie de buzunar, se aşeză la căpătâiul altuia, care, împietrit de uimire, auzi cum i se spune:

– Aşadar, fiule, m-ai rugat ultima oară să-ţi vorbesc despre suferinţele Domnului nostru Isus Hristos.

Doamna Roosevelt îl rugă pe general să-i întrebe pe deţinuţi dacă nu aveau o cerere pe care s-o transmită la ONU.

Generalul declară cu o voce ameninţătoare:

– Atenție, deținuți! Ați fost preveniți în privința Kazbekului! Țineți într-adevăr să mergeți la carceră?

Prizonierii, până atunci muți, izbucniră într-o zarvă polifonică:

– Cetățene-șef, nu ni se dă nimic de fumat!

– Crăpăm!

– „Mișcătorii“ de pe noi au rămas în pantalonii cei vechi!

– Nu aveam de unde să știm.

Ilustra doamnă văzu această indignare neprefăcută, auzi exclamațiile sincere și ascultă traducerea cu mai mult interes:

– Deplâng în unanimitate condiția grea a negrilor din America și cer ca problema să fie prezentată în fața ONU.

Se mai scurse un sfert de oră într-un agreabil schimb de opinii. Apoi, supraveghetorul de pe culoar veni să-i spună directorului că se servea masa. Ilustra vizitatoare ceru să fie servită în prezența ei, fără mofturi. Ușa se deschise larg și niște slujnice drăguțe (tot lenjeresele noastre, sub altă deghizare), cu brațele pline de oale de pui cu tăiței, începură să umple farfuriile. Un acces brusc de instinct primitiv alteră atunci înfățișarea nobilă a prizonierilor: săriră încălțați pe paturi, își strânseră genunchii la piept, își îndoiră mâinile la nivelul picioarelor și, arătându-și dinții, în această postură canină, vegheară cu ochi pătrunzători pentru ca împărțeala supei să fie echitabilă. Doamnele patroane fură șocate, dar interpretul le explică faptul că era vorba de un obicei rusesc.

Trebuiră să renunțe la așezarea prizonierilor la masă și la utilizarea unor tacâmuri din alpaca. Își luaseră vechile tacâmuri din lemn roase și, după ce preotul pronunță Binecuvântarea și servitoarele așezară farfuriile pe paturi, avertizând adunarea că platoul de pe masă era destinat oaselor, nu se mai auzi decât o aspirație mârâitoare și unanimă, urmată de crănțănitul oaselor de pui, și conținutul farfuriilor dispăru pentru totdeauna. Platoul rezervat oaselor se dovedi inutil. Vizitatoarea formulă o ipoteză necuviincioasă:

– Poate că le e foame? Poate că mai vor o porție?

– Vrea cineva un *supliment*? întrebă generalul cu o voce răgușită.

Nimeni nu dori, fiindcă toţi cunoşteau aforismul înţelept din lagăr: „Numai procurorul poate să-ţi dea un supliment!"

Acestea fiind spuse, *zekii* mâncară chiftelele cu orez cu aceeaşi incredibilă rapiditate.

Era în timpul săptămânii, deci nu aveau compot.

Convinsă de falsitatea informaţiilor răspândite în Occident de gurile rele, doamna Roosevelt ieşi urmată de suita ei şi spuse pe culoar:

– Totuşi, ce maniere grosolane, cât de primitivi sunt nefericiţii aceştia! Sperăm totuşi că în zece ani se vor rafina. Închisoarea dumneavoastră este atât de superbă!

Preotul se amestecă rapid în suită, înainte de a i se închide uşa în nas.

Când vizitatorii părăsiră culoarul, căpitanul cu mănuşi albe intră cu paşi largi în celulă:

– În picioare! strigă el. În coloane de câte doi! Ieşiţi!

Remarcând că vorbele lui nu erau înţelese de toţi, adăugă, spre folosul indolenţilor, câteva lovituri cu cizma.

Atunci doar se descoperi că un *zek* isteţ, interpretând la literă autorizaţia de a-şi redacta memoriile, lăsase deoparte somnul şi, în cursul dimineţii, scrisese două capitole: „Cum am fost torturat" şi „Întâlniri la Lefortovo".

Memoriile acestea fură imediat confiscate şi vioiul memorialist se trezi acuzat de calomnie nedemnă la adresa organelor Securităţii de stat.

Imediat, în clinchete şi zdrăngănituri, *zekii* fură conduşi din nou prin aceeaşi uşă blindată până în tepidarium, care strălucea şi acum în rubinele şi malachitul său. Li se luă totul, chiar şi lenjeria de corp din mătase albastră, fură percheziţionaţi cu o grijă deosebită şi se găsi astfel, lipită de un maxilar, *Predica de pe Munte* pe care un *zek* o smulsese din Evanghelie. În virtutea acestui lucru fu pălmuit întâi pe obrazul drept, apoi pe cel stâng. Li se luară bureţii coraliferi şi „Zâna Liliac", contra unei chitanţe.

Doi supraveghetori cu bluzoane murdare apărură şi, cu nişte maşini de tuns tocite şi răpănoase, le raseră mai întâi pubisul, apoi faţa şi craniul. În cele din urmă le vărsară în palme douăzeci de grame dintr-un surogat de săpun, efemer şi puturos,

şi toată lumea fu închisă în baie. Fiindcă nu aveau altă opţiune, trebuiră să se spele din nou.

Apoi, în acelaşi vacarm ritual, uşa de ieşire se deschise şi prizonierii se treziră în vestibulul mov.

Două bătrâne servitoare ale infernului scoaseră cu mare zgomot din „oala cu purici" cărucioarele şi îşi văzură zdrenţele familiare agăţate în cârligele incandescente.

Cu capul în jos, ajunseră în celula 72, unde, pe scânduri prinse cu piuneze, zăceau ceilalţi cincizeci de tovarăşi, care ardeau de dorinţa de a şti ce se întâmplase. Ferestrele erau cu botniţe, ca înainte, porumbeii acoperiţi cu verde măsliniu şi în colţul lui trona din nou hârdăul de cincizeci de litri.

Uitat în nişa lui, micul Buddha din bronz îşi păstra zâmbetul enigmatic.

CAPITOLUL LX

În timp ce se povestea această nuvelă, Şceagov îşi lustruia cizmele din muşama, vechi, dar încă prezentabile, călca pliurile ţinutei de oraş, peria tunica pe care îşi agăţase decoraţiile heteroclite şi pe care îşi cususe treselele pentru răni (vai, moda uniformei începea să dispară din Moscova şi trebuia să înfrunte în curând o arzătoare competiţie în materie de costume şi încălţări) şi se îndrepta spre Kaluga, la celălalt capăt al oraşului, ca să asiste la o seară de gală la procurorul Makarîghin, unde îl invitase un tovarăş de pe front, Erik Saunkin-Golovanov.

Seara aceasta, deschisă tineretului, dar mai întâi de toate familială, celebra o distincţie proaspătă: procurorul primise Drapelul Roşu al Muncii. Tinerii invitaţi puteau fi cunoştinţe vagi, tata Makarîghin nu era omul care să se uite la cheltuieli. Şceagov trebuia să se întâlnească acolo cu fata despre care îi spusese Nadiei că era logodnica lui, dar nimic nu fusese stabilit şi astăzi trebuia să pună piciorul în prag. Aşa că îl sunase pe Erik ca să fie invitat.

În momentul acela, încărcat de fraze gata făcute, urca scările pe care Clara mai vedea încă spălătoreasa din închisoare şi se grăbea să sune în faţa apartamentului în care, cu patru ani înainte, un bărbat cu pantaloni din molton, zdrenţuiţi, se plecase în genunchi ca să pună parchet, un bărbat căruia Şceagov fusese cât pe ce să-i fure soţia.

Casele au destinul lor...

În afară de intenţia de a pune mâna pe logodnica dorită şi de a-i câştiga simpatia, marea speranţă şi marea dorinţă a lui Şceagov din seara aceea erau să mănânce bine, variat şi hrănitor. Ştia că masa va fi perfectă, copioasă chiar şi pentru un mâncăcios, dar că, după obiceiul consacrat al oricărei cine măreţe, invitaţii, în loc să mănânce cu spor şi plăcere, îşi vor face o plăcere răutăcioasă din a se distra şi a se întrerupe, prefăcându-se că dispreţuiesc mâncarea. Amuzându-şi vecina, păstrându-şi

tonul egal şi amabil, luându-şi timp să glumească şi să răspundă glumelor, trebuia să se ocupe de umplerea şi liniştirea unui stomac hărţuit de cantina universitară.

În seara aceasta nu spera să întâlnească nici un vechi tovarăş de pe front, unul dintre fraţii aceia de arme, familiari pe culoarele de deminare şi din trapul acela amărât, scurt şi obosit, gratificat cu numele fastuos de asalt. Dintre toţi tovarăşii lui, împrăştiaţi, pierduţi sau ucişi într-o cânepişte de la marginea unui sat, la poalele unui zid de fermă, pe una din plutele de atac, el era singurul care fusese chemat să pătrundă în seara aceea într-o lume călduţă şi pufoasă, în care el nu va striga: „Nemernicilor! Unde eraţi pe atunci?", ci va încerca să-şi facă un loc şi să chefuiască.

Oare nu rămăsese în urmă, despărţind omenirea în soldaţi şi restul lumii? Începea să se simtă jenat de decoraţiile câştigate în focul luptei, care avuseseră cândva atâta greutate şi strălucire caldă. Nu puteai totuşi să bruschezi pe toată lumea, întrebându-i pe toţi „ce făcuseră în timpul războiului". Combatanţi şi cei rămaşi acasă, toţi se amestecau acum, se nivelau. Era o lege a timpului, o lege a uitării. Morţilor gloria, celor vii viaţa.

Şceagov apăsă pe buton. Clara fu cea care veni să-i deschidă, aşa cum bănuia.

Micul hol îngust adăpostea deja destule paltoane de bărbaţi şi femei. Se auzea răsunetul călduros al sărbătorii: un vacarm de voci vesele, zgomotul veselei, mirosuri de bucătărie agreabil amestecate.

Clara nu îşi invitase încă musafirul să se dezbrace şi telefonul de la intrare ţârâi. Clara răspunse, făcându-i semn lui Şceagov să se facă comod:

– Ink?... Bună... Cum? Încă eşti acasă?... Imediat... Ink, dar o să se supere tata... Te simt după voce că eşti mohorât... Ce să faci, nu găseşti decât asta ca să te scuzi!... Aşteaptă, atunci, o chem pe Nara... Nara! strigă ea în direcţia unei camere. Te cheamă consortul tău, vino! Lăsaţi-vă paltonul (Şceagov se dezbrăcase deja de manta) şi galoşii! (Nu avea...) I-auzi, nu vrea să vină...

Înconjurată de parfumuri din alte zări, sora Clarei se ivi pe culoar. Prezenţa Dotnarei, soţia unui diplomat, îi fusese

anunțată lui Șceagov de către Golovanov. Ceea ce impresiona la ea nu era frumusețea, ci alura, mersul acela fluid care e apanajul feminității ruse. Nici grasă, nici corpolentă, nu avea nimic din femeile acelea plăpânde, răsucite, nebunatice și parcă gâtuite de lipsa de siguranță. Femeia aceasta, atunci când mergea, părea să se impună parchetului pe care călca și celui pe care punea piciorul, volumului de spațiu lăsat în urmă și celui pe care îl lua în posesie.

Luă receptorul și îi vorbi soțului ei cu voce dulce. Îi bara puțin drumului lui Șceagov, dar acesta nu se grăbi să ocolească obstacolul acesta parfumat, pe care îl examina cu grijă. Absența epoleților, cu care se împodobeau pe atunci toate femeile, îi conferea Dotnarei o feminitate deosebită. Umerii ei se uneau cu brațele într-o curbă naturală, fără egal. Toaleta ei se distingea printr-o altă ciudățenie: rochia era fără mâneci, dar avea un fel de pelerină mică unduioasă, ale cărei mâneci, răscroite de sus, se lipeau mătăsos de antebraț.

Nici unul dintre cei care intrau în holul acesta primitor nu ar fi putut concepe că receptorul negru atât de anodin, conversația neînsemnată prin care cineva se scuza că nu poate participa la o serată ascundeau fatalitatea misterioasă care ne întinde o capcană chiar din osemintele unui cal mort[1].

Din după-amiaza aceea în care Rubin ceruse să fie înregistrate conversațiile telefonice ale fiecărui suspect, receptorul personal al lui Volodin nu fusese atins decât de el, dar în clipa aceea, la centrala telefonică a Ministerului Securității, o bandă magnetică începu să țipe, gravând vocea lui Inokenti.

Prudența, era adevărat, ar fi trebuit să-l sfătuiască să nu sune câteva zile, dar soția lui plecase de acasă în absența lui, lăsându-i un bilețel care să-i amintească faptul că trebuiau să petreacă seara la socrul său.

Sunase deci ca să spună că nu merge.

---

[1] Aluzie la calul lui Oleg, prințului de Kiev (?-912). După ce un ghicitor îi prezisese prințului că va muri din cauza calului său preferat, acesta se despărți cu tristețe de el. După mulți ani, aflând că armăsarul murise, voi să-i vadă osemintele. În timp ce îl blestema pe ghicitorul mincinos, o viperă ieși din craniul calului și îl mușcă pe Oleg, care muri.

Ieri – oare ieri fusese? – ce departe era totul, departe, departe, departe... După telefonul de la ambasadă se simţise invadat de o mie de nelinişti. Nu se aştepta la descărcarea aceasta emoţională, nu crezuse că se va teme atât de mult pentru viaţa lui. Noaptea îl cuprinse groaza unei arestări sigure şi nu mai crezuse că va putea pleca de acasă dimineaţa. Petrecu toată ziua într-o stare tulbure, fără să-i audă sau să-i înţeleagă pe cei care îi vorbeau. Ciuda de a fi cedat elanului său şi o frică nedemnă, vâscoasă, se suprapuneau în el confundându-se, iar seara veni cu indiferenţa lui fie ce-o fi.

Orice altă zi în afară de duminică i-ar fi adus o uşurare. De serviciu la minister, ar fi înţeles din anumite semne dacă plecarea lui la New York, la sediul ONU, mai era valabilă sau fusese anulată. Dar ce să înţelegi într-o duminică, zi în care liniştea şi ameninţarea se ascund în stagnarea sărbătorii?

În timpul ultimelor douăzeci şi patru de ore avusese sentimentul că apelul lui telefonic era o nebunie, o sinucidere şi, în plus, nu aducea nici un folos nimănui. Numai leneşul acela de ataşat, oh, şi apoi ceilalţi, de acolo... nu meritau să se bată pentru ei.

Nimic nu îi indica lui Inokenti că fusese descoperit, dar unul dintre presentimentele acelea lăuntrice, înfăşurate în noi în ciuda oricărei sforţări, îl chinuia, simţea crescând în el presimţirea unei catastrofe şi nu avea nici un chef să fugă de impresia aceasta şi să se distreze.

Încerca acum să-şi convingă soţia, îngreunând fiecare cuvânt, aşa cum se întâmplă atunci când evoci lucruri neplăcute, şi soţia lui îl ataca din nou – şi „elementele sintactice terminale" caracteristice pentru „varianta sa individuală" se întindeau pe banda cafenie ca să iasă a doua zi în „fonograme", etalându-şi şerpuirea înmuiată sub ochii lui Rubin.

Dotti nu mai avea intonaţia peremptorie din ultimele luni şi, aparent emoţionată de tonul sfârşit al soţului, îi cerea tandru să vină măcar o oră la procuror.

Inokenti cedă, îşi anunţă venirea.

Puse telefonul în furcă fără să-şi retragă imediat mâna şi rămase acolo nemişcat, de parcă ar fi vrut să imprime urma degetelor pe receptor, imobil, reticent.

Nu îi era milă de femeia cu care trăia fără să trăiască cu adevărat şi pe care, în câteva zile, avea s-o părăsească definitiv, ci de liceana blondă, cu buclele fluturând pe umeri, cu care dansase cândva între măsuţele de la Hotelul Metropol, de fetiţa alături de care învăţase viaţa. Între ei se aprinsese cândva o pasiune nepotolită, care refuza orice argument şi nu tolera ca ziua nunţii să întârzie cu un an. Instinctul, care ne călăuzeşte prin aparenţele înşelătoare şi avantajele mincinoase, îi apropiase unul de celălalt şi ei nu voiau să se despartă vreodată. Căsătoria lor îi răni şi pe mama lui Inokenti, deja grav bolnavă (dar ce mamă nu se împotriveşte la căsătoria unicului fiu?), şi pe procuror (ce tată îşi mărită bucuros o fiică încântătoare de şaptesprezece ani?). Toţi trebuiră să cedeze! Tinerii se căsătoriră şi cunoscură o plenitudine a fericirii care deveni proverbială printre prietenii lor comuni.

Viaţa lor conjugală începu sub cele mai bune auspicii. Aparţineau unei societăţi care nu ştie nimic despre mersul pe jos sau cu metroul, care, dinainte de război, prefera avionul trenurilor directe cu cuşetă şi pentru care instalarea într-un apartament nu e un motiv de griji: pentru fiecare nouă reşedinţă – Moscova, Teheran, coasta siriană, Elveţia –, tinerii căsătoriţi găseau o vilă gata aranjată, o căsuţă, un apartament. Amândoi aveau acelaşi simţ al existenţei. Doctrina lor era că între dorinţă şi împlinirea ei nu trebuie să se interpună nici tabuurile, nici obstacolele. „Suntem copii ai naturii", spunea Dotnara. „Nu jucăm comedie şi întindem mâinile spre ceea ce dorim." Şi încă: „Nu trăim decât o dată!" Aşa că trebuie să smulgi vieţii tot ce oferă, în afară poate de venirea unui copil, fiindcă copilul este un idol care pompează toată seva şi nu îţi aduce înapoi nici sacrificii, nici măcar recunoştinţă.

Înarmaţi cu asemenea idei, se adaptau de minune decorului, şi decorul lor. Voiau să guste din toate fructele exotice. Să descopere buchetul fiecărui coniac de colecţie, diferenţa dintre vinurile din Corsica şi cele de pe malul Ronului, sau dintre acestea şi restul vinurilor care curg din toate presele lumii. Să încerce toate hainele. Să danseze toate dansurile. Să facă baie pe toate plajele elegante. Să asiste la primele două acte ale oricărui spectacol ieşit din comun. Să frunzărească orice carte de succes.

În timpul celor mai frumoşi şase ani din viaţa unui bărbat şi a unei femei îşi dăruiră tot ce aşteptau unul de la celălalt. Aproape de ei, omenirea suspina, sfâşiată de despărţiri, se ucidea pe fronturi sau sub ruinele oraşelor, în care bărbaţi adulţi, înnebuniţi, furau o coajă de pâine de la copii. Nefericirea lumii nu atinse fruntea lui Inokenti şi a Dotnarei.

Din moment ce nu trăieşti decât o dată!

Totuşi, în al şaselea an al căsătoriei, în timp ce toate bombardierele se odihneau la sol şi toate tunurile erau reduse la tăcere, în timp ce verdeaţa ascunsă sub funingine fremăta şi înmugurea, iar oamenii de pretutindeni îşi dădeau seama că nu trăieşti decât o dată, Inokenti trăi luni întregi într-o sfârşeală fadă şi îngreţoşată de toate roadele pământului pe care le poţi mirosi, palpa, bea, mânca, frământa.

Se temu de sentimentul acesta, îl combătu ca pe o boală, aşteptă să treacă – nu trecea. Şi apoi, era descumpănit: despre ce era vorba, de fapt? Totul părea la îndemâna lui şi un rău neştiut, dar total, îl copleşea. La douăzeci şi opt de ani, fără cea mai mică boală, Inokenti văzu că viaţa lui era într-un impas abrupt.

Tovarăşii lui veseli, până atunci prieteni în orice încercare, nu mai erau pe gustul său: unul i se părea limitat, altul grosolan, altul prea încântat de propria persoană.

Asta nu fu totul: se separă, se disocie de blonda Dotti – adoptaseră de mult echivalentul acesta european al Dotnarei –, femeia de care se simţea strâns legat de obicei.

Această femeie îi intrase în sânge cândva şi nu se sătura niciodată de ea, buzele ei nu erau niciodată fade, nici chiar în culmea epuizării – nu întâlnise niciodată buze ca ale ei, poate de aceea era unică Dotti, printre femeile cele mai frumoase şi mai inteligente – femeia aceasta îşi arătase dintr-odată toată lipsa de fineţe şi insuportabila falsitate a judecăţilor ei.

În materie de literatură, mai ales, sau de pictură şi teatru, remarcile ei erau mereu nepotrivite, scandaloase prin densitatea neînţelegerii pe care o descopereau şi rostite cu atâta aplomb! Cu ea, tăcerea era încă bună de împărţit, dar era din ce în ce mai greu să-i vorbeşti.

Viaţa lor şic, ocrotită de orice ameninţare, începu să-l apese pe Inokenti, dar Dotti nu vru să audă nimic despre schimbări.

În plus, dacă odinioară lăsa în urmă lucrurile, abandonându-le cu uşurinţă pentru ceva nou, mai bun, acum o cuprinsese o febră lacomă de a poseda tot ce puteau adăposti diversele lor domicilii. Dotti petrecu doi din anii de la Paris trimiţând la Moscova cutii pline de cupoane, încălţări, rochii, pălării. Inokenti avea ceva de spus şi spunea, dar cu cât se deosebeau mai mult opiniile lor, cu atât se agăţa ea mai tare de drepturile ei. Avea acum – de mult poate, dar cine să observe? – un mod urât şi lacom de a mesteca, mai ales fructele.

Vina nu era nici a prietenilor, nici a soţiei sale, evident, ci a lui. Ceva îi lipsea, dar nu ştia ce.

Se lăuda de mult cu numele de epicurian – îl numeau aşa, el accepta voios, fără să ştie prea bine la ce se referea. Într-o zi, pe când era acasă, la Moscova, din pură lenevie, îi trecu prin cap gândul baroc de a elucida învăţăturile *Maestrului*. Şi, în biblioteca lăsată de mama lui, căută o carte de Epicur, amintindu-şi că o văzuse în copilărie.

Corvoada de a face ordine în dulapurile vechi cu cărţi îi inspiră mai întâi un sentiment descurajant de paralizie şi sfârşeală leneşă: înclinări, braţele prea încărcate, înghiţituri de praf. Incapabil de orice muncă, chiar modestă ca aceasta, obosea repede. Se încurajă singur totuşi şi un vânt răcoritor scoase din fundul acestor dulapuri un parfum caracteristic, tenace. Regăsi, printre altele, cartea lui Epicur – şi avu de gând să o citească imediat –, dar nu aceasta fu marea lui descoperire. Descoperirea fu reprezentată de scrisorile mamei lui, pe care nu o înţelesese niciodată şi pe care o iubise numai în copilărie. Moartea ei îl lăsase aproape indiferent.

Prima imagine a tatălui său se amesteca pentru Inokenti cu goarnele argintii ridicate spre un plafon lucrat cu migală, în sunetul marţial al cântecului *Îmbrăţişaţi-vă, nopţi azurii!* Nu îşi amintea de omul, ucis în 1921 în provincia Tambov, aflat printre cei care înăbuşiseră faimoasa răscoală, dar nu se sătura să vorbească despre acest tată, erou faimos, care se ilustrase în timpul Războiului Civil, în fruntea marinarilor săi. Cu atâtea laude din toate părţile, Inokenti era foarte mândru de acest tată care se luptase pentru oamenii săraci, înfruntând nababi care se lăfăiau în lux. În schimb, simţea aproape condescendenţă

pentru mama aceasta mereu îngrijorată, mereu necăjită, înconjurată de cărți și sticle cu apă caldă și, asemenea tuturor copiilor, nu căutase niciodată să afle dacă avea și ea o viață, în afară de el, de copilăria lui, de grijile lui. Nu observase că era copleșită de totul felul de boli, care aveau s-o omoare la patruzeci și șapte de ani.

Părinții lui nu trăiseră împreună. Acest lucru nu îl intriga pe copil, care nu îi ceruse niciodată explicații mamei.

Totul se desfășura acum în fața lui, în scrisorile și jurnalele intime ale mamei. Căsătoria ei fusese un vârtej, ca toate lucrurile din anii aceia. Împrejurări neașteptate îi aruncaseră pe cei doi unul spre altul, brutal, scurt, împrejurările nu îi lăsaseră să se vadă prea mult, împrejurările îi despărțiseră. În scrierile ei intime, mama lui nu mai era complementul soțului ei, așa cum o vedea Inokenti de obicei, ci o lume deosebită. Afla acum că, în tot timpul vieții, iubise un alt bărbat, fără să i se poată alătura vreodată. Că purtase în continuare un nume care nu-i spunea nimic, gândindu-se la cariera fiului.

Dulapurile acestea păstraseră teancuri de hârtii legate tandru cu panglici multicolore: scrisori de la prietenele și prietenii mamei, de la rude, artiști, pictori, poeți ale căror nume erau demult uitate sau târâte în noroi. Caiete vechi, legate cu marochin albastru, dezvăluiau note cotidiene în rusă sau franceză, trasate cu scrisul ciudat al mamei: o pasăre rănită care, fremătând pe o foaie de hârtie, ar fi trasat cu ghearele arabescuri nesigure. Numeroase pagini erau pline de amintirea seratelor literare, a spectacolelor dramatice. Ți se strângea inima citind despre noaptea aceea albă de iunie, în care mama lui Inokenti, entuziastă într-o mulțime de admiratori, întâmpinase în gara din Petersburg Teatrul de Artă din Moscova. Paginile acestea erau un triumf al artei pure. Inokenti nu mai cunoștea nici un teatru cu numele acesta și nu își imagina pe cineva care să-i aștepte sosirea o noapte întreagă, nici altă primire decât cea a delegaților Secției Culturale, care aducea buchete furnizate de serviciul de contabilitate. Și nimeni, bineînțeles, nu ar fi plâns într-o asemenea ocazie.

Jurnalele acestea îl duceau din ce în ce mai departe. Erau și pagini care se intitulau „Reflecții morale".

„Mila e prima mişcare a unui suflet bun", scria ea.

Inokenti înălţă sprâncenele. Mila! Era un sentiment ruşinos şi umilitor pentru cel care îl simţea şi pentru cel care îl inspira – aşa îl învăţaseră şcoala şi viaţa.

„Să nu crezi niciodată că ai mai multă dreptate decât alţii. Respectă opiniile altora, chiar ostile."

Încă o idee învechită. Dacă dispun de o filozofie dreaptă, pot să-i respect pe cei care mă contrazic?

Fiului i se păru că nu mai citeşte, ci aude vocea distinctă şi fragilă a mamei, care spunea:

„Care este binele cel mai preţios din lume? Mi-am dat seama că e conştiinţa de a nu fi implicat *personal* într-o nedreptate. Acţiunile nedrepte sunt mai puternice decât noi, au de partea lor trecutul şi viitorul. Străduieşte-te, deci, să nu te implici în ele pentru nimic în lume".

Dacă ar fi deschis carnetele acestea cu şase ani în urmă, Inokenti nu ar fi remarcat aceste rânduri. Acum le citi încet, cu surprindere. Nimic secret, uneori chiar inexactităţi evidente, dar se simţea totuşi uimit. Chiar cuvintele de care se slujeau mama lui şi prietenele ei erau desuete. Foloseau majuscule grave: Adevăr, Bine, Frumuseţe, Binele şi Răul, Imperativele Morale. În limbajul lui Inokenti şi al anturajului său, cuvintele erau mai concrete, mai accesibile: puritate ideologică, sentimente umanitare, devotament, simţ practic.

Deşi era sigur de puritatea lui ideologică, de sentimentele umanitare, de devotamentul şi de spiritul său practic (virtuţi pe care contemporanii săi le apreciau şi le practicau în mod deosebit), Inokenti rămase aşezat pe o băncuţă în faţa bibliotecii şi simţi urcând în el puţin din tot ceea ce îi lipsise.

Găsi şi albume de fotografii care aveau limpezimea luminoasă a clişeelor vechi. Programele teatrelor din Petersburg şi Moscova formau mici pachete separate. Ca şi *Spectatorul*, cotidian al lumii teatrale. Şi *Mesagerul Cinematografului*. Cum aşa? Lucrurile acestea existau deja? Şi apoi erau teancuri şi teancuri de reviste de toate felurile, ale căror nume îţi dansau în faţa ochilor: *Apollon*, *Lâna de aur*, *Hiperboreu*, *Pegas*, *Lumea artei*. Reproduceri după tablouri şi sculpturi necunoscute (pe care le-ai fi căutat zadarnic la Galeria Tretiakov!),

decoruri de teatru. Versuri ale unor poeţi necunoscuţi. O infinitate de suplimente literare ale diverselor reviste, pline de nume de scriitori europeni, de care Inokenti nu auzise niciodată vorbindu-se. Şi asta nu era totul! Case de editură despre care nu se mai ştia nimic şi care se cufundaseră parcă într-o prăpastie: *Grifonul*, *Măcieşul*, *Scorpionul*, *Musagetul*, *Alcionul*, *Sirena*, *Pleiadele*, *Logos*.

Petrecu astfel câteva zile pe bancheta aceea, în faţa dulapurilor căscate, respirând, respirând aerul acesta otrăvit, universul mamei lui, unde tatăl său intrase într-o zi, acoperit cu grenade, cu impermeabil negru şi un mandat de percheziţie de la CEKA.

În ansamblul mişcărilor, în conflictul ideilor, în zborul liber al imaginaţiei, în angoasa premoniţiilor, paginile acestea îngălbenite descopereau faţa Rusiei din 1910, acest ultim deceniu dinainte de Revoluţie, pe care şcoala, apoi învăţământul superior îl învăţaseră să-l considere perioada cea mai mediocră şi mai ruşinoasă a istoriei naţionale, atât de viermănoasă încât, fără lovitura sigură a bolşevicilor, ţara s-ar fi cufundat în praf.

Epoca aceasta iubise prea mult cuvintele, păcătuind uneori printr-un exces de siguranţă sau de neputinţă. Dar ce forfot de spice! Ce germinare stufoasă de gânduri!

Inokenti înţelese că fusese înşelat.

În timpul acesta, Dotnara veni să-şi invite soţul la o serată în umbra Kremlinului. El îi aruncă o privire golită de sens, îşi încruntă sprâncenele, îşi imagină îngrămădeala acestor fiinţe perfect unanime, ridicându-se repede pentru primul toast în onoarea lui Stalin, apoi aşezându-se ca să bea şi să mănânce la nesfârşit, fără să-l mai evoce pe Stalin, aşteptând imbecila, stupida partidă de cărţi.

Ochii lui părăsiră orizontul răvăşit ca să revină la soţia sa – o rugă să meargă singură. Dotnara găsi extravagantă preferinţa lui pentru explorarea unor albume vechi în detrimentul strălucirii unei seri de gală. Comorile acestea din fundul unui dulap, legate de amintiri din copilărie confuze, dar nepieritoare, îi spuneau multe lui Inokenti, dar nimic soţiei sale.

Mama îşi atinsese scopul: ieşită din mormânt, îşi lua fiul de la noră.

Odată lansat, Inokenti nu se mai putu opri. Dacă îl înşelaseră într-un punct, era posibil să-l fi înşelat şi în altele? Şi în altele în plus?

El care, din aceşti ultimi ani, se lăsa purtat de un *dolce far niente* şi ura orice efort intelectual (franceza lui desăvârşită, motorul întregii cariere, fusese învăţată de la mamă, în copilărie) se aruncă asupra acestor cărţi. Toate pasiunile sale ghiftuite, blazate, cedară furiei unice de a citi, a citi, a citi!

Îşi dădu seama că e o artă, că nu e de ajuns să parcurgi rândurile. Descoperi că era o brută hrănită în cavernele sociologiei sovietice la modă şi împietrit, ca într-o piele de fiară, în doctrina luptei claselor. Toată educaţia îl învăţase să creadă în anumite cărţi, fără să le privească mai cu atenţie, şi să repudieze altele, fără a le citi. Din adolescenţă îl feriseră de cărţile vicioase, nu citise niciodată decât adevăruri dovedite, aşa că sufletul lui se obişnuise să creadă în cel mai neînsemnat cuvânt, să se predea cu totul voinţei autorului. Citind acum autori din altă tabără, încercă mult timp să-şi revină, dar sucombă în faţa unuia, apoi a altuia, apoi în faţa celui de-al treilea. Cel mai penibil era să înveţe să treacă iar prin carte, meditând singur.

...De ce aruncaseră calendarele sovietice, ca pe un deşeu neglijat al anului 1917, revoluţia aceea din februarie, căreia i se refuza chiar şi numele de revoluţie? Din unicul motiv că nu folosise ghilotina? Ţarul fusese detronat, un regim vechi de şase secole căzuse, după o singură zguduire, nimeni nu se aplecase să ridice coroana, toată lumea cânta, râdea, se felicita, şi o asemenea zi nu avea loc în calendar, unde erau totuşi scrupulos consemnate aniversările vierilor de Jdanov şi Şcerbakov?

Se ridica, din contră, la rangul celei mai mari, revoluţii a umanităţii acel octombrie, pe care cărţile din 1920 îl considerau încă *lovitură de stat*. Ce li se reproşa lui Kamenev şi Zinoviev în 1917? Că transmiseseră burgheziei *secretul revoluţiei*! Se poate opri o erupţie fiindcă s-a uitat cineva în craterul vulcanului? Sau să înăbuşi un uragan punând mâna pe un buletin meteorologic? Se poate descoperi numai secretul unei *conspiraţii* restrânse. Revoluţiei din octombrie îi lipsise în mod evident vâlvătaia poporului: în locul ei fuseseră nişte conjuraţi, asmuţiţi de un semnal convenit.

Apoi, Inokenti fu trimis la Paris. Acolo avu acces la toate nuanțele de opinie mondiale, la toată literatura rusă a emigranților (uitându-se însă în spate când se apropia de tarabe). Ar fi putut să citească, să citească, să citească, dar trebuia să slujească mai întâi.

Și serviciul lui, munca lui – până atunci cel mai frumos și mai avantajos destin –, îi inspiră pentru prima dată o repulsie fizică.

Să fii diplomat sovietic însemna să declami toată ziua prostii care sfidau bunul-simț și să ai două cutii toracice, cele două cranii despre care vorbise Clara. Or, esențialul misiunii lui era tăinuit, secret: întâlniri cu personalități codate, spicuirea informațiilor, transmiterea consemnelor, plata subsidiilor.

În tinerețea lui veselă de dinainte de criză, Inokenti nu văzuse nimic prejudiciabil în manevrele acestea de culise, i se păreau chiar distractive și se ocupa de ele fără probleme. Acum îl scârbeau, îi repugnau până în fundul sufletului.

Altădată, marea doctrină a lui Inokenti era că nu trăim decât o dată.

O sensibilitate nouă, ieșită din găoace și recent maturizată, descoperise, în el și în lume, existența unei legi noi: nu ai decât o conștiință.

Și nu mai poți să-ți refaci viața pierdută, așa cum nu îți mai poți reface conștiința, odată mânjită.

Dar nu era nimeni, nimeni în jurul lui, căruia să-i poată încredința rodul acestor visări, nici chiar soția lui. Așa cum nu înțelesese și nu împărtășise izbucnirea aceasta de tandrețe pentru o mamă defunctă, nu putea să înțeleagă interesul lui pentru niște evenimente trecute, deci pierdute total. Disprețul pe care îl simțea acum pentru Carieră ar fi îngrozit-o pe soția lui, fiindcă această carieră era temelia unei vieți de succese și strălucire.

Cu un an în urmă, despărțirea de soția lui atinsese punctul ultim, în care devine periculos să-ți descoperi jocul.

Chiar și în Uniunea Sovietică, chiar și în vacanță, Inokenti nu avusese confidenți. Impresionat de povestirea naivă a Clarei despre femeia de serviciu, avusese o răbufnire de speranță și își spusese că o discuție cu fata aceasta i-ar fi făcut bine. Totuși, de la primii pași, de la primele fraze din plimbarea lor, văzuse că nu ar fi slujit la nimic: prea multe liane încâlcite de

îndepărtat, de tăiat. Scopul atât de natural care îi apropiase – dorința de a se plânge cumnatei de soția lui – nu-l mai seducea.

Asta în virtutea altei legi: atâtea eforturi zadarnice de a trezi simpatia unei femei, atunci când ea nu îl atrăgea fizic, iată ce îi cususe buzele, tăindu-i dorința de a spune tot, de a exprima tot, împiedicând cuvintele cele mai spontane, cele mai sincere.

De data aceea nu se dusese să-și vadă unchiul, nu se putuse hotărî. La ce bun, de altfel? Timp pierdut. Un interogatoriu despre viața lui în străinătate, punctat de o! și a!

Se mai scurse un an – Paris, Roma. Aranjă să meargă singur la Roma, soția lui rămânând la Moscova. Când se întoarse, spre necazul lui, află că împărțea favorurile Dotnarei cu un ofițer din Statul Major general. Perseverând în buna ei conștiință, ea nici nu se gândi să nege, aruncă toată vina în spatele lui Inokenti: de ce o lăsase singură?

Nu resimți mutilarea unei pierderi, ci o adevărată ușurare. De atunci lucrase patru luni la minister, fără să părăsească Moscova, dar erau ca niște străini. Nu se putea pune problema divorțului, care înseamnă moartea unui diplomat. Se propuse mutarea lui Inokenti la Consiliul Securității ONU de la New York.

Acest post nou îl atrăgea și îl speria. Ținea foarte mult la ideea aceasta a Națiunilor Unite. Nu atât la Cartă, cât la faptul că ea putea fi obținută cu prețul compromisului generalizat, al criticilor binevoitoare. Era partizanul convins al unui guvern mondial. Ce altceva putea să salveze planeta? Acestea erau vederile suedezilor, ale birmanezilor sau ale etiopienilor care se alăturau la rândurile ONU. Dar Inokenti simțea presiunea unei mâini de fier care pretindea să-i impună alte vederi. Dacă era trimis acolo, avea să primească o misiune secretă, de premeditări, memorii cu dublu fundament, consemne otrăvite pentru uz intern.

În timpul acestor luni de ședere în Moscova își făcu timp să-și viziteze unchiul la Tver.

CAPITOLUL LXI

Adresa nu menționa nici un număr de apartament – din motive întemeiate – și Inokenti fu surprins. Dar nu trebui să facă multe cercetări: o străduță pavată, fără arbori sau grădini, o căsuță de lemn, joasă și strâmbă, printre alte clădiri fără etaj, asemănătoare. Inokenti se întrebă un moment ce poartă era mai puțin deteriorată și se va deschide, portița din poarta mare sau cea dărăpănată din scânduri, și bătu la prima, apoi la a doua. Nimeni nu deschise și nu răspunse. Scutură portița, dar fusese baricadată cu scânduri, împinse poarta, dar nu cedă. Nimeni nu ieși.

Aspectul dărăpănat al casei îi spunea că vizita lui nu avea nici un sens.

Se întoarse, se uită pe stradă după un trecător pe care să-l întrebe, dar tot cartierul era pustiu, dintr-o parte în cealaltă, sub soarele de amiază. Apăru totuși un bătrân la un colț de stradă, încărcat cu două căldări pline. Înțepenit de efort, se clătină ușor, dar își continuă drumul. Un umăr era mai sus decât celălalt.

Își urmărea umbra și traversa strada în diagonală, drept spre vizitatorul căruia îi aruncă o privire scurtă, apoi se uită din nou în pământ. Inokenti se îndepărtă de valiza lui, un pas, apoi încă unul.

– Unchiule Abner?

Fără să-și îndoaie spinarea, curbând puțin genunchii, unchiul puse jos căldările, cu grijă, fără să verse o picătură. Se îndreptă. Își scoase de pe capul cărunt și aproape ras o pălărie informă de un galben murdar. Vru să vorbească, nu spuse nimic, desfăcu brațele și Inokenti, aplecându-se (unchiul era mai scund cu jumătate de cap), își freca obrazul neted de țepii unei bărbi și ai unei mustăți neglijate, iar mâna lui se odihni pe omoplatul ascuțit care deforma umărul.

Unchiul ridică amândouă mâinile și, cu brațele întinse, îl prinse pe Inokenti de umeri și se uită la el.

Se pregătea să-i vorbească pe un ton solemn.

Îi spuse simplu:

– Ești cam... slăbuț.

– Și tu...

Nu era numai slăbiciunea, era copleșit în mod sigur de diverse infirmități, dar, după cum se vedea la soare, ochii unchiului nu erau întunecați de vălul tern și resemnat al bătrâneții. Zâmbi puțin, ridicând colțul drept al gurii:

– Cred și eu!... Nu am ocazia să fac prea des festinuri... Dar tu?

Inokenti se felicită că o ascultase pe Clara și luase cu el provizii de cârnați și pește afumat, fără îndoială inexistente în Tver. Suspină:

– Prea multe griji, unchiule.

Unchiul îl scrută cu ochii lui ageri, strălucitori încă.

– Totul depinde de genul de griji. Sunt unele care nu te marchează.

– Și te duci departe după apă?

– Două sau trei străzi mai încolo, o distanță scurtă.

Inokenti se aplecă să-și ajute unchiul, dar gălețile i se părură grele, de parcă ar fi fost îmbrăcate în fontă.

– He, he! spunea unchiul în spatele lui. Încă un manual! Lipsă de obișnuință...

Îl depăși, deschise ușa într-un capăt de hol și prinse de toarte ca să-l ajute pe Inokenti să pună gălețile pe o bancă. Eleganta valiză albastră ateriză pe o podea cu scânduri strâmbe și depărtate. Ușa fu încuiată imediat, de parcă unchiul s-ar fi temut de o intruziune.

Coridorul acesta cu tavan jos avea o fereastră care dădea spre ușa din spate și patru uși: două debarale și două camere. Inokenti își simți inima grea. Era prima lui experiență de genul acesta. Își reproșă că venise și căuta un pretext ca să poată deschide ușa și să plece acasă.

Ușile camerelor erau umflate, unele capitonate cu fetru, altele cu două canaturi și geluite la mână. La fiecare intrare, Inokenti trebuia să-și întindă nasul, apoi să plece capul, evitând lămpile agățate de plafon.

În succesiunea celor trei camere care dădeau spre stradă, aerul era rarefiat, fiindcă ferestrele duble rămâneau închise tot

timpul anului, cu spațiul dintre ele umplut cu bumbac și presărat cu păhărele și fâșii de hârtie multicoloră, și nu se deschideau decât ferestruicile de sus, în fața cărora unduiau serpentine din hârtie de ziar: mișcarea constantă a panglicilor suspendate îndepărta muștele.

Inokenti intra pentru prima dată într-o casă atât de deformată și lăbărțată, atât de lipsită de aer și lumină, fără o mobilă modernă, și întâlnea mizeria aceasta lugubră în altă parte, în afară de cărți. Pereții nu erau toți tencuiți, unii erau din lemn vopsit maro și, în lipsa covoarelor, solul era presărat cu ziare vechi îngălbenite și pline de praf; alte ziare erau aruncate peste tot în mai multe straturi, protejând sticla unui dulap, golul unuia care nu avea sticlă, spațiul dintre sobă și perete. Inokenti căzuse într-o capcană. Trebuia să plece în aceeași zi!

Or, unchiul, fără cea mai mică rușine, cu un fel de mândrie chiar, îi făcea onorurile casei, îi arăta înlesnirile: toaletele cu fosă septică, una pentru iarnă, alta pentru vară, lavaboul, dispozitivul care aduna apa de ploaie. Nu lăsa să se piardă nici cojile de legume, ce mai!

Cum o fi fost soția? Și albiturile, și le imagina!

Pe de altă parte, era unchiul matern al lui Inokenti, singura ființă care îi cunoscuse mama din copilărie, singura rudă adevărată, și dacă pleca renunța la ceea ce putea afla, mutila reprezentarea propriei lui ființe.

Trebuie să spunem că simplitatea și zâmbetul strâmb al unchiului pledaseră în favoarea lui. Primele cuvinte lăsaseră să se întrevadă mai mult decât descoperiseră cele două scrisori.

În anii aceștia de neîncredere și venalitate generalizată, numai rudenia de sânge îți garanta asigurarea elementară că nu aveai de-a face cu un provocator, între rude drumul era natural. Nu spuneai niciodată spiritelor luminate ceea ce încredințai unui om care avea sângele tău, chiar dacă era analfabet.

Unchiul nu era slab, ci descărnat, oasele lui purtau doar stratul de carne indispensabil. O rasă care trăiește mulți ani.

– Ce vârstă ai, unchiule?

(Inokenti nu știa nimic, nici măcar aproximativ.)

– Sunt din același an.

Nu-l slăbea din ochi.

– Cu cine?

– Cu Celălalt.

Şi îl privea mereu în faţă.

Inokenti zâmbi uşurat, trecuse peste o etapă: chiar şi atunci când era la fel de entuziasmat ca şi ceilalţi, Inokenti simţea că nu-i plac Celălalt, tonul lui rău, cuvintele mediocre, evidenta grosolănie a spiritului.

Fiindcă nu vedea nici perplexitate amabilă, nici indignare nobilă, unchiul, care se luminase la faţă, mormăi glumeţ:

– Mărturiseşte că ar fi o lipsă de modestie din partea mea să mor primul. O să-mi fac loc chiar după el.

Râseră. Fu prima scânteie care se aprinse deschis între ei. Schimburile fură facilitate.

Unchiul era îmbrăcat cu nişte haine oribile: o cămaşă care nu putea fi arătată, ascunsă sub o vestă cu guler, cu marginile şi reverele zdrenţuite, cârpite şi iar zdrenţuite; un pantalon pe care erau mai multe petice decât bucăţi din materialul original, mozaic de stofe diverse: cenuşiu uni, în carouri, cu dungi; papucii fuseseră atât de des cârpiţi, tălpăluiţi şi lipiţi, că ai fi crezut că erau nişte ghete de ocnaş. De altfel, unchiul precizase că era în ţinută de lucru şi că nu mergea niciodată mai departe de pompă sau de brutărie cu această costumaţie. Nu părea grăbit să se schimbe.

Fără să mai piardă vremea cu interiorul, unchiul îl conduse pe Inokenti afară, ca să-i facă onorurile curţii. Era cald şi bine, nici urmă de nor sau vânt.

Curtea nu avea mai mult de treizeci de metri pătraţi pe zece, dar îi aparţinea în întregime unchiului. Era separată de curţile vecine prin polate dărăpănate şi garduri cu găuri, dar tot era mai bine decât nimic. Era loc pentru un mic rond de flori şi o alee pavată, pentru o cisternă şi o spălătorie, un trunchi, o bucătărie de vară şi chiar o grădiniţă. Unchiul îl conduse pe Inokenti şi îi numi cel mai neînsemnat trunchi, cea mai mică rădăcină, fiindcă nepotul, văzând numai frunzele, fără fructe şi flori, n-ar fi ştiut niciodată ce erau. Un măceş de China, o serynga, un liliac, un răzor de cafeluţe, maci şi steluţe. Două tufe de coacăz negru superbe, şi unchiul se plânse că, în ciuda florilor abundente, nu produseseră niciodată nimic, fiindcă gerul le prindea

în momentul polenizării. Un vişin şi un măr, ale cărui crengi încărcate erau susţinute cu pari. Buruienile fuseseră smulse, numai iarba bună rămăsese. Acest lucru presupunea multe îngenuncheri, multe gesturi, dar Inokenti nu putu aprecia aceste eforturi la justa lor valoare. Îşi dădu seama totuşi:

– E greu de lucrat aici! Trebuie să te pleci, să sapi, să duci lucruri!

– Nu asta mă sperie. Să duc apă, să tai lemne, să sap, asta nu depăşeşte măsura, e viaţa normală de om. Dar cutiile acestea cu cinci etaje în care locuieşti cu clasa avangardistă te înăbuşă.

– Clasa avangardistă?

– Proletariatul… bătrânul îl măsură ca pentru a-şi asigura terenul. Oamenii care calcă ca pe cuie, care nu îşi închid radiourile de la imnul de dimineaţă la cel de seară. Nu consacră somnului mai mult de treizeci şi cinci de ore şi le place să arunce sticlele sub picioarele trecătorilor şi să-şi descarce gunoaiele în plină stradă. Avangardişti, oamenii aceştia, şi în onoarea cui? Ţi-ai pus întrebarea?

– De fapt… răspunse Inokenti clătinând din cap. Nu am crezut niciodată în poveştile astea.

– Nu există brute mai rele! (Unchiul se înflăcăra.) Ţăranii au un contact cu pământul, cu natura, iau din ea o morală. Intelectualii au activităţi superioare ale spiritului. În timp ce ei îşi petrec toată viaţa între pereţi fără viaţă, mânuind unelte fără viaţă, ca să fabrice lucruri fără viaţă. Nu văd ce ar putea primi şi de unde.

Îşi reluară plimbarea, se aplecară, observară.

– Nu, nu e greu. Genul acesta de muncă nu îmi răneşte conştiinţa. Când arunc lăturile, o fac fără să trişez. Ca şi atunci când răzuiesc scândurile. Sau când scot cenuşa şi aprind focul în sobă, nu fac rău. Ca funcţionar, nu poţi trăi în felul acesta. Acolo trebuie să-ţi îndoi spinarea, să faci josnicii. A trebuit să renunţ. Să nu mai vorbim de şcoală, nu am putut să fiu nici măcar bibliotecar.

– Ce ţi s-a părut atât de dificil?

– N-ai decât să încerci. Trebuie să critici cărţile bune, să le recomanzi pe cele proaste. Să înşeli creiere prost formate. Poţi să-mi spui o singură meserie în care nu se trişează?

Inokenti nu ştia nimic despre meserii. Singura pe care o cunoştea, a lui, era în contradicţie cu conştiinţa sa.

– Casa aceasta îi aparţine Raisei Timofeevna, de mult. E singura care are salariu, ca infirmieră. Copiii ei sunt mari, şi-au primit cu toţii partea. Ea m-a cules când eram la capăt – mintal şi fizic – şi în mizerie. Ea ţi-a scos unchiul de acolo şi o să-i fiu întotdeauna recunoscător. Face un serviciu dublu. Eu nu mă dau în lături de la gătit, de la spălat vase, tot ce face o femeie în casă. Nu asta e penibil.

Ca în orice grădiniţă, era şi acolo o bancă modestă, sprijinită de gard, mascată de tufişuri, ancorată adânc în pământ. Unchiul şi nepotul se aşezară.

– Nu, asta nu e penibil, repeta mereu bătrânul cu încăpăţânarea specifică vârstei, raţională şi lucidă. E conform cu natura celui care trăieşte departe de asfalt, pe o bucăţică de pământ pe care o poate cultiva, chiar dacă nu are decât o suprafaţă de două lopeţi pe trei.

Trăia de zece ani aşa şi era fericit, nu dorea nimic mai bun. Gardurile acestea, slabe, desigur, erau citadela şi apărarea lui. Nimic bun nu venea de afară – era doar radioul, sau o avertizare a fiscului, sau o creştere a datoriilor. Fiecare bătaie în uşă anunţa o neplăcere; nu văzuse nici un aducător de veşti bune.

Nu, asta nu era penibil, existau lucruri mai rele.

Ce, până la urmă?

Peticit şi cu plăcinta pe cap, unchiul îl privi pe Inokenti cu un rest de neîncredere. După doi ani sau după două ore există subiecte despre care nu se vorbeşte cu un necunoscut. Dar băiatul acesta înţelegea multe lucruri, era din familie, trebuia să ia parte la povară. Haide, băiete!

– Cel mai penibil, concluzionă unchiul, cu o flacără în priviri, e că trebuie să te pavoazezi pentru sărbători (aceasta avea să fie deschiderea sau închiderea dintre ei, pentru totdeauna!). Fidelitatea forţată faţă de un guvern pentru care nu ai nici o stimă.

Trebuia să deschidă ochii! Cel care bolboroseşte aşa, palid, zdrenţăros, poate fi un înţelept sau un nebun. Dacă este vorba despre un ghiftuit, îmbrăcat într-o togă academică, spun cu toţii că e un înţelept.

Nici un fior din partea lui Inokenti, nici umbră de obiecţie. Unchiul socoti că era bine, totuşi, să se pună la adăpostul unor umeri puternici, pentru orice eventualitate:

– L-ai citit pe Herzen? Cu adevărat?

– Mai mult sau mai puţin, în fine, da.

Unchiul trecu la atac, înclinându-şi umărul deformat de excesele de lectură din tinereţe.

– Herzen se întreabă unde sunt *frontierele patriotismului*. Şi de ce trebuie să pui dragostea de patrie deasupra oricărei guvernări? Trebuie să colaborezi cu guvernul şi să contribui astfel la ruinarea definitivă a unui popor?

Era simplu şi puternic. Inokenti îl puse să repete.

– De ce trebuie dragostea de patrie...

Dar se ridicară de pe băncuţa de lângă gard; unchiul, întors, examina spaţiile dintre scânduri, fiindcă vecinii ar fi putut să-i spioneze.

Discuţia luase o turnură promiţătoare, Inokenti nu se mai sufoca în casa aceasta şi nu se mai gândea să plece. Orele se scurgeau ciudat şi el nu băga de seamă, totul i se părea interesant. Unchiul, alert, alerga la bucătărie, se întorcea. Vorbiră despre mama lui Inokenti, priviră fotografii vechi pe care unchiul i le dărui. Dar era mult mai în vârstă decât sora lui şi nu trăiseră împreună adolescenţa.

Raisa Timofeevna se întoarse de la muncă: era o femeie abruptă, de vreo cincizeci de ani, care îl salută pe Inokenti fără nici o amabilitate. Acesta fu contaminat de jena unchiului său şi resimţi temerea, bizară, că femeia aceasta va strica totul între ei. Se aşezară în faţa unei măsuţe întunecate, ca să mănânce prânzul şi cina. Ne întrebăm ce-ar fi mâncat dacă Inokenti n-ar fi adus cu el jumătate de valiză de provizii şi nu şi-ar fi trimis unchiul să cumpere votcă. Contribuţia casei se limită la câteva roşii proaspete tăiate. Şi la cartofi.

Generozitatea acestei rude care venea în vizită şi raritatea bunătăţilor aprinseră flăcări de bucurie în privirea Raisei Timofeievna şi îl uşurară pe Inokenti de orice remuşcare – remuşcarea de a-şi fi amânat atât de mult vizita, remuşcarea de a fi venit. Băură un păhărel şi încă unul. Raisa Timofeievna îşi debită durerile cauzate de ciudăţeniile podoabei ei de soţ:

nu doar că avea un caracter răutăcios, care îl împiedica să se acomodeze într-o slujbă de birou, dar nu-şi găsea locul nici în casă. Nu, trebuia să se ducă numaidecât şi să-şi cheltuiască ultimele copeici pe ziare, uneori chiar pe revista *Timpuri Noi*, care nu se dă. Şi asta nu din plăcere, fiindcă se înfurie citind ziarele, apoi petrece nopţi întregi răspunzând articolelor, dar nu trimite nimic la redacţie, arde hârtiile după câteva zile, nu sunt lucruri pe care să le păstrezi. Jumătate din zile le petrece aşa, scriind degeaba. Ascultă conferenţiarii în trecere care vorbesc despre situaţia internaţională – şi de fiecare dată tremură că nu-l va mai vedea, că va fi arestat, că va pune o întrebare... Dar nu, se întoarce teafăr şi nevătămat.

Unchiul nu face nici o obiecţie tinerei lui soţii, zâmbeşte vinovat. Zâmbetul lui strâmb nu îţi îngăduie să speri că se va cuminţi într-o zi. Nici Raisa Timofeievna nu se plânge cu adevărat, şi-a pierdut demult iluziile. Nu îi refuză niciodată ultimele copeici, chiar dacă le foloseşte prost.

Casa atât de dărăpănată, de zgârcită, de întunecată se făcu mai primitoare când se traseră jaluzelele. O izolare liniştitoare, departe de lume, al cărei secret a fost pierdut de secolul nostru. Fiecare jaluzea era barată de un zăvor, al cărui cârlig pătrundea în interior şi se fixa cu un ştift. Nu era de frica hoţilor: chiar cu ferestrele deschise, n-ar fi găsit nimic de furat în casă. Încuietorile acestea metalice atenuau prudenţa sufletului. Nu puteai face altfel: un trotuar de pământ bătătorit se întindea sub ferestre, iar trecătorii puteau să-şi arunce vacarmul paşilor, al cuvintelor, al înjurăturilor.

Raisa Timofeievna se duse să se culce devreme şi, în camera din mijloc, cu gesturi lente şi şoapte, unchiul, care auzea încă bine, descoperi un nou secret: ziarele acestea îngălbenite, care păreau un mijloc de protecţie faţă de soare sau praf, erau un mijloc puţin condamnabil de a conserva informaţiile cele mai interesante („De ce aţi păstra *acest* număr, cetăţene? „Dar nu l-am păstrat intenţionat, e un ziar oarecare."). Fără cea mai mică însemnare, unchiul ştia totuşi unde să caute. Ziarele erau întotdeauna la îndemână, nu trebuia să scotoceşti prin colţuri.

Aşezaţi pe două scaune vecine, unchiul se înarmă cu ochelarii şi citiră, deasupra sobei, într-un jurnal din 1940, cuvintele

acestea ale lui Stalin: „Știu cât de mult își iubește poporul german Führerul și de aceea ridic paharul în sănătatea lui!" Într-un ziar din 1924, lipit de fereastră, Stalin îi spăla pe Kamenev și Zinoviev, „acești leniniști fideli", de acuzația de a fi sabotat lovitura de stat din octombrie.

Inokenti se prinse în joc, căpătă gust pentru această vânătoare și ar fi petrecut amândoi mult timp plimbându-se așa, într-un zgomot de frunze uscate, prost luminați de un bec de 40 de wați, descifrând rândurile livide, aproape uscate, dacă o tuse mustrătoare nu s-ar fi auzit din spatele ușii și unchiul, confuz, nu i-ar fi spus:

– Nu trebuie să pleci mâine, nu-i așa? Trebuie să stingem acum lumina, consumă mult. Spune-mi de ce plătim atât de scump electricitatea. Am construit atâtea baraje, degeaba, e tot scump.

Stinseră. Dar nu le era somn. În camera din fund, unchiul se așeză lângă Inokenti, pe patul făcut pentru el, și vorbiră încă două ore bune, în șoaptă, cu elanul pasionat al îndrăgostiților care nu au nevoie de lumină ca să gângurească.

– Înșelăciunea e singura lor armă! tamburina unchiul în întuneric și vocea aceasta te-ar fi putut înșela în privința vârstei. Să vorbim despre guvernul acesta care răspunde de vorbele lui... Pace popoarelor, baionetele în pământ! După un an, ex-dezertorul vâna mujicii din păduri și îi împușca pentru a da un exemplu! Țarul nu ar fi făcut niciodată așa ceva... „Autosugestia în producție!" Ai văzut vreodată o urmă de autosugestie, chiar pentru o lună? Statul centralizat a înghițit totul imediat. Dacă ar fi declarat în 1917 că normele de lucru vor crește în fiecare an, nimeni nu i-ar fi urmat. „Să terminăm cu diplomația secretă și cu misiunile confidențiale!" și imediat după aceea urmează tampoane „secrete" și „secret-confidențiale" unde vrei. S-a văzut vreodată altă țară, alt popor care să știe atât de puține despre guvernul său?

Deceniile, subiectele de conversație jonglau vesel în întuneric și unchiul explica acum că, în timpul războiului din '41, orice reședință de provincie păstra o garnizoană a NKVD-ului, care nu era trimisă pe front. Țarul își expediase toată garda la război, rămăsese fără trupe de interior împotriva Revoluției.

Cât despre lamentabilul guvern provizoriu, nu avea armată, pur şi simplu.

Apoi vorbiră despre ultimul război între Uniunea Sovietică şi Germania. Care e punctul tău de vedere?

Cuvintele veneau singure. Inokenti formula, de parcă i-ar fi fost familiare, idei care nu i se păruseră niciodată necesare înainte de acest dialog.

– Eu cred că a fost un război tragic. Ne-am luptat pentru patria noastră şi am pierdut-o. Aparţine pentru totdeauna fiefului Mustăciosului.

– Fără să mai spunem că am lăsat acolo mai mult de şapte milioane de oameni, se grăbi să adauge unchiul. Şi de ce? Ne-am pus funia de gât. Nu există război mai nefericit în toată istoria rusă...

Apoi vorbiră despre al doilea congres al Sovietului, mandatat de trei sute de deputaţi din nouă sute, deloc reprezentativ, şi care nu putea deci să garanteze Consiliul Comisarilor Poporului.

– Ce spui?

De două ori îşi spuseseră noapte bună, unchiul îi sugerase să lase uşa deschisă, fiindcă nu era aer în cameră, dar bomba atomică veni singură în discuţie, unchiul se întoarse şi, într-un murmur furibund:

– Sunt absolut incapabili să-şi fabrice propriile mijloace!

– Ar putea totuşi să reuşească, spuse Inokenti, plescăind sceptic din buze. Am auzit spunându-se că fac primele încercări zilele astea.

– Prostii! îl asigură unchiul. Anunţă, dar cine vede? Nu au industria care le trebuie, e o afacere care necesită douăzeci de ani de muncă.

Se îndepărta, revenea:

– Dacă reuşesc, suntem pierduţi, Inok. Nu vom cunoaşte niciodată libertatea.

Culcat pe spate, Inokenti mânca din ochi întunericul opac.

– Da, ar fi îngrozitor... Nu sunt oameni care s-o lase să mucegăiască... Or, fără bombă, n-ar îndrăzni să pornească la război.

– Dar războiul nu e niciodată o soluţie, replică unchiul, întorcându-se. Războiul e sfârşitul. Ceea ce îl face teribil nu sunt nici incendiile, nici mişcarea trupelor, nici bombardamentele,

e mai ales faptul că aşază pe o cale legală tot ce se gândeşte la voia imbecilităţii... De altfel, nu e nevoie de război pentru asta. Haide, culcă-te.

Treburile gospodăreşti nu fură deloc neglijate: la munca de a doua zi se adăugă cea trecută cu vederea cu o zi în urmă. A doua zi dimineaţa, înainte de a pleca la piaţă, unchiul scoase două teancuri de ziare şi Inokenti, ştiind că nu le va putea citi seara, se grăbi să le răsfoiască la lumina zilei. Paginile acestea uscate şi pline de praf aveau o consistenţă neplăcută şi lăsau o crustă respingătoare pe vârful degetelor. Se spălă, îşi frecă mâinile, apoi nu se mai uită la praful care se strângea pe degetele lui, aşa cum nu mai vedea defectele casei, podelele strâmbe, lumina slabă care pătrundea pe geamuri sau exteriorul jalnic al unchiului. Ştia totuşi că nu va pleca în ziua aceea.

Târziu seara cinară din nou toţi trei, iar unchiul fu vioi şi vesel. Evocă anii de studii, la Facultatea de Filozofie, spiritul revoluţionar jovial şi glumeţ al studenţilor dintr-o epocă în care închisoarea era locul cel mai interesant pe care l-ai fi putut cunoaşte. Nu aderase niciodată la vreun partid, fiindcă vedea în fiecare program politic o violenţă îndreptată împotriva libertăţii umane şi nu recunoştea şefilor de facţiune nici o superioritate de ordin profetic asupra muritorilor obişnuiţi.

Raisa Timofeievna amesteca în povestirile acestea istorii de la spital, evocând o încăinare şi o ţâfnă generalizată.

Închiseră din nou jaluzelele, fixară cârligele. Unchiul se duse de data asta la un cufăr dintr-o cămară şi, la lumina unei lămpi cu petrol – firele electrice nu ajungeau până acolo –, scoase haine de iarnă presărate cu naftalină şi altele numai zdrenţe. Ridicând lampa, îşi arătă comoara. Fundul cufărului, din lemn neted şi vopsit, era tapisat cu o *Pravda* din ziua următoare loviturii de stat din octombrie. Ca titlu: „Tovarăşi, sângele vărsat pentru voi a asigurat convocarea Adunării constitutive, singura suverană a pământului rusesc, în termenul prescris!"

– Nu votaseră încă, vezi? Nu credeau că vor avea atât de puţini deputaţi.

Şi îl puse la loc, încet, cu grijă, în cufăr.

Adunarea aceasta era răscrucea la care se încrucişaseră destinele familiei: Artiom, tatăl său, era unul dintre marinarii fără

barcă ce dizolvaseră porcăria de Constitutivă, unchiul Abner era dintre cei care manifestaseră în favoarea ei.

Manifestaţia la care participase unchiul se formase pe podul Sfintei Treimi. Era o zi mohorâtă şi blândă de iarnă, fără zăpadă sau vânt, şi mulţi dintre manifestanţi se descheiaseră la cămaşă pe sub hainele groase. O mulţime de studenţi, de liceeni, de domnişoare. Poştaşi, telegrafiste, funcţionari. Izolaţi, ca unchiul. Drapelele roşii ale socialiştilor şi ale revoluţiei, unul sau două drapele mai mici, verzi cu alb. Cealaltă manifestare, lansată de uzinele Nevskaia Storona, era exclusiv social-democrată şi pavoazată cu roşu.

Povestirea avu loc târziu seara, în întuneric, ca să n-o supere pe Raisa Timofeievna. Casa era închisă şi cufundată într-o obscuritate de interdicţie, cum fuseseră toate casele din Rusia în vremurile acelea întunecate, tulburi, de omoruri şi discordie, în care ciuleai urechea auzind paşii ameninţători de pe stradă şi, la lumina lunii, riscai să te uiţi printre jaluzele.

Dar nu era lună, felinarul era departe, jaluzelele strânse bine şi interiorul cufundat într-un întuneric atât de opac, că numai uşa, întredeschisă spre reflexia oblică a unei ferestre de pe hol, care dădea spre curte, îţi îngăduia să distingi în noapte mişcările şi conturul capului, chiar dacă nu întotdeauna. Vocea acesta, care nu mai era susţinută de strălucirea ochilor sau de suferinţa întipărită în ridurile de pe faţă, era totuşi fără vârstă şi frapa prin hotărârea neclintită:

– Defilarea noastră nu avea nimic vesel, tăceam, nu se cânta. Înţelegeam bine, sau mai degrabă nu, nu înţelegeam deloc gravitatea acelei zile. Nu ştiam că va fi unica zi în care trăise unicul parlament rus, după cinci secole, şi aşteptând un alt secol. Cui îi păsa de parlamentul acesta, de altfel? Câţi eram, veniţi din toată Rusia? Cam cinci mii... Au început să tragă deasupra noastră, în uşi, în acoperişuri, apoi în trotuare, şi nu în aer, în piepturile lipsite de apărare... Doi sau trei dintre noi îl luau pe cel care cădea, ceilalţi continuau... Nimeni nu riposta, nu aveam un singur revolver... Nu ne-au lăsat să ajungem la Palatul Taurid, plin de marinari şi puşcaşi letoni. Letonii erau stăpânii destinului nostru, nu ştiau ce avea să vină peste Letonia... Pe Bulevardul Liteinîi, Gărzile Roşii

ne-au barat drumul. „Împrăştiaţi-vă! Pe trotuare!" şi au început să tragă în rafale. Ne-au smuls un drapel roşu... ar fi încă atâtea de spus despre gărzile acestea roşii... au rupt băţul, au călcat în picioare drapelul... Unii s-au împrăştiat, alţii s-au dat înapoi. Au continuat să tragă în spatele nostru, să ne ucidă. Era uşor pentru gărzile acestea roşii, un cortegiu paşnic, prins pe la spate... şi imaginează-ţi că nu începuse încă Războiul Civil! Modul lor de a acţiona era deja prins.

Unchiul respiră zgomotos.

– ...şi astăzi, 9 ianuarie are dreptul la roşu şi negru în calendar. Nu se suflă un cuvânt despre 5 ianuarie.

Încă o gură de aer:

– Şi deja foloseau procedeul acesta abject! De ce au tras asupra manifestaţiei noastre? Pentru că era inspirată de Kaledin[1]! Ce aveam noi în comun cu Kaledin? Nimeni nu ştie să recunoască duşmanul din interior: un om care circulă lângă tine, care vorbeşte ca tine, care cere un lucru asemănător cu libertatea. Trebuie neapărat să-l separi de mase, să-l legi de duşmanii din exterior. Apoi e uşor, agreabil chiar, să deschizi focul asupra lui.

Chiar tăcerea, în întuneric, emana un fel de limpezime, care nu putea fi risipită. Scârţâind saltelele vechi, Inokenti se ridică, se aşeză.

– Ce se întâmpla la palat?

– În noaptea Epifaniilor? Unchiul îşi trase sufletul. Ce era? Ei bine, *Oşlo*-ul, mulţimea. Fluierături de derbedei, care îţi spărgeau timpanele... Înjurături mai tari decât orice discurs, şi mai numeroase. Lovituri de bastoane în pământ pentru un da sau pentru un nu. Era Garda! A cui şi pe cine să protejeze? ...soldăţei de două parale şi marinari de nimic, beţi pe jumătate – vomitând pe bufete, sforăind pe divanurile capitonate, aruncând cojile de seminţe în şemineu... Aşază-te puţin în locul unui deputat, al unui om instruit, spune-mi cum ai fi procedat cu derbedeii aceştia? Nici vorbă să-i netezeşti pe umăr sau să le

[1] Generalul Alexei Maximovici Kaledin (1861-1918), atamanul cazacilor de pe Don, a refuzat să se supună bolşevicilor şi a condus o mişcare căzăcească la începutul Războiului Civil rus.

vorbești frumos – era un gest contrarevoluționar de o insolență strigătoare! O crimă de lez-mârlănie! Și apoi, încărcătoarele de mitralieră erau încrucișate pe pieptul lor. Iar la centură aveau grenade și Mausere. În sala de ședințe a Adunării se amestecau în asistență, fără să lase puștile pe culoar. Și ținteau spre oratori, de parcă ar fi fost un exercițiu. Omul care vrea să vorbească despre o pace democratică, despre naționalizarea pământurilor vede douăzeci de puști îndreptate spre el, trăgaciul e întins, dacă pleacă glonțul, nu o să le fie nici frig, nici cald, nici măcar nu se vor scuza, haide! Următorul!... Iată ce trebuie să înțelegi: o pușcă încărcată ațintită spre gura oratorului! Sunt toți înăuntru! Așa au luat Rusia, așa a fost întotdeauna, dar așa vor crăpa și ei! Pot să schimbe altceva, da, asta... niciodată... Sverdlov smulge clopoțelul de la președintele Adunării, îl împinge, nu-l lasă să redeschidă ședința. Lenin e în loja guvernului și ricanează și jubilează, și comisarul poporului Karelin, SR, moare de râs! Nu e destul de fin ca să spună că numai primul pas e greu, că în șase luni va fi rândul SR-ului... La cazan, toți! Urmarea o știi, cred că ai văzut-o la cinema... Comisarul Dîbenko, bruta aceasta nerușinată, a trimis marinarii să închidă o ședință care era oricum inutilă. Marinarii de doi bani, cu pistoalele și încărcătoarele lor, au luat cu asalt tribuna.

– Tatăl meu era cu ei?

– Da. Un mare erou al Războiului Civil. Aproape în momentul în care mama ta îi... cedase. Erau foarte lacomi de vlăstare de familie bună. Era partea crocantă a Revoluției.

Inokenti simțea cum îi ard fruntea, urechile, obrajii, gâtul. Era învăluit ca de o flacără de complicitatea lui la o infamie.

Unchiul se sprijini pe genunchiul lui și, foarte aproape de el, îi spuse:

– Nu ai simțit niciodată dreptatea acestui adevăr care vrea ca păcatele părinților să cadă asupra copiilor?... Și că aceștia trebuie să le spele?

CAPITOLUL LXII

Prima soție a procurorului, astăzi defunctă, traversase Războiul Civil alături de soțul ei; trăgea bine cu mitraliera, trăia pentru ultimele decizii ale celulei, se străduise mult să ridice familia Makarîghin la opulența din prezent. Dacă nu ar fi murit la nașterea Clarei, ne întrebăm cum s-ar fi adaptat la meandrele timpului nostru.

Aleftina Nikanorovna, soția actuală, din contră, eliberase familia de vechile restricții și hrănise cu sevă o tulpină până atunci uscată. Nu știa prea multe despre împărțirea claselor și nu consacrase timp cercurilor de informare politică. În schimb, știa bine, foarte bine, că o casă bună nu poate prospera fără o bucătărie bună, nici fără rezerve robuste și abundente de lenjerie de masă sau de pat. Asigurându-și astfel materialul, nu trebuia să neglijeze nici semnele exterioare cele mai notabile de bunăstare și să înzestreze casa cu argintărie, pahare și covoare. Marea ei artă era să-și procure totul la cel mai bun preț și să nu lase să-i scape o vânzare avantajoasă, fie că era vorba de magazinele rezervate Parchetului, sau de cumpărături la anticariatele statului, sau de piețele de ocazie din regiunile proaspăt anexate. Se dusese în scopul acesta la Lvov și la Riga în epoca permiselor, apoi, după război, când bătrânele letone vindeau pentru o bucățică de pâine fețele de masă grele sau serviciile lor. Avea mână bună la cristale și ajunse să le cunoască: cristal fumuriu, irizat, aurit, cristal „rubin" cu cupru sau seleniu, cristal albastru cu cobalt. Nu colecționa cristalele trustului de stat Glavposuda – strâmbate, fabricate în linie de mâini indiferente –, îi trebuiau cristale vechi, stelate cu scântei de maestrul sticlar și purtând pecetea creatorului lor. Între 1920 și 1940 se confiscaseră mii de obiecte din cristal în urma condamnărilor judiciare, care fuseseră vândute într-un cerc restrâns.

Masa aceasta era deci bogat împodobită și atât de abundentă, că două servitoare bașkire – una aparținând casei, alta

împrumutată din vecini – reuşeau cu greu să asigure servirea. Aproape fetiţe, originare din acelaşi sat, îşi terminaseră cei zece ani de studii în vara precedentă, la Cekmaguş. Cu feţele concentrate, congestionate de atmosfera bucătăriei, respirau gravitate şi hărnicie. Mulţumite de serviciul de la Moscova, erau convinse că vor câştiga destui bani până în primăvara următoare şi se vor întoli suficient ca să se mărite la oraş şi să nu se întoarcă la colhoz. Aleftina Nikanorovna, o femeie frumoasă şi înaltă, încă proaspătă, supraveghea treaba servitoarelor cu ochi aprobatori.

Marea ei grijă de stăpână a casei venea dintr-o schimbare de ultimă oră: seara fusese proiectată pentru tineret, nu trebuiau să fie alţi adulţi în afară de membrii familiei, fiindcă Makarîghin îşi gratificase deja colegii cu un banchet, cu două zile în urmă. Aşa că nu fusese invitat decât un vechi tovarăş al procurorului, din Războiul Civil, sârbul Duşan Radovici, fost profesor la Institutul de Profesorat roşu, de mult desfiinţat; se tolerase de asemenea prezenţa unei prietene din tinereţe a stăpânei casei, soţia unui instructor al comitetului de canton din Zaretşie, o fiinţă cam necioplită care venise să facă cumpărături la Moscova. Or, tocmai debarcase din Extremul Orient (unde participase la un răsunător proces al militarilor japonezi acuzaţi că uneltiseră un război bacteriologic) generalul de divizie Slovuta, acuzator public şi el, personaj foarte sus plasat care trebuise invitat la masă. Acum se simţeau jenaţi, în faţa lui Slovuta, de prieteniile acestea pe jumătate recunoscute – oameni care nu le erau chiar prieteni şi care ar fi putut să-l facă pe Slovuta să creadă că Makarîghinii primeau „sărăntoci". Şi acest lucru otrăvea şi complica seara în ochii Aleftinei Nikanorovna. Îşi aşeză prietena, nefericită de a fi primit un minus, la mare distanţă de Slovuta, şi o sili să vorbească încet şi să-şi oprească lăcomia. Îi plăcea totuşi s-o audă cerând reţeta fiecărui fel sau extaziindu-se în faţa tuturor, a serviciului şi a calităţii convivilor.

În onoarea lui Slovuta insistaseră atât să vină Inokenti – în mare ţinută de diplomat, bineînţeles, firetuit cu aur –, ca să facă pereche cu celălalt ginere al Makarîghinilor, faimosul scriitor Galahov, şi să ridice şi mai mult prestigiul serii. Spre

marea ciudă a socrului, Inokenti veni târziu, când cina se terminase şi tineretul se împrăştiase deja ca să danseze.

Inokenti cedase până la urmă şi îşi îmbrăcase blestemata de ţinută. Fusese ca asurzit tot timpul drumului, dar nu mai putea rămâne acasă, îi era groază. Totuşi, pătrunzând îndurerat în apartamentul acesta plin de lume, răsunând de zgomote, de râsete şi culori, simţi că era locul unde orice arestare era imposibilă. Îşi reveni la normal şi simţi chiar o uşurare crescândă. Bău cu plăcere tot ce i se servi, îşi puse în farfurie câte puţin din toate – de douăzeci şi patru de ore nu înghiţise nimic – şi pofta de mâncare se trezea în el cu bucurie.

Antrenul lui sincer risipi contrarierea socrului şi legă o conversaţie în capătul mesei, unde Makarîghin manevra greoi ca să-l împiedice pe Radovici să lanseze o minciună prea gogonată, veghind ca Slovuta să se simtă bine şi Galahov să nu se plictisească. Acum şoptea cu vocea lui groasă, adresându-i lui Inokenti reproşuri glumeţe: ginerele acesta ar fi putut să-i înveselească bătrâneţea, dăruindu-i nişte nepoţei:

– Ar trebui să-i vedeţi împreună, pe el şi pe soţia lui! se plângea el. Un cuplu potrivit, două adevărate turturele, care trăiesc numai pentru ei, au destul timp liber, nici o grijă. La adăpost de orice! Cele două capete ale lumânării! Întrebaţi-l pe netrebnicul acesta mic dacă nu e un veritabil epicurian! Ei, Inokenti, mărturiseşte: eşti sau nu un discipol al lui Epicur?

Chiar în glumă, nimeni nu şi-ar fi permis să taxeze un membru al Partidului Comunist din Uniune ca fiind neohegelian sau neokantian, subiectivist, agnostic, sau, Doamne fereşte, revizionist. Dar numele acesta de epicurian avea o rezonanţă anodină şi nu putea dăuna unui marxist de cea mai bună speţă.

Atunci, Radovici, care se familiarizase dintr-o erudiţie amoroasă cu viaţa Fondatorilor, nu se stăpâni să nu spună:

– Până la urmă, Epicur era un om mare, un materialist. Şi Karl Marx în persoană e autorul unei teze despre Epicur.

Radovici avea o tunică roasă de alură militară, pielea de pe faţă ca un pergament înnegrit care se mula pe craniu şi, până în ultimul timp, ieşise mereu cu casca lui ascuţită Budionîi, dar miliţia îl rugase să dea explicaţii.

Inokenti se încălzi şi îi parcurse cu ochi de o bucurie feroce pe oamenii aceştia care nu ştiau nimic. Ce pas temerar, să te fofilezi ca el în bătălia titanilor! Saluta în el însuşi un cunoscut al zeilor. Makarîghin şi chiar Slovuta, pe care i-ar fi dispreţuit în orice altă ocazie, trezeau în el un fel de căldură omenească, fiindcă erau făuritorii imunităţii sale. Cu ochii scânteietori, răspunse provocării:

– Epicur? Mărturisesc, nu neg nimic. Dar vă voi surprinde sigur spunându-vă că acest cuvânt, epicurian, este unul dispreţuit în limbajul cotidian. Când vrei să vorbeşti despre un om prea avid de viaţă, prea petrecăreţ, libidinos, sau ca să vorbim grosolan, de un porc, îi spui „epicurian". Nu, aşteptaţi, nu glumesc! Respingea orice obiecţie şi, excitat, legăna între degetele lui fine, delicate, paharul pe care îl golise. Epicurian înseamnă contrariul a tot ce ne imaginăm. Nu ia parte la orgii. Printre cele trei rele care împiedică fericirea omului, el citează *dorinţele insaţiabile*! Nu? Declară că, de fapt, omul are nevoie de *puţine* lucruri şi că, în felul acesta, fericirea lui nu depinde de loviturile sorţii! Ne eliberează de teama pierderii norocului şi de asta e un mare optimist, acest Epicur!

– Ce ai spus? exclamă Galahov surprins, apoi îşi scoase agenda din piele şi creionaşul de fildeş. În ciuda unei glorii asurzitoare, avea un comportament de copil bun, cu clipiri din ochi şi bătăi pe umăr. Câteva fire argintii decorative încununau faţa puţin bronzată, puţin buhăită.

– Dă-i de băut! îi spuse Slovuta lui Makarîghin, arătându-i paharul gol al lui Inokenti – dacă nu o să ne îmbete cu vorbe!

Socrul îl servi pe Inokenti, care bău cu plăcere. În momentul acela era primul care considera că filozofia lui Epicur sună mai bine dacă este profesată.

Slovuta, un bărbat cu faţa încă tânără şi bucălată, afecta o anume condescendenţă faţă de Makarîghin (ştia că fusese semnat deja decretul care îi acorda a doua stea), dar era foarte mulţumit că făcuse cunoştinţă cu Galahov: se vedea deja, în aceeaşi seară, într-o altă casă în care avea de gând să facă un salt, declarând simplu că golise un pahar mai înainte cu *Kolka* Galahov, care îi povestise… dar uite, Galahov venise şi el târziu şi nu povestise nimic, absorbit poate de viitorul

său roman. Slovuta, convins că nu va scoate un cuvânt de la celebritatea aceea, se gândea să plece.

Makarîghin se strădui să-l rețină și nu reuși decât invitându-l la niște „libațiuni tabagice" furnizate de colecția pe care o păstra în biroul lui. Makarîghin fuma tutun de pipă bulgăresc procurat de prieteni, dar, în timpul seratelor, se oferea să schimbe țigări. Și îi plăcea să-și uimească convivii oferindu-le succesiv țigări de mărci diferite.

Cabinetul de lucru era alături, stăpânul casei deschise ușa și îi invită pe Slovuta și pe ginerii săi. Aceștia se scuzară, ferindu-se de discuțiile acestea de senatori. Temându-se de o gafă a lui Radovici, Makarîghin îl lăsă pe Slovuta să treacă primul și își amenință cu degetul vechiul prieten.

Cumnații rămaseră singuri, la un colț de masă părăsit. Galahov era mai mare cu câțiva ani și amândoi aveau vârsta binecuvântată la care ești încă tânăr, dar nimeni nu te cheamă la dans – puteau deci să se abandoneze plăcerii unei conversații bărbătești, în fața sticlelor pline, în sunetul unei muzici îndepărtate.

Cu o săptămână înainte, Galahov concepuse o operă care vorbea despre complotul imperialist și lupta diplomaților noștri pentru pace: era o piesă de teatru, de data aceasta, nu un roman, și acest lucru îl scutea de o mulțime de detalii de ambianță și costum. Ținea mult să-și intervieveze cumnatul și să schițeze în același timp trăsăturile esențiale ale diplomatului sovietic, descriind câteva particularități evocatoare ale vieții occidentale, fiindcă opera se desfășura în vest, unde Galahov petrecuse doar câteva zile, cu ocazia unui congres pentru pace. Își dădea seama că nu era foarte cinstit să scrii o operă despre niște realități total necunoscute, dar trecuseră ani întregi de când viața în străinătate, misterele Istoriei sau fantasmagoriile despre locuitorii de pe Lună îl depășeau mai puțin decât viața autentică în care se afla și în care cea mai neînsemnată pistă era minată de tabuuri.

Servitoarele aranjau cu zgomot masa pentru ceai. Stăpâna casei le supraveghea cu coada ochiului și, de la plecarea lui Slovuta, își lăsa prietena să vorbească și n-o mai oprea. Aceasta, continuându-și confidențele, îi spunea că te poți îngriji foarte

bine în cantonul Zaretşie, că „doctorii" erau buni, că toţi copiii activiştilor de partid aveau creşe separate de restul plozilor, că nu le lipsea niciodată laptele, că le făceau injecţii de penicilină.

Camera vecină răsuna de cântecul unui pick-up, urmaşul hârâitorii metalice a unui receptor de televiziune.

– Privilegiul scriitorilor este de a ancheta, încuviinţa Inokenti, cu ochii strălucind încă de succesul care îl însufleţise când fusese vorba despre Epicur. Ca şi judecătorii de instrucţie, într-un fel. Este vorba despre întrebări fără scop referitoare la crime.

– Noi nu căutăm în om crimele sale, ci calităţile, părţile bune.

– În cazul acesta, munca voastră se află la antipozii conştiinţei umane. Deci vrei să scrii o carte despre diplomaţi?

Galahov zâmbi.

– Vreau, vreau... e spus prea repede, Ink, nu e aşa de simplu ca interviurile luate scriitorilor de Anul Nou. Este vorba despre adunarea documentelor... nu poţi totuşi să interoghezi orice diplomat. E o şansă că tu eşti din familie.

– Şi alegerea ta spune multe despre clarviziune. Un diplomat necunoscut ar începe să-ţi povestească gogoaşă după gogoaşă. Noi avem lucruri de ascuns.

Se priviră drept în ochi.

– Văd. Dar e un *aspect* al activităţii voastre pe care nu o să-l pun în lumină, aşa că...

– Aha! Ceea ce te interesează în primul rând sunt viaţa cotidiană în ambasade, ziua de lucru, ceremonialul recepţiilor, remiterea scrisorilor de credit...

– Nu, merg mai departe! Şi apoi, felul în care se reflectă în sufletul diplomatului sovietic...

– A, bun! Cum se reflectă... Da, inutil să precizăm! Am înţeles. O să-ţi vorbesc despre asta până la sfârşitul serii, fie. Numai că vreau să-mi explici mai întâi... Şi inspiraţia războinică? E gata? S-a epuizat?

– Nu se poate epuiza, spuse Galahov clătinând din cap.

– Trebuie să recunoşti că războiul acesta ne-a depanat grozav. Coliziunile, tragediile, unde am căuta dacă nu ar fi fost război?

Privirea lui Inokenti era veselă.

Fruntea scriitorului se umbri de grijă. Suspină:

– Port gravată în fundul inimii tema aceasta a războiului.

– Dar ea ţi-a inspirat capodopere!

– Poate că e o temă eternă pentru mine. O să mă întorc la ea, înainte de moarte.

– Poate nu e necesar?

– Trebuie! Fiindcă războiul trezeşte în sufletul oamenilor...

– În suflet? De acord! Dar priveşte tot ce ne-a dat literatura voastră despre război, romanele de pe front. Ideile de bază se referă la cel mai bun mod de a adopta o poziţie de luptă, de a conduce o exterminare, „fără uitare şi iertare", se aminteşte că „ordinul comandantului e sacru pentru subordonaţi", toate lucrurile care sunt formulate mai bine în regulament. Să adăugăm că zugrăviţi uneori câţiva amărâţi de generali în încurcătură, rătăcind cu degetul pe hartă.

Galahov se întunecă. În materie de industrie războinică, generalii erau favoriţii lui.

– Te referi la ultimul meu roman?

– Sigur că nu, Nikolai! Dar trebuie ca literatura să repete regulamentele militare? Sau ziarele? Sau sloganurile? Maiakovski, de exemplu, se lăuda că alesese ca motto extrase din ziare, adică se onora fiindcă rămăsese la nivelul presei. La ce slujeşte, în cazul acesta, literatura? Scriitorul e totuşi un maestru, aşa am înţeles întotdeauna...

Cumnaţii se vedeau rar şi nu se cunoşteau bine. Galahov răspunse cu prudenţă:

– Ceea ce spui tu se aplică regimului burghez.

– Bineînţeles, aşa e, recunoscu fără frică Inokenti. Noi ascultăm de alte legi... Dar nu asta voiam să spun... (Făcu un gest în spirală.) Kolia, crede-mă, există în tine o parte care mi-e simpatică. De aceea sunt în măsură să te întreb... fără mofturi... Te-ai gândit la asta? Ce loc ţi-ai atribui tu singur în tabloul literaturii ruse? Ai scris deja şase volume frumoase. Ai treizeci şi şapte de ani, la vârsta asta Puşkin se curăţase. Tu nu rişti să păţeşti aşa ceva. Există totuşi o întrebare de care nu poţi scăpa, aceea de a şti cine eşti. Ce idei ai putut să dăruieşti unui secol torturat ca al nostru. În afară, bineînţeles, de adevărurile indiscutabile pe care ţi le-a furnizat realismul socialist.

Şi apoi spune-mi, Kolia (şi de data asta, în întrebarea lui Inokenti, suferinţa înlocuise sarcasmul), nu ţi-a fost niciodată ruşine cu generaţia noastră?

Riduri mişcătoare şi înnodate ca jocul tendoanelor de sub piele parcurseră fruntea şi obrajii lui Galahov.

– Atingi un punct sensibil, spuse el, privind fix faţa de masă. Ce scriitor rus nu a îmbrăcat niciodată pe ascuns haina lui Puşkin sau cămaşa groasă a lui Tolstoi? (Îşi roti creionul de două ori pe masă şi îi aruncă lui Inokenti o privire fără ascunzişuri. Avea şi el chef de confidenţe, aşa cum nu îţi permiţi între oamenii de litere.) Când eram un ţânc, la începutul planurilor cincinale, aveam sentimentul că aş fi murit de fericire dacă mi-aş fi văzut numele tipărit sub o poezie. Acesta ar fi, credeam eu, începutul nemuririi... Numai că...

Înconjurând sau îndepărtând scaunele, Dotnara venea spre ei.

– Ink! Kolia! Mă vreţi? Nu spuneţi lucruri prea grele pentru mine?

Nu putea nimeri mai rău.

În timp ce se apropia, numai vederea ei şi ceea ce simboliza inevitabil în viaţa lui Inokenti îi aminti dintr-odată acestuia tot adevărul înspăimântător care îl aştepta: seara aceasta, caruselul acesta de glume ale musafirilor reprezentau vidul. Inima lui se strânse, gâtul îi fu prins într-o menghină arzătoare, uscată.

Dotti, în picioare, aştepta un răspuns şi îşi legăna poalele bluzei. Gulerul subţire de blană era inundat de părul blond, liber de orice constrângere, pe care moda nu reuşise să-l afecteze în nouă ani, fiindcă ştia să păstreze ce avea mai bun. Era stacojie – poate din cauza bluzei de culoarea cireşelor? Şi buza de sus fremăta puţin, cu freamătul acela de *căprioară* pe care îl cunoşteau şi îl iubeau amândoi şi care o cuprindea atunci când i se făceau complimente sau când ştia că plăcea. De ce în momentul acela?

Încerca de atâta timp să-şi marcheze independenţa faţă de el, să-şi păstreze propriile ei idei despre existenţă. Ce se rupsese oare în ea? Sau poate că îi atinsese inima presimţirea unei despărţiri? De ce redevenise atât de supusă şi tandră? Şi freamătul de căprioară al buzelor...

Inokenti nu putea să-i ierte – și nici nu se gândea – lunga perioadă de neînțelegere, de îndepărtare, de trădare. Era conștient că nu se putea schimba dintr-odată. Dar supunerea aceasta învălui inima strânsă a lui Inokenti în căldura ei și el își prinse soția de braț, invitând-o să se așeze lângă el – gest care lipsea între ei din toamnă și care nu fusese posibil până în momentul acesta.

Și Dotti, sensibilă, suplă, docilă, se așeză imediat lângă el, se lipi de el atât cât permiteau manierele, și toți ar fi putut crede că își iubea soțul și că era fericită lângă el. Inokenti, într-adevăr, se gândi că ar fi fost mai bine pentru ea și pentru viitorul ei să nu etaleze așa o intimitate inexistentă. Totuși, mângâie blând mâneca de culoarea cireșelor.

Creionașul de fildeș al scriitorului rămase nemișcat.

Fără să-i vadă pe cei doi soți, cu coatele pe masă, Galahov privea fereastra care reflecta luminile de la bariera Kaluga. Să vorbești despre tine cu inima deschisă lângă o muierușcă, nu, nu se făcea, și chiar fără martori feminini, nu erau prea multe șanse.

...ei da, îl editaseră... poeme vaste... sute de teatre din toată țara se certau pe piesele lui și capitala le reprezentase... fetele îi copiau versurile ca să le învețe, în timpul războiului, ziarele moscovite îi deschiseseră cu ușurință paginile, făcuse primii pași în domeniul eseurilor, al romanelor, al criticii. Romanele lui apăruseră, în cele din urmă. Primise Premiul Stalin, o dată, de două ori, de trei ori. Și după? Bizar: avea celebritatea, dar nu și nemurirea.

Nu luase în seamă timpul, și nici modul în care îi rosese aripile nemuririi, care poate că fremăta doar în versurile acelea iubite și învățate de fete. Piesele lui, povestirile, romanul erau moarte în ochii săi, deși nu împlinise treizeci și șapte de ani.

Dar de ce vânarea aceasta a nemuririi? Cea mai mare parte a tovarășilor săi nu se sinchiseau de ea și preferau situația lor de zi cu zi. La naiba cu nemurirea, nu era oare mai bine să acționezi asupra vieții de azi? Și asta făcuseră. Cărțile lor erau în slujba poporului, tirajele lor, cu multe zerouri, erau distribuite de serviciile oficiale de actualizare în toate bibliotecile și erau vedetele „lunii" cutare. Bineînțeles, nu puteau tipări adevăruri. Se consolau cu gândul că împrejurările se vor schimba, că vor

reveni la evenimente ca să le prezinte sub o lumină veridică, să remanieze şi să reediteze vechile lor cărţi. Pentru moment trebuiau să păstreze sfertul acesta, optimea, şaisprezecimea, la naiba!, treizeci doimea aceasta de adevăr ilicit: câteva sărutări, natura, tot mai bune decât nimic.

Necazul lui Galahov era că se chinuia din ce în ce mai mult ca să poată scrie o pagină frumoasă. Se străduia să-şi folosească timpul, reducea la tăcere căscăturile, lenea intelectuală, gândurile fluturătoare, pândirea factorului poştal, ia te uită, trebuie să cobor după ziare? Avea grijă să-şi aerisească biroul, să-l ţină la optsprezece grade, ca masa să-i fie aranjată, dacă nu, nu putea scrie un cuvânt.

La fiecare operă importantă era numai foc şi flacără, se jura, ca şi prietenii săi, că o să arate de ce e în stare, că îşi va scrie cartea. Începea primele pagini cu elan. Dar imediat îşi dădea seama că nu era singur când scria: ieşind din neant şi arătându-se în aer, se forma imaginea celui pentru care lucra, căruia îi împrumuta ochii ca să citească cel mai neînsemnat paragraf. Şi figura aceasta nu era figura amicală, frăţească, a cititorului, a tovarăşului cititor, nici chiar cea a unui critic: nu, era întotdeauna cea a criticului Nr. 1, a ilustrului Ermilov.

Şi Galahov şi-l imagina, cu bărbia lată lipită de piept, citind ultima carte şi scriind – vizibil – un articol pe o coloană întreagă din *Literaturnaia Gazeta*, al cărui titlu era: „Din ce cloacă ies adierile acestea?" Sau mai degrabă: „Încă un cuvânt despre anumite tendinţe în vogă care deviază de la drumul nostru drept". Nu începea direct, alegea ca avertisment un citat din Belinski sau din Nekrasov, o maximă sfântă între toate, şi trebuia să fii un netrebnic s-o conteşti. Apoi, uşor, relua şi întorcea cuvintele în aşa fel încât Belinski sau Herzen mărturisea până la urmă cu foc împotriva ultimei cărţi a lui Galahov, personaj antisocial, antiumanist şi filozof mocirlos.

Târându-se aşa, paragraf după paragraf, ca să poată anticipa argumentele lui Ermilov şi să scape de ele, Galahov pierdea toată vigoarea de care avea nevoie ca să desenez colţurile şi cartea se rotunjea singură, slabă, depănându-şi docil întoarcerile. Ajuns la jumătate, Galahov constata că îi furaseră cartea şi, din nou, eşua.

– Trăsăturile diplomatului nostru? termină Inokenti, dar cu o voce descumpănită, cu un zâmbet acru, care amenința să disloce tot chipul. Nu ai nevoie de nimeni ca să ți le poți imagina. Idealuri înalte. Mari principii morale. Devotament necondiționat față de cauza noastră. Atașament personal profund față de tovarășul Stalin. Fidelitate inalterabilă față de consemnele de la Moscova. Cunoaștere bună sau mediocră a limbilor străine. Ah! Și apoi, o mare aplecare spre bucuriile trupești. Fiindcă, după cum se spune, nu trăiești decât o dată...

CAPITOLUL LXIII

Toată viaţa, Radovici fusese urmărit de un ghinion care se agăţa de fiinţa lui: în anii treizeci îi anulaseră cursul şi nu-i mai tipăriseră cărţile; ciuruit de infirmităţi, un obuz din armata lui Kolceak îi brăzdase toracele, ducea de cincisprezece ani un ulcer duodenal şi suportase ani la rând o sondă stomacală, fără de care n-ar fi putut bea şi mânca nimic.

Înţelept măsurător al darurilor şi loviturilor, destinul îl salvase pe Radovici chiar prin intermediul acestor nenorociri: bine văzut în cercurile Kominternului, îşi salvase viaţa în anii critici fiindcă nu călcase afară din spital. Cu un an înainte, boala se înrăutăţise chiar atunci când sârbii din Uniune erau înrolaţi în brigăzi împotriva lui Tito sau închişi.

Înţelegând că statutul său putea avea ceva suspect, se stăpânea cu preţul unor eforturi extreme, îşi interzicea să vorbească, se păzea de orice furie polemică, se străduia să ducă o viaţă palidă de invalid.

O măsuţă de fumoar îi permise să-şi păstreze capul. Gheridonul acesta oval din acaju, vedetă în cabinetul de lucru, era garnisit cu tuburi de carton, cu un aparat de umplut ţigările, cu un ansamblu de pipe pe un suport, cu o scrumieră din sidef. Aproape de ele era un dulăpior tabagic, din mesteacăn de Karelia, plin de sertărele, în care se aflau diverse mărci de papiroski, ţigarete, ţigări, tutun de pipă sau chiar de prizat.

Ascultând fără o vorbă povestea lui Slovuta despre detaliile războiului bacteriologic care se ţesea şi despre crimele atroce contra umanităţii săvârşite de ofiţerii japonezi, Radovici trecea în revistă şi adulmeca conţinutul sertarelor cu tutun, fără să ştie ce să aleagă. Fumatul era pentru el o sinucidere, toţi medicii îi interziseseră categoric tutunul – dar şi să bea şi să mănânce, aşa că aproape că nu se atinsese de cina din seara aceea, care îi bucurase mirosul şi gustul, deosebit de subtile. Să trăieşti fără să fumezi însemna să trăieşti fără aripi – şi îşi

fabrica adesea ţigări groase din hârtie de ziar, pline de tutun grosolan, aşa cum se vinde pe piaţă şi de care se bucura, oricât de mult l-ar fi deranjat. La Sterlitamak, în timpul exodului, îşi vizitase bătrânii bunici în mijlocul grădinilor şi cumpărase frunze de tutun, pe care le usca şi le toca singur. În viaţa leneşă de celibatar, mânuirea tutunului îl ajuta să gândească.

Adevărul era că, chiar dacă s-ar fi lăsat atras într-o discuţie, nu ar fi spus nimic abominabil, fiindcă gândurile lui nu se ridicau mai sus de ceea ce era bine să gândeşti, din raţiuni de stat. Totuşi, mai nemilos cu o sclipire subtilă decât cu un contrast puternic, partida lui Stalin n-ar fi ezitat să-i ia capul dacă s-ar fi deosebit de ceilalţi, chiar şi imperceptibil.

Păstră deci o tăcere oportună şi conversaţia trecu de la japonezi la virtuţile comparate ale ţigărilor, despre care Slovuta nu ştia prea multe, aşa că subiectul muri după o îmbucătură temerară. Apoi veni rândul acuzatorilor publici, ale căror corvezi, departe de a scădea, deveneau mai apăsătoare, deşi corporaţia se dezvoltase numeric.

– Ce concluzie putem trage din statistica crimelor? întrebă Radovici, impasibil, închis în pielea lui pergamentoasă ca într-o armură.

Statistica nu avea nimic de spus: mută, imobilă, nici nu se mai ştia dacă mai exista.

Slovuta spuse totuşi:

– Statistica afirmă că numărul crimelor din ţară e în scădere.

Nu îşi băgase nasul în aşa ceva, se baza pe raportul dintr-o revistă.

La fel de sincer, adăugă:

– Mai este destul rău. E o moştenire din vechiul regim. Poporul este într-adevăr foarte atins. Stricat de ideologia burgheză.

Trei sferturi din inculpaţi crescuseră după 1917, dar gândul acesta nu-i veni lui Slovuta, care nu citise niciodată nimic despre această problemă.

Makarîghin fu cât pe ce să se supere: îi predicau unui convertit!

– Atunci când Vladimir Ilici ne avertiza că revoluţia culturală va fi mai dificilă decât cea din octombrie, nu reuşeam să

ne imaginăm cum! Numai azi înțelegem toată amploarea prezicerilor sale.

Makarîghin avea un craniu obtuz, urechi clăpăuge.

Toți trei fumau pe rupte și cabinetul de lucru se umplu de nori.

Măsuța lăcuită a lui Makarîghin era pe jumătate acoperită de un set de birou înalt de jumătate de metru, reprezentând Sfântul Mântuitor din Kremlin, cu orologiul și steaua sa. Cele două călimări în formă de gherete agățate de zidul Kremlinului erau de mult uscate; Makarîghin renunțase de mult să mai scrie acasă, serviciul nu era chiar atât de dur, iar el își scria toate scrisorile familiare cu stiloul. Biblioteca cu sticlă, fabricată la Riga, conținea coduri, culegeri de legi, colecții ale revistei *Statul sovietic* și *Dreptul sovietic* așezate pe ani, *Marea enciclopedie sovietică*, măciniș vechi (consilier prost, la care colaboraseră toți dușmanii poporului), versiunea cea nouă (nu mai puțin eronată, din aceleași motive) și o *Mică enciclopedie* (la fel de falsificată de dușmanii poporului).

Makarîghin nu deschisese, mult vreuna, fiindcă tot corpusul acesta, chiar și Codul Penal din 1926, în vigoare și acum, dar depășit deplorabil de viață, fusese înlocuit avantajos de un teanc de instrucțiuni fundamentale, secrete în cea mai mare parte, pe care le cunoștea după referință: 083 sau 005/2742. Instrucțiunile acestea rezumau toate subtilitățile procedurii: legate într-o copertă modestă, nu părăseau locul de muncă. Volumele din cabinet erau puse de ochii lumii.

Cât despre cărțile familiare ale lui Makarîghin, pe care le citea noaptea, în tren, în casele de odihnă, erau ținute într-un dulap fără geamuri și erau numai romane polițiste.

Masa procurorului era străjuită de un portret mare al lui Stalin, în uniformă de generalisim, și un bust al lui Lenin era așezat pe o etajeră.

Cu burta mare, atârnându-i peste uniformă, cu gâtul revărsându-se peste gulerul tare, Slovuta parcurse cabinetul cu privirea și declară:

– Ești instalat foarte bine, Makarîghin!

– Ce să mai spunem!... Mă gândesc să mă mut în cadrul *regional*...

– În provincie? răspunse Slovuta gânditor. Nu avea fața unui gânditor, cu fălcile puternice și grăsimea abundentă, dar găsea rapid esențialul. Poate că nu e o idee atât de proastă...

Idee pe care o înțelegeau și unul, și celălalt, dar pe care un Radovici nu trebuia s-o cunoască: în afară de salariu, procurorii din provincie primeau *pachete* în natură, lucru care nu se producea la Înalta Curte decât la rangurile foarte înalte.

– Cel mai în vârstă dintre ginerii tăi a fost laureat de trei ori?

– De trei ori, răspunse procurorul, foarte mândru.

– Și cel mai tânăr nu e consilier de prima clasă?

– De a doua pentru moment.

– Dar la cât e de dezghețat, va ajunge ambasador! Și mezina, cu cine te gândești s-o măriți?

– E o fată încăpățânată, Slovuta, am încercat, dar nici nu vrea să audă.

– Are școală? N-ar vrea un inginer? Când râdea, lui Slovuta i se cutremurau pântecele și trunchiul. Opt sute de ruble pe lună? Ai face mai bine s-o măriți cu un cekist, da, cu un cekist, asta e ceva solid.

De parcă Makarîghin n-ar fi știut! Nu reușise să se fofileze printre cekiști și, din cauza asta, cariera îi era discreditată în propriii lui ochi. Cel mai mânjit delegat operațional, în fundul găurii lui obscure, dispune de mai multă putere și de un tratament superior celui rezervat celor mai eminenți acuzatori publici din capitală. Parchetul, corporație trăncănitoare, nu trebuia hrănit prea bine. Era o rană pentru Makarîghin, o rană tainică, fiindcă nu se putuse insinua în CEKA...

– Mulțumesc, Makarîghin, că te-ai gândit la mine, nu mă mai reține, sunt așteptat. Și tu, profesore, poartă-te mai bine și nu te mai îmbolnăvi.

– La revedere, tovarășe general.

Radovici se ridică să-și ia la revedere, dar Slovuta nu îi întinse mâna. Radovici urmări cu o privire mâhnită dosul lat și rotund al generalului, pe care Makarîghin îl conduse până la mașină. Rămas singur cu cărțile, se apropie în curând de ele. Își trecu mâna de-a lungul unei etajere, ezită, trase un volum subțire pe care își propunea să-l citească, întins într-un fotoliu,

atunci când văzu pe masă o cărțulie cu coperta roșu cu negru, pe care o luă imediat.

Cartea începu să ardă imediat în mâinile acestea cadaverice, pergamentoase. Era o noutate (tipărită de la început în milioane de exemplare) al unui anume Renaud de Jouvenel: *Internaționala trădătorilor*.

În timpul ultimilor doisprezece ani, Radovici văzuse defilând șiruri de cărți necioplite sau servile, pline de minciuni, dar de mult nu atinsese o asemenea mizerie. Ochii lui experți de cititor bătrân parcurgeau paginile acestei cărți recente și în două minute înțelese ce urmărea cartea și în ce scop, măsură infamia autorului, prevăzând fidelitatea renăscută a oamenilor față de nevinovata Iugoslavie. După ce își fixă pe retină ultima frază: „Nu e nevoie să stăruim asupra motivelor care l-au incitat pe Rajk să mărturisească: din moment ce a mărturisit, *este vinovat*!", Radovici puse cartea la loc, îngrețoșat.

Bineînțeles! Nu merită să stărui asupra motivelor! Și modul în care l-au bătut pe Rajk instructorii și torționarii, și chinul cauzat de lipsa de somn, felul în care l-au doborât la pământ, cum i-au zdrobit părțile genitale cu vârful ghetelor (la Sterlitamak, un fost prizonier numit Abramson, care dobândise de la început simpatia lui Radovici, îi vorbise despre procedeele mărunte ale NKVD-ului). Din moment ce mărturisise, era vinovat!... Scopul scopului justiției staliniste!

Iugoslavia era pentru el un punct prea sensibil ca să poată aborda problema cu Makarîghin. Când se întoarse acesta din urmă, cu privirea involuntară și drăgăstoasă ațintită asupra decorației noi, printre altele mai vechi și mai tocite, Dușan era întins într-un fotoliu și frunzărea un volum din Enciclopedie.

– În privința decorațiilor, Parchetul e cam zgârcit, spuse Makarîghin suspinând. Au avut o promoție pentru a treizecea aniversare a Revoluției din octombrie, de altfel, sunt rare.

Ardea de dorința de a vorbi despre decorații și de a preciza motivul pentru care fusese distins, dar Radovici, aplecat în două, citea mereu.

Luă altă țigară și se întinse pe divan.

– În orice caz, mulțumesc, Dușan, că ți-ai ținut gura. M-am cam temut.

– Ce gafă credeai că o să fac?

– Ce gafă? întrebă procurorul tăindu-și țigara. Am de unde alege! Cele mai neînsemnate sentimente ale tale se văd de la o poștă. – Procurorul își aprinse țigara. – Îți tremurau buzele când vorbea despre japonezi.

Radovici se ridică:

– Din cauză că este vorba despre o nedemnă provocare polițienească, ce pute și de la o distanță de zece mii de kilometri!

– Ești nebun, Dușan! Îți interzic să vorbești așa în fața mea! Cum poți să tratezi Partidul *nostru* în felul acesta...?

– Nu vreau să vorbesc despre Partid! ripostă Radovici. Ci despre Slovuta. De ce descoperim astăzi, în '49, preparative din '43? Au trecut patru ani de când îi ținem prizonieri pe oamenii aceștia. Și americanii nu au voie să ne trimită par avion gândaci de Colorado? Așa stă treaba?

Urechile clăpăuge ale lui Makarîghin se înroșiră.

– De ce nu? Dacă depășim uneori măsura, înseamnă că ne-o cere politica de stat.

Sârbul pergamentos începu să-și frunzărească nervos volumul.

Makarîghin fuma în tăcere. Nu trebuia să-l invite pe omul acesta, bun numai să-l facă de rușine în fața lui Slovuta. Toate prieteniile astea vechi sunt o porcărie, sunt bune numai în amintire. Băiatul acesta nu era în stare de politețea elementară pe care trebuia s-o dovedească orice invitat; să știe din intuiție ce îi place și ce îi displace stăpânului casei.

Fuma. Își amintea de câteva discuții neplăcute pe care le purtase cu fiica mai mică. De câteva luni mâncau cu toții împreună, în trei, și mesele acestea, departe de a spori tihna sau fericirea familială, se transformau în certuri furibunde. În ultimul timp, bătând un cui din talpa unui papuc, fiica lui Makarîghin cânta niște cuvinte fără sens, a căror melodie îi era foarte familiară tatălui. Îi spusese, încercând să-și păstreze calmul:

– Pentru genul acesta de muncă, Clara, ai fi putut găsi altă melodie. *Lume largă scăldată în lacrimi* e un cântec care i-a urmărit pe oameni la tortură și pe drumul ocnei.

Din încăpățânare sau din alt motiv, ea se zbârli:

– Nu e timpul să te extaziezi! Ocna? Există și acum!

Procurorului i se tăiară picioarele văzând nerușinarea și gratuitatea acestei comparații. Se poate pierde în felul acesta orice sentiment al unei perspective istorice? Stăpânindu-se cu greu să n-o pălmuiască, îi smulse pantoful din mână și-l trânti pe pământ:

– Cum poți să compari? Partidul clasei muncitorești și o mizerie fascistă?

Era o fată dură, care n-ar fi clipit dacă i-ar fi trântit un pumn în frunte! Rămase acolo, cu un picior încălțat, celălalt în ciorap:

– Ai declamat destul, tată! Tu și clasa muncitoare! Tu ai lucrat ca muncitor doi ani, cândva, și au trecut treizeci de când ești procuror. Muncitor! Și nu există un ciocan în toată casa! Existența determină esența, dumneata m-ai învățat.

– Existența *socială*, încăpățânată mică! Și conștiința *socială*!

– Ce socială? Cum socială? Palate pentru unii și grajduri pentru alții, mașini aici, șosete găurite dincolo, ce e social în toate astea?

Tatăl se sufocă: eterna neputință care paralizează generația vârstnică atunci când vrea să-și comunice filozofia tinereții imbecile:

– Ești o proastă!... Care nu știe să înțeleagă, nici să învețe!...

– Nu ai decât să mă înveți! Haide! Cu ce bani trăiești? De unde ai mii de ruble, dacă nu creezi nimic?

Procurorul rămase fără grai; răspunsul, deși luminos, nu venea. Se mulțumi să strige:

– Și tu, cu școala ta superioară? De unde vin cele o mie opt sute de ruble?

– Dușan, Dușan, suspină Makarîghin îmblânzit. Ce să fac cu fata mea?

Urechile mari și clăpăuge erau pentru fața lui ceea ce sunt aripile pentru sfinx. Dezorientarea părea străină de trăsăturile acestea.

– Cum am putut ajunge la așa ceva, Dușan? Când alergam pe urmele lui Kolceak, ne gândeam că vom primi plata aceasta de la copiii noștri? Când sunt conduși să se urce pe o tribună și să depună jurământ pentru Partid sau pentru altceva, ticăloșii aceștia mici înghit cuvintele, de parcă le-ar fi rușine.

Povesti scena cuiului din pantof.

– Care era răspunsul cel bun, ei?

Radovici trase din buzunar o piele de cămilă jegoasă şi şterse lentilele ochelarilor. În timp, Makarîghin ştiuse lucrurile acestea, dar se prostise, chiţibuşarul bătrân.

– Răspunsul cel bun?... Acumularea muncii. Instrucţia, specializarea sunt forme de acumulare a muncii şi se plătesc mai scump. Îşi luă din nou ochelarii. Îi aruncă procurorului o privire hotărâtă. Dar, în mare, fetiţa are dreptate! Doar v-au pus în gardă!

– Cine? întrebă procurorul stupefiat.

– Trebuie să ştii să iei lecţii chiar şi de la duşmani! Duşan ridică mâna, cu arătătorul descărnat. „Lume largă şi plină de lacrimi"? Şi iei mai multe mii de ruble? Când o menajeră câştigă două sute cincizeci?

Un tic agită obrazul lui Makarîghin. Duşan era atât de arţăgos din cauza invidiei, fiindcă nu avea nimic.

– Te-ai ramolit în fundul peşterii tale! Ai pierdut orice legătură cu viaţa reală! O să te scufunzi de-a binelea! Ce vrei să fac? Să cer ca de mâine să-mi dea două sute cincizeci de ruble? Şi cum o să trăiesc? O să mă dea pe uşă afară, ca pe un nebun! Fiindcă nimeni altul nu scuipă pe bani!

Duşan întinse mâna spre bustul lui Lenin.

– Şi Ilici, în timpul Războiului Civil, nu a renunţat la unt? La pâinea albă? Pe el l-au considerat nebun?

Vocea lui Duşan vibra de lacrimi.

Makarîghin îşi protejă faţa cu o mână tremurătoare:

– Ţ-ţ-ţ-ţ! Şi tu ai crezut? Lenin nu s-a lipsit niciodată de unt, poţi să fii liniştit. Cantina din Kremlin era deja foarte convenabilă.

Duşan se ridică şi, şchiopătând cu un picior amorţit, se legănă în direcţia unei etajere, de unde luă fotografia unei femei tinere în bluză de piele, înarmată cu un Mauser.

– Şi Lena? Nu era şi ea de partea lui Şliapnikov[1]? L-ai uitat? Şi ai uitat argumentele Opoziţiei Muncitoreşti?

[1] Alexandr G. Şliapnikov (1885-1937), conducător al Opoziţiei Muncitoreşti (1920-1921). Arestat în 1934, refuză să semneze declaraţiile impuse. E împuşcat fără proces trei ani mai târziu.

– Pune asta la loc! îi strigă Makarîghin livid. Nu te atinge de memoria ei. Eşti un mistreţ bătrân! O fosilă!

– Nu, nu sunt o fosilă! Cer integritatea leninistă! (Radovici coborî vocea.) Aici nu se scrie nimic, dar în Iugoslavia producţia e autoadministrată. Şi...

Makarîghin zâmbi cu ironie răutăcioasă:

– Bineînţeles, tu eşti sârb, vouă vă e greu să fiţi obiectivi. Te înţeleg, te iert, dar...

Dar acolo începea graniţa. Radovici se linişti, tăcu, se ghemui din nou, un omuleţ de pergament.

– Du-ţi gândul până la capăt, barbă bătrână! ceru Makarîghin cu voce duşmănoasă. Regimul semifascist din Iugoslavia e socialism? În timp ce la noi a degenerat? Vechea poveste! Care revine adesea pe buzele oamenilor care au fost trimişi într-o lume mai bună. În concluzie, nu ai decât să declari că, în caz de conflict cu lumea capitalistă, suntem cu toţii sortiţi morţii. Nu-i aşa?

– Ba nu! Ba nu! Şi Radovici, aprinzându-se din nou, convins, iluminat de preştiinţă, strigă: E imposibil! Lumea capitalistă e roasă de contradicţii infinit mai rele! Şi eu cred ferm în geniala prezicere a lui Vladimir Ilici: o să asistăm în curând la confruntarea armată dintre Statele Unite şi Anglia, care îşi vor disputa pieţele pentru supraproducţia lor!

CAPITOLUL LXIV

În camera cea mare se dansa pe muzica unui pick-up de ultimul timp, adevărată mobilă. Makarîghinii aveau un dulap plin cu discuri: înregistrări ale Părintelui şi Prietenului, cu notele susţinute, mugetele şi accentul lui georgian (care se găseau în orice casă cumsecade, dar pe care stăpânii locuinţei, oameni normali, nu le ascultau niciodată); cântece despre „ceea ce avem mai scump pe lume" sau despre piloţii care aşază „misiunea înaintea fetelor" (la fel de deplasate aici ca o discuţie despre minunile Bibliei într-un salon aristocratic din vremurile bune). În seara aceea, pick-upul învârtea discuri importate, de negăsit în comerţ şi necunoscute de radio, cum ar fi discurile ruseşti editate de imigranţi, de exemplul tenorul Leştcenko.

Mobilierul nu le permitea cuplurilor să danseze împreună şi fiecare îşi aştepta rândul. Printre alţii, fuseseră invitaţi colegii de şcoală ai Clarei – adică fetele şi un băiat care, la terminarea studiilor, se trezise însărcinat cu *bruiajul* emisiunilor de radio străine; tânăra rudă a procurorului a cărei prezenţă o explica pe cea a lui Şceagov; un nepot al doamnei Makarîghin, locotenent al trupelor de Interior, supranumit „paza frontierelor", pentru paşaportul lui verde (dar a cărui companie, cantonată la gara Bielorusia, se ocupa cu controlul actelor din trenuri şi putea să realizeze o arestare urgentă în timpul călătoriei); dintre toţi se deosebea un tânăr comisar al statului care purta neglijent, puţin într-o parte, Ordinul Lenin şi al cărui păr rar era pieptănat cu grijă.

Tânărul acesta avea probabil douăzeci şi patru de ani, dar se purta ca unul de treizeci, foarte rezervat în gesturi şi trăgându-şi buza de jos cu multă gravitate. Redactor la secretariatul Sovietului Suprem, era foarte stimat şi munca lui principală era pregătirea textelor pentru discursurile deputaţilor din fiecare sesiune nouă. Sarcina aceasta i se părea foarte plictisitoare, dar situaţia lui era foarte promiţătoare. Obţinerea prezenţei lui la

această serată era un mare triumf al Aleftinei Nikanorovna, care visa zadarnic să-l însoare cu Clara.

Pentru tânărul acesta, singurele persoane interesante erau Galahov și soția lui. De la începutul dansului o invitase de trei ori pe Dinera, drapată în mătase neagră lucioasă, cu brațele de alabastru ieșind ca dintr-un fel de piele înghețată, lucioasă. Sensibil la atenția unei femei atât de celebre, tânărul redactor îi făcea curte cu dublă gravitate și încerca să nu o părăsească, nici între dansuri.

Or, ea îl văzu pe Saunkin într-un colț solitar, care nu știa să danseze, nici să se simtă bine după ce își părăsea redacția, și se duse drept spre capul pătrat așezat pe un tors pătrat. Redactorul alunecă pe urmele ei.

– Eric! spuse ea cu un ton jovial, ridicându-și brațul de alabastru. De ce nu v-am văzut la premiera lui *1919*?

– Nu am fost decât ieri, spuse Golovanov însuflețindu-se și, deja înghesuit, se strânse și mai aproape de marginea canapelei.

Dinera se așeză. Redactorul se așeză lângă ea cu demnitate.

Să scapi de o conversație cu Dinera era un lucru imposibil și erai fericit dacă te lăsa să obiectezi. Pe seama ei fusese compusă epigrama aceasta care circula prin toată Moscova literară:

„Și în lipsă de cuvinte
fiecare se satură lângă ea
de plăcerea de a tăcea".

Liberă de orice slujbă literară și de orice misiune politică, Dinera critica aspru (dar decent) autorii dramatici, scenariștii și regizorii, fără să-i țină partea soțului ei. Îndrăzneala judecăților, alături de cea a toaletelor și a unei vieți particulare despre care se știa totul, îi stătea foarte bine și pigmenta agreabil opiniile fade ale celor care nu îndrăzneau să gândească prea mult, sperând să-și facă o carieră în literatură. Ea îi critica pe toți și pe Ernst Golovanov în special, care îi decortica mereu aberațiile anarhizante și deformările de mic-burgheză. Această familiaritate certăreață cu Dinera merita cultivată, fiindcă Golovanov își așezase cariera sub egida lui Galahov. Cu o urmă de reverie, tânăra se lăsase pe spate, dar spătarul de sticlă al scaunului era prea rigid și incomod:

– Vă amintiţi, la acelaşi Vişnievski, în *Tragedia optimistă*, *corul* celor doi marinari: „Nu e prea puţin sânge în tragedia noastră?" „Nici mai mult, nici mai puţin decât în Shakespeare!" Iată ce contează, iată o descoperire! Şi ne întoarcem să-l vedem pe Vişnievski, ne lasă gura apă. Ce găsim? Nu spun, e un truc realist, imaginea Călăuzei e impresionantă, dar după?

– Cum? spuse redactorul întristat. Asta vi se pare puţin? Mă întreb dacă există undeva un portret mai mişcător al lui Iosif Visarionovici. Mulţi spectatori au plâns în sală.

– Şi eu aveam lacrimi în ochi, spuse Dinera, punându-l la punct, şi nu vorbesc despre asta. Continuă, adresându-i-se lui Golovanov: Dar e o piesă impersonală, aproape! Vezi trei secretari ai organizaţiei de partid, fără nici o identitate, şapte comandanţi militari ai Armatei Roşii, patru comisari – un adevărat inventar! Şi mateloţii aceia, „prietenii", gata să joace oricând: de la Beloţerkovski la Lavreniev, de la Lavreniev la Vişnievski, de la Vişnievski la Sobolev (la fiecare nume citat, cu ochii pe jumătate închişi, îşi clătina capul de la dreapta la stânga) şi se ştie de la început cine e bun, cine e rău şi cum se va sfârşi totul.

– De ce nu vă place asta? întrebă Golovanov. (De îndată ce conversaţia lua o turnură concretă, el se însufleţea, faţa lui reflecta o intuiţie în plină acţiune, lipită de o urmă promiţătoare.) De ce vă trebuie un interes exterior, factice? Ce se întâmplă în realitate? Părinţii noştri s-au îndoit vreodată de sfârşitul Războiului Civil? Sau noi de sfârşitul războiului patriotic, chiar şi atunci când duşmanul ocupa cartierele Moscovei?

– Oare autorul dramatic de la noi se îndoieşte atât de puţin de succesul piesei? Explicaţi-mi, Eric, de ce premierele nu sunt niciodată un fiasco, la noi. Autorii noştri nu se tem că vor fi fluieraţi la o premieră. De ce? Într-o zi n-o să mă mai pot abţine, o să-mi pun două degete în gură şi îşi vor aminti toţi fluieratul meu!

Arătă ce se va întâmpla atunci, cu un gest graţios, dar prea evident inapt de a produce vreun sunet.

– Să trecem la explicaţie! răspunse Golovanov, fără cea mai mică jenă, din ce în ce mai sigur că se afla pe drumul cel bun. Piesele noastre nu sunt un fiasco, şi nu au cum să fie, fiindcă

între dramaturg și public există o unitate care afectează atât planul artistic, cât și viziunea lumii...

Sincer, devenea plictisitor. Redactorul își ajustă cravata albastru și galben pai, în doi timpi, și se ridică. O colegă de studii a Clarei nu îl slăbise din ochi toată seara și se hotărî s-o danseze puțin. Un two-step îi furniză ocazia. Apoi una dintre bașkire aduse înghețată. Redactorul o conduse pe fată spre bovindoul în care erau așezate două fotolii, o invită să se așeze, o complimentă asupra manierei de dans.

Ea zâmbea veselă și părea că dorea să ajungă la capăt.

Nu era pentru prima dată că acest tânăr înalt funcționar era tratat cu amabilitate de o femeie, dar nu era încă blazat. Cu aceasta era de ajuns să fixeze o dată și un loc de întâlnire. Măsură din ochi gâtul încă vânos, pieptul cam plat și, profitând de adăpostul incomplet al perdelelor, luă în stăpânire mâna fetei, cu bunăvoință.

Aceasta, emoționată, începu să vorbească:

– Vitali Evghenievici! Ce șansă să vă văd aici! Nu vă supărați dacă îmi permit să vă tulbur puțin plăcerea. Nu am reușit să vă găsesc la secretariatul Sovietului Suprem (Vitali își trase mâna). Sunt șase luni de când decizia referitoare la tatăl meu, actual *internat* și hemiplegic, s-a împotmolit la secretariatul dumneavoastră, ca și recursul meu. (Dezarmat, Vitali se lăsă pe spate și începu să învârtă lingurița în înghețată. Ea, uitând ce avea în mână, lovi cu stângăcie lingurița, care făcu o piruetă, lăsă o pată pe fusta ei, și zbură spre fereastră.) Are toată partea dreaptă paralizată. Al doilea atac înseamnă moartea. E condamnat, de ce să-l mențineți în captivitate?

Buzele tânărului funcționar se deformară.

– Vedeți dumneavoastră, nu e foarte elegant din partea dumneavoastră să îmi vorbiți aici. Standardul nostru nu are nimic secret, telefonați-mi, o să vă dau o întâlnire. Și apoi, la ce titlu e tatăl dumneavoastră? Articolul 58?

– Nu, gândiți-vă! exclamă fata ușurată. Credeți că mi-aș fi permis să vă deranjez dacă era vorba de un politic? E internat conform legii de pe 7 august.

– Chiar și pentru articolul acesta, eliberările au fost suspendate!

– Dar e îngrozitor! O să moară în lagăr! De ce să ții sub lacăt un om condamnat la moarte?

Redactorul o privi cu ochi mari:

– Dacă gândești astfel, ce mai rămâne din jurisdicție? (Zâmbi malițios.) A fost condamnat de un tribunal. Gândiți-vă. Ce înseamnă: „Va muri în lagăr"? Trebuie să moară cineva și acolo. Dacă vine ceasul, ce mai contează locul?

Se ridică, înciudat, și plecă.

Dincolo de geam, bariera Kaluga își încrucișa farurile, focurile frânelor, semnalele roșii, portocalii, verzi, sub zăpada care cădea, cădea mereu.

Fata lipsită de delicatețe luă de jos lingurița, puse paharul pe masă, traversă discret camera, fără să fie văzută de Clara sau de stăpâna casei, apoi sufrageria în care se pregăteau ceaiul și prăjiturile, își luă paltonul din hol și plecă.

Traversând sufrageria în sens invers și întâlnindu-se cu sărmana fată întunecată, apăruseră Galahov, Inokenti și Dotnara. Golovanov, înviorat de Dinera, își regăsise spiritul de scenă. Își opri protectorul:

– *Halt!* Nikolai Arkadievici! Mărturisiți deci! În adâncul inimii, nu sunteți scriitor, dar ce sunteți? (Era ca un ecou la întrebarea lui Inokenti și Golovanov se simți jenat.) Sunteți un soldat!

– Bineînțeles că sunt un soldat! spuse Galahov cu un zâmbet viril.

Și clipi din ochi ca pentru a scruta orizontul. Nici o zi măreață de glorie literară nu îi lăsase în suflet o mândrie și mai ales o puritate comparabile cu cele din ziua în care diavolul îl aruncase în Statul Major al unui batalion pe jumătate încercuit: zvârlit în plină clănțăneală de artilerie, invulnerabil sub un potop de obuze de mortieră, se strecurase într-un adăpost mizerabil scuturat de bombe în care, târziu seara, mâncase din aceeași gamelă cu trei membri ai EM-ului, într-o egalitate perfectă cu acești trei viteji, căliți în focul luptei.

– În cazul acesta, permiteți-mi să vă prezint un tovarăș de pe front, căpitanul Șceagov.

Șceagov rămase drept și nu se înclină pentru a exprima un respect prea deferent. Băuse ceva – destul cât să-și simtă tălpile mai ușoare. Așa cum solul devenise mai elastic, i se părea

mai maleabilă, mai primitoare realitatea aceasta vătuită și luminoasă, toată bogăția aceasta robustă care se etala și se afișa pretutindeni în jurul lui, în care pătrunsese cu rănile încă dureroase și stomacul gol, simplu cercetaș, în curând moștenitor prezumtiv.

Lui Șceagov îi era puțin rușine de modestele sale decorații, în societatea aceasta în care un trepăduș imberb purta la rever, neglijent, bareta Ordinului Lenin. În schimb, ilustrul scriitor, văzând distincțiile câștigate în focul luptei și tresele pentru răni pe care le arbora Șceagov, își întinse repede mâna spre mâna acestuia.

— Maior Galahov! spuse el zâmbind. Unde ați fost în timpul războiului? Haideți să ne așezăm și povestiți-mi totul.

Luară loc pe un divan turcesc, silindu-i pe Inokenti și Dotnara să se înghesuie. Se gândiră să-l invite și pe Ernst lângă ei, dar acesta le făcu un semn și dispăru. De fapt, se putea să nu stropești regăsirea aceasta a combatanților! Șceagov povesti că se împrietenise cu Golovanov pe 5 septembrie 1944, zi de nebunie, în care trupele noastre, în elanul lor, ajunseseră și trecuseră de Narew, practic pe bușteni plutitori, știind că nu vor mai putea face la fel a doua zi și că îi așteptau poate crucea și drapelul. Avansau nebunește, între șirurile inamice, printr-o breșă de un kilometru pe care germanii încercaseră să o colmateze, trimițând trei sute de tancuri în nord și două sute în sud.

După ce începură cu amintirile acestea din foc, Șceagov uită limbajul pe care îl folosea în fiecare zi la Universitate, Galahov pe cel al redacțiilor și secțiilor din Uniunea Scriitorilor și, încă și mai mult, limba ponderată, factice, a creatorilor de cărți. Limbă prea uzată și rotofeie pentru a reda existența savuroasă și afumată de pe front. După zece cuvinte fură ispitiți să o dea pe înjurături, imposibile în locul de față.

În timpul acesta, Golovanov se întoarse cu trei păhărele și o sticlă plină încă de coniac. Trase un scaun în fața celor doi prieteni, le puse câte un pahar în mână și îi servi.

– Pentru prietenia noastră de soldați! rosti Galahov, cu ochii pe jumătate închiși.

– Pentru cei care au rămas! spuse Șceagov, ridicând paharul.

Băură. Sticla goală se duse să se ascundă după divan.

O beție nouă se suprapuse peste cea veche. Golovanov preluă povestirea: în ziua aceea memorabilă, corespondent novice, ieșit de două luni din universitate, ajunsese pentru prima dată în prima linie, adus de un camion mic (care trebuia să-i livreze lui Șceagov mine anticar), și se fofilase astfel de la Długosiedło la Kabat, sub o ploaie de obuze de mortieră, printr-o breșă atât de îngustă încât proiectilele lansate de germani în nord cădeau peste propriile lor poziții din sud. În ziua aceea, în același loc, un general sovietic care se întorcea dintr-o permisie familială se aventurase cu jeepul în plin teren inamic și dispăruse.

Inokenti, care trăgea cu urechea, îi întrebă ce impresii aveau despre frică și moarte. Golovanov, încălzit, se grăbi să răspundă că în minutele acelea de nebunie moartea nu e redutabilă, fiindcă se uită. Șceagov ridică o sprânceană și puse lucrurile la punct:

– Moartea te sperie după prima altercație. Nu mă temeam de nimic înainte. După un bombardament și tiruri de carabină am început să mă tem puțin de bombe. Am fost rănit în timpul unui tir de artilerie și apoi m-am temut grozav de tirurile de artilerie. În general, „nu trebuie să se temi de glonțul care șuieră"; din moment ce îl auzi, nu e pentru tine. Glonțul care e pentru tine, glonțul unic, nu se aude. De fapt, e ca și cum moartea nu te-ar privi; atâta timp cât exiști, nu e acolo, când vine ea, nu mai ești tu.

Pick-upul începu să cânte: *Întoarce-te la mine, dragul meu.*

În ochii lui Galahov, povestirile lui Șceagov și Golovanov erau lipsite de interes – mai întâi fiindcă nu asistase la acea operațiune faimoasă și nu cunoștea nici Długosiedło, nici Kabat; apoi, spre diferență de Golovanov, el nu fusese un corespondent neînsemnat, ci un jurnalist strategic. Luptele lui nu avuseseră în centru un podeț amărât sau un castel de apă în ruine, nu, el le vedea în toată amploarea, în sensul lor ultim de orizont general sau mareșal. Așa că devie conversația:

– Ei da, războiul, războiul! Ajungi acolo ca un orășean pălmuit, te întorci cu o inimă te bronz. Eric! Se cânta și în sectorul vostru *Corespondenții de război*?

– Ba bine că nu!

– Nera! Nera! strigă Galahov. Vino aici! Vino să cânți *Corespondenții* cu noi!

Dinera veni spre ei, clătinând din cap:

– Bineînțeles, prieteni! Bineînțeles! Și eu sunt o bătrână!

Opriră pick-upul și toți trei, atenuând un talent muzical mediocru prin sinceritatea sentimentelor, intonară:

„De la Moscova la Brest
Nici o palmă de front..."

Ascultătorii îi încercuiră. Tinerii se uitau curioși la gloria literară, pe care n-o vedeau în fiecare zi.

„Cu gâtlejul spoit
de vânturi și votcă
Și dacă nu vă place-așa..."

După începerea cântecului, Șceagov, fără să renunțe la zâmbet, simțise un fior interior și un simțământ de rușine față de toți cei care, în seara aceea, nu puteau fi acolo, fiindcă fuseseră înghițiți de apa Niprului în 1941 sau mușcaseră pământul de sub pinii de la Novgorod în 1942. Scriitorașii aceștia nu cunoșteau frontul, și acum sacru în ochii lor. Cei mai temerari jurnaliști erau atât de iremediabil diferiți de soldații zdrențăroși, cum se deosebește un conte de un țăran, chiar dacă merge în urma carului. Nu erau trimiși la posturi de luptă, nici prin Regulament, nici prin consemne, și nimeni nu putea să-i împiedice sau să le reproșeze ca pe o trădare frica, temerea pentru viața lor, abandonarea unui capăt de pod. De aici venea abisul dintre psihologia combatantului, ale cărui picioare prind rădăcini în pământul liniei întâi, care nu poate să se miște de acolo și își va lăsa poate pielea, și cea a jurnalistului, care se întoarce în două zile în apartamentul lui moscovit. Și apoi, de unde aveau destulă votcă să-și spoiască gâtlejul? Din rația unui general de armată? Înainte de asalt, soldatul are dreptul la trei degete de țuică, nimic mai mult...

„Nu sunt tancuri în tot sectorul
– Un reporter mai mult sau mai puțin!
„Și într-o MK hodorogită foarte
Cu petardele lângă noi, în spate
Ne scriem citatele toate!"

„Citatele" acestea făceau aluzie la două sau trei cazuri comice de jurnaliști de război, cititori mediocri ai hărților de Stat Major, care mergând pe un drum convenabil (fiindcă MK-urile nu erau automobile de teren) intraseră într-un oraș al nimănui ca să iasă imediat ca opăriți.

Inokenti, cu capul plecat, asculta cântecul și îl interpreta și el în felul lui. Nu știa nimic despre lupte, dar cunoștea statutul jurnaliștilor de război. Cupletele acestea nu îi evocau pe sărmanii soldați. Ziariștii nu-și pierdeau slujba dacă întârziau să comunice o veste senzațională. Le era de ajuns să-și arate permisul ca să fie primiți de șefii cei mari și aveau dreptul să transmită oficial directive. Puteau să-și procure informații exacte sau nu, să le transmită sau să nu le transmită ziarului la timp: cariera lor nu depindea de asta, ci de justețea vederilor lor filozofice. Din moment ce erau dotați cu o filozofie justă, nu aveau nevoie să se năpustească asupra unui capăt de pod sau să năvălească în foc, puteau foarte bine să-și redacteze cronicile din spate.

Dotti își strânsese mâna peste brațul soțului ei și rămăsese tăcută, fără să pretindă a spune – sau a înțelege – ceva deosebit de inteligent, și aceasta era cea mai plăcută atitudine a ei. Făcea pur și simplu pe soția docilă și arăta tuturor imaginea unui cuplu fericit.

Nu știa nimic despre brutalizările și intimidările care îl așteptau oricum, chiar dacă Inokenti ar fi fost arestat aici sau ar fi reușit să se strecoare și să rămână dincolo.

Atâta timp cât nu se gândise decât la ea însăși, brutală și autoritară, avidă de a-i zdrobi pe ceilalți, de a-și impune judecățile vulgare, Inokenti își spusese: „Cu atât mai bine, n-are decât să sufere puțin, asta o s-o formeze și o să-i facă bine".

Dar acum era din nou tandră și el se simțea sfâșiat de milă. Și perplex.

Totul îl durea, de altfel, și nu avea chef de nimic, era timpul să părăsească serata asta idioată. Întoarcerea acasă îi rezerva poate ceva mai rău...

Pentru cei care voiau să se uite la televizor, Clara reglă cât putu de bine imaginile evazive și distorsionate de pe ecran și se așeză pe pragul salonului.

Fu surprinsă să-i vadă pe Inokenti şi Nara înţelegându-se atât de bine şi îşi repetă că misterele vieţii conjugale sunt insondabile şi intangibile.

Până la urmă, nu era mulţumită de serata aceasta care se ţinuse pentru ea, în fond; era rănită, dezorientată. Se năpustise spre fiecare invitat, dornică să-l primească şi să-l distreze, dar ea simţise un gol. Nimic nu o distra, nimeni nu o amuza. Şi rochia ei nouă de crep verde mat, cu gulerul, manşetele şi plastronul garnisite cu aplicaţii lucioase, îi stătea la fel de rău ca toate celelalte, poate.

Prietenia mai întâi impusă, apoi acceptată a acestui mic critic literar pătrat nu îi oferea nimic tandru sau cordial, nici cel mai mic sentiment spontan, şi în relaţiile lor era chiar ceva împotriva naturii. Petrecuse o jumătate de oră înfundat în canapea, altă jumătate discutând baliverne cu Dinera, apoi se dusese să bea cu tovarăşi de pe front – şi ea nu simţea nici o dorinţă violentă de a-l prinde de guler şi a-l trage deoparte.

Era totuşi ultima oră, chiar astăzi, ultimul moment. Ajunsese la punctul de echilibru al maturităţii şi, dacă lăsa să-i scape această ocazie, nu o să mai pună mâna decât pe unul mai bătrân, sau pe unul mai rău, sau pe nimic.

Cine ar fi crezut că în dimineaţa aceasta – da, în dimineaţa aceasta! – în aceeaşi Moscovă! – purtase o conversaţie atât de pasionantă, prinsese privirea albastră, entuziastă, a băiatului care o sărutase tulburându-i sufletul – şi jurământul pe care i-l făcuse, că o să-l aştepte! Oare trecuseră numai trei ore de când împletise coşuleţul pentru bradul de Crăciun?...

Nu, nu era o aventură terestră. Nici trupească. Nu s-ar fi putut materializa niciodată într-o viaţă de un sfert de secol.

Nu – era un vis.

CAPITOLUL LXV

Pe patul lui de sus, cu fața spre plafonul boltit care se etala ca o boltă cerească, stând cu capul înfundat în perna care îi dăruia căldura corpului Clarei, parcă, Rostislav Doronin nu mai putea de fericire.

Se scursese jumătate de zi de la sărutul care îi tăiase picioarele și nu îndrăznea să-și mânjească buzele preafericite cu vorbe deșarte sau cu o înghițitură lacomă.

– „Dar dumneata n-ai putea niciodată să mă *aștepți*?" îi spusese el.

Și ea îi răspunsese:

„De ce nu? Ba da, aș putea..."

– ...fiindcă dinozaurii din specia ta nu se mențin decât prin credință, spunea aproape lângă patul lui o voce timbrată, tinerească, a cărei sonoritate era coborâtă de teama de a nu fi auzită prea departe. Credința e cuvântul, chiar dacă este vorba despre o credință înșelătoare! Cât despre știință, nu ați văzut niciodată ce culoare are!

– Nu, vezi tu, orice discuție este zadarnică acum. Dacă marxismul nu e o știință, ce poate fi științific? Descoperirile Sfântului Ioan? Sau Homiakov și ceea ce spune el despre proprietățile sufletului slav?

– Nu aveți cea mai mică idee despre știință! Nu sunteți *maeștrii operei*! De aceea nu știți nimic despre știință! Toate raționamentele voastre se bazează pe fantome, și nu pe lucruri! Într-o știință demnă de acest nume, toate propozițiile sunt deduse viguros din premise.

– Comunistul meu! Băiețașul meu cu mănuși albe! Dar tocmai asta se întâmplă la noi: toată doctrina economiei decurge din celula economică. Toată filozofia din cele trei legi ale dialecticii.

– Cunoștința concretă este confirmată de faptul că știm să ne punem în practică concluziile!

– Săracul de tine! Ce-mi aud urechile? Criteriul practicii ar fi deci admisibil într-o teorie a cunoaşterii? Eşti deci – Rubin îşi rotunji buzele ca un dos de găină şi sâsâi în joacă – un materialist spontan! Puţin cam primitiv încă!

– Tu te sustragi întotdeauna de la o discuţie onestă între bărbaţi! Preferi să-ţi ameţeşti interlocutorii cu jargonul tău păsăresc!

– Şi tu, tu începi incantaţiile, în loc să vorbeşti! Pitia! Pitia din Marfino! Cine ţi-a spus că nu mai pot de dorinţa de a discuta cu tine? Asta mă plictiseşte poate la fel de mult ca încercarea de a-i explica unui moşneag că Soarele nu se învârte în jurul Pământului. „Dar învârtească-se cum vrea!"

– Nu ai chef să discuţi cu mine fiindcă nu ştii! Nu ştiţi ce trebuie să discutaţi, fiindcă evitaţi oamenii care gândesc diferit şi vreţi să păstraţi aparenţele frumoase ale teoriei voastre! Vă întâlniţi numai ca să vă împăunaţi unul faţă de altul comentându-i pe părinţii doctrinei. Vă îmbătaţi cu gânduri pe care le împrumutaţi unul de la altul şi care coincid şi care au aceleaşi proporţii… În libertate, ţinând cont de CEKA, cine ar îndrăzni să discute cu voi? Când v-au trimis la închisoare (cu voce mai sonoră), aici, da, aţi întâlnit adversari adevăraţi, şi sunteţi ca nişte peşti care au ieşit din apă! Ştiţi numai să lătraţi şi să înjuraţi!

– Am impresia că mă muştruluieşti mai mult decât te-am muştruluit eu.

Sologdin şi Rubin, sudaţi ca prin minune de eterna lor neînţelegere, rămăseseră pe locul pustiu al sărbătorii. Abramson se dusese de mult să-şi citească *Contele de Monte-Cristo*; Kondraşov-Ivanov să mediteze asupra măreţiei lui Shakespeare; Priantcikov, în mare viteză, împrumutase o revistă ilustrată de anul trecut şi o răsfoia; Nerjin se dusese să-l vadă pe portarul Spiridon; asumându-şi sarcinile de gospodină, Potapov spălase vesela, pusese noptierele la loc şi se culcase, protejându-se de zgomot şi lumină în spatele pernei. Mulţi dormeau în cameră, unii citeau sau vorbeau în şoaptă, era ora la care se întrebau dacă supraveghetorul nu uitase să schimbe lumina normală cu veiozele albastre. Sologdin şi Rubin rămăseseră aşezaţi pe patul lui Priantcikov, care lipsea, în colţul format din singura noptieră rămasă.

Sologdin era singurul tentat de perspectiva unei discuții: ziua aceasta fusese plină de victorii pentru el, torentul dezlănțuit nu voia să se întoarcă în pat. Și apoi, folosirea timpului său asculta de regula care spunea că serile de duminică sunt consacrate distracției. Și ce era mai distractiv decât să acoperi de rușine, să pui la colț un reprezentant al sărăciei intelectuale de la putere?

Pentru Rubin, controversa din seara aceea era picată prost și absurdă. Mai avea ceva de lucru și se vedea solicitat de o nouă problemă, supracomplicată, cea de a crea o știință nouă, și trebuia să se apuce de ea din ziua următoare, singur, așa că ar fi fost bine să-și economisească forțele. Mai avea și două scrisori, una de la soție, cealaltă de la amantă. Când să răspundă, dacă nu în seara aceea? Să-i dea soției sfaturi adulte referitoare la educarea copiilor, să-i ofere amantei asigurări tandre. O altă solicitare venea din partea dicționarelor, fino-mongol și spaniol-arab, printre altele, și apoi mai erau Čapek, Hemingway, Lawrence. Ca să încununeze totul: marele său proiect, cu trimitere civică universală, a cărui definitivare rămăsese suspendată pe tot parcursul serii, fie din cauza parodiei bufone a procesului, fie din cauza ritualului aniversării.

Dar codul de onoare al închisorii, capitolul discuții, îl ținea de beregată. Rubin nu trebuia să fie învins într-o controversă, fiindcă reprezenta în *șarașka* ideologia progresistă. Așa că era legat de Sologdin, obligat să-i explice noțiuni rudimentare, demne de grădiniță.

Cu o voce mai coborâtă și mai îmblânzită, Sologdin îi spunea următoarele:

– O discuție adevărată, și îți vorbesc ca un veteran al lagărului, trebuie să se desfășoare ca un duel. Te înțelegi asupra alegerii unui arbitru – uite, trebuie numai să-l chemăm pe Gleb. Iei o foaie de hârtie pe care o desparți în două cu o linie verticală. Sus, pe tot spațiul, scrii subiectul dezbaterii. Apoi, fiecare scrie pe jumătatea lui punctul său de vedere asupra problemei, cât mai scurt și mai limpede. Ca să eviți o eventuală eroare cauzată de alegerea unui cuvânt nepotrivit, nu limitezi timpul.

– Drept cine mă iei? replică Rubin somnoros, care își plecase pleoapele încrețite. În spatele bărbii, chipul lui exprima

o oboseală imensă. Crezi deci că o să pălăvrăgim până mâine dimineaţă?

– Din contră, exclamă voios Sologdin, cu ochi strălucitori. Aici stă frumuseţea unei discuţii între bărbaţi! Diatribele goale şi cuvintele zadarnice pot să dureze săptămâni. O discuţie pe hârtie se poate termina în zece minute: se vede imediat că adversarii vorbesc două limbi diferite sau că nu există nici o opoziţie. Dacă este nevoie să se împingă discuţia puţin mai departe, începi să notezi argumentele pe rând pe fiecare jumătate de pagină. Ca un duel: o lovitură! Un răspuns! O împuşcătură! O a doua împuşcătură. Şi imaginează-ţi că nu e posibil să fentezi sau să reiei cuvintele folosite sau să le înlocuieşti, aşa că, după două sau trei schimburi, unul e victorios, iar celălalt învins.

– Şi timpul nu e limitat?

– Ca să ajungi la adevăr – nu!

– Şi nu o să se termine printr-o lovitură pe la spate?

Faţa înflăcărată a lui Sologdin se întunecă:

– Ah, ştiam eu. Tot tu mă ataci primul...

– Şi eu spun că tu!...

– ...cu toate poreclele astea, fiindcă ai mai multe în sac: obscurantistule! Înapoiatule! (evita cuvântul străin şi puţin inteligibil „reacţionar"), gonfalonier (adică „acolit plătit") al preoţimii! Sunteţi mai bogaţi în porecle injurioase decât în definiţii ştiinţifice. Când te pun la zid şi îţi propun o discuţie cinstită, nu ai timp sau chef, spui că eşti obosit! Aţi găsit totuşi destul timp şi chef ca să aruncaţi în aer o ţară întreagă!

– Şi chiar jumătate de lume, din prezent! îl corectă politicos Rubin. Pentru lucrurile serioase avem destul timp şi destulă putere. Dar pentru pălăvrăgeală? De altfel, despre ce să vorbesc cu tine? Ne-am spus totul.

– Cum despre ce? Dar te las să alegi, răspunse Sologdin, cu un gest măreţ şi galant: alege armele şi locul!

– Ei bine, aleg *nimic*.

– E o violare a regulilor!

– Ce reguli? Despre ce vrei să vorbeşti? spuse Rubin, răsucind o şuviţă lungă din barba lui neagră. Ce-i cu inchiziţia asta? Spune mai bine că discuţia, ca să fie fecundă, are nevoie de un fond comun, de un acord asupra principiilor măreţe...

– Asta spuneam şi eu: cele două părţi trebuie să fi recunoscut valoarea mai mare şi suveranitatea muncitorilor agricoli (traducere a „proletariatului" în Limbaj clar). Şi controversa constă din a hotărî dacă acest ornament este opera unui Marx lihnit sau a unui Engels ghiftuit.

Imposibil să scape deci de batjocoritorul acesta! Rubin se enervă:

– Dar înţelege că e o idioţenie! Despre ce vrei să vorbim? Putem să săpăm oricât, să alegem orice subiect, venim pe de două planete diferite. Pentru tine, de exemplu, duelul e cel mai bun mod de a spăla un afront.

– Încearcă deci să-mi demonstrezi contrariul! spuse Sologdin, cu capul pe spate, radios. Dacă s-ar mai practica duelurile, ar mai exista calomnie? Cine şi-ar permite să ia în tărbacă pe unul mai slab decât el?

– Chiar duelgiii tăi, la naiba! Zimpaticii tăi zavaleri!... Pentru tine, tot ce înseamnă Evul Mediu, tot cavalerismul stupid şi vanitos, înseamnă zenitul Istoriei!

– E într-adevăr culmea Spiritului uman! confirmă Sologdin, ridicându-se şi balansând un deget pe deasupra capului său. Superbul triumf al spiritului asupra cărnii! Un elan de neînvins spre sfinţenie, spada în mână!

– Cu saci de lucruri şterpelite! Nu eşti decât un hidalgo şi un pisălog.

– Şi tu un fanatic pe măsura Bibliei!... Adică un îndrăcit! ripostă Sologdin.

– Bielinski, Cernîşevski, marii noştri gânditori, sunt pentru tine tot nişte fii de popă, nişte simplişti?

– Da, seminarişti, sutane! adăugă Sologdin triumfător.

– Fără să mai vorbim de a noastră, Revoluţia franceză, chiar şi după cincizeci de ani, e pentru tine o răscoală stupidă a sărăntocilor, o dezlănţuire de instincte diabolice, o nimicire a naţiunii, nu-i aşa?

– Bineînţeles! Încearcă să-mi dovedeşti contrariul! Toată grandoarea Franţei se sfârşeşte în secolul al XVIII-lea! Ce mai e după răscoală? Un pumn de oameni rătăciţi? O degenerare completă a naţiunii, da! Guvernele jucându-se de-a capra, spre bucuria lumii întregi! Neputinţa! Abulia! Nulitatea! Cenuşa!!!

Sologdin izbucni într-un râs demonic.

– Brută! Locuitor al cavernelor! spuse Rubin indignat.

– Şi Franţa nu se va mai ridica! Dacă n-o face prin intermediul Bisericii romane!

– Pentru că mai e şi asta: pentru tine, Reforma nu înseamnă raţiunea care se eliberează legitim de jugul Bisericii, nu, e...

– O orbire nebunească! Luteranism satanic! Prima lovitură dată Europei! Autodistrugerea europenilor! Mai rea decât cele două războaie mondiale!

– Uite, asta e, uite-uite-uite!!! intercală Rubin. Eşti o fosilă! Un ihtiozaur! Despre ce să vorbim atunci? Vezi că te-ai prins în capcană! N-ar fi mai bine să ne despărţim prieteneşte?

Sologdin văzu că Rubin voia să se ridice şi să plece. Era pur şi simplu inacceptabil! Distracţia îl părăsea înainte de a se fi materializat. Sologdin îşi puse botniţă şi deveni atât de liniştit, că era de nerecunoscut:

– Iartă-mă, Liovuşka, dacă m-am încălzit prea tare. Bineînţeles, e târziu, nu insist să mai abordăm problemele importante. Să încercăm totuşi o discuţie-duel asupra unui obiect oarecare, de puţină greutate, estetic. Ţi-aş propune câteva *puncte* (a se traduce „teme"). Vrei să vorbim despre literatură? E domeniul tău, nu al meu.

– Haide, du-te la...

Era un moment bun pentru a pleca fără să te dezonorezi. Rubin încercă să se ridice, dar Sologdin se mişcă repede, oprindu-l:

– Fie! Un punct moral, atunci: rolul orgoliului în viaţa omenească.

Rubin mormăi cu un aer sfârşit:

– Crezi că suntem liceeni?

Şi se ridică de pe pat.

– În cazul acesta, bine, atunci ce?... îl întrebă Sologdin, prinzându-l de braţ.

– Du-te şi te spânzură! îi spuse Rubin râzând şi îndepărtându-l cu un gest. Tu eşti complet pe dos! Eşti singurul om de pe pământ care nu admite cele trei legi ale dialecticii. Sau tot ce decurge din ele.

Cu un gest al palmei sale trandafirii, Sologdin refuză:

– Cum aşa, dar le admit!

– Cu-u-u-um? Admiţi dialectica? Rubin, cu gura ca un fund de găină, sâsâi: Puisorul meu! Lasă-mă să te îmbrăţisez! Le admisi!

– Nu doar că le admit, dar le-am şi regândit! Timp de două luni, în fiecare dimineaţă, m-am gândit la ele! Nu ca tine!

– Chiar te-ai gândit? Dar faci progrese cu fiecare zi! În cazul acesta, nu văd despre ce am mai putea discuta!

– Cum? exclamă Sologdin indignat. Iar ne lipsesc subiectele? Dacă nu avem o limbă comună, nu discutăm! Când găsim una, nu mai avem de ce să discutăm! Ah, nu! Acum trebuie să mă arunc în apă!

– De ce vrei să mă sileşti? Despre ce vrei să discutăm?

Sologdin se ridicase şi el şi agita braţele:

– Ai milă! Accept confruntarea în condiţiile cele mai defavorabile pentru mine. O să vă bat cu armele pe care le-am smuls chiar din labele voastre murdare! Discuţia o să fie despre faptul că sunteţi *primii* care nu cunoaşteţi cele trei legi. Ca nişte sălbatici care dansează în jurul focului, dar nu cunosc focul. Poţi să-ţi întind mai multe capcane cu aceste trei legi.

– Încearcă puţin! nu se putu abţine să nu strige Rubin, furios pe el însuşi, prins deja.

– Te rog. Sologdin se aşeză înapoi. Ia loc.

Rubin rămase în picioare.

– De unde să începi, ca să nu fie prea dificil? spuse Sologdin cu încântare. Legile acestea ne indică direcţia oricărei evoluţii dialectice, nu-i aşa?

– Direcţia?

– Da! În ce *direcţie* trebuie să plece... ăăă... (fu cât pe ce să se înece) un... proces...

– Bineînţeles.

– Unde ai constatat asta? Unde exact? întrebă rece Sologdin.

– Să vedem, chiar în legi. Care reflectă mişcarea.

Rubin se aşeză alături. Începură să vorbească încet, ca despre nişte afaceri concrete.

– Care este deci legea care ne indică această direcţie?

– Nu prima, bineînţeles... A doua. Nu, fără îndoială, a treia.

– Hmm. A treia? Şi cum o defineşti?

– Ce să definesc?

– Direcţia, bineînţeles!

Rubin se întunecă.

– Ia spune-mi cu ce rimează toată scolastica asta?

– Asta e scolastică? Dacă o lege nu ne furnizează nici o relaţie numerică şi nu cunoaştem direcţia în care trebuie să evolueze un fenomen, nu ştim nimic. Şi gata. Să trecem la alt aspect. Ai întotdeauna în gură „negaţia negaţiei". Ce înţelegi prin asta? Poţi să-mi spui de exemplu dacă negaţia negaţiei intervine întotdeauna în cursul evoluţiei dialectice.

Rubin reflectă un moment. Întrebarea era neaşteptată, nu aşa se discuta de obicei. Dar, cum se obişnuieşte într-o discuţie, nu-şi arătă încurcătura şi se grăbi să răspundă:

– Pentru lucrurile esenţiale, da... în mare.

– Asta voiam! urlă Sologdin, în al nouălea cer. E un adevărat galimatias la voi: „Pentru lucrurile esenţiale. În mare!" Aţi secretat miliarde de cuvinte ca să vă puteţi întoarce mai bine în jurul oalei. E de ajuns să spui „negaţia negaţiei" ca să vezi cum se înrădăcinează în creierii voştri – grăuntele – şi cum iese o tulpină, care face zece grăunţe. Fleacuri! De ajuns! Răspunde-mi sincer: când *este* şi când *nu este* negarea negaţiei? Când avem şi când nu avem dreptul să ne aşteptăm la aşa ceva?

Rubin pierduse până şi amintirea dispoziţiei lui mohorâte, îşi revenise şi îşi aduna gândurile împrăştiate pentru discuţia aceasta atât de inutilă, dar atât de importantă.

– Ce utilitate practică are faptul că ştii când se produce?

– Ah, nu! E uşor de spus! Ce importanţă poate să aibă una din legile din care scoateţi totul, în muncă! Cum să discuţi cu voi?

– Pui carul înaintea boilor! spuse Rubin, indignat.

– Iar galimatias, şi galimatias! *Jargonul* acesta, vreau să spun!

– Da, răspunse încăpăţânat Rubin. Carul înaintea boilor! Noi, marxiştii, roşim strecurând analiza concretă a fenomenelor unor legi dialectice gata pregătite. De asta nu ne interesează dacă se aplică aici sau dincolo...

– Îţi răspund! O să-mi spui imediat că ştiai foarte bine, că asta vine de la sine... ascultă puţin: dacă obţii calitatea anterioară a unui lucru cu preţul mişcării în sens invers, nu e negarea negaţiei! De exemplu, dacă un şurub e prea strâns şi trebuie să-i dai drumul, n-ai decât să-l deşurubezi. Este vorba despre

un proces invers, de o trecere de la cantitate la calitate, şi nu de negarea negaţiei! Dar dacă, operând o mişcare în sens invers, nu poţi reveni la calitatea anterioară, evoluţia poate implica negarea şi trebuie să admiţi repetiţiile. Vreau să spun că schimbările ireversibile nu sunt negaţii decât acolo unde este posibilă chiar negarea negaţiei!

– Ivan e bărbat, orice non-Ivan e un non-bărbat, mormăi Rubin, te crezi la paralele...

– Da, dar am întotdeauna piuliţa mea. Dacă, înşurubând, strici filetul, nu o să mai găseşti vechea calitate deşurubând, adică un filet intact. Ca să-i restitui calitatea, nu poţi să faci decât un lucru: să topeşti piuliţa, să pui lingoul în fuziune într-un laminor cu canelură hexagonală, să-l modelezi din nou şi să faci altă piuliţă.

– Ascultă-mă, spuse Rubin cu un gest de potolire. Nu putem expune serios dialectica bazându-ne pe o piuliţă.

– De ce nu? Un şurub nu înseamnă o sământă? Nici o maşină nu merge fără şuruburi. Deci fiecare din stările la care ne referim este ireversibilă şi neagă starea precedentă, aşa că noul şurub va fi, în comparaţie cu precedentul, negaţia negaţiei. E simplu, nu? – şi îşi mângâie barbişonul tăiat după moda franceză.

– Aşteaptă! spuse Rubin, dominând situaţia. În ce m-ai învins? Prin grija ta, legea a treia ne-a furnizat direcţia mişcării.

Sologdin se înclină, cu mâna pe piept.

– Liovcik! Dacă n-ai fi împărtăşit o anume vioiciune a judecăţii, nu te-aş fi ales ca interlocutor! Exact! Dar este vorba despre a învăţa să vedem ce ne furnizează legea! De ce sunteţi capabili? Să punem la treabă legea în loc să ne rugăm de ea! Ai dedus că îţi furnizează o direcţie. La asta noi spunem: aşa se întâmplă întotdeauna? E valabil pentru natura însufleţită sau neînsufleţită? Pentru societate? Ei?

– Pe cuvântul meu... spuse Rubin perplex. Se poate ca la baza acestor lucruri să stea un germen raţional. În mare, totul e logoree, nobile senior.

– Logoree e la voi! îl întrerupse Sologdin, bătând din mâini, cu un elan dublu. Cele trei legi! Cele trei legi ale *voastre*! Şi

părea să facă mulineuri în fața unei mulțimi de sarazini. – Și voi nu înțelegeți nici una pe deplin, deși le-ați scos pe toate!

– Dar ți-am zis că n-am scos totul!

– Nu scoateți nimic din legile astea? declară Sologdin surprins, suspendându-și gestul măreț.

– Nu.

– Atunci la ce sunt bune? O compresă la un picior de lemn! În cazul acesta, unde o să căutați direcția în care trebuie să evolueze societatea?

– Ascultă-mă bine! Rubin începu să-și fredoneze povestea: Ești o ființă umană sau o buturugă? Rezolvăm toate problemele printr-o analiză concretă a faptelor, înțelegi? Orice problemă socială e legată de analiza condițiilor de clasă.

– În cazul acesta, strigă Sologdin, acordându-se prost cu tăcerea din jur, la ce slujesc aceste trei legi? La nimic?

– Ba nu, din contră.

– Cum? Dacă nu scoți nimic din ele? Și cauți degeaba în ele o direcție pentru mersul înainte, ei? Curată flecăreală. Dacă e de ajuns să repeți ca un papagal „negația negației", atunci la ce naiba...

Potapov, care încercase zadarnic să se ascundă sub pernă de vacarmul care creștea, își descoperi capul cu un gest brusc și se ridică pe pat:

– Ei, prieteni! Dacă nu aveți chef să dormiți, respectați somnul altora, și gândiți-vă că... (și, cu un gest oblic, arătă spre patul lui Ruska)... nu e locul cel mai indicat pentru...

Iritarea extremă a lui Potapov, prieten al ordinii și măsurii, tăcerea din semilună și omniprezența spionilor (Rubin putea să-și zbiere convingerile, de altfel!) ar fi redat luciditatea oricărui om normal.

Așa că cei doi prieteni își reveniră cu greu. Lunga lor discuție – nu era prima – era de-abia la început. Înțeleseră că trebuiau să iasă, dar nu puteau să tacă, nici să se desprindă unul de altul. Se îndepărtară aruncându-și vorbe unul altuia, înghițiți până la urmă de ușa culoarului.

Aproape imediat, lumina albă cedă locul veiozelor albastre.

Ruska Doronin, ale cărui urechi atente erau așezate în cel mai bun loc pentru a asculta discuția, era totuși ultimul care să

ducă „informații". Auzise aluzia reticentă a lui Potapov, o descifrase fără să vadă degetul lui întins, și simțise o umilire fără leac, așa cum ne inspiră oamenii care ne respectă părerile.

Manevrând jocul spinos și dublu cu „operaționalii", prevăzuse totul, înșelase vigilența dușmanului, era gata să triumfe datorită celor o sută patruzeci și șapte de ruble, dar era dezarmat în fața bănuielilor prietenilor! Proiectul său solitar, secret și insolit îi aducea numai rușine și dispreț. Se mira că oameni adulți, cu bun-simț și experiențe bogate, nu aveau generozitatea de a înțelege și a recunoaște că nu era un trădător.

Și ca întotdeauna când pierdem favorurile vechilor prieteni, ne dublăm stima față de cei care continuă să ne iubească.

Și dacă, mai mult, e vorba despre o femeie?

Clara!... Ea îl va înțelege! Mâine o să-i vorbească despre aventura lui – și ea va înțelege.

Fără speranță, fără dorința chiar de a dormi, se răsucea în pat arzând, și acum își amintea de privirea întrebătoare a Clarei, acum simțea cum se concretizează sub degetele lui planul de fugă: să se strecoare pe sub sârma ghimpată, prin râpă, la drumul mare, să ia imediat autobuzul spre centrul orașului.

Clara va veni apoi în ajutorul lui.

Era mai dificil să găsești un om printre cele șapte milioane de locuitori ai Moscovei decât în toată regiunea pustie a Vorkutei. În Moscova trebuia să evadeze!...

CAPITOLUL LXVI

Rubin şi Sologdin calificau prietenia aceasta a lui Nerjin pentru portarul Spiridon ca pe „mersul la popor" sau căutarea acelui mare adevăr în saboţi din lemn pe care îl urmăriseră zadarnic Gogol, Nekrasov, Herzen, slavofilii, populiştii, Dostoievski, Lev Tolstoi şi, în fine, eroul prost înţeles al lui Ilf şi Petrov, Vasisuali Lohankin.

Nici Rubin, nici Sologdin nu aveau nevoie de adevărul acesta rustic, fiindcă posedau Adevărul absolut, luminos.

Rubin ştia totuşi că acest concept al „poporului" nu era decât o ficţiune, o generalizare abuzivă, că orice popor se împarte în clase şi clasele se schimbă cu timpul. Căutarea unei filozofii înalte în clasa ţărănească era o pierdere de vreme inutilă şi sterilă, fiindcă numai proletariatul ştie să fie până la capăt consecvent şi revoluţionar, şi viitorul îi aparţine, şi numai colectivismul şi dezinteresarea ei pot să furnizeze o amplă viziune a lucrurilor.

De partea lui, Sologdin ştia clar că „poporul" e pasta nediferenţiată a istoriei, bună să fasoneze picioarele grosolane pe care se odihneşte numaidecât colosul Spiritului. „Poporul" e desemnarea comună a unui agregat de fiinţe terne şi brutale, târând fără speranţă de lumină atelajul în care au fost aruncate de la naştere şi de unde numai moartea le scapă. Marii solitari, fiinţele luminoase care, ca şi stelele cu strălucire cristalină, împodobesc cerul negru al existenţei, sunt singurii care poartă cunoştinţa supremă.

Şi amândoi ştiau că Nerjin va trece de criză, se va maturiza şi îşi va revizui gândurile.

De fapt, Nerjin practicase multe poziţii extreme şi se împotmolise în ele.

Plină de compasiune faţă de fratele nostru nefericit, literatura rusă din secolul al XIX-lea gravase în Nerjin, ca în toţi

ceilalţi descoperitori, imaginea făurită din argint şi încununată cu păr de zăpadă a unui Popor care uneşte înţelepciunea cu puritatea morală şi nobleţea spirituală.

Imaginea, totuşi, rămânea circumscrisă unui raft din bibliotecă şi campaniilor enigmatice şi plate de la graniţele secolului al XIX-lea. Un cer nou se dezvăluia – cel al secolului XX – şi în Rusia nu mai rămânea nici o urmă din teritoriile acelea.

De altfel, nu mai exista Sfânta Rusie, ci Uniunea Sovietică şi, în mijloc, marele oraş. În oraş se desfăşurase adolescenţa lui Gleb, în oraş vărsaseră ştiinţele peste el cornul abundenţei, acolo îşi observase spiritul vioi, dar şi faptul că erau alţii mai buni, care îl striveau cu ştiinţa lor pletorică. Poporul rămânea agăţat pe raftul lui şi Gleb gândea acum astfel: numai cei care închid în capul lor toată greutatea culturii universale contează, enciclopediştii, marii experţi ai lumii antice, cunoscătorii frumosului, oameni înzestraţi cu o instruire bogată şi variată. Trebuie să fii din numărul celor aleşi, cu atât mai rău pentru cei de la coadă.

Izbucni războiul, Nerjin fu mai întâi cavalerist şi trebui, neîndemânatic şi sufocându-se de mânie, să fugă după cai ca să-i înşeueze sau să le sară în spate. Nu ştia nici să încalece, nici să înhame, nici să arunce o furcă cu fân, şi cuiele se îndoiau sub ciocanul lui, de parcă ar fi râs de atâta neîndemânare. La fiecare din inconvenientele acestea amare auzise cum râdea Poporul acela prost bărbierit, prost hrănit, fără inimă, sincer antipatic.

Apoi reuşi să devină ofiţer în artilerie. Se simţi întinerit, căpătă îndemânare, se plimbă acoperit cu zale, mânuind graţios un baston tăiat din acelaşi lemn: unica lui povară. Ce alură avantajoasă avea când sosea, căţărat pe scara unui camion, cu o înjurătură tăioasă pe buze, sau când trecea râurile prin vaduri, întotdeauna pe picior de război, la miezul nopţii sau pe ploaie, ducând după el un Popor docil, devotat, serviabil şi, dintr-odată, perfect simpatic! Şi poporul acesta mărunt era foarte plauzibil în rol de ascultător atunci când Nerjin îi vorbea despre alt Popor, cel Mare, care se ridicase ca un singur om.

Apoi Nerjin fu arestat. De la primele închisori de detenţie sau de tranzit, de la primele lagăre care, cu lovituri de palmă,

îi dezvăluiau o luptă crâncenă, pe viaţă şi moarte, fu uimit de inversarea valorilor celor aleşi: într-o lume în care numai fermitatea, voinţa şi devotamentul faţă de prieteni arată adevărata natură a unui prizonier şi dispun de destinul tovarăşilor lui – toate naturile acestea fine şi sensibile, toţi erudiţii care gustau frumuseţea se dovediră adesea poltroni, gata să capituleze şi, aşa cultivaţi cum erau, nedemn de sinuoşi în arta de a-şi justifica lipsa de demnitate; oamenii aceştia ajungeau repede trădători sau milogi. Şi Nerjin aproape că se recunoscu în ei. Şi se îndepărtă deci de cei cu care se mândrise că semăna. Începu să ia peste picior cu ură tot ce admirase. Aspira să se simplifice, să elimine ultimele ticuri ale acestei politeţi verbale în care se încleiază oamenii instruiţi. După o anotimp de eşec, fără lumină, în străfundurile unui destin istovit, Nerjin considera că au preţ şi valoare numai oamenii capabili să taie un lemn sau să fasoneze metalul, să lucreze pământul sau să topească fonta. Alături de oamenii aceştia, Nerjin începu să deprindă o înţelepciune manuală şi arta de a trăi. Cercul se închidea astfel, pentru el, şi revenea la moda secolului trecut care prescria mersul – sau mai bine coborârea – *la popor*.

În urma acestui cerc unduia totuşi o coadă ca un tirbuşon, despre care înaintaşii noştri nu ştiau nimic. *Zekul* literat care voia să coboare la popor nu trebuia să refacă drumul boiernaşilor instruiţi din secolul al XIX-lea, care, costumaţi, se împiedicau pe trepte: el era aruncat în mijlocul poporului, cu pantalonii din molton zdrenţuiţi, cu haina jegoasă, şi i se comanda să „scoată" în fiecare zi „norma" de lucru. Nerjin împărtăşise destinul celor simpli, nu ca un senior condescendent care păstrează mereu distanţa, mereu străin, ci aşa ca ei, egal între egali.

Şi asta nu ca să se pună la unison cu mujicii, ci pentru a avea dreptul la colţul înmuiat de pâine zilnică, aşa că învăţase să bată bine cuiele şi să geluiască impecabil scândurile. Şcoala dură a lagărului alungă o altă iluzie cu care se legănase Nerjin. Înţelese că nu mai avea rost să continue *să coboare*; la cine să ajungă? Înţelese că poporul nu era superior prin zdrenţele lui de cânepă. El, care se aşeza pe zăpadă ca şi ei la prima somaţie a escortei, el, care se ascundea de contramaistru în colţurile întunecate ale şantierului, care ducea materialele cu targa

în aerul îngheţat, care îşi punea obielele în faţa sobei la uscat, ştia că nu erau mai buni decât el. Nu erau mai rezistenţi la foame sau la frig. Nici mai fermi moral în faţa unei condamnări de zece ani. Nici mai prevăzători, nici mai dezgheţaţi în privinţa manevrelor delicate pe care le presupunea un transport cu trenul sau o percheziţie minuţioasă. În schimb erau mai orbi, se încredeau mai mult în turnători. Muşcau chiar şi păcălelile grosolane ale şefilor. Aşteptau o amnistie, atunci când Stalin ar fi ales să crape decât să le dea drumul. Dacă una dintre brutele din personalul lagărului, în toane bune, binevoia să zâmbească, se grăbeau să-i răspundă la fel. În schimb erau mult mai avizi de satisfacţii mărunte: un supliment de o sută de grame de mei acrit, un anteriu sordid de ocnaş, dar puţin mai nou sau mai bălţat decât al lor.

În cea mai mare parte erau lipsiţi de un *punct de vedere*, care devine mai preţios decât viaţa.

Rămânea să fie el însuşi.

După toate experienţele acestea amare, Nerjin – era oare definitiv? – înţelese Poporul într-un mod nou, despre care nu aflase nimic din cărţi. Poporul acesta nu este totalitatea oamenilor care vorbesc limba noastră, nici cei aleşi, marcaţi de semnul şi focul geniului. Nici naşterea, nici munca manuală, nici avânturile culturale nu permit să judeci natura unui popor.

Numai sufletul.

Un suflet pe care şi-l făureşte fiecare, în decursul anilor.

Trebuie să înmoi şi să laminezi un suflet care să-ţi permită să devii fiinţă umană. Şi, în felul acesta, o particulă din poporul tău.

Un asemenea suflet nu tânjeşte niciodată după succes material, reuşite în carieră, avere. Astfel, *poporul* se va afla pretutindeni, în afară de culmile societăţii.

CAPITOLUL LXVII

De la sosirea în *şaraşka*, Nerjin îl observase pe Spiridon, cu capul lui rotund şi roşcat, şi faţa pe care un ochi neexersat nu putea deosebi expresia de respect de cea de batjocură. Deşi erau la Marfino tâmplari, lăcătuşi, turnători, Spiridon se deosebea de ei prin nu ştiu ce simplitate amestecată care, fără nici o îndoială, îl desemna ca fiind reprezentantul acestui Popor, de la care trebuia să iei lecţii.

Nerjin trebui totuşi să depăşească câteva dificultăţi: nu găsea nici o ocazie de a se apropia de Spiridon, fiindcă nu aveau subiecte de conversaţie şi fiindcă munca nu le facilita întâlnirile, fiecare locuind în altă parte. Un grup restrâns de muncitori trăia în *şaraşka*, într-o cameră separată, se distra deoparte şi, atunci când Nerjin începu să-i facă vizite asidue lui Spiridon, acesta şi vecinii lui de gherlă hotărâră de comun acord că era un „şacal" care cutreiera ţara ca să-i furnizeze prăzi Naşului.

Deşi Spiridon se considera ultimul om din *şaraşka* şi nu reuşea să-şi imagineze de ce îl urmărea „operul", credea că era bine să fie precaut, fiindcă nu exista hoit din care să nu tragă un profit vulturii aceia. La intrarea lui Nerjin, Spiridon se lumina de o bucurie falsă, îi făcea loc pe pat şi, cu un aer stupid, începea să vorbească despre tot şi despre toate, în afară de politică: despre pescuitul cu harpoane în anotimpul rece, despre furculiţele din răchită, după dezgheţ, despre lovitura la nivelul urechilor sau despre plasă; despre vânarea elanului, a ursului roşu (nu trebuie să te apuci de cel negru cu cravată albă!); şi apoi despre limba mielului, care pune şerpii pe fugă, şi despre trifoi, care e cel mai bun la cosit. Debita, de asemenea, lunga povestire a felului în care o curtase, în 1920, pe Marfa Ustinovna, în epoca în care participa la activităţile artistice din sat şi juca teatru; fusese promisă unui morar bogat, dar, cum îi plăcea de Spiridon, se înţelesese să fugă cu el şi se căsătoriseră în taină, la Sfântul Petru.

Cu ochii lui bolnavi şi aproape ficşi, sub sprâncenele groase şi roşcate, Spiridon părea să-i spună: „Ai venit să mă prosteşti, vulturule? O să vezi că n-o să-ţi fie prea uşor!"

De fapt, orice turnător adevărat s-ar fi descurajat demult şi ar fi abandonat o pradă atât de încăpăţânată. Curiozitatea nu era de ajuns ca să justifice vizitele acestea răbdătoare ale lui Nerjin, care trecea în fiecare duminică seara pe la Spiridon, doar din perspectivă cinegetică. Dar acelaşi Nerjin, care îl abordase pe Spiridon cu timiditate, acelaşi Nerjin care auzea ici şi colo, în închisoare, cum se scotea la lumină tot ce nu putuse să-şi explice în libertate, revenea nemulţumit la atac, lună după lună şi, departe de a se plictisi de poveştile portarului, le simţea ca pe o împrospătare, respira din ele aerul unei dimineţi ploioase la marginea unui râu, vântul care te mângâie în câmpiile din sud, şi se simţea transportat în cei şapte ani fără egal din istoria Rusiei, în anii NEP-ului, unic pentru pământurile ruseşti, de la primele desţeleniri din inima pădurilor, înaintea normanzilor, la descentralizarea actuală a colhozurilor. Din aceşti şapte ani, Nerjin nu cunoscuse decât un capăt, la vârsta la care nu înţelegi mare lucru, şi regreta că nu se născuse mai devreme.

Sub farmecul vocii călduroase şi scârţâite a lui Spiridon, Nerjin nu schiţa nici cea mai mică întrebare maliţioasă, care să se lege de politică. Încetul cu încetul, Spiridon căpătă încredere, se cufundă în trecutul său fără să fie constrâns, menghina prudenţei constante se relaxă, brazdele profunde de pe fruntea lui se întinseră şi faţa roşcată se lumină de o strălucire blândă.

Numai vederea aproape condamnată îl împiedica pe Spiridon să citească în *şaraşka*. Ca să se aşeze la nivelul lui Nerjin, risca – cel mai adesea prost – cuvinte precum „principiu", „perioadă", „identic". În timpurile în care Marfa Ustinova juca teatru amator, îl auzise pe Esenin recitându-şi versurile, şi reţinuse numele acesta. Nerjin nu se aştepta.

– Esenin? Minunat! Am unul aici. În zilele noastre e o raritate. – Şi adusese cărţulia a cărei copertă era presărată cu frunze de paltin cizelate, tomnatice. Era captivat de aşteptarea miracolului: analfabetul de Spiridon va şti, va putea să-l aprecieze pe Esenin?

Nu se întâmplă nici un miracol, Spiridon nu-şi amintea de nici un vers auzit, dar îi plăcură *Mândră mai era Taniuşa* şi *Treierătorii de grâu*.

După două zile, maiorul Şikin îl convocă pe Nerjin şi îi ordonă să prezinte cenzurii cartea lui Esenin. Cine vorbise? Nerjin nu află. Victimă dovedită a Naşului, care îl pierduse pe Esenin din vina lui Spiridon, Gleb câştigă definitiv încrederea acestuia, care începu să-l tutuiască. Nu mai vorbeau în cameră, ci pe casa scării interioare din închisoare, unde nimeni nu-i putea auzi.

De atunci, în timpul ultimelor cinci sau şase duminici, povestirile lui Spiridon atinseseră profunzimile sperate. Seară după seară, Nerjin văzuse curgând, ca nişte fire unice de nisip, viaţa unui ţăran care avea şaptesprezece ani în anul celor două revoluţii şi mai mult de patruzeci când izbucnise războiul cu Hitler.

Câte valuri nu trecuseră peste omul acesta! Câte ape lustruiseră, ca pe un bolovan neted, craniul roşu al lui Spiridon! Rămas cap al familiei la paisprezece ani (tatăl lui, mobilizat pe frontul german, fusese ucis acolo), se dusese să cosească împreună cu bătrânii („Am învăţat să cosesc în jumătate de zi!"). În 1916, lucra într-o sticlărie şi lua parte la reuniuni politice sub faldurile drapelului roşu. Când se proclamă că pământul era al ţăranilor, se năpustise spre satul lui şi îşi asigurase partea. În anul acela, ajutat de mamă şi de frăţiorii mai mici, se omorâse muncind şi strânsese grâul înainte de Mijlocirea Fecioarei. După Crăciun începură să strângă grâul pentru oraş. Haideţi! Scoateţi-vă rezervele! După Paşte, când Spiridon împlini nouăsprezece ani, încercară să-l înroleze în Armata Roşie. Dar Spiridon nu avea de gând să-şi părăsească pământul pentru armată şi, în tovărăşia altor băieţi, fugise în pădure şi jucase jocul *verzilor* („Dacă mă lăsaţi în pace, îi las şi eu în pace pe alţii"). Până la urmă se săturară de pădure şi se alăturară Albilor (rătăciţi în colţ pentru o incursiune fără viitor). Albii îi întrebară dacă nu aveau comisari printre ei; nu era cazul, dar şeful lor fu totuşi lichidat ca exemplu, ceilalţi primiră ordinul de a arbora cocarde tricolore şi le dădură puşti. Modul de acţiune al Albilor era demodat, ca pe timpul ţarului. Luptară puţin alături de Albi, se lăsară prinşi de Roşii (fără prea multă rezistenţă, făcuseră

totul ca să ajungă la asta). Roşii împuşcară deci ofiţerii, soldaţii primiră ordin să-şi scoată cocardele de la bonetă şi să-şi pună panglici. Spiridon rămase în Armata Roşie până la sfârşitul Războiului Civil. Făcu campania din Polonia, apoi armata fu mobilizată la munca obligatorie, fiindcă nu voiau să-i trimită acasă, şi de Joia Mare îi duseseră la Petersburg, apoi, în prima săptămână a postului Paştelui, traversaseră marea pe gheaţă ca să ia o fortăreaţă. Numai după aceea reuşise Spiridon să se întoarcă acasă.

Se întorsese primăvara în sat, aruncându-se asupra pământului iubit, cucerirea lui. Spre deosebire de atâţia alţii, se întorcea de la război fără să se fi stricat şi fără să-şi fi pierdut capul. Îşi croise repede loc sub soare („Ţăranul care se întinde găseşte aur când se apleacă"), se căsătorise, se ridicase.

În momentul acela, chiar şi sus, se spunea alb şi se gândea negru; puterea se sprijinea pe săraci, or, oamenii nu voiau să fie săraci, din contră, şi cei mai amărâţi încercau să se ridice – dacă le plăcea munca, bineînţeles. Atunci se lansase cuvântul *intensivnik*. Acesta se referea la oameni care voiau să muncească serios, fără zilieri, cu procedee ştiinţifice, gândind. Spiridon Egorov al nostru, cu ajutorul soţiei, devenise *intensivnik*.

„O căsătorie bună înseamnă jumătate din viaţă", spunea adesea Spiridon. Marfa Ustinovna era fericirea şi reuşita vieţii lui. Datorită ei nu băuse niciodată, evitase întotdeauna adunările în care se pierde timpul. Îi dădea un copil în fiecare an: doi fii, apoi o fiică. În ciuda acestor naşteri, nu îşi părăsea deloc soţul. Continua să tragă şi ea căruţa, ca să pună casa pe picioare. Ştia să citească şi studia revista *Totul pentru a fi agronom*. Iată deci cum devenise Spiridon *intensivnik*.

Ajunseseră departe, primeau avansuri de bani sau seminţe. Reuşita aducea altă reuşită, banii alţi bani, Marfa şi cu el se gândeau să-şi construiască o casă din cărămidă, fără să viseze că această prosperitate se va sfârşi. Spiridon era pus în cinste, îl alegeau în „prizidiu": bineînţeles, un erou din Războiul Civil, printre primii intraţi în Partid.

În timpul acesta le arse casa şi de-abia reuşiră să-şi salveze copiii din foc. Deveniră calici, aveau mai puţin decât nimic.

Destinul nu îi lăsă să-și târască mult mizeria. Nu posedau mai mult decât ceilalți sinistrați, aduși din îndepărtata Moscovă de valul de dekulakizare. Și faimoșii *intensivniki*, fabricați necugetat de aceeași Moscovă, fură la fel de necugetat rebotezați kulaci și eliminați. Iar Marfa și Spiridon se felicitară că nu apucaseră să-și construiască o casă mare.

Nu era pentru prima dată că destinul se juca de-a baba oarba și o nenorocire se transforma în avantaj.

În loc să se ducă să crape în tundră, escortat de un detașament al GP-ului, Spiridon Egorov fu numit „comisar al colectivizării"; acum trebuia să închidă poporul în colhozuri. Începu să poarte un revolver redutabil la șold și să scoată din casă alți țărani fără bagaje, kulaci sau nu, ca să-i trimită în altă parte sub pază, odată ce cădeau sub incidența mandatului.

La răscrucea aceasta a vieții, ca și la altele, Spiridon nu se potrivea interpretării comode, nici analizei marxiste a claselor. Nerjin nu îi făcea reproșuri, la ce bun să învârți cuțitul în rană, dar putea să vadă anumite caracteristici complexe și tulburi care se asociaseră atunci în inima acestui om. Începuse să bea, și bea de parcă ar fi fost al lui tot satul și ar fi vrut să-i scape printre degete. Acceptase postul de comisar, dar comanda rău. Nu voia să știe de ce își tăiau țăranii vitele și nu intrau niciodată în colhoz cu un singur animal viu; nici urmă de corn sau copită.

Așa că Spiridon fu înlăturat din postul de comisar, dar nu numai atât, îi legară mâinile la spate și doi milițieni, cu pistolul în mână, unul în față, altul în spate, îl conduseră la închisoare. Judecata fu expeditivă („La noi, din „pirioada" aceea, nu au timp să judece lumea"), îi dădură zece ani pentru „contrarevoluție economică", îl trimiseră să sape canalul de la Marea Albă, apoi, când fu gata, la cel dintre Moskva și Volga. Pe șantierele acestea, Spiridon lucrase ca săpător sau tâmplar, cu o rație decentă, și, dacă i se rupea inima, era din cauza Marfei, pe care o lăsase cu trei copii.

Prin urmare, judecata fu revizuită. „Contrarevoluția economică" se transformă în simplu „abuz" și din *străin social* deveni *apropiat social*. Îl convocară ca să-i spună că îi dădeau o carabină și îl trimiteau la *autoapărare*. Cu o seară înainte, ca orice *zek* care se respectă, Spiridon rezerva cele mai rele

insulte escortei şi, din motive întemeiate, miliţienilor din autoapărare – luă totuşi carabina care i se propunea şi se trezi încadrându-şi militar foştii tovarăşi, fiindcă asta îi reducea timpul de pedeapsă şi îi aducea patruzeci de ruble pe lună, pe care le trimitea acasă.

După puţin timp, directorul lagărului, cu cei doi „îngeri păzitori", îl felicită: îl eliberau. Spiridon îşi făcu acte, alegând ca loc de muncă uzina în locul colhozului, îi aduse pe Marfa şi pe copii şi nu întârzie să figureze pe „tabelul roşu" al uzinei, printre cei mai buni suflători. Făcu ore suplimentare ca să scape de toate pierderile suferite începând cu incendiul. Alături de soţia lui, visa la o căsuţă cu grădină şi studii pentru copii. Aceştia aveau cincisprezece, paisprezece şi treisprezece ani când izbucni războiul. Cu paşi repezi, frontul se apropia de oraşul lor muncitoresc. Autorităţile, luate din scurt, evacuară populaţia spre vest, şi astfel târgul lor cunoscu exodul.

La fiecare turnură a destinului lui Spiridon, Nerjin rămânea tăcut, aşteptând un eveniment neprevăzut. Se încălzea cu ipoteze: Spiridon nu rămăsese să-i aştepte pe germani, din ranchiună, fiindcă fusese închis în lagăr? Dar nu! La început, Spiridon se comportase ca în cele mai bune romane patriotice: îngropase tot ce avea şi, după ce se evacuaseră utilajele uzinei cu vagoanele, îşi instalase într-una din căruţele afectate muncitorilor soţia şi copiii şi – „când nu eşti stăpân nici pe cal, nici pe bici, n-ai de ce sta să lâncezeşti pe loc" – se dusese de la Potşep la Kaluga, printre miile de refugiaţi.

La porţile Kalugăi, izbucnind, torentul lor se răspândi în direcţii diferite, nu mai erau mii, ci sute, bărbaţii ameninţaţi să fie înrolaţi de primul birou de recrutare, familiile nevoite să-şi urmeze singure drumul.

Când văzu limpede că trebuia să-i părăsească pe ai săi, Spiridon, fără să se îndoiască o secundă de dreptatea sa, părăsi convoiul în plină pădure şi, cu aceeaşi căruţă şi acelaşi cal, care nu erau bunul impersonal al statului, ci bunul lui, păstrat, îşi duse familia de la Kaluga la Potşep, regăsi satul natal, se instală într-o casă abandonată. Acolo li se spuse: „Din ceea ce aparţinea altădată colhozului, luaţi pământ cât vă trebuie". Spiridon nu aşteptă să i se spună de două ori, ară şi însămânţă

pământul fără cel mai mic scrupul și, fără să dea atenție comunicatelor, lucră cu încredere și hărnicie, ca în anii aceia îndepărtați în care nu știa nimic despre colhozuri și războaie.

Partizanii veniră să-l vadă de mai multe ori și-i repetară: „Spiridon, trebuie să te lupți, nu să ari, haide, trebuie să ne urmezi". El răspundea că trebuie să rămână totuși și cineva care să are. Și nu își părăsi pământul. Îi explica acum lui Nerjin că partizanii erau recrutați cu mâna în beregată: nu era adevărat că bătrânii și tinerii uitaseră de mâncare și băutură, că își puseseră un cuțit în dinți și înainte! Pe burtă spre germani! Deloc, erau aduși cu avioanele propagandiști din Moscova care înrolau țăranii cu amenințări sau violențe.

Partizanii aceștia puseseră la cale uciderea unui motociclist german, și nu în câmpurile din jur, nu, în mijlocul satului. Partizanii cunoșteau obiceiurile germanilor. Ceilalți veniră imediat și scoaseră pe toată lumea din case și dădură foc satului.

Atunci, Spiridon nu mai ezită și spuse că era timpul să se lupte cu germanii. Îi conduse pe Marfa și pe copii la mama ei și se duse la partizani, în pădure. I se dădură un pistol-mitralieră și grenade și, cu la fel de multă conștiinciozitate și inteligență practică devedite la uzină sau pe ogor, începu să hărțuiască patrulele germane de pe calea ferată, să împiedice convoaiele motorizate, să participe la dinamitarea podurilor și, în zilele de sărbătoare, să se întâlnească cu ai lui. Mai presus de orice, mai mult sau mai puțin, era viața de familie.

Frontul se întorcea acum. Se pretindea chiar că Spiridon va primi o medalie de partizan la întoarcerea trupelor. Se declara că partizanii vor fi înrolați în armata sovietică, gata cu viața de mistreți.

Cât despre satul în care se afla Marfa, germanii evacuaseră toată populația, le povestise un băiețel.

Imediat, fără să mai aștepte *trupele noastre*, fără să avertizeze pe nimeni, Spiridon își îngropă acolo PM-ul și cele două încărcătoare și plecă pe urmele *familiei lui*. Se amestecă în valul civililor și, escortând aceeași căruță, biciuind același cal, fidel rectitudinii incontestabile a deciziei sale, străbătu drumul inundat care duce de la Potșep la Sluțk.

Nerjin nu mai putu, își prinse capul în mâini, se scutură și spuse:

– O la la! Dar adorm în picioare, Spiridon Danilîci! Cum să ajung să-mi bag toate astea în cap? În fine! Ai mers pe gheață ca să cucerești Cronstadtul, ai muncit ca să instaurezi regimul sovietic, să-i înrolezi pe țărani în colhozuri...

– Și tu, tu nu ai făcut nimic pentru instalarea sovietică?

Nerjin pierdu teren. El știa că puterea sovietică fusese instaurată de părinți și că pe atunci, între 1917 și 1918, era vorba despre un eveniment foarte solemn, cântărit cu maturitate de toată lumea.

Zâmbetul lui Spiridon se coloră de o ironie din ce în ce mai vizibilă:

– Ai fost și tu implicat în povestea asta cu sovietele, n-ai văzut? continuă el, ca să-l înfurie pe Nerjin.

– Nu am văzut, murmură Nerjin, care rodea în gând conținutul celor trei ani de comandă pe front.

– Sunt lucruri care se întâmplă... semeni secară, răsare pir...

Dar după aceea, după aceea trebuia să pună la punct o *experiență socială*!

Nerjin reveni deci la atac:

– Deci, Danilîci, ce s-a întâmplat după aceea?

Ce să se poată întâmpla? Bineînțeles, trebuise să fugă în pădure și o făcuse de multe ori, ca să dea cu nasul de bandiți! Era drept să-și ia fiica înapoi. Și apoi se amestecase din nou cu potopul. Apoi își spusese că băieții noștri nu-l vor crede, că îi vor aminti că întârziase să se alăture frontului, că fugise de două ori, deci, cum avea să plătească oricum același preț, preferă să meargă până la Sluțk. Acolo te urcau într-un tren și îți dădeau bonuri de alimente până în Renania. Se șoptea că nu primesc familii și Spiridon începu să facă din nou planuri: spera să scape încă o dată. În timp ce îi îmbarcau pe toți, Spiridon își lăsă căruța și calul, fără nici un ban, și se strecură spre Maience, unde fu primit într-o uzină, împreună cu fiii săi, în timp ce soția și fiica munceau la niște fermieri.

Într-o zi, un contramaistru din uzină îl pălmui pe fiul mai mic al lui Spiridon. Acesta, nici una, nici două, luă un topor în mână și se repezi la contramaistru. După legile Reichului, dacă

se puneau în aplicare, gestul acesta era suficient ca să-l trimită pe Spiridon la plutonul de execuţie. Dar germanul se îmblânzi:

– Şi eu sunt *Vater*. Eu *verstehe*.

Nu trecu problema mai departe. Spiridon află că, în aceeaşi dimineaţă, omul acesta fusese anunţat că fiul lui murise în Rusia.

Aşa înăsprit şi nesimţitor cum era, Spiridon îşi şterse o lacrimă cu mâneca atunci când îşi aminti de muncitorul acesta din Renania.

– De atunci nu mi-a mai fost ciudă pe germani! *Vaterul* acela m-a făcut să uit de casa mea arsă şi de tot răul pe care mi l-au făcut. S-a lăsat înmuiat tipul! Cine ar fi spus aşa ceva despre un german?

Fu una dintre rarele, foarte rarele scuturături care treziră conştiinţa şi îl puseră pe gânduri pe acest roşcat încăpăţânat. În timpul acestor ani teribili, prin toate scufundările acestea crude, urmate de urcări la fel de crude, Spiridon nu se codea niciodată când era vorba despre o alegere. Metoda lui zilnică combătea cele mai bune pagini din Montaigne sau Charon.

În ciuda ignoranţei teribile şi a închiderii lui faţă de tot ce ar fi putut produce societatea omului, comportamentul şi deciziile lui Spiridon Egorov se recomandau prin luciditatea şi echilibrul lor. Astfel, aflând că toţi câinii dintr-un sat ocupat fuseseră împuşcaţi de germani, ştia că putea să taie capul unui bou şi să-l îngroape fără teamă în zăpada puţin adâncă, ceea ce n-ar fi făcut în alte împrejurări, nu din cauză că ar fi avut cunoştinţe speciale: ocazia îl transforma în hoţ. Deşi nu studiase niciodată geografia sau limba germană, când simţi că lucrurile luară o turnură urâtă în Alsacia, unde săpa tranşee (în timp ce americanii îi hărţuiau din spate), fugi împreună cu fiul mai mare şi, fără să întrebe nimic pe nimeni, fără să poată citi panourile indicatoare în germană, ascunzându-se ziua şi mărşăluind noaptea, într-o ţară necunoscută, evită drumurile şi, în linie dreaptă ca o cioară, străbătuse nouăzeci de kilometri şi se strecurase exact în curtea fermei în care muncea soţia lui. Acolo, într-un adăpost săpat în grădină, se ascunseseră în aşteptarea americanilor.

Nici una dintre întrebările mereu actuale legate de veridicitatea percepţiei sau adecvarea conştiinţei cu lucrurile în

sine nu îl chinuise vreodată pe Spiridon. Era convins că vedea, auzea, adulmeca şi înţelegea totul fără greş.

În materie de doctrină morală se purta la fel şi totul era coerent pentru el, cu discreţie şi linişte. Nu vorbea de rău pe nimeni. Nu depusese niciodată o mărturie falsă. Nu vorbea grosolan fără motiv. Nu omorâse decât în război. Nu se bătuse decât pentru logodnica lui. N-ar fi furat niciodată o cârpă sau o coajă de pâine, dar fura de la stat cu neruşinare ori de câte ori avea ocazia. Mărturisea că mai umblase după fuste după căsătorie, dar Alexandr Puşkin, maestrul gândirii noastre, a recunoscut că porunca „Să nu pofteşti femeia aproapelui tău" era cea mai dificilă pentru el.

Acest bărbat de cincizeci de ani, întemniţat, aproape orb, aparent sortit să moară între zidurile acestea, nu manifesta cea mai mică urmă de sfinţenie, melancolie, căinţă şi cu atât mai puţin de „redresare", aşa cum era botezată oficial în lagăre. Înarmat cu mătura, harnic, de dimineaţa până seara, îşi mătura curtea, justificându-şi existenţa în ochii comandantului şi ai delegatului operaţional.

Oricare ar fi fost autoritatea, Spiridon se hărţuia cu ea.

Singurul lucru pe care îl iubea Spiridon era pământul.

Singurul lucru pe care îl avea Spiridon era familia.

Conceptele de „patrie", „religie", „socialism", puţin folosite în limbajul de toate zilele, păreau să-i fie total necunoscute, de parcă ar fi avut urechile înfundate şi nu le-ar fi putut rosti cu gura lui.

Familia era patria lui.

Familia era religia lui.

Familia era şi socialismul lui.

Cât despre propagatorii Raţiunii, Binelui Suveran, Eternităţii, despre scriitorii şi vorbitorii care îi spuneau propagandist al lui Dumnezeu (lucru pe care nu-l nega), cât despre preoţi, despre social-democraţi, propagandişti benevoli sau titulari, proprietari albi şi preşedinţi roşii cu care, în decursul vieţii, s-ar fi putut întâlni, Spiridon nu scăpa niciodată ocazia să le spună, cu o voce bineînţeles coborâtă:

– Mai bine v-aţi duce la dracu', toţi...

CAPITOLUL LXV

Deasupra capului lor, treptele de lemn scârţâiau, gemeau sub paşi grăbiţi sau târşâiţi. Uneori ploua cu bucăţele de noroi şi praf, dar Spiridon şi Nerjin nu luau seama.

Rămâneau aşezaţi pe scândurile acelea necunoscute de mătură, îmbrăcaţi cu salopetele albastre de paraşutişti, uzate de mult, cu fundul rărit, cu braţele pe genunchi. Fără spătar, nici speteze, poziţia lor nu era deloc comodă şi trupurile lor se lăsau pe spate şi îşi sprijineau umerii de scândurile care închideau pasul oblic al scării. Ochii lor priveau drept înainte şi dădeau peste zidul jerpelit al unui cabinet de toaletă.

Ca de obicei, atunci când trebuia să conştientizeze prezenţa unui obiect, să-l vadă intelectual, Nerjin fuma mult, apoi aranja chiştoacele turtite de-a lungul unui pervaz pe jumătate putred care înconjura un triunghi de perete cândva văruit, dar murdărit. Spiridon, deşi avea şi el dreptul la ţigările lui Belomorkanal, al căror pachet îi amintea de o muncă îndrăcită într-o ţară îndrăcită, unde fusese cât pe ce să-şi lase pielea, rămânea neclintit în decizia lui de a nu fuma, ascultând interdicţia medicilor germani, care îi redaseră trei zecimi din vederea unui ochi – lumina.

Spiridon avea tot respectul pentru medicii aceştia germani, toată recunoştinţa. Atunci când era orb pentru totdeauna îi introduseseră un ac în şira spinării, îi întinseseră o alifie pe ochi, îl bandajaseră, îl lăsaseră mult timp în întuneric, apoi îi îndepărtaseră pansamentul într-o cameră pe jumătate obscură şi îi ordonaseră să privească. Şi lumea explodase în raze! La lumina unei veioze şterse care i se păruse un soare orbitor distinsese conturul capului salvatorului său: aplecându-se, îi sărutase mâna.

Nerjin îşi imagină chipul de obicei grav al acestui oftalmolog renan, înduioşându-se pentru o clipă şi privindu-l pe sălbaticul acesta roşcat din stepele orientale, eliberat de bandaje, a cărui voce călduroasă şi recunoştinţă scăldată în lacrimi do-

vedeau că fusese menit unei vieți mai bune și că nu era responsabil de ceea ce devenise.

În ochii germanilor, comportamentul lui Spiridon fusese probabil mai rău decât comportamentul unui barbar.

După sfârșitul războiului, Spiridon și familia lui se treziseră într-o tabără americană pentru persoane mutate. Acolo întâlni un băiat din satul lui, martor la căsătorie, poreclit „tatăl ticăloșilor“ fiindcă acționase cam suspect la întemeierea colhozului local. Mersese împreună cu „tatăl ticăloșilor“ până la Sluțk, dar îi despărțiseră în Germania. Trebuia să stropească întâlnirea și, în lipsă de ceva mai bun, cumătrul se întoarse cu o sticlă de alcool. Era alcool metilic, cum spunea eticheta nemțească, dar ei nu puteau citi, și apoi nu-i costase nimic. Și iată: prudentul, neîncrezătorul Spiridon, care scăpase de mii de străini, nu fusese scutit de abandonul tipic rusesc în fața unei fericiri mărunte – haide, băiete, bea! Spiridon bău un pahar plin, restul fu înghițit dintr-odată de tatăl ticăloșilor. Noroc că nu fuseseră și băieții, ar fi luat și ei un păhărel. Când se trezi după-amiază, Spiridon se sperie de întunericul precoce din camera lui și scoase capul pe fereastră, dar era întuneric și afară, și se întrebă mult timp de ce clădirea Statului Major american și silueta santinelei erau reduse la jumătatea lor inferioară. Vru să-i ascundă Marfei nenorocirea, dar, în aceeași seară, vălul orbirii totale invadă și jumătatea inferioară.

Cumătrul trăgea să moară.

După prima operație, oftalmologii îi prescriseră un an de repaus total, apoi o nouă operație, pentru ca ochiul stâng să vadă normal și dreptul să-și recapete vederea pe jumătate. Garantau, trebuia doar să aștepte, dar...

– Băieții noștri, nemernicii, ne-au mințit, și încă minciuni gogonate: gata cu colhozurile, vi se iartă tot, frații și surorile voastre vă așteaptă, răsună toate clopotele, aruncați șosetele americane și întoarceți-vă cât mai repede, desculți!

Sincer, toate astea aveau să se sfârșească destul de prost!

– Danilîci! îl mustră Nerjin cu un ton expresiv, de parcă ar fi avut încă timp să se îndrepte. Tu mi-ai vorbit despre pir? Cine naiba te-a putut forța? Cum ai putut să crezi?

Circumferința ochilor lui Spiridon – pleoape, tâmple, orbită – era brăzdată de riduri mărunte. Zâmbi pieziș:

– Pe mine?... Oh, eu știam că o să-mi pună funia de gât. Eu mă aranjasem destul de bine la americani, nu m-aș fi întors niciodată dacă aș fi fost singur.

– Atunci de ce au mușcat atâția nada? Ca să-și revadă familiile. Tu, tu aveai toată lumea la îndemână, ce te-a adus în Uniunea Sovietică?

Spiridon suspină:

– Eu i-am spus imediat Marfei Ustinovna: fetița mea, ni se promite marea, nu știu dacă o să avem măcar o baltă... atunci ea m-a prins de cap și m-a scuturat așa, blând: băiețelul meu, dacă ai avea ochi buni, am putea îndrăzni. E mai bine să așteptăm a doua operație. Dar copiii, toți trei, parcă erau îndrăciți: „Tată! mamă! noi ne întoarcem! ne întoarcem acasă! De ce credeți că nu sunt doctori buni de ochi în Rusia? Noi i-am bătut pe germani și cine ne-a îngrijit răniții? Doctorii noștri trebuie să fie mai buni!..." Spuneau că vor să-și termine studiile în Rusia, cel mai mare nu mai avea decât doi ani. Vera, fata mea, nu mai termina cu suspinele, spunea că nu vrea să se căsătorească cu un neamț. În Renania erau destui ruși, dar nu: logodnicul viselor ei era aici, în Rusia, ea avea să piardă ocazia vieții ei... Eu stăteam și mă scărpinam în cap. „Ah, dragii mei, e adevărat că sunt doctori în Rusia, dar acolo e ca în abator, tatăl vostru și-a lăsat deja penele, nu-i chiar foc!" Ei bine, dacă nu te frigi, nu știi ce înseamnă focul.

Spiridon nu datora numai copiilor pierderea lui. Mustățile scurte și stufoase, roșcate cu fire albe, fremătau când își depăna amintirile:

– N-am crezut nici o clipă în broșurile lor, știam că nu o să mai ies niciodată din gaură. Dar îmi spuneam că poate o să-mi pună totul în spate, fiindcă nu erau vinovați copiii. Puteau să mă aresteze pe mine și să-i lase pe cei mici în pace. Nemernicii au făcut ca de obicei, au luat și capul meu, și pe ale lor...

La gara frontalieră, bărbații erau separați de femei și înrolați în convoaie deosebite. Familia Egorov, unită tot timpul războiului, se dezbină. Nu te întrebau dacă erai din Briansk sau din Saratov. Fără cea mai mică judecată, soția și fiica fură trimise în

exil în provincia Perm, unde Vera muncea acum într-o fabrică de cherestea mecanică legată de un șantier forestier. Spiridon și fiii lui fură trimiși după gratii și le dădură zece ani pentru înaltă trădare. Spiridon eșuă într-un lagăr din Solikamsk împreună cu fiul mai mic, de care putu măcar să se ocupe timp de doi ani. Celălalt băiat muri în timpul bombardamentelor de la Kolîma.

Asta era *casa*. Și logodnicul fetei. Și școala băieților.

Emoțiile instrucției și subalimentarea din lagăr (Spiridon îi dădea jumătate din rația zilnică fiului său) îi afectară vederea, așa că ochiul stâng, care îi mai rămăsese, se îmbolnăvi și el. Între haitele urlătoare de lupi care se devorau unul pe altul în mijlocul pădurii era același lucru să-i ceri unui medic să-ți redea vederea sau să-i ceri bunului Dumnezeu să te ia viu la cer. În păduchiosul de spital disciplinar nu-l puteau îngriji pe Spiridon, dar nici nu exista posibilitatea unei intervenții la Moscova.

Cu capul între mâini, Nerjin medita la enigma prietenului său. Nu se mai uita nici de sus în jos, nici de jos în sus la mujicul acesta prins în capcana evenimentelor, ci umăr la umăr, cu ochii la aceeași înălțime. Nerjin dorea de mult să-i pună o anumită întrebare, și dorința aceasta creștea odată cu timpul. Toată țesătura vieții lui Spiridon se baza pe această întrebare. Astăzi se părea că venise timpul să-l întrebe.

În viața încâlcită a lui Spiridon, în trecerea fără sfârșit de la un lagăr la altul, nu exista ceva mai mult decât simplul instinct de conservare? Toate acestea nu conduceau oare spre adevărul lui Tolstoi, care spune că nu există nici drepți, nici vinovați?... Că nimeni nu ar fi putut să descurce dintr-o lovitură de spadă toate nodurile istoriei universale? În faptele aproape instinctive ale mujicului roșcat, scepticismul filozofic nu se desfășura oare la scara unui sistem cosmic?...

Experiența sociologică întreprinsă de Nerjin promitea să-i dăruiască astăzi chiar, sub scară, o concluzie neașteptată, uimitoare!

– M-am săturat, Gleba, spuse în timpul acesta Spiridon și își puse mâna bătătorită și afumată pe obrazul țepos cu un gest brusc, de parcă ar fi vrut să-și smulgă pielea. Au trecut patru luni de când n-am mai primit o scrisoare de acasă.

– Mi-ai spus că Șarpele avea o scrisoare pentru tine.

Spiridon îl privi mustrător (ochii lui erau aproape stinşi, dar nu sticloşi ca ai orbilor din naştere, şi de aceea puteai să le vezi expresia):

– După patru luni? Ce poate să fie în scrisoarea asta?

– Mâine, când o să ţi-o dea, vino la mine şi o să ţi-o citesc.

– Cred şi eu, şi încă în pas alergător.

– Poate că s-a pierdut vreo scrisoare la poştă? Poate că au şterpelit-o naşii. Nu-ţi fă sânge rău degeaba, Danilîci.

– Cum degeaba, când mi-e sufletul răscolit? Mă tem pentru Vera. Micuţa are douăzeci şi unu de ani, nu are tată, nici fraţi şi mama e dusă la naiba.

Nerjin văzuse o fotografie a Verei Egorova, o fată înaltă şi planturoasă, viguroasă, cu ochi mari şi încrezători. Tatăl ei o protejase în timpul Războiului Mondial. În pădurile din jurul Minskului, o salvase aruncând o grenadă în bandiţii care voiau s-o violeze pe fata aceea de cincisprezece ani. Din fundul închisorii, ce mai putea face?

Nerjin îşi imagină pădurile nepătrunse din Perm; rafalele trosnitoare ale joagărelor mecanice; mugetele atroce ale tractoarelor care târau lemnul; camioanele cu roţile din spate în mlaştini, ridicând spre cer radiatoare imploratoare; şoferii de pe tractoare, negri, furioşi ca nişte fiare, incapabili să deosebească cuvintele grosolane de celelalte şi, printre ei, o fată în salopetă, cu pantalonii mulaţi pe un trup de femeie. Dormea lângă ei la focurile de tabără; nimeni nu-şi refuza plăcerea de a o pipăi în trecere. Avea de ce să i se strângă inima lui Spiridon.

Dar orice consolare ar fi dovedit o milă inutilă. Mai bine să-l abată pe Spiridon de la gândul acesta şi să elucideze, pentru folosul lui, ce căutase atât de mult în omul acesta; o greutate suficientă ca să contrabalanseze prietenii lui prea savanţi. Gleb nu avea oare să afle, chiar aici, care era fundamentul popular, autentic, al acestui scepticism, ca să se poată întemeia şi el mai solid?

Punând o mână pe umărul lui Spiridon şi sprijinindu-se din nou de lambriul oblic al scării, Nerjin formulă întrebarea lui, cu jenă, gândindu-se la lucruri de demult:

– De mult voiam să te întreb ceva, Danîlici, dar vreau să mă fac bine înţeles. Te-am auzit vorbind mereu despre pribegiile

tale. Ai avut o viață mai degrabă accidentată și nu ești singurul în cazul acesta, cred că există mulți, mulți alții la fel. Te-ai zbătut întruna, căutând mereu a cincea roată, oare a fost o întâmplare?... Sau mai degrabă... ce spui?... care este (vru să spună „criteriul")... care este măsura care ne permite să înțelegem viața? De exemplu, există pe lume oameni care vor dinadins să facă rău? Care spun așa: și dacă le-aș face rău? Dacă i-aș zdrobi, ca să le otrăvesc existența? Nu cred, nu-i așa? Tu spui, de exemplu: semeni secară și răsare pir. Dar în fine, totuși, ai semănat secară sau ai crezut că semeni? Poate că oamenii vor toți binele, ceea ce cred că e bine, dar au toți păcatele lor, greșelile lor, iar alții sunt adevărați maniaci, de asta fac atâta rău. Până la urmă își dovedesc că au acționat bine, dar s-a schimbat în rău.

Probabil că nu se exprima foarte clar. Spiridon îl privea pieziș, cu un aer mohorât, așteptând parcă o lovitură ascunsă.

– Acum, dacă tu te înșeli și eu vreau să te mustru, atunci îți spun un cuvânt, dar tu nu vrei să auzi, îmi închizi gura, mă arunci în închisoare – eu ce trebuie să fac? Să te omor cu lovituri de bâtă? Dacă aș avea măcar dreptate, dar dacă e numai o iluzie, dacă mi-am băgat singur în cap că am dreptate? Dacă te arunc pe pământ, îți iau locul, îți strig „huo!" întruna ca să te scot, trebuie să ajung și eu să masacrez oamenii? Bun, într-un cuvânt, uite: dacă nu putem fi siguri că avem întotdeauna dreptate, avem sau nu dreptul să punem mâna pe putere? În fiecare război am crezut că avem dreptate, iar cei din față la fel. Oare vom ajunge vreodată să vedem clar și să spunem cine are dreptate și cine se înșală? Cine ne poate spune?

– Eu, la naiba! răspunse Spiridon dintr-odată sigur, atât de grăbit de parcă i-ar fi cerut numele supraveghetorului care asigura garda de dimineață. Eu o să-ți spun: câinele-lup are dreptate, lupul vârcolac, nu!

– Crezi, crezi? spuse Nerjin, sufocat de simplitatea și vigoarea soluției.

– Cum ți-am spus, repetă Spiridon cu o siguranță feroce, întorcându-se cu totul spre Nerjin: câinele-lup are dreptate, lupul vârcolac, nu.

Plecându-se în faţă, aruncă în nasul lui Nerjin, pe sub mustaţă, o răsuflare arzătoare:

– Gleba, dacă mi-ar spune cineva în momentul acesta: este un avion în aer, cu bomba atomică, vrei să rămâi îngropat ca un câine sub scara aceasta, cu toată familia făcută praf, şi încă un milion de oameni, dar şi cu Tătucul nostru mustăcios şi toată clica de la cap la coadă, şi nu o să mai fie vorba de chinuirea oamenilor în lagăre, şi colhozuri, şi şantiere forestiere? – Spiridon se înţepeni, gata să ţină pe umerii lui pătraţi prăbuşirea iminentă a scării, a acoperişului, a întregii Moscove. – Nu mă crede dacă nu vrei, Gleba, dar nu mai pot! Gata cu răbdarea! O să le spun (îşi ridică capul spre avion): haideţi, daţi-i drumul, demolaţi totul!

Faţa lui Spiridon era desfigurată de oboseală şi suferinţă. Amândoi ochii lui aproape orbi lăsară să curgă o lacrimă pe pleoapele inferioare înroşite.

CAPITOLUL LXIX

Preluând garda, un locotenent tânăr și zvelt, cu două pete patrunghiulare în loc de mustăți, așteptă stingerea luminii, apoi parcurse culoarele de la parter și de la primul etaj al închisorii speciale, trimițând la culcare prizonierii, care se lăsau totdeauna rugați duminică seara. Ar fi făcut și al doilea rond, dar nu se putea despărți de prima infirmieră a serviciului de sănătate, o fată zdravănă, al cărei soț locuia în Moscova, dar nu putea să stea lângă ea în zilele lungi de serviciu din zona aceasta interzisă. Locotenentul avea de gând să-și asigure câteva avantaje în seara aceea. Cât despre ea, fugea de el râzând și repeta:

– Gata cu glumele!

Așa că își însărcină secundul cu a doua tură. Acesta, văzând că locotenentul nu avea de gând să părăsească infirmeria până dimineață și că nu îi va controla faptele și gesturile, nu se obosi prea tare să trimită prizonierii la culcare: după atâția ani era obosit să tot facă pe câinele de pază, înțelegea că oamenii aceștia era adulți și că, știind că aveau de lucru a doua zi, se vor duce singuri să tragă un somn.

Nu era permis să stingi lumina pe culoarele scării și în Închisoarea specială, fiindcă asta putea să faciliteze o evadare sau o revoltă.

Neglijă deci să-i despartă pe Sologdin și Rubin, care stăteau lângă perete, pe hol. Trecuse de miezul nopții, dar nu se gândeau la somn.

Era una dintre discuțiile acelea înverșunate și fără soluție care, împreună cu certurile alternative, parafează ritualul oricărei bucurii în Rusia.

Era una dintre discuțiile acelea dintre prizonieri, înverșunată, așa cum nu-ți poți permite în libertate, despre doctrina unică și suverană a statului.

Duelul verbal de pe hârtie se dovedise scurt. Timp de mai mult de o oră, Rubin şi Sologdin bătuseră celelalte două legi din faimoasa dialectică, dar, fiindcă nu avea cine să-i oprească şi se aflau pe un palier providenţial, controversa, ricoşând de la un piept la celălalt, începea să erupă ca un vulcan.

– Dacă nu există *contrariu*, nu este deci *unitate*?

– Şi după?

– Cum „şi după"? Vă temeţi de umbra voastră! E adevărat sau nu?

– Fie. E adevărat.

Sologdin se lumină. Punctul imperceptibil pe care-l întrevăzuse îl umplea de inspiraţie: aplecă umerii în faţă şi faţa lui păru mai ascuţită:

– Altfel spus: ceea ce nu atinge contrariile nu există? De ce ne-aţi promis societatea fără clase?

– „Clase" e un cuvânt păsăresc!

– N-o să scapi cu o piruetă! Ştiţi că o societate fără tensiuni e imposibilă şi aţi avut tupeul să ne-o promiteţi? Voi…

Amândoi aveau doar cinci ani în 1917, dar se înverşunau, faţă în faţă, să dea socoteală de toată istoria universală:

– …aţi transpirat cu stropi de sânge ca să aboliţi abuzurile, dar ne-aţi impus nişte stăpâni abuzivi, mai răi, mai teribili! Trebuia să omorâţi milioane de oameni pentru asta?

– Eşti orbit de ura ta viscerală! strigă Rubin, uitând de orice precauţie, de orice şoaptă, uitând să menajeze un adversar care cerea să fie sufocat (partizan al puterii actuale, nu se simţea ameninţat de excesul sonor al argumentării sale). Chiar şi atunci când o să fii într-o societate fără clase, nu o să vrei să recunoşti, orbit cum eşti de ură.

– Dar în momentul acesta, acum, nu este cazul, nu? Răspunde o dată pentru totdeauna. O singură dată, fără acrobaţii! Există sau nu o nouă clasă, o clasă conducătoare?

Pentru Rubin era o întrebare deosebit de deranjantă. El văzuse clasa aceasta. Şi consolidarea acestei clase lipsea Revoluţia de orice sens, de unica ei raţiune.

Dar pe fruntea înaltă a acestui credincios ortodox nu trecură nici o umbră de descumpănire, nici fiorul unei ezitări.

– E delimitată social? strigă el. Putem să-i desemnăm net pe cei care comandă şi pe cei care ascultă?

– Cred şi eu! răspunse Sologdin tare. Foma, Anton, Şişkin-Mîşkin comandă, în timp ce noi…

– Dar există frontiere stabile? Moşteniri imobiliare? Totul stă în funcţie! Prinţ azi, pulbere mâine, nu este acesta adevărul?

– E încă şi mai rău! Dacă poate fi înlăturat orice membru, cum o să se poată menţine dacă nu reclamă ordine pe care să le execute mâine. Nobilul putea să sfideze puterea după placul lui, fiindcă naşterea nu e un bun confiscabil!

– Iată că s-au întors scumpii tăi nobili! Un Siromaha, de exemplu!

(Era marele vizir al turnătorilor din *şaraşka.*)

– Sau negustorii? Pe ei piaţa îi făcea să gândească şi să acţioneze rapid! Oamenii voştri nu sunt influenţaţi de nimic! Gândeşte-te puţin ce reprezintă tot neamul acesta rău! Nu tu simţ al onoarei, nu tu educaţie, nu tu instrucţie, nu tu invenţii, urăsc libertatea şi nu pot să-şi păstreze posturile decât prin puterea abjecţiei personale…

– E de ajuns o părticică infimă de inteligenţă ca să vezi că este vorba despre o grupare funcţională, provizorie, şi că odată cu stingerea statului…

– Stin-ge-rea? vociferă Sologdin. Stingerea lor? Nu o să vrea niciodată! De bunăvoie? Nu vor pleca atâta timp cât… Statul vostru nu s-a edificat pe motivul încercuirii pungilor pline! Ci şi-a cimentat monstruozitatea prin intermediul atrocităţilor! Dacă aţi rămâne singuri pe pământ, nu v-aţi termina de consolidat statul!

Sologdin avea în spatele lui, ca o lume ceţoasă, ani de refulări, ani de disimulare. Era uşurat să-şi trântească brutal adevărurile în faţa acestui vecin care era la îndemâna lui, care era de altfel un bolşevic convins şi, prin urmare, răspundea de toate.

De la prima detenţie la serviciul de contraspionaj de pe front, într-un şir îndelungat de celule, Rubin provocase curajos furia tuturor, declarând cu mândrie că era marxist şi că închisoarea nu-l făcea să se lepede. Se obişnuise să fie ca un câine ciobănesc într-o haită de lupi şi să se bată cu patruzeci

sau cincizeci de duşmani. Îşi muşca buzele în conflictele acestea sterile, dar se simţea silit, obligat să le arate acestor orbi orbirea lor, obligat să se bată cu duşmanii din celulă pentru binele lor, fiindcă, în ansamblu, nu erau duşmani, ci sovietici, oameni de pe stradă, victime ale progresului şi piedici ale sistemului penitenciar. Aveau pe suflet o durere personală, dar dacă mâine se pleca la război împotriva Americii şi primeau arme, uitau cu toţii viaţa lor sfărâmată, iertau suferinţele lor, treceau peste durerea familiilor, din care se smulgeau, şi se năpusteau în ajutorul socialismului, ca şi Rubin. Aparent, la ora adevărului, Sologdin ar fi făcut la fel. Şi nu putea fi altfel! Fără asta, oamenii aceştia ar fi fost nişte câini, nişte trădători.

Ricoşând ca o piatră care se loveşte de un perete, conversaţia ajunse la următorul punct:

– Dar unde e diferenţa? Unde? Un fost *zek*, după zece ani de temniţă pe degeaba, pentru un fleac, întoarce armele împotriva foştilor călăi şi îşi trădează patria. Germanul pe care l-ai „încălzit" trimiţându-l de cealaltă parte a frontului, care şi-a trădat patria şi jurământul, e şi el un om al progresului?

– Cum poţi să compari? spuse Rubin, stupefiat. În fine! Obiectiv, germanul meu lucrează pentru socialism şi *zekul* tău împotriva lui! Se poate compara?

Dacă materia din care sunt făcuţi ochii noştri s-ar putea topi sub efectul sentimentului arzător care îi animă, ochii lui Sologdin ar fi ţâşnit ca două jeturi albastre, aşa era de mâniat atacându-l pe Rubin:

– Se poate discuta cu voi? Au trecut treizeci de ani de când nu mai respiraţi, de când nu trăiţi decât prin intermediul acestei devize (Deviză! În mânia sa lăsase să-i scape acest cuvânt importat, dar era un cuvânt drăguţ, un cuvânt cavaleresc!): „Scopul scuză mijloacele". Dacă vi s-ar cere s-o recunoaşteţi pe nepusă masă, sunt sigur că aţi nega. Sigur!

– Ba nu, de ce? răspunse Rubin cu o voce rece, împăciuitoare. Personal, eu nu cred, dar în momentul în care vorbim despre societate? De când e lumea lume, scopul nostru este primul de o asemenea înălţime, aşa că putem spune că scopul justifică mijloacele utilizate pentru a-l atinge.

– Aha, așa! Și Sologdin, văzând un defect în cuirasă, lovi rapid cu rapiera. Să-ți intre bine în cap: cu cât e mai înalt scopul, cu atât trebuie să fie și mijloacele! Mijloacele sperjure ajung să distrugă scopul!

– Ce înțelegi prin sperjure? Cine e sperjur? Vrei poate să contești mijloacele revoluționare?

– De când ați avut voi Revoluție? Nu, e o crimă în stare pură, sânge pe lama toporului! Cine o să numere vreodată masacrele, împușcările? Ar tremura universul de groază!

Fără să se oprească, asemenea unui expres de noapte care trece prin stații, pe lângă semnale, prin stepa inumană sau prin orașele strălucitoare, cuvintele lor săpau în negrul și albul din memoria lor și tot ce ieșea pentru un moment arunca o lumină nesigură sau un bubuit neclar asupra cursei nebune, neîntrerupte, străine de gândurile lor!

– Ca să judeci o țară trebuie să o cunoști puțin! ripostă Rubin furios. Au trecut doisprezece ani de când putrezești în lagăre! Înainte de asta, ce ai văzut? Heleșteul Patriarhiei din Moscova? Sau târgușorul Kolomenskoi, cu ocazia ieșirilor duminicale?

– Țara? Te încumeți să judeci țara? strigă Sologdin gata să se sufoce, ca un om spânzurat. Ce rușine! Ce rușine pentru tine! Câți oameni au defilat pe la Butîrki, adu-ți aminte: un Gromov, un Ivanteiev, un Lașin, un Blohin, care ți-au vorbit fără agitație, care ți-au spus totul despre ei, i-ai ascultat vreodată? Și aici? Vartapetov, apoi celălalt...

– Cine? Și de ce ar fi trebuit să-i ascult? Niște orbi! Care știu numai să mugească, la fel ca niște fiare lovite la labă. Transformă eșecul lor personal în eșecul socialismului. Observatorul lor e hârdăul din celulă, singurul lor aer e cel din cală, nu au nici o vedere de ansamblu, o fărâmă de vedere din colț!

– Dar atunci, pe cine ești în stare să asculți?

– Tineretul! Tineretul e cu noi! Și e viitorul!

– Ti-ne-re-tul? Dar visați! El își bate joc de... țelurile voastre! (altfel spus, idealuri).

– Cum poți să judeci tineretul? Am făcut războiul alături de el, am plecat în misiuni de recunoaștere cu tinerii, și tu știi, de la fricoșii de emigranți întâlniți în tranzit! Cum să nu aibă

tineretul idealuri într-o ţară în care komsomolul regrupează zece milioane de tineri?

– Kom-so-mo-lul? Dar eşti ramolit! Komsomolul vostru înseamnă să lipeşti bucăţele de carton pe formularele de aderare!

– Îţi interzic! Am fost komsomolist pe timpuri! Komsomolul e stindardul nostru! Conştiinţa noastră! Floarea noastră albastră, altruismul nostru – ăsta e Komsomolul!

– Oho, oho, ia te uită, te duce vântul!

– În fine, nu visez? Nu cumva ai fost şi tu în komsomol, tot în anii aceştia?

– Şi am plătit destul de scump! Sunt pedepsit pentru asta! După principiul lui Mefistofel! Oricine se atinge... Margareta! Pierderea onoarei! Moartea unui frate! Moartea unui copil! nebunia! Condamnarea!

– Ei hai, nu chiar aşa! Las-o pe Margareta! Nu se poate ca anii de komsomol să nu fi lăsat nici o urmă în sufletul tău!

– Visez sau vorbiţi despre suflet? Ce mult s-a schimbat limbajul vostru în douăzeci de ani! Acum aveţi o „conştiinţă", un „suflet", „sanctuare profane"... Aveai tupeul să pronunţi cuvintele acestea la komsomolul tău din '27? Ei?... Aţi pervertit toată generaţia tânără a Rusiei!

– Cine te ascultă te crede!

– ...apoi aţi trecut la germani, la polonezi...

Şi o luară de la capăt, pierzând din vedere ordinea argumentării, legătura între gândurile anterioare şi cele următoare, fără să mai vadă, nici să perceapă culoarul în care rămăseseră singuri, în afară de doi jucători pierduţi în faţa tablei de şah şi un fierar bătrân, fumător înrăit cufundat în tuse, şi în care se vedeau de minune gesturile lor, feţele înflăcărate, cele două bărbi care formau un unghi, una neagră şi dezlânată, alta blondă şi îngrijită.

– Gleb!...

– Gleb!... strigară ei în cor văzându-i pe Spiridon şi Nerjin, care urcau din cabinetul de sub scară.

Îl strigau pe Gleb, sperând fiecare că îşi va dubla numărul efectivelor. Aşa că se îndreptă spre ei, alarmat de exclamaţiile şi gesturile lor. Chiar fără să auzi nici un cuvânt, chiar dacă ai fi fost imbecil, ai fi ghicit că dezbăteau subiecte de politică înaltă.

Nerjin se apropie cu paşi mari şi, înainte ca vreunul dintre ei să apuce să-i pună două întrebări cu sens contrar, le dădu câte un ghiont în coaste:

– Ai dreptate! Ai dreptate!

Toţi trei conveniseră ca, dacă unul dintre ei îi vede pe ceilalţi înflăcărându-se într-o discuţie, să le amintească de ameninţarea spionilor şi să-i aducă la tăcere, iar ei să-l asculte.

– Sunteţi nebuni? V-aţi oferit deja ca ţinte! Nu vă e de ajuns? Dimitri! Gândeşte-te la familia ta!

Nu era posibil să-i separi amiabil, nici alarma unui incendiu n-ar fi reuşit să-i despartă.

– Ascultă! spunea Sologdin, scuturându-i umărul. Nu ţine cont de suferinţele noastre, spune că sunt toate îndreptăţite! Singurele pe care le recunoaşte sunt cele ale negrilor de pe plantaţii!

– Vorbind despre asta, i-am amintit deja lui Liovka istoria măicuţei Fedosevna, atât de milostivă faţă de toată lumea, dar care îşi lăsa familia să crape de foame...

– Ce îngustime de spirit! Nu eşti un internaţionalist! exclamă Rubin şi îl privi pe Nerjin ca un hoţ prins cu mâna în sac. Ar fi trebuit să auzi ce mi-a zis! Că regimul imperial a fost o adevărată binecuvântare pentru Rusia! Toate cuceririle, toate măgăriile, şi Districtele, şi Polonia, şi Asia Centrală...

– Părerea mea, decretă viguros Nerjin, e că, pentru a salva Rusia, e timpul să scăpăm de toate coloniile! Şi să concentrăm toate forţele vii ale poporului nostru pentru dezvoltarea interioară!

– Farsorule! strigă înveninat Sologdin. Dacă v-ar lăsa, aţi arunca în toate părţile pământul părinţilor voştri... Spune-i mai degrabă cât face romantismul lui mizerabil de komsomolist! Modul acesta de a-i învăţa pe micii ţărani cum să-şi spioneze părinţii! Şi de a-i împiedica pe cei care treieră grâul să pună o coajă de pâine în gură! Şi mai îndrăzneşte să bolborosească discursuri moralizatoare!

– Aha, uite nobilul! Te crezi creştin! Eşti orice, numai creştin nu!

– Fără sacrilegii! Nu atinge ce te depăşeşte!

– Crezi că, pentru a fi creştin, e de ajuns să nu fii hoţ sau turnător? Şi dragostea faţă de semeni? Au dreptate să vă spună că mâna cu care faceţi cruce vă slujeşte şi la ascuţirea cuţitelor.

Nu e întâmplător că îi admiri atât pe banditii din Evul Mediu. Ai toate caracteristicile unui conchistador.

– Mă flatezi, spuse Sologdin, cambrându-se avantajos.

– Te flatez? Ce oroare! Rubin își înfipse toate degetele în părul cam rărit. Îl auzi, Gleb? Dar spune-i să nu se mai obosească pozând! Ne-am săturat de *pozele* lui! Întotdeauna face pe Alexandr Nevski!

– Uite, asta nu e ceva de laudă!

– Cum așa?

– În ochii mei, Alexandr Nevski nu e un erou. Și nici un sfânt! Nu văd deci nimic elogios.

Rubin, înseninat, schimbă o privire perplexă cu Nerjin, care întrebă:

– Ce te supără atâta la Alexandr Nevski?

– A oprit intrarea cavalerilor în Asia și nu a lăsat catolicismul să ajungă în Rusia! Și era împotriva Europei! spuse Sologdin, care gâfâia încă.

– Iată ceva nou! Ah, iată ceva nou! și Rubin se grăbi să lovească cu eficacitate.

– Ce folos putea să tragă Rusia din catolicism? se întrebă Nerjin, cu o mină de judecător.

– Ce folos? E simplu! spuse Sologdin, cu o strălucire în privire. Toate popoarele care au avut ghinionul de a rămâne ortodoxe au plătit cu mai multe secole de sclavie! Fiindcă Biserica Ortodoxă nu a fost în stare să reziste statului! Poporul, lipsit de Dumnezeu, a fost lipsit și de apărare. Rezultatul, o țară cu burtă și rahitică. O țară de sclavi!

Nerjin făcu ochii mari:

– Nu înțeleg chiar nimic. Nu mi-ai reproșat tu că sunt un patriot prost? Și că vreau să scot la mezat țara strămoșilor noștri?

Dar Rubin întrevăzuse un defect în cuirasă:

– Și atunci? Sfânta Rusie? Și lupta împotriva limbajului păsăresc?

– Da, ce folos are țara aceasta strâmbă din Limbajul tău clar?

Sologdin strălucea. Făcu un gest scurt cu mâinile întinse.

– Un joc, domnilor! Un joc! Un exercițiu cu viziera trasă! Trebuie să te antrenezi! Trebuie să triumfăm constant asupra rezistenței. Trăim într-o recluziune perpetuă și trebuie să ne

arătăm cât se poate de diferiţi de ceea ce gândim în realitate. O sferă sub altele zece, ţi-am spus deja.

– Un bulgăre...

– Nu, o sferă!

– Şi în asta jucai comedie! spuse Rubin, cuprins de un nou elan. Ah! Ţara acesta nu vă place? Dar nu e a voastră, petrecăreţilor şi pelerinilor, care aţi dus-o la Hodînka, la Ţuşima, în pădurile Augustowo?[1]

Sologdin strigă:

– Ah, iată-vă partizani ai Rusiei, asasinilor! Nu voi aţi sugrumat-o?

– Atenţie! Atenţie! spuse Gleb ghiontindu-i cu pumnii în coaste.

Cei doi adversari, în loc să tacă, nu-l mai văzură deloc pe Nerjin, orbiţi de o ceaţă roşie.

– Crezi că o să fiţi iertaţi vreodată pentru colectivizare?

– Aminteşte-ţi de ce mi-ai povestit la Butîrki! Viaţa ta supusă unicului scop de a câştiga un milion! De ce un milion, în perspectiva Împărăţiei lui Dumnezeu?

Se cunoşteau de doi ani. Tot ce aflaseră în timpul acestor confidenţe cu inima deschisă era acum folosit în modul cel mai jignitor, mai umilitor. Scoteau tot, îşi aruncau totul în faţă ca pe nişte acuzaţii.

– Bun, dacă nu mai înţelegeţi sensul cuvintelor, n-aveţi decât să primiţi suplimente! le spuse Nerjin, într-un strigăt înăbuşit.

Făcu un gest obosit şi se îndepărtă. Se linişti spunând că nu era nimeni pe hol şi că cei din camere dormeau.

– Ce ruşine! Ai pervertit suflete! Elevii tăi sunt în fruntea Germaniei de Est!

– Ambiţios mărunt! Cum poţi să te mândreşti cu mizerabilul tău sânge albastru?

– Dacă Şişkin-Mîşkin ai tăi fac opere pioase, de ce nu le vii în ajutor spionând puţin, ia spune-mi?... Şikin al tău ţi-ar semna o frumoasă atestare politică! Şi ţi-ar revizui procesul...

[1] Trei catastrofe au marcat domnia lui Nicolae al II-lea: prăbuşirea tribunelor de la Hodînka în ziua încoronării, în mai 1895, soldată cu o mie de victime; nimicirea flotei ruse de către flota japoneză în mai 1905; dezastrul din pădurile din Augustowo, din februarie 1915, care a pus capăt ofensivei ruse în Prusia Orientală.

– Vrei să-ţi dau una peste bot?

– Nu, nu, dar să recunoaştem! Fiecare am venit în închisoare pentru o cauză, în afară de tine, deci călăii au dreptul să... Cel puţin, aşa se vede!

Schimbau injurii fără nici o continuitate logică, fără să se audă aproape, căutând fiecare locul cel mai sensibil în care să lovească.

– Trebuie să vezi minciunile în care te scalzi! La tine, totul se bazează pe minciună! Şi mai perorezi! De parcă ai fi avut întotdeauna crucea în mână!

– Nu ai vrut să vorbeşti despre rolul orgoliului în viaţa omului, ţi-ar face bine să iei o mică doză. De două ori pe an, le trimiţi un recurs...

– Minţi, nu e vorba despre milă, ci despre revizuire!

– Te refuză şi tu scâncești întruna... Eşti ca un câine în lanţ, ca să te manevreze trebuie numai să prindă de capătul lanţului...

– De ce nu faci la fel? Pentru că nu ai nici o şansă să scapi. Altfel, te-ai târî pe burtă!

– Niciodată! spuse Sologdin, tremurând din tot corpul.

– Eu ţi-am spus! Nu eşti destul de talentat ca să te distingi!

Se torturaseră unul pe altul până la epuizare. Inokenti Volodin nu şi-ar fi putut imagina niciodată că destinul lui depindea de o ceartă nocturnă atât de epuizantă şi plictisitoare, între doi prizonieri, într-o clădire solitară şi închisă dintr-un cartier moscovit.

Amândoi ar fi vrut să se comporte ca nişte călăi, dar nu erau decât victime în dezbaterea aceasta în care, sincer, nu mai erau persoanele lor cele care discutau, fiindcă pierduseră din vedere orice fir conductor – nu mai erau, faţă în faţă, decât două potenţialităţi distrugătoare sub două nume diferite.

Net, infailibil, fiecare vedea în celălalt această potenţialitate, îl simţea în faţa lui pe învingătorul de ieri sau de mâine, orbit, surd, riguros impermeabil la argumentele raţiunii, ca şi pereţii acestei închisori.

– Ia spune-mi, dacă ai gândit întotdeauna aşa, cum ai putut să intri în komsomol? întrebă Rubin, aproape smulgându-şi părul.

Pentru a doua oară într-o jumătate de oră, Sologdin, exasperat, îşi descoperi bateriile fără să fie nevoie:

– Cum aş fi putut să *nu* intru? Mi-aţi oferit posibilitatea? Dacă n-aş fi intrat, n-aş fi văzut niciodată culoarea unei şcoli superioare, dar niciodată! Săpător pe viaţă!

– Aşadar, ai jucat comedie? Farsor nemernic!

– Nu! Mă pregăteam să vă bat, cu viziera trasă!

– Deci, dacă e război – Rubin, descurajat de ultima ipoteză, simţea o greutate în piept – şi dacă poţi pune mâna pe o armă...

Sologdin, îndreptându-se, încrucişă braţele şi se depărtă ca de un lepros:

– Crezi că aş putea să mă bat pentru *voi*?

– Nu-i a bună! spuse Rubin, strângându-şi pumnii păroşi.

Să continui cearta luându-ţi adversarul de gât sau să-i dai câţiva pumni ar fi fost prea puţin. După cuvintele schimbate nu puteai decât să iei un pistol-mitralieră şi să tragi, era singurul limbaj accesibil celuilalt.

Nu aveau pistoale-mitralieră.

Se despărţiră gâfâind, Rubin cu capul plecat, Sologdin cu fruntea sus.

Dacă, în urmă cu puţin timp, Sologdin mai ezita, acum era pentru el o bucurie să lovească în gunoaiele acestea: putea să mai aştepte cifratorul lor! Nu trebuia să împingă o roată a acestui car blestemat! Cum să pui în evidenţă mediocritatea şi nulitatea lor! Ca să auzi strigătele lor, sirenele, soneriile: „Toate acestea sunt istoric necesare şi nu poate fi altfel". Fiindcă ei scriau istoria, nu erau nebuni! Şi modificau totul din nou!

Rubin se refugie într-un colţ şi îşi prinse în mâini capul chinuit de o migrenă atroce. Vedea îndepărtându-se lovitura mortală, unică, pe care avea să i-o dea lui Sologdin şi tuturor acestor canalii. Nu exista altă armă împotriva acestor căpăţâni de fier! Altfel, nici un argument scos din realitate, nici o justificare istorică nu te albeau niciodată în ochii lor! Bomba atomică! Singurul lucru pe care îl pot înţelege. Să treacă peste indispoziţia, peste slăbiciunea, peste lipsa lui de chef şi, de mâine dimineaţă, să îngenuncheze deasupra urmelor şi să-l adulmece pe ticălosul acela anonim şi să păstreze bomba atomică pentru Revoluţie!

Petrov! Siagovitî! Volodin! Şcevronok! Zavarzin!

CAPITOLUL LXX

Trecuse de miezul nopții când Inokenti și Dotnara luară un taxi ca să se întoarcă acasă.

Zăpada cădea groasă pe străzile din ce în ce mai puțin animate și albea orizontul în mișcare al caselor. Cobora, cu pace și uitare.

De la serata procurorului, imprevizibila supunere a Dotnarei aprinsese între ei o tandrețe călduroasă, reciprocă, ce nu dispăruse după plecarea martorilor. Dotti pălăvrăgea fără grijă, spunându-și opinia despre cutare sau cutare conviv, despre speranțele și problemele ridicate de căsătoria Clarei și Inokenti o asculta cu simpatie.

Era obosit. Ușurat de tensiunea inacceptabilă din ultimele douăzeci și patru de ore și, ciudat, nu ar fi putut dori o tovărășie mai odihnitoare decât cea a femeii acesteia, odinioară iubită, agasantă, blestemată, părăsită, infidelă și totuși inalterabil integrată ființei sale, tovarășa lui, oricum ar fi fost.

O prinse de după umeri cu un gest negândit.

Merseră așa.

Contactul acestei femei, pe care o respinsese odinioară, începea să trezească în el o nostalgie amorțită.

O privi dintr-o parte. Îi privi buzele. Buze unice, pe care le puteai săruta la nesfârșit, la nesfârșit, la nesfârșit, fără să te saturi vreodată. Inokenti avusese ocazia de a-și da seama că era un lucru rar, aproape imposibil. Și că o femeie rareori reunește tot ce aștepți de la ea. Buze, păr, umeri, piele, atâtea lucruri trebuie să iei de la una și de la alta ca să compui femeia unică, pe care natura nu vrea s-o producă. Trebuie să aduni și mișcările sufletului, umorul, inteligența, comportamentul.

Puteai s-o ierți pe Dotti că nu avea toate darurile. Nimeni nu are totul. Și ea nu era prea defavorizată.

O idee neașteptată îl pătrunse: dacă femeia aceasta nu ar fi fost niciodată soția sau amanta sa, dacă ar fi aparținut altuia,

dar ar fi fost acolo, în brațele lui, în aceeași mașină, ca să se ducă acasă cu el, supusă? Ce ar fi simțit față de ea?

De ce, în cazul acesta, nu i-ar fi reproșat că mai cunoscuse atâtea și atâtea brațe? Faptul că era soția lui era de ajuns ca să-i trezească gândul acesta degradant?

Dar avea sentimentul ciudat, demn de dispreț, că era încă și mai periculoasă și atrăgătoare așa cum era, mânjită. Tocmai își dăduse seama.

Își retrase brațul.

Bineînțeles, era mai bine decât să se simtă prins într-o capcană pentru oameni. Să se gândească la casa lui ca la o ambuscadă. Pe casa scării. Sau chiar în apartament. Lor nu le era greu să deschidă, să intre oriunde.

Își imagina totul clar, cu un fel de siguranță: totul se va petrece așa! Erau deja în apartamentul lui și îl așteptau. Cum va deschide, vor ieși pe hol și îi vor pune cătușele.

Poate că ultimele minute de libertate se vor limita la timpul acesta senin în care, pe scaunul din spate al unei mașini, o luase în brațe pe Dotti, care nu bănuia nimic.

Poate că venise momentul să-i spună?

O privi cu compasiune, cu tandrețe chiar, și Dotti se grăbi să soarbă această privire, și buza ei inferioară începu să tremure cu freamătul acela drăguț de căprioară...

Dar ce să-i spui, chiar și după concedierea șoferului? Că e criminal să dai o armă atât de supraomenească în mâinile unui regim politic dezaxat? Că nu ai dreptate confundând patria cu guvernul? Că țara noastră nu are nici o nevoie de puterea militară? Fără puterea aceasta, numai fără ea, puteau începe să trăiască!

Aproape nimeni nu înțelegea asta printre servitorii statului! Nici academicienii! Mai ales cei care migălesc bombița! Și ce putea înțelege o soție de diplomat, împodobită pentru sărbătoare, avidă de lucruri, ca ea?

Își aminti de felul ei neplăcut de a strica o discuție cu inima deschisă printr-o remarcă deplasată, vulgară și sunând fals. Îi lipsea, întotdeauna îi lipsise finețea – cum să cunoști ceea ce n-ai avut niciodată?...

În ascensor n-o privi în faţă. Nu-i spuse nimic pe palier. Întoarse o cheie, împinse alta într-o broască, se depărtă natural ca s-o lase să treacă – ca să-i deschidă capcana! Poate ar fi fost mai bine să intre ea prima? Nu pierdea nimic, el avea timp să vadă şi... nu, nu va fugi, dar ar avea măcar cinci secunde ca să reflecteze!

Dotti intră, aprinse lumina.

Nimeni nu sări. Nici un palton necunoscut în cuier. Nici urme de paşi pe duşumea.

Oh, asta nu dovedea nimic încă. Trebuia să examineze toate celelalte camere.

Dar în inima lui credea deja că nu era nimeni! Haide! O încuietoare! Alta! Şi să nu deschidă cu nici un preţ – dormim, am ieşit...

Simţi cum înflorea în el o siguranţă reconfortantă.

Dotti avea partea ei în siguranţa şi bucuria aceasta.

O ajută să se dezbrace de palton, cu recunoştinţă.

Ea îşi plecă capul în faţa lui şi el îi văzu ceafa, dispunerea particulară a părului, iar ea îi spuse cu o voce netă şi pocăită:

– Dă-i. Ca un mujic care îşi bate femeia... O bătaie bună.

Şi îl privi cu ochii mari. Nu glumea deloc. Era în ea o umbră de lacrimi, lacrimile ei: spre deosebire de toate celelalte femei, nu plângea liber, ochii i se umezeau puţin, apoi se uscau, se întunecau şi se goleau.

Dar Inokenti nu era un mujic. Nimic nu îl pregătise ca să-şi bată soţia. Nici nu credea măcar că ar fi fost posibil.

Puse mâinile pe umerii lui Dotti:

– De ce eşti atât de vulgară?

– Sunt vulgară când mi-e rău. Atunci fac rău altora şi mă ascund după asta. Loveşte.

Rămaseră aşa, descumpăniţi. Inokenti se plânse:

– Ieri toată ziua şi astăzi m-am simţit atât de rău, atât de rău...

– Ştiu, murmură cu buzele atât de savuroase, prea savuroase, Dotti, care adăuga căinţa asigurării prerogativelor. O să-ţi redau pacea...

– Mă îndoiesc, spuse el cu un zâmbet demn de milă. Nu e în puterea ta.

– Totul e în puterea mea, îi sugeră ea cu o voce profund timbrată şi Inokenti o crezu. La ce ar sluji dragostea mea dacă nu ţi-aş putea reda pacea?

Inokenti se pierdu din nou în buzele acestea, revenind la dragostea lui veche.

Strângerea constantă a angoasei se relaxă în sufletul lui ca să facă loc unei alte strângeri, suave.

Traversară apartamentul fără să se separe, fără să se gândească la nici o ambuscadă.

Unit cu căldura unui univers matemal, Inokenti nu mai simţi frigul.

Dotti îl înconjura.

CAPITOLUL LXXI

Şaraşka dormea în sfârşit.

Sub veioze dormeau două sute optzeci de *zeki*, cu faţa în pernă sau în sus, respirând silenţios sau cu sforăieli repugnante, cu mici strigăte nearticulate, ghemuiţi ca să se încălzească sau întinşi în aerul prea greu. Dormeau în cele două etaje ale clădirii, culcaţi pe paturile cu două rânduri, şi visau: bătrânii pe cei apropiaţi, tinerii soţiile, unii obiecte dispărute, alţii trenuri, biserici, judecători. Vise diferite, dar toţi adormiţii îşi aminteau că erau prizonieri, că dacă li se întâmpla să hoinărească prin iarbă sau într-un oraş era din cauză că evadaseră, că scăpaseră de supraveghere sau în urma unei neînţelegeri, dar că erau pe urmele lor. Uitarea deplină şi fericită a lanţurilor, imaginată de Longfellow în *Visul unui prizonier*, nu le era acordată. Zguduirea unei arestări nemotivate, a unei condamnări de zece sau douăzeci şi cinci de ani, lătrăturile câinilor de pază, loviturile de ciocan ale escortei, clopotul dureros al apelului matinal din lagăr le ajunseseră până în măduva oaselor, traversând toate straturile existenţei, orice instinct secundar sau primar – prizonierul adormit îşi aminteşte mai întâi că e în închisoare şi numai după aceea simte arsura, fumul şi aleargă să stingă focul.

Dormea, de asemenea, în celula lui solitară, Mamurin dizgraţiatul. Dormeau şi supraveghetorii din garda de jos. Şi cei din garda de sus. Infirmiera principală de gardă, după ce îi ţinuse piept o seară întreagă locotenentului cu mustăţi pătrate, îi cedase în cele din urmă şi acum dormeau amândoi pe un pătuţ strâmt din infirmerie. Micul supraveghetor de sub felinar, de gardă pe casa scărilor, în faţa uşii de fier prin care se intra, văzând că nu venea nimeni să-i controleze postul, emise câteva hârâieli fără răspuns în telefonul de campanie şi, în loc să-şi lipească ochiul din când în când de fereastra ghişeului care dădea spre culoarul Închisorii speciale, cum ar fi trebuit să facă, adormi la rândul lui, cu capul pe măsuţă.

Pânditor secret al acestei ore avansate din noapte, în care disciplina penitenciară nu mai acționa, prizonierul cu numărul 281 părăsi tăcut semiluna, clipi din ochi sub lumina izbitoare de pe hol, călcând cu cizmele pe un strat gros de chiștoace stinse. Se încălțase cum putuse, fără să-și înfășoare obielele, și luase peste lenjeria de corp un palton ros de veteran de război. Barba lui întunecată și neagră era hirsută, părul rărit deja era zburlit în toate părțile, fața reflecta suferința.

Încercase zadarnic să adoarmă! Se sculase să se plimbe pe hol. Folosise de mai multe ori metoda aceasta: enervarea i se risipea, simțea cum se liniștesc durerea arzătoare din ceafă și cea iradiantă din partea dreaptă, aproape de ficat.

Deși hotărât să se plimbe, luase, ca un cititor inveterat, două sau trei cărți din cameră, iar una avea ca semn ciorna manuscrisului său *Proiectul Templelor Civile*, și un creion prost ascuțit. Așezând totul, împreună cu o cutie de tutun blond și o pipă, pe o masă murdară, începu să se plimbe de la un capăt la celălalt al holului, ținându-și paltonul cu amândouă mâinile.

Știa că toți prizonierii meritau compătimiți, că fuseseră închiși pe nedrept sau, chiar dacă erau dușmani ai poporului, fuseseră trimiși acolo de dușmanii lor. Dar situația lui în *șarașka* (la fel ca și cea a lui Abramson) i se părea tragică în sensul aristotelic al cuvântului. Fusese lovit de mâinile la care ținea cel mai mult. Arestat de indiferenți, de roboți, fiindcă iubise cauza comună cu o profunzime aproape indecentă. O contradicție tainică îl împingea să reziste zilnic ofițerilor, supraveghetorilor din închisoare, ale căror fapte și gesturi erau expresia unei legi drepte și progresiste. Tovarășii lui de închisoare, din contră, nu erau niște adevărați tovarăși și, din temniță în temniță, îl copleșeau cu reproșuri, cu injurii, cu mușcături aproape, fiindcă nu voiau să vadă decât nenorocirea lor, disprețuind marea nevoie. Dacă îl înțepau, nu o făceau de dragul adevărului, ci ca să plătească prin el ceea ce nu puteau plăti călăilor. Îl urmăreau fără să-și dea seama că fiecare lovitură îi chinuia măruntaiele. În fiecare cameră, la fiecare întâlnire, cu fiecare nouă ceartă, făcea față injuriilor lor cu o vigoare neclintită și trebuia să repete mereu această demonstrație: pentru cei mulți, pentru curentul dominant, totul merge spre mai bine, industria e înfloritoare,

agricultura, prosperă, știința e efervescentă, cultura, irizată de o sută de lumini. Fiecare cameră, fiecare ceartă erau pentru Rubin un nou sector de front, unde numai el putea apăra socialismul.

Adversarii îl copleșeau adesea prin numărul lor în celulele în care reprezentau poporul, în timp ce deținuții ca Rubin erau simple unități. Or, toată ființa lui știa că era o minciună! Poporul nu era în închisoare, ci dincolo de sârma ghimpată. Poporul luase Berlinul, se întâlnise cu americanii pe Elba, umpluse trenurile care se îndreptau spre est, se dusese să restaureze centrala de la Dnieproghes, să învie Donbasul, să reconstruiască Stalingradul. Sentimentul că era unit cu mii de compatrioți îl întărea pe Rubin în lupta lui solitară împotriva câtorva zeci de oameni, cu ușile închise, într-un aer viciat.

Rubin bătu în ferestruica ușii de fier – o dată, de două ori, mai tare a treia oară. Fața adormită a paznicului se ridică spre vizorul cu sticlă.

– Mă simt rău, spuse Rubin. Am nevoie de un medicament. Condu-mă la infirmiera-șefă.

Supraveghetorul reflectă.

– De acord, o să sun.

Rubin își reluă plimbarea.

Totul era tragic în el.

Dintre toți prizonierii închiși aici, el era primul care pășise pe pragul unei închisori.

Un văr mai vârstnic decât el, bărbat tânăr în fața căruia micul Liovka se pierdea de admirație, îl rugase să-i ascundă matrițele de tipar. Liovka, entuziast, acceptase. Nu se feri destul de un copil din vecini, care îl surprinse și îl „turnă". Liovka nu-și denunță vărul și inventă o poveste cu matrițele abandonate sub scara lui.

Celula pe care o ocupase cu douăzeci de ani în urmă în *Vnutrianka*, închisoarea centrală din Harkov, îi apăru în fața ochilor în timp ce străbătea holul cu pași regulați și măsurați.

Această *Vnutrianka* fusese trasată după modelul american: o curte acoperită, mai multe etaje, pasarele, scări: în fundul puțului, un acar înzestrat cu fanioane. Cel mai mic sunet răsuna în toată închisoarea, cu un ecou cavernos. Liovka auzi un corp târât pe scări și, dintr-odată, un strigăt sfâșietor zgudui închisoarea:

– Tovarăşi, vă salut pe toţi în numele camerei îngheţate! Jos călăii stalinişti!

Îl bătură (zgomotul loviturilor în carnea moale), îi închiseră gura, urletul deveni sacadat, se stinse, dar trei sute de prizonieri, în trei sute de celule, se năpustiră spre uşi, bătură cu pumnii şi strigară:

– Jos câinii sângeroşi!

– Vor să bea sângele muncitorilor?

– Un nou ţar pe arenă?

– Trăiască leninismul!

Dintr-odată, în câteva celule, voci frenetice:

„Sculaţi, voi oropsiţi ai vieţii!"

Şi toată mulţimea invizibilă începu să cânte tare, până la nebunie:

„Hai la lupta cea mare!

Rob cu rob să ne unim..."

Nimeni nu vedea că oamenii care cântă au lacrimi de entuziasm în ochi, ca şi Liovka...

Închisoarea bâzâia ca un stup înnebunit. Cei câţiva călăi, înarmaţi cu chei, se pitiseră pe scară, speriaţi de imnul nemuritor al proletariatului...

Ah, valurile acestea de suferinţă din ceafă! Şi săgeţile din dreapta, sub diafragmă!

Rubin bătu din nou în ferestruică. La a doua bătaie ieşi faţa somnoroasă a aceluiaşi supraveghetor. Deschizând vizorul, mormăi:

– Am sunat, telefonul nu răspunde.

Voia să închidă vizorul, dar Rubin îl împiedică, agăţându-se de mâna somnorosului.

– Duceţi-vă în persoană! strigă el, aproape ameninţând, cu o iritare care-i făcea rău. Sunt *bolnav*, înţelegeţi? Nu pot dormi! Chemaţi infirmiera!

– Bine, consimţi paznicul.

Şi închise vizorul.

Rubin îşi reîncepu plimbarea, străbătând cu aceeaşi istovire un spaţiu presărat cu scuipaţi şi cu resturi, călcând mereu acelaşi spaţiu nocturn.

După imaginea închisorii din Harkov – pe care şi-o amintea întotdeauna cu mândrie, deşi recluziunea aceasta solitară de două săptămâni apăsase după aceea toate „chestionarele confidenţiale", întreaga lui existenţă şi agravase ultimul verdict –, memoria lui primi alte amintiri pe care le ascundea, care îl ardeau.

...Îl convocaseră într-o zi la biroul Partidului, în uzina de tractoare. Se considera un fondator al acestei uzine: lucra în redacţia ziarului său. Străbătea atelierele, îi încuraja pe tineri, reînvia elanul celor vârstnici, agăţa ghirlande cu „depeşe" despre succesul brigăzilor de şoc, despre lacunele producţiei, despre indiferenţă şi nepăsare.

Pe când avea douăzeci de ani, cu o cămaşă rusească încheiată într-o parte, intrase în biroul acesta, cu aceeaşi curăţenie sufletească cu care îl întâmpinase înainte pe secretarul Comitetului Central din Ucraina. Ca şi în această ultimă ocazie, în care spusese „Bună ziua, tovarăşe Postîşev!" şi întinsese primul mâna, îi întinse mâna unei femei de patruzeci de ani, cu părul tuns scurt şi acoperit cu un batic roşu.

– Bună ziua, tovarăşă Pahtina! Vrei să-mi vorbeşti?

– Bună ziua, tovarăşe Rubin, spusese ea, strângându-i mâna. Ia loc.

El se aşeză.

Mai era acolo şi un al treilea personaj, cu înfăţişarea prea puţin muncitorească, cu cravată, costum, pantofi joşi din piele galbenă. Stătea deoparte, examinând nişte hârtii, şi nu dădu nici o atenţie vizitatorului.

Biroul Comitetului de Partid era auster ca un confesional, în roşu strălucitor şi negru strict.

Femeia, cu o voce jenată şi parcă înăbuşită, îi vorbi lui Liova despre viaţa uzinei despre care discutaseră adesea cu fervoare şi, dintr-odată, răsfoindu-i dosarul, declară cu o voce hotărâtă:

– Tovarăşe Rubin! Trebuie să arunci armele în faţa partidului!

Liova fu buimăcit. Cum? Nu consacra el toate forţele Partidului, toată sănătatea, fără să facă deosebire între zi şi noapte?

Nu! Nu era de ajuns.

Atunci, ce mai trebuia?

Tipul necunoscut se amestecă în discuţie. Îi spunea „dumneavoastră" şi asta era ceva şocant pentru o ureche proletară. Declară că Rubin trebuia să spună tot ce ştia şi să nu ascundă nimic despre vărul lui, actual căsătorit: era adevărat că participase activ într-o organizaţie troţkistă clandestină şi acum nu mărturisea Partidului?...

Trebuia să răspundă imediat şi amândoi îl mâncau din ochi...

Liova învăţase să vadă Revoluţia prin ochii vărului său. De la el aflase că lucrurile nu aveau înfăţişarea spilcuită şi nepăsătoare a manifestaţiilor de la 1 Mai. Da, Revoluţia era o primăvară – de acolo venea tot noroiul în care se bălăcea Partidul, în aşteptarea unei piste ferme, invizibilă încă.

Dar în fine, trecuseră patru ani. Controversele din interiorul Partidului se stinseseră. Fără să mai vorbim de troţkişti, acum începeau să fie uitaţi chiar şi partizanii lui Buharin. Stalin, puţin inventiv, repeta servil tot ce sugerase şeful Secţiei eretice, în numele căruia fusese izgonit din Uniune. Miile de „luntri" fragile ale proprietăţilor ţărăneşti se grupaseră, la mai bine sau la mai rău, în „transatlanticul" colectivizării. Furnalele înalte fumegau acum deasupra Magnitogorskului şi tractoarele primelor patru uzine din era nouă răsturnau brazdele colhozurilor. Cele 518 şi 1 040[1] erau aproape nişte amintiri. Obiectiv, totul se realiza în numele Revoluţiei Mondiale. Trebuiau să se mai bată încă pentru a afla cu ce nume aveau să se boteze toate realizările acestea? (Liovka se străduia să iubească ultimul din aceste nume. Da, Îl iubea deja!) La ce bun să arestezi vechii opozanţi, să te răzbuni pe ei?

– Nu ştiu. Nu a fost niciodată troţkist, răspunseseră buzele lui Liovka, dar raţiunea sa simţea deja că un adult, coborât din mansarda visătoare a romantismului adolescent, nu avea motive să înşele.

Gesturile scurte, hotărâte, ale secretarului Comitetului de Partid. Partidul! Nu este oare cea mai înaltă noţiune?... Cum

[1] Este vorba despre cele 518 uzine şi cele 1 040 de staţii de tractoare şi motoare mecanizate, care trebuiau instalate în timpul primului cincinal.

să înşeli chiar... chiar Partidul?! Cum să nu te deschizi Partidului?! Partidul nu pedepseşte, el este conştiinţa noastră. Aminteşte-ţi de ceea ce a spus Lenin...

O duzină de pistoale îndreptate spre capul lui nu l-ar fi înspăimântat pe Rubin, iar o celulă îngheţată sau un exil la Solovki nu i-ar fi smuls adevărul. Dar Partidul?!! Nu putea să se ascundă într-o gaură, nici să mintă în confesionalul acesta roşu şi negru.

Rubin descoperi organizaţia, rolul vărului său, datele.

Doamna predicatoare tăcu.

Necunoscutul politicos cu pantofi galbeni îi spuse:

– Deci, dacă v-am înţeles bine...

Şi citi ceea ce notase pe foaia lui.

– Semnaţi aici.

Liovka tresări:

– Cine sunteţi dumneavoastră! Nu sunteţi Partidul!

– De ce nu? spuse necunoscutul, vexat. Şi eu sunt membru de Partid. Sunt însărcinat să anchetez pentru GP.

Rubin bătu din nou în vizor. Supraveghetorul, vizibil trezit din somn, spuse pe nas:

– Ce te-a apucat? Am telefonat de nu ştiu câte ori, dar nu răspund.

Rubin simţi cum îi ardeau ochii de indignare:

– V-am cerut să *mergeţi* acolo, nu să sunaţi! Sunt bolnav de inimă! Aş putea muri!

– Hai că nu mori, spuse paznicul împăciuitor, aproape înduioşat. Te faci bine până dimineaţă. Gândeşte-te: cum vrei să plec şi să-mi abandonez postul?

– Spune-mi şi mie, ce abrutizat ar putea să vină şi să-ţi ia postul? strigă Rubin.

– Nu este vorba de luat sau de lăsat, e regulamentul. Ai fost în armată?

Rubin simţea nişte săgeţi atât de grozave în cap, încât era ispitit să creadă sincer că avea să moară. În faţa acestei feţe desfigurate, supraveghetorul se hotărî:

– Bun, du-te de la vizor şi nu mai bate. Mă duc.

După cât se părea, se dusese şi Rubin avu impresia că i se mai potolise puţin durerea.

Începu să se plimbe din nou pe hol cu paşi măsuraţi.

...Memoria lui era brăzdată de amintiri pe care ar fi preferat să nu le trezească. Uitarea l-ar fi vindecat.

Puţin după închisoare, ca să-şi răscumpere purtarea în faţa komsomolului şi să-şi arate utilitatea înaintea unei clase revoluţionare prin excelenţă, Rubin se duse să ajute la colectivizarea unui sat, cu un Mauser pe şold.

După o escapadă de trei kilometri, în care trebuise să tragă asupra mujicilor înfuriaţi care fugeau după el, ce văzuse de fapt? „Am gustat şi eu din Războiul Civil!" Un punct e totul.

Totul mergea de la sine! Să jefuiască ascunzătorile pline de grâu, să le interzică ţăranilor să-l macine, să coacă pâine, să scoată apa din puţuri. Dacă murea un copil de ţăran: „Puteţi să crăpaţi, viermilor, cu tot cu plozii voştri, dar nu aveţi voie să coaceţi pâine!" Nu mai simţea nici o milă – un simplu obicei, ca în faţa unui tramvai care trece prin oraş – la vederea căruţei solitare, la care era înhămat un cal bolnav de tignafes, care parcurgea în zori satul nimicit, mort. O lovitură de bici la un oblon:

– În caz că aveţi morţi, trebuie să-i scoateţi să-i vedem!

O altă fereastră:

– Aveţi morţi? Scoateţi-i afară!

Apoi, la puţin timp:

– Ei, nu mai e nimeni viu?

Toate acestea îi intraseră cu forţa în cap. Rămăseseră însemnate cu fierul roşu. Şi ardeau. Şi uneori îşi spunea: iată de ce ai fost rănit! Şi întemniţat! Fiindcă eşti bolnav!

Fie. Era drept. Dar dacă mi-am dat seama că era teribil, dacă n-am mai făcut-o niciodată, dacă am plătit deja? Cum să te speli de pata aceasta? Cui să-i spui: aşa ceva nu s-a întâmplat! Să ne prefacem că nu s-a întâmplat! Că nu a avut loc!...

O noapte de insomnie aduce atâtea lucruri într-un suflet nenorocit, altădată înşelat...

De data aceasta, supraveghetorul deschise vizorul. Se hotărâse totuşi să-şi părăsească postul ca să se târască până la Statul Major. Găsi tot personalul adormit, nimeni care să răspundă la vibraţiile telefonului de campanie. Plutonierul-şef, pe care îl trezi, ascultă raportul lui, îl ocărî că îşi părăsise postul şi, ştiind

că infirmiera dormea în brațele locotenentului, nu riscă să-i trezească din somn.

– Nu-i nimic de făcut, spuse supraveghetorul prin vizor. M-am dus, am făcut raport. Mi-au spus că e imposibil. Trebuie să aștepți până mâine dimineață.

– Sunt pe moarte! Pe moarte! urlă Rubin prin ferestruică. O să vă sparg vizorul. Chemați imediat ofițerul de gardă. Declar greva foamei!

– De ce grevă? E ora mesei? Mâine, la micul dejun, declari ce vrei, îi replică paznicul pe un ton sfătos... Du-te și te mai plimbă puțin, haide. O să-l chem pe plutonierul-șef.

Nu existau un simplu soldat, un sergent, un locotenent, un colonel sau un general, sătui sub uniformele lor și bine plătiți, cărora să le pese câtuși de puțin de bomba atomică sau de un prizonier gata să crape.

Prizonierul care crăpa trebuia să se ridice mai presus.

Învingându-și greața și suferința, Rubin se strădui să străbată culoarul cu pași la fel de măsurați. Își aminti de o fabulă a lui Krîlov, *oțelul înnegrit*. Pe când era în libertate, sensul acestei fabule îi scăpase, dar în închisoare se gândise de multe ori la ea:

„Desprinsă dintr-o sabie, o lamă ruginită
Fu într-o bună zi la vechituri zvârlită
Apoi vândută-n iarmaroc
Dar un țăran trecu, și-o cumpără în pripă..."

Oțelul înnegrit îi slujește țăranului la decojirea lemnului de tei și la făcut surcele. Lama se știrbește și se rupe. Într-o zi, Ariciul o găsește sub o bancă și o întreabă dacă nu este rușinată. Lama de Damasc îi răspunde cu vorbele pe care le repetase de atâtea ori în minte Rubin:

„Nu, nu roșesc deloc.
Doar cel ce nu cunoaște
Ce pot să fac, pe loc
Dator e să roșească..."

CAPITOLUL LXXII

Simţi o slăbiciune în picioare şi se aşeză, sprijinindu-se cu pieptul de marginea mesei. Desigur, combătuse cu îndârjire argumentele lui Sologdin, dar îl durea atât de mult să le asculte fiindcă recunoştea în ele o parte de dreptate. Într-adevăr, existau komsomolişti care nu valorau nici cât cartonul cheltuit cu cererea lor de afiliere. Într-adevăr, în rândurile tineretului, bazele moralei erau atacate, pierduseră orice simţ al virtuţii şi al frumuseţii în modul de a se comporta. Societatea, ca şi peştele, se împute de la cap – de la cine să ia exemplu tineretul?

În societăţile de demult se ştia că morala implica o biserică şi autoritatea unui prieten. Chiar şi în zilele noastre, ce ţărancă poloneză ar întreprinde un demers serios fără să se consulte cu parohul?

Poate că ceea ce conta înainte de toate, pentru ţara sovietică, mai mult decât canalul Volga-Don şi decât barajul de pe Angara, era să salveze simţul moral al oamenilor?

Cum să reuşeşti? Punând la contribuţie *Proiectul Templelor Civile*, schiţat în ciornă de Rubin. Acesta trebuia să profite de noaptea de insomnie ca să-l pună la punct, apoi, cu ocazia unei vizite, să-l trimită mai departe. Trebuia bătut la maşină şi trimis la Comitetul Central al Partidului. Nu trebuia semnat: CC-ul nu ar fi fost de acord să primească sfaturi de la un deţinut politic. Nici anonimatul nu era posibil. Putea să semneze un prieten din război. Rubin ar fi renunţat cu uşurinţă la gloria lui de autor pentru o cauză atât de dreaptă.

Înăbuşind suferinţa care se zbătea în capul lui, Rubin îşi umplu pipa cu „Lâna de aur" – maşinal, fiindcă ideea de a fuma în momentul acesta, departe de a-l seduce, îl dezgusta – o aprinse şi începu să-şi revadă proiectul.

În chiloţi şi maiou, cu paltonul aruncat pe umeri, în faţa mesei goale şi prost geluite, presărată cu firimituri de pâine şi cenuşă de tutun, în aerul închis de pe culoarul acesta niciodată

măturat, prin care treceau uneori *zekii* treziți de nevoi nocturne, autorul fără nume își studia proiectul dezinteresat, etalat pe mai multe foi de hârtie, cu un scris mare și grăbit.

Preambulul își propunea să ridice nivelul moral deja ridicat al populației și să sublinieze importanța aniversărilor din calendarul civil și revoluționar, dar și evenimentele familiale, dăruind sărbătorilor solemnitatea unui cult. În scopul acesta se cuvenea să se înalțe pretutindeni Temple Civile, care să domine peisajul prin arhitectura lor impozantă.

Organizarea era expusă apoi pe rubrici – atâtea alineate facilitând sarcina capetelor sus-puse: în localitățile de cutare importanță și pentru cutare circumscripție trebuiau înălțate atâtea Temple Civile; cutare date trebuiau sărbătorite; atâta vor dura ceremoniile; accesul majorității legale se va asigura printr-o vastă adunare populară și tinerii beneficiari vor merge în grupuri ca să depună jurământul adecvat Partidului, patriei, părinților.

Proiectul insista în special asupra hainelor personalului care deservea templele: depășind cotidianul, vor manifesta puritatea de crin a celor în cauză. Formulele rituale trebuiau să fie ritmate. Nu trebuia neglijat nici un simț al vizitatorilor, de la mirosurile particulare care impregnau atmosfera templelor, de la muzică și cântece melodioase la folosirea paharelor colorate și a proiectoarelor, a frescelor care vizau educația artistică a populației, până la arhitectura de ansamblu a sanctuarului.

Rubin trebuia să înlocuiască cuvintele normale ale proiectului cu o serie de sinonime, printr-un efort dureros și rafinat. Cititorii superficiali și cu vederea scurtă ar fi putut concluziona dintr-un termen nechibzuit că autorul își propunea pur și simplu să restaureze templele creștine fără Hristos – era cu totul altceva! Amatorii de analogii istorice ar fi putut să îl acuze pe autor de reeditarea lui Robespierre și a cultului său pentru Ființa Supremă – și nu era deloc așa, bineînțeles!

Cea mai originală parte a proiectului, după părerea autorului, era rubrica referitoare la... nu preoți, ci, cum le spunea el, servitorii templelor. Considera că succesul întreprinderii depindea de posibilitatea de a forma în țară un grup de asemenea servitori, a căror viață dezinteresată, imaculată, ar fi câștigat

dragostea şi încrederea populaţiei. Propunea instanţelor Partidului să aleagă candidaţii la cursuri specializate, eliberându-i de orice altă sarcină. Odată trecută urgenţa primă şi tumultuoasă, aceste cursuri aveau să se prelungească şi să se aprofundeze cu anii, până când beneficiarii vor primi o cultură vastă, elocvenţa jucând un rol privilegiat în învăţare. (Proiectul afirma temerar că arta oratorică era în declin în ţara noastră, poate fiindcă nu mai erau oameni care să trebuiască convinşi, populaţia întreagă fiind suficient de cucerită de un stat care era carne din carnea ei.)

Rubin nu se mira că nimeni nu venea în ajutorul unui deţinut care murea la o oră prost aleasă. În închisorile de contraspionaj şi în cele de tranzit avusese tot timpul să-şi formuleze o doctrină referitoare la acest lucru.

Aşa că, atunci când cheia scârţâi în broască, primul lui sentiment fu teama de a nu fi surprins cu o ocupaţie ilicită în toiul nopţii, ceea ce ar fi adus o pedeapsă plictisitoare şi inutilă: îşi adună hârtiile, cartea, tutunul, vru să se ascundă în cameră, dar era prea târziu, plutonierul-şef îl văzuse şi îl chema prin uşa întredeschisă.

Rubin îşi veni în fire. Simţi din nou cât era de abandonat, dureros de lipsit, umilit în amorul său propriu.

– Plutonier, spuse el, apropiindu-se încet de adjunctul şefului de gardă, sunt trei ore de când încerc să dau de infirmiera-şefă. O să mă plâng de infirmieră şi de dumneata la departamentul penitenciar al MGB-ului.

Plutonierul-şef îi răspunse împăciuitor:

– Până acum n-a fost posibil, Rubin, n-a depins de mine. Haidem.

Adevărul era că tot ce depindea de el – odată stabilit că scandalul acesta nocturn nu era opera oricui, ci a unui *zek* foarte nociv – era să se hotărască să meargă să bată la uşa locotenentului. Trecuse mult timp fără să-i răspundă, apoi infirmiera îşi arătase vârful nasului, ca să dispară imediat. În fine, locotenentul ieşise din infirmerie, morocănos, şi îl autorizase pe plutonierul-şef să-l aducă pe Rubin.

Rubin îşi trăsese mânecile paltonului şi se încheia ca să ascundă lenjeria de corp. Plutonierul-şef îl conduse pe culoarul

subteran din *şaraşka* şi ajunseră în curte pe o scară metalică abruptă, pe care cădeau din belşug fulgi mari de zăpadă. În tăcerea ireală din noaptea aceasta, în care fulgii cădeau mereu, presărând adâncurile sumbre sau tulburi cu o infinitate de coloane albe, Rubin şi plutonierul-şef trecuseră, însemnând fragilul înveliş de zăpadă cu urme adânci.

Sub cerul acesta înduioşător, pe care luminile îl transformau într-o ceaţă fumegândă, roşcată, Rubin simţi pe faţa lui fierbinte şi pe barbă mângâierea, pură ca din copilărie, a stelelor hexagonale şi proaspete – aşa că rămase nemişcat şi închise ochii. Era pătruns de bucuria acestei linişti – bucurie cu atât mai înaltă, cu cât trebuia să fie scurtă –, de forţa existenţei, de fericirea de a nu merge nicăieri, de a nu cere nimic, de a nu dori nimic – să rămână aşa, pur şi simplu, o noapte întreagă, nemişcat, beatificat, în stare de graţie, ca arborii, oferindu-se mereu fulgilor.

În momentul acesta precis, calea ferată, la mai puţin de un kilometru de Marfino, trimise şuieratul lung şi modulat al unei locomotive – şuierul acesta specific, solitar în noapte, care îţi mişcă inima, îţi aminteşte de copilărie, când ai atins zenitul vieţii, fiindcă în copilărie ne promite atâtea pentru vârsta bărbăţiei.

Dacă ar fi rămas aşa, măcar o jumătate de oră, ar fi renăscut, şi-ar fi vindecat inima şi trupul şi ar fi scris un poem înduioşat despre fluieratul trenurilor în noapte.

Ah, dacă ar fi putut să rămână în urma escortei!...

Dar acesta se întorcea deja. Nu cumva se gândea la o evadare?

Şi picioarele lui Rubin merseră acolo unde trebuiau să meargă.

Infirmiera-şefă era trandafirie de somnul tinereţii, cu obrajii arzători. Era limpede că nu avea nici fustă, nici bluză şi purta o ţinută lejeră sub halatul alb. Orice prizonier în orice împrejurare – şi Rubin cu altă ocazie – ar fi remarcat, dar în momentul acesta cursul gândirii lui nu putea ajunge până la bruta aceasta femelă care îl lăsase să agonizeze o noapte întreagă.

– Vă rog, îmi trebuie piramidon şi un somnifer, nu luminal, trebuie neapărat să adorm imediat.

– Nu am somnifere, spuse ea din obişnuinţa mecanică a refuzului.

– Vă rog, repetă Rubin, articulând viguros. De mâine dimineaţă încep o lucrare pentru ministru. Şi nu reuşesc să mă culc.

Menţionarea ministrului şi faptul că îl vedea pe Rubin înţepenind acolo şi cerându-şi fără oprire medicamentul (or, anumite indicii arătau că locotenentul nu avea să întârzie s-o viziteze) o determinară pe infirmieră să facă o excepţie şi să-i dea somniferul.

Se duse să caute într-un dulap cu medicamente prafurile şi îl sili pe Rubin să le înghită pe loc, în prezenţa ei, fiindcă regulamentul medical al închisorii considera orice medicament o armă potenţială, care trebuie pusă în gura, niciodată în mâna deţinutului.

Rubin întrebă ce oră era, află că era trei şi jumătate, plecă. Traversând curtea, se întoarse spre teii nocturni, iluminaţi de jos în sus de strălucirea becurilor de cinci sute sau două sute de waţi din zonă, aspiră cu toată puterea aerul care mirosea a zăpadă, se aplecă, luă mai mulţi pumni din puful stelat, îşi frecă faţa şi gâtul, îşi umplu gura cu zăpada aceasta imponderabilă, imaterială, glacială.

Şi sufletul lui comunică cu prospeţimea lumii.

CAPITOLUL LXXIII

Uşa dintre sufragerie şi dormitor nu era închisă: răsună o lovitură, plină şi grea, care făcu ceasul să vibreze.

Şi jumătate, dar din ce oră? Adam Reutmann vru să se uite la ceasul de mână – tic-tac amical pe noptieră –, dar se temea să nu-şi deranjeze soţia printr-o explozie luminoasă. Ea dormea, puţin pe o parte, cu faţa ascunsă, îngropată în umărul soţului ei.

Erau căsătoriţi de mai bine de patru ani, dar, chiar şi semiconştient, era invadat de tandreţe la gândul că ea era lângă el, cu modul ei caraghios de a dormi, încălzindu-şi picioruşele friguroase între picioarele soţului ei.

Adam se trezea dintr-un vis fără cap şi fără coadă. Ar fi vrut să se culce înapoi, dar îşi aminti de ultimele noutăţi aflate în cursul serii, apoi de neplăcerile de la lucru, apoi gândurile sale se amestecaseră, ochii i se dezlipiseră şi se cufundase în luciditatea aceea nocturnă care alungă orice ispită a somnului.

Zgomotul, bocănitul paşilor, deplasările mobilelor care, de la începutul serii, răsunaseră mult timp deasupra, la Makarîghini, tăcuseră de mult.

În spaţiul dintre perdele, fereastra lăsa să treacă lumina slabă şi cenuşie a nopţii.

În ţinută de noapte, culcat pe spate şi lipsit de somn, Adam Veniaminovici pierdea convingerea importanţei sociale şi înălţarea mai presus de comun, pe care i le confereau în timpul zilei epoleţii de maior al KGB-ului şi insigna de laureat al Premiului Stalin. Se culcase pe spate şi, ca orice alt muritor, considera lumea plină de oameni, brutală, dificil de suportat.

În timpul serii, în timp ce festivitatea de la Makarîghin atingea apogeul, primise vizita unui vechi prieten, tot evreu, care venise să-l vadă fără soţie, îngrijorat, şi îi raportase noi jigniri, noi restricţii, concedieri şi chiar citaţii la domiciliu.

Toate acestea nu erau noi. Totul începuse în primăvara precedentă, mai întâi în domeniul criticii teatrale, când anumite

nume de familie rusești fuseseră dublate de un nume evreiesc între paranteze. Apoi ajunsese la literatură. Într-o fițuică de cancanuri, o fițuică de porcării, avidă de orice în afară de meseria ei de gazetă literară, un oarecare murmurase cuvântul acesta veninos de *cosmopolit*. Era de ajuns să te gândești! Cuvântul acesta superb, orgolios, care înconjura întreaga lume, cuvântul acesta care încunuase geniile cele mai generoase, un Dante, un Goethe, un Byron, cuvântul acesta, în articolul acela murdar, era prespălat și mototolit și nu mai însemna, în șuieratul său neașteptat de șarpe, decât „jidan".

Apoi, lucrurile își urmaseră drumul și se ghemuiseră pudic în dosare, cu ușile închise.

Acum, suflarea lor glacială atingea mediile tehnicienilor. Reutmann, care pășea strălucitor și ferm spre glorie, simțea de o lună că i se clatină poziția.

Îl înșela memoria? În timpul Revoluției și mult timp după, numele de evreu fusese mai avantajos decât cel de rus. Rușilor le erau puse întrebări aprofundate: ce erau părinții voștri? Ce resurse aveau înainte de 1917? Pe evrei nu avea rost să-i întrebi: fuseseră toți pentru Revoluție.

Or, iată că Iosif Stalin, ascunzându-se în fața unor personalități mediocre, își îndrepta discret biciul persecutor spre israeliți.

Persecutând un grup de oameni fiindcă a practicat altădată opresiunea, a constituit o castă, sau pentru opiniile sale politice, sau pentru cunoștințele personale, poți să găsești întotdeauna un motiv valabil (sau poate considerat așa?). Oricine poate să știe că și-a ales destinul, că ar fi putut intra sau nu în cutare grup. Dar când este vorba despre o naționalitate?

(Un interlocutor nocturn ascuns în Reutmann îi replică imediat: nu îți alegi originea socială. Ea a slujit totuși ca pretext persecuțiilor.)

Foarte liniștit, cu cea mai mare demnitate, orologiul din sufragerie începu să sune, tăcând după a patra lovitură. Reutmann așteptă a cincea și se bucură că nu fuseseră decât patru. Putea să mai doarmă încă.

Se mișcă puțin. Soția lui murmură în somn, se învârti pe cealaltă parte, dar reveni instinctiv să se lipească cu spatele de soțul ei.

Copilul dormea, perfect liniştit, în sufragerie. Copilul acesta nu plângea, nu chema niciodată.

Băieţelul acesta de trei ani, atât de isteţ, era mândria tinerilor săi părinţi. Adam Veniaminovici se extazia de manierele şi prostiile lui, chiar în prezenţa prizonierilor din Laboratorul de Acustică, insensibilitatea lui de bărbat fericit împiedicându-l să vadă că le făcea rău sărmanilor amărâţi, lipsiţi de bucuria de a fi tată. (Da, era un subiect de conversaţie comod, care instaura o familiaritate neutră între ei.) Micuţul sporovăia vesel, dar pronunţia lui nu era încă definitivă: în timpul zilei îşi imita mama (care avea accentul de pe Volga ei natală), apoi pe tată, atunci când acesta se întorcea de la lucru (în afară de graseierea evreiască, Adam avea supărătoare defecte de pronunţie).

Cum se întâmplă adesea, atunci când vine, fericirea nu are limite. Dragostea, căsătoria, apoi naşterea fiului coinciseră pentru Reutmann cu sfârşitul războiului şi cu Premiul Stalin. În război nu cunoscuse vicisitudini: în liniştea Başkiriei, hrănit din plin de NKVD, Reutmann şi prietenii lui actuali din Institutul de la Marfino elaboraseră primul sistem de codaj telefonic. Sistem care părea acum primitiv, dar care le adusese atunci Premiul.

Ce febră în munca lor, pe atunci! Ce se întâmplase cu elanul lor, cu căutările lor, cu intuiţiile înaripate?

Cu perspicacitatea sumbrelor veghei nocturne în care privirea se cufundă în interior, fără a fi distrată de nimic, Reutmann înţelegea ce îi lipsise în ultimii ani. Desigur, era faptul că nu făcuse nimic singur.

Ca sub efectul unei arsuri, îşi trase braţul de sub soţie, îşi îndreptă perna.

Ei da! Era tentant, era uşor! Nu avea decât să spună sâmbătă seara, înainte de a pleca spre casă, îmbibat deja de confortul familiar şi de proiectele pentru duminică: „Valentin Martînici! O să vă gândiţi la modul de eliminare a acestor distorsiuni armonice?" „Lev Grigorievici! Vreţi să citiţi articolul acesta din *Proceedings*? O să-mi faceţi un rezumat al punctelor esenţiale!" Luni dimineaţa, cu forţe noi, se întorcea la lucru şi pe masa lui, ca prin minune, se etala rezumatul articolului din *Proceedings* în limba rusă, în timp ce Priantcikov îi făcea

un raport despre eliminarea distorsiunilor, de care scăpase în timpul zilei de duminică!

Ce să vrei mai mult!...

Deținuții nu se temeau de Reutmann; din contră, îl plăceau destul de mult. El nu se purta cu ei ca un călău, ci ca un om de treabă.

În timpul acesta, creația, bucuria ipotezelor fulgerătoare, amărăciunea eșecurilor neprevăzute îl abandonaseră!

Eliberându-se de cuvertură, se așeză pe pat, își prinse genunchii între brațe și își puse bărbia pe ei.

Cu ce se îndeletnicise în toți anii aceștia? Cu intrigile. Lupta pentru primul loc în institut. Cu un grup de prieteni făcuse totul ca să-l compromită și să-l înlăture pe Iakonov, considerând că avea să-i eclipseze cu competența lui liniștită, cu siguranța lui, și că avea să primească Premiul Stalin cu titlu personal. Folosindu-se de un trecut cam viermănos care îi închidea ușile Partidului lui Iakonov, în ciuda înverșunării sale, „tinerii" purtaseră ofensiva lor de la o reuniune de partid la alta: îi propuneau să facă bilanțul apoi îi cereau să iasă și, chiar în prezența lui („numai membrii de Partid au dreptul la vot!"), examinau textul și propuneau o rezoluție. Și rezoluțiile puneau întotdeauna în lumină o eroare a lui Iakonov. Uneori, lui Reutmann îi era milă de el. Dar nu exista altă ieșire.

Dintr-odată, lucrurile căpătaseră o turnură defavorabilă! În timp ce îl vânau pe Iakonov, „tinerii" neglijaseră complet că, printre ei, patru din cinci erau evrei. Acum Iakonov, care avea o tribună, nu obosea repetând că acest cosmopolitism era cel mai feroce dușman al patriei socialiste.

În ajun, după această izbucnire de mânie ministerială, în ziua aceasta fatidică pentru Institutul Marfino, deținutul Markușev lansase ideea unei fuziuni între cele două sisteme: clippajul și Vocoderul. Era o prefăcătorie, dar o puteai prezenta patronilor ca pe o reformă radicală. Așa că Iakonov ordonase imediat să se instaleze blocul Vocoder la nr. 7 și să-l mute pe Priantcikov. Reutmann protestase, contestase năvalnic decizia în prezența lui Selivanovski, dar Iakonov, bătându-l pe spate cu condescendență, așa cum se face cu un prieten prea vioi, îi spuse:

– Adam Veniaminovici! Nu-l faceți pe ministrul-adjunct să creadă că așezați interesul dumneavoastră personal mai presus de cel al Secției de Echipamente Speciale!

De asta era tragică conjunctura prezentă: ți se băga pumnul în gură și nici vorbă să te plângi! Îți tăiau beregata în văzul tuturor și cereau aplauze, și fii atent!

Cele cinci bătăi sunară fără nici un avertisment – nu o auzise pe cea de la și jumătate.

Nu doar că nu mai avea somn, dar nici nu mai putea sta în pat.

Foarte atent, un picior după altul, Adam se lăsă să alunece jos, își strecură picioarele în papuci. Ocolind fără cel mai mic zgomot scaunul așezat în cale, ajunse la fereastră și îndepărtă puțin perdeaua de mătase.

Oho-ho! Peste ce dăduse!

În linie dreaptă din capătul curții se găsea extremitatea cea mai sălbatică a parcului Neskușnîi, cu râpa lui, pantele abrupte și înzăpezite, presărate cu pini solemni, îmbrăcați în alb. Pe pervazul de afară al ferestrei, zăpada așternuse cornișe subțiri și pufoase.

Dar ninsoarea încetase cu totul aproape.

Radiatoarele de sub geam îi ardeau puțin genunchii.

Altă piedică în calea succeselor științifice din ultimii ani: îl extenuaseră cu reuniuni, cu hârțoage! În fiecare luni – informare politică; în fiecare vineri – informare tehnică; de două ori pe lună – adunarea Partidului; de alte două ori – adunarea Biroului Politic al Partidului; în două sau trei seri pe lună era convocat la minister, o dată pe lună la o conferință specială despre „vigilență"; trebuia să redacteze în fiecare lună un proiect de lucru științific, un raport – tot lunar – al lucrărilor realizate; o dată pe trimestru trebuia să dea fiecărui deținut o notă politică (o zi bună de muncă). Și la fiecare jumătate de oră, subordonații veneau cu borderouri: comanda celui mai mic condensator, de mărimea unei caramele, a celei mai mici bucăți de fir electric, a unei lămpi radio trebuia contrasemnată de șeful laboratorului, altfel magazionerul nu dădea nimic.

Ah! Să trimită la naiba toate formalitățile acestea cleioase, toată lupta aceasta pentru primul loc – să se așeze o dată în fața diagramelor, să mânuiască singur lampa de sudat, să

capteze cu linia verde a oscilometrului electronic irupţia acelei curbe! Ar fi avut pentru ce să cânte, nepăsător ca Priantcikov: *boogie-woogie!* Ce fericire la treizeci şi unu de ani! Să nu mai simtă greutatea copleşitoare a epoleţilor, să uite de el, să redevină un trepăduş: întreprinzător, visător.

Îşi spusese „un trepăduş" şi o curbă a memoriei îl făcu să se revadă copil: în creierul lui noctum ieşi cu o claritate inflexibilă un episod pe care nu-l evocase de ani de zile.

Adam avea doisprezece ani şi purta cravata roşie de pionier; fremătând de o nobilă indignare, în faţa adunării generale a pionierilor din şcoală, acuza, cerea să fie alungat din rândurile lor, izgonit din şcoala sovietică un agent al duşmanului de clasă. Îi urma pe Mitka Stitelmann şi Mişka Luxemburg, care îl acuzaseră şi ei pe colegul lor de antisemitism, de asiduitate bisericească, de origine socială non-proletară. Şi toţi trei aruncau priviri exterminatoare copilului acuzat, care tremura.

Era la sfârşitul anilor douăzeci, băieţii din epoca aceea nu cunoşteau decât ziarele murale, autosugestia, dezbaterile publice. Şi într-un oraş din sud: evreii formau aici jumătate din trupe. Fii de jurişti, de dentişti sau de mici negustori se voiau totuşi proletari, cu o convingere furibundă. Celălalt, acuzatul, evita orice conversaţie politică, relua cu o voce albă *Internaţionala* cântată în cor, intrase în rândul pionierilor cu o silă vădită. De mult timp, tinerii entuziaşti bănuiau în el un contrarevoluţionar. Nu stabiliseră nimic în privinţa originii sociale. Dar, într-o bună zi, Oleg se trădase, spunând: „Orice om are dreptul să spună ce gândeşte". Stitelmann sărise pe el strigând: „Cum aşa, totul? Nikola, de exemplu, mi-a spus: «Jidan împuţit!». Ar fi deci dreptul lui?"

Acest lucru marcase începutul unei anchete asupra lui Oleg! Se găsiră prieteni delatori, Şurik Burikov şi Şurik Vorojbit, care îl văzuseră pe vinovat intrând într-o biserică împreună cu mama lui sau venind la ore cu o cruciuliţă la gât. Au urmat adunări, reuniuni ale consiliului clasei şi ale comitetului de grupă, adunări ale pionierilor cu sau fără rang, şi peste tot auzeai câte un Robespierre de doisprezece ani stigmatizând în faţa elevilor pe acest acolit al antisemiţilor, acest vehiculant al opiului religios. Acesta din urmă, terorizat, nu mai mânca

de două săptămâni și nu îndrăznea să le spună părinților că fusese exclus de la pionieri, că va fi în curând izgonit din școală.

Adam Reutmann nu fusese conducător în această afacere, se lăsase dus. Totuși, astăzi, obrajii îi ardeau încă de un sentiment de rușine îngrozitoare.

Ce rond de umiliri! Și nici o ieșire, ca și în cazul litigiului cu Iakonov.

De unde să înceapă ca să schimbe lumea? De la alții? De la el?

Capul îi era destul greu și pieptul destul de gol ca să adoarmă la loc.

Se întoarse și se strecură tăcut sub pătură. Trebuia să se trezească înainte de șase.

De mâine trebuia să pună accentul pe fonoscopie! Un atu enorm! În caz de reușită, întreprinderea putea să se dezvolte în sectorul de căutări științif... auton...

CAPITOLUL LXXIV

În *şaraşka*, trezirea se dădea la ora şapte fix.

În ziua aceasta de luni, cu mult înainte, un supraveghetor pătrunse în camera rezervată „manualilor" şi scutură umărul portarului. Spiridon emise un sforăit apăsat, se trezi şi îl privi pe supraveghetor la lumina veiozei.

– Îmbracă-te, Egorov. Te cheamă locotenentul, spuse supraveghetorul în şoaptă.

Egorov rămase culcat, cu ochii deschişi, fără să se mişte.

– Ai auzit ce ţi-am spus? Te cheamă locotenentul.

– Ce s-a întâmplat? Le-a ajuns rahatul la fund? întrebă Spiridon, tot fără să se mişte.

– Hai, sus, insistă supraveghetorul. Nu ştiu ce se întâmplă.

– Ooof! făcu Spiridon întinzându-se din toate încheieturile, apoi îşi puse mâinile sub cap şi căscă îndelung. Oare mai vedem ziua în care nu o să ne mai scoale nimeni? Cât e ceasul?

– În curând se face şase.

– Nici nu-i şase?! Bun, poţi să pleci.

Şi rămase culcat.

Supraveghetorul se mută de pe un picior pe altul, apoi plecă.

Lampa albastră îşi revărsa lumina peste un colţ al pernei lui Spiridon, până la colţul de umbră proiectat de patul de sus. Spiridon rămase culcat aşa, jumătate în umbră, jumătate în lumină, cu mâinile sub cap, nemişcat.

Regreta că nu văzuse sfârşitul visului său.

Mergea într-o căruţă încărcată cu lemne uscate (care acopereau nişte trunchiuri furate de la paznicul forestier) şi se întorcea din pădurea familiară la el în sat, dar pe un drum necunoscut. Nu cunoştea drumul, dar vedea totuşi cel mai mic detaliu cu amândoi ochii (de parcă ar fi fost amândoi sănătoşi) şi clar: rădăcini umflate care se întindeau de-a curmezişul drumului, un copac lovit cândva de trăsnet, pini rari, nisipuri adânci

în care roțile se afundau până la mijloc. În visul lui, Spiridon adulmeca toate parfumurile care anunțau toamna și le respira cu lăcomie. Le respira așa fiindcă își amintea în visul lui că era *zek*. Că făcuse cei zece ani, urmați de cinci ani de botniță, că lipsea din *șarașka*, dar că aveau să-și dea seama: înainte să-l prindă câinii trebuia să ducă lemnele soției și fetei.

Marea fericire din visul acesta era că, în locul primei gloabe întâlnite, conducea iapa lui preferată, un animal care avea trei ani la cumpărare, prima lui cumpărătură de felul acesta de după Războiul Civil: Grivna, mânza lui roșcată. Ar fi putut fi considerată cenușie dacă îmbrăcămintea ei nu ar fi fost pătată regulat de grăunțe roșiatice care o făceau să fie considerată „roșcată". Călărea, o înhămase la oiște ca să-și ducă în taină soția la biserică. Spiridon mergea, se extazia fiindcă o găsise pe Grivna în viață, la fel de tânără, trăgând căruța fără salturi, în părți, târând-o vesel prin nisip. Toată judecata Grivnei se arăta în urechi – lungi, cenușii, sensibile, al căror joc îi spunea stăpânului cum interpreta ce dorea de la ea și asigurarea că va face totul bine. Dacă îi arătai biciul Grivnei, chiar de departe, chiar discret, o jigneai. Atunci când ieșea cu Grivna, Spiridon nu-și lua niciodată bici.

Ia te uită, avea chef să sară jos și să-i îmbrățișeze capul, așa era de fericit că o regăsise tânără și că se terminase cu pedeapsa lui, când, pe panta pârâului, remarcase că încărcătura era prost clădită, că vreascurile uscate de deasupra alunecau în părți și lăsau să se vadă ce era dedesubt.

O tresărire îl aruncă jos din căruță – era pumnul supraveghetorului, care îl scutura.

Spiridon, tot lungit, își aminti nu numai de Grivna, ci de zeci de cai pe care călărise sau pe care îi înhămase în viața lui (fiecare dintre ei incizat în el ca amintirea unui om), de miile de cai pe care îl văzuse trecând, și i se strânsese inima spunându-și că lichidaseră la grămadă, prostește, auxiliarele acestea fără preț. Fie înfometându-i, fără ovăz sau fân, fie omorându-i cu munca, fie vânzându-i tătarilor pentru măcelărie. Spiridon înțelegea actele inteligente. Dar nu putea să înțeleagă exterminarea asta. În epoca asta se spunea că tractoarele făceau lucrul cailor. De fapt, totul căzuse în spinarea femeilor.

Şi caii nu erau singurii! Chiar el tăiase cu toporul pomii fermierilor pentru ca aceştia să nu mai aibă ce pierde şi să se alăture armatei.

– Egorov! strigă supraveghetorul, trezind cu ocazia aceasta alţi doi prizonieri.

– Sosesc, patrie mamă! răspunse repede Spiridon, punându-şi picioarele desculţe pe duşumea. Şi se târî până la radiator ca să-şi ia moletierele în sfârşit uscate.

Uşa se închise. Vecinul lui Spiridon, un fierar, îl întrebă:

– Unde mergi la ora asta?

– Mă cheamă şefii. Mă duc să-mi câştig mâncarea, spuse portarul mânios.

Mare duşman al sculatului târziu acasă, lui Spiridon nu-i plăcea să se trezească la timp în închisoare. Să se trezească sub ameninţarea ciomagului, înainte de a se crăpa de ziuă, e cea mai rea porcărie pentru un prizonier.

Numai că uite, în lagăr, în Uralii de Nord, trezirea e la ora cinci.

În *şaraşka* trebuia să suporte totul cu resemnare.

Spiridon îşi legă pantalonii de încălţările soldăţeşti cu bande moletiere militare şi, astfel încălţat şi îmbrăcat, se strecură în pielea albastră a salopetei, îşi aruncă vesta pe umeri, îşi luă căciula lui groasă şi hirsută, se încinse cu o curea din pânză de sac zdrenţuită şi ieşi. Fu condus pe uşa blindată a închisorii, dar nu-l mai escortară mai încolo. Intră în holul subteran, târându-şi papucii cu ţinte pe ciment, apoi urcă şi ieşi în curte pe scara metalică.

Deşi nu vedea nimic în penumbra înzăpezită, Spiridon măsură cu vârful piciorului că erau cam treizeci de centimetri de zăpadă. Ninsese mult, toată noaptea.

Trasându-şi o cărare şovăielnică, se îndreptă spre lumina de la uşa Statului Major.

Pe prag se ivi ofiţerul de gardă, locotenentul cu mustăţi înguste. Despărţindu-se cu greu de infirmieră, constatase că nu putea lăsa atâta zăpadă, de aceea îl chemase pe portar. Cu mâinile la centură, îi spuse:

– Haide, Egorov, haide! Mătură între poartă şi postul de gardă, şi de la E.M. la bucătării. Şi apoi pe aici, în curtea pentru plimbare. Haide, du-te.

În fața stepei înzăpezite pe care trebuia s-o traverseze ca să-și caute lopata, Spiridon mormăi:

– E ușor de spus „du-te, du-te"! Tot „mergând așa", îți verși măruntaiele.

– Ce? Ce ai spus? întrebă locotenentul, cu o voce redutabilă.

Spiridon se întoarse spre el:

– Am zis *Jawohl*, șefu', *Jawohl*! (Și germanilor, când comentau, le spunea tot *Jawohl*.) Spune-le să-mi pregătească niște cartofi, la bucătărie.

– Bun. Du-te la măturat.

Spiridon se purta întotdeauna rezonabil, nu discuta niciodată cu șefii, dar azi era deosebit de indispus, fiindcă era luni dimineața și era silit, de-abia trezit, să se apuce de treabă, fiindcă trebuia să primească o scrisoare de acasă, în care presimțea o veste proastă. Amărăciunea adunată în cincizeci de ani de tropăială pe pământul acesta se concentrase în pieptul lui ca o rană.

Nu mai ningea. Teii erau total imobili. Totul era alb. Dar nu mai era chiciura din ajun, topită deja la micul dejun, era zăpada de toată noaptea. Cerul acesta întunecat, calmul acesta mare îl făceau pe Spiridon să ghicească faptul că zăpada aceasta nu va dura.

Se puse pe treabă cu o dispoziție mohorâtă, dar, odată începută, după cincizeci de lopeți, munca lui deveni regulată, aproape plăcută, pe cuvântul meu. Așa erau și el, și soția lui: se descărcau prin muncă de tot ce le stătea pe suflet. Apoi mergea mai bine.

Nu începu să măture nici de la postul de gardă, nici de la drumul șefilor, cum i se ordonase, ci așa cum voia el: mai întâi făcu un drum până la bucătării, apoi o alee rotundă, largă cât trei lungimi de lopată, pentru tovarășii săi *zeki*.

Se gândea mereu la fiica lui. El și soția își trăiseră viața. Fiii erau după sârmele ghimpate, dar erau bărbați. Dacă lucrezi în tinerețe, îți prinde bine după aceea. Dar fata?

Deși un ochi era pierdut în întregime, iar celălalt vedea numai pe sfert, trasă în toată curtea un oval impecabil, ca tras cu compasul. Nu răsărise încă soarele, era ora șapte când primii amatori de plimbare coborâră scara. Erau Potapov și Horobrov, care se treziseră mai devreme și își făcuseră toaleta înainte de trezirea generală, ca să se poată plimba.

Aerul, raţionalizat, era preţios.

– Ce se întâmplă, Danilîci? întrebă Horobrov ridicând gulerul paltonului civil ros pe care îl purta în ziua îndepărtată a arestării. Nu te-ai culcat?

– Oare te lasă să dormi, nemernicii ăştia? răspunse Spiridon. Dar nu asta era durerea lui. Într-o oră de muncă tăcută, toate gândurile negre referitoare la călăi zburaseră. Fără să şi-o spună, Spiridon hotărâse în inima lui că, dacă fiica lui făcuse prostii, era prima care le regreta şi că trebuia să-i răspundă blând, nu s-o condamne.

Gândul acesta esenţial referitor la fiica lui, care cădea parcă din vârful teilor imobilizaţi în răsărit, gândul acesta începea să fie acoperit de grijile mărunte ale zilei care începea: scândurile acelea două acoperite de zăpadă şi mătura care avea nevoie de o coadă nouă.

Totuşi, în timp ce mătura drumul pentru maşini şi angajaţii „externi" din faţa postului de gardă, Spiridon îşi puse lopata pe umăr, înconjură clădirea *şaraşkăi* şi dispăru.

Sologdin, uşor, zvelt, cu moltonul pe umeri, în ciuda frigului, se îndreptă spre trunchi. (Când mergea aşa, spunea despre el însuşi, ca despre un altul: „Ia te uită, contele Sologdin!") După discuţia absurdă cu Rubin, după acuzaţiile agasante ale acestuia, petrecuse o noapte proastă, prima în doi ani de *şaraşka*, şi căuta în dimineaţa aceasta în aer liber singurătatea şi liniştea de care avea nevoie ca să gândească. Lemnul era deja tăiat, trebuia numai să-l despice.

Potapov, cu paltonul Armatei Roşii – cel pe care i-l înapoiaseră la luarea Berlinului, agăţându-l pe un tanc pentru o misiune de comando (era ofiţer înainte de război, dar prizonierii nu aveau dreptul la grade) –, se plimba liniştit cu Horobrov şi piciorul rănit se dezaxa uşor la fiecare pas.

Horobrov nu avusese timp să se trezească bine şi să se spele, dar gândurile lui erau deja cuprinse de o luciditate mereu la pândă, ascuţită de ură. Cuvintele îi scăpau, dar după ce desenase în aer o buclă sterilă, reveneau ca un bumerang şi îi sfâşiau pieptul.

– Cu puţin timp în urmă citeai că lanţul Ford transformă omul în maşină şi că ea este expresia cea mai inumană a exploatării

capitaliste! Trec cincisprezece ani şi acelaşi lanţ, rebotezat *val*, este sărbătorit ca modul de producţie cel mai modern şi mai perfecţionat! În '45, Chiang Kai Shek era aliat, în '49 au reuşit să se debaraseze de el – este deci o viperă, cu toată *clica* lui. În momentul acesta încearcă să-l joace pe degete pe Nehru, vorbind despre regimul lui de bătăuş. Dacă reuşesc să-l facă să cadă, se va vorbi despre clica lui Nehru refugiată în Ceylon. Bolşevicii se adaptează oricărei circumstanţe cu o asemenea neruşinare, încât, dacă vor trebui să recurgă la un nou botez în masă în Rusia, vor găsi o recomandare ad-hoc în Marx şi vor adăuga la asta sosul ateismului şi al internaţionalismului.

Potapov se trezea întotdeauna melancolic. Dimineaţa era singurul moment în care se putea gândi la viaţa lui distrusă, la fiul care creştea departe de el, la soţia care se usca departe de el. Apoi se lăsa purtat de febra muncii şi nu mai avea timp să judece.

Horobrov avea dreptate, bineînţeles, dar Potapov simţea în el un exces de furie şi o anumită înclinaţie de a lua Occidentul ca martor la afacerile noastre. De partea lui, Potapov estima că disputa dintre popor şi putere trebuia rezolvată pe altă cale (nu ştia care), dar *în familie*. Aşa că mergea în tăcere, cu pasul lui inegal de şchiop, încercând să respire cât mai adânc şi cât mai regulat posibil.

Amândoi făceau tur după tur.

Numărul plimbăreţilor crescu. Câte unul. Câte doi. Uneori câte trei. Ţinând din diverse motive la secretul conversaţiilor lor, se sileau să păstreze distanţa şi să nu se depăşească fără să fie nevoie.

Ziua se ivea cu greu. Cerul, acoperit de nori de zăpadă, întârzia să reflecte luminile dimineţii. Felinarele îşi aruncau şi acum cercurile galbene pe sol.

Aerul avea prospeţimea pe care o răspândeşte zăpada proaspăt căzută. Nu scârţâia, se lăsa uşor sub tălpi.

Drept, foarte înalt, cu o pălărie de fetru, Kondraşov se plimba cu Gherasimovici cel scund şi slăbuţ, vecinul lui de cameră, a cărui caschetă ajungea deasupra umerilor.

Zdrobit de vizita din ajun, Gherasimovici rămăsese în pat toată duminica, ca un adevărat bolnav. Strigătul de adio al soţiei lui îl tulburase.

Timpul lui de pedeapsă nu se putea scurge în acelaşi ritm. Nataşa nu mai avea putere să îndure aceşti trei ani de la urmă. Trebuia să facă ceva. „Trebuie să te gândeşti la ceva", îi spusese ea cu un ton de reproş, ştiind ce minte avea.

Proiectul lui nu era nesemnificativ, era chiar prea preţios ca să poată fi dat în mâinile *lor*, contra unei gamele de zeamă.

Bineînţeles, dacă ar fi putut face ceva liniştit, o jucărioară pentru eliberarea lui anticipată... Lucrurile acestea nu se întâmplă. Ştiinţa nu-ţi dă nimic gratis, ca şi viaţa.

Dimineaţa nu îl pusese pe picioare. Trebuise să se forţeze să iasă la plimbare, pătruns de frig, înfofolit, fusese cât pe ce să se întoarcă de la uşă. Dar dăduse peste Kondraşov-Ivanov şi acum făcea un tur cu el, tur continuat tot restul plimbării.

– Cuuuum?! Nu ştiţi nimic despre Pavel Dimitrievici Korin? spuse Kondraşov stupefiat, de parcă o asemenea cunoştinţă ar fi fost la îndemâna oricărui şcolar. Oh! Oh! Oh! Se pretinde că a făcut, dar nimeni nu l-a văzut, un tablou surprinzător: *Rusia care se duce*. Unii vorbesc de şase metri, alţii de doisprezece în lungime. I se pun beţe în roate, nu îl expun nicăieri, lucrează la tabloul acesta pe furiş şi, la moarte, îl vor pune poate sub lacăt.

– Ce e pictat pe el?

– Nu garantez nimic, spun doar ce mi s-a spus. Se pare că e un drum mare din Rusia Centrală, cu ondulări de teren, păduri şi altele. Pe drum se scurge un fluviu de oameni, cu feţe gânditoare. Fiecare faţă e lucrată complet. Feţe din acestea se văd numai în fotografiile vechi de familie, nu mai există printre noi. Feţele ruşilor vechi, radioase, feţe de mujici, de plugari, de meşteşugari bătrâni – frunte înaltă şi bombată, barba în evantai, tineri la piele, privire şi gândire până la optzeci de ani. Feţe de fete tinere, pe care un aur invizibil le fereşte de murdărie şi pe care nu ţi le poţi imagina în îmbulzeala bestială a unei piste de bal popular. Şi bătrâne demne şi grave. Preoţi cu păr argintiu, în patrafire, care înaintează. Călugări. Deputaţi în Duma de Stat. Studenţi cam bătrâni, cu jachete. Liceeni în căutarea adevărului universal. Doamne de o frumuseţe măreaţă, în haine de oraş Belle Epoque. Şi apoi un bărbat care seamănă bine cu Korolenko. Şi iar mujici, şi mujici... Cel mai teribil

e că oamenii aceştia nu sunt grupaţi. Timpul se învârte pe balamale! Nu vorbesc. Nu se privesc, nici nu se văd. *Merg*, fără să calce pe un drum real, nu, doar *merg*. *Se duc* şi noi îi vedem pentru ultima dată...

Brusc, Gherasimovici se opri:

– Scuzaţi-mă, trebuie să rămân singur un moment.

Se învârti în sec şi, lăsându-l pe pictor cu braţele în aer, făcu cale întoarsă.

Ardea. Nu numai că văzuse tabloul, clar de parcă ar fi fost pictat, dar îşi spusese că...

Venise dimineaţa.

Supraveghetorul străbătu curtea strigând că plimbarea era gata.

În culoarul subteran, deţinuţii care se întorceau, înviorați, se trânteau peste un Rubin cu barba întristătoare, cu faţa de o paloare maladivă, care încerca să le ţină piept. Astăzi ratase nu numai ora tăierii lemnelor (de negândit după cearta cu Sologdin), dar şi plimbarea. Un somn scurt şi silit îl făcea să-şi simtă corpul greu, de o insensibilitate vătuită. Nu avea aer, lucru pe care nu îl pot înţelege cei care respiră în voie, se forţa acum să sară în curte ca să înghită o porţie de aer proaspăt şi să ia un pumn de zăpadă cu care să se frece.

Supraveghetorul, în picioare la capătul scării, nu îl lăsă să treacă.

Rubin rămase la picioarele scării, în buncărul cimentat în care pătrunsese zăpada şi de unde cobora un curent de aer rece. Făcu trei morişti încete, expirând profund, apoi adună zăpada de pe fundul cuştii, îşi frecă faţa şi o luă spre închisoare cu paşi înceţi.

Spiridon, înfometat şi vioi, făcu la fel, după ce măturase pista pentru maşini din faţa postului de gardă.

La Statul Major, doi locotenenţi – bărbatul cu mustaţă pătrată care părăsea garda şi locotenentul Jvakun, care îl înlocuia – deschideau un plic şi luau la cunoştinţă consemnele lăsate de maiorul Mîşkin.

Locotenentul Jvakun, un vlăjgan grosolan cu un obraz lung şi impenetrabil, făcuse războiul cu gradul de plutonier-major în calitate de călău al diviziei lui – oficial „executor afectat

tribunalului militar" –, apoi fusese avansat. Ţinea mult la locul lui din Închisoarea specială Nr. 1 şi, cum nu strălucise deloc la şcoală, trebui să citească de două ori consemnele lui Mîşkin ca să nu le încurce.

La ora nouă fără zece făcură apelul din cameră în cameră proclamând peste tot, aşa cum li se ordonase:

„Toţi deţinuţii trebuie să furnizeze maiorului Mîşkin în următoarele trei zile lista tuturor rudelor directe, după cum urmează: număr de ordine, nume de familie, prenume, prenumele tatălui, gradul de rudenie, locul de muncă, adresa personală.

Sunt considerate rude directe următoarele persoane: tată, mamă, soţie legală înregistrată, fiu şi fiică născuţi dintr-o căsătorie legală. Toţi ceilalţi: fraţi, surori, mătuşi, nepoţi, nepoate şi bunici sunt considerate rude indirecte.

Începând cu 1 ianuarie, corespondenţa şi vizitele nu vor fi autorizate decât rudelor directe de pe lista deţinuţilor.

În plus, începând de pe 1 ianuarie, formatul scrisorii lunare va fi fixat la o foaie dublă de caiet şcolar".

Era atât de îngrozitor, de nemilos, că raţiunea nu reuşea să digere conţinutul acestei declaraţii. Aşa că nu fură nici disperare, nici indignare, ci numai exclamaţii de o ironie biciuitoare care îl salutară pe Jvakun:

– La mulţi ani!

– Un an bun şi fericit!

– Cucu!

– Denunţaţi-vă deci rudele!

– Copoii noştri nu pot face singuri asta?

– Şi mărimea literelor din alfabet? Ei? Talia parantezelor?

Jvakun, numărând capetele, încerca să reţină ce spusese fiecare, ca să transmită maiorului.

Şi apoi, ori le faci bine, ori rău, prizonierii comentează întruna...

CAPITOLUL LXXV

Copleşiţi, *zekii* se îndreptară spre diferitele lor sarcini.

Chiar şi veteranii erau năuciţi de duritatea ultimei dispoziţii. De dubla ei cruzime. Mai întâi trebuia să plăteşti posibilitatea de a păstra o legătură slabă cu ai tăi printr-un denunţ poliţist, de care ei aveau să se folosească. Mulţi reuşiseră într-adevăr să ascundă faptul că aveau rude după gratii, asigurându-şi astfel un loc de muncă şi o locuinţă. Acum, noua măsură îndepărta femeile şi copiii care nu erau înregistraţi la starea civilă, fraţii, surorile, *a fortiori* verii. Or, după război, după bombardamente, exod şi foamete, mulţi *zeki* nu aveau alte rude. Şi cum nu îţi lăsau timp să te pregăteşti de arestare, iar aceasta nu este precedată de o mărturisire, de o comunicare sau de un bilanţ al vieţii, mulţi deţinuţi lăsaseră „afară" tovarăşe fidele, al căror buletin nu era murdărit de ştampila de înregistrare a actelor civile. Tovarăşele acestea erau tratate acum ca nişte străine...

În interiorul cortinei vaste de fier care îmbrăţişa perimetrul ţării, o altă cortină cădea peste Marfino, cortină de oţel, îngustă, ermetică.

Chiar şi entuziaştii muncii la comandă rămăseseră cu braţele neputincioase. La zgomotul soneriei ieşiră agale, se grupară pe culoare, fumară, pălăvrăgiră. Continuară să fumeze şi să pălăvrăgească şi în faţa meselor de lucru. Problema care îi preocupa pe toţi era să afle de ce fişierul central al MGB-ului nu adunase şi nu sistematizase încă toate informaţiile despre toate rudele *zekilor*. Novicii şi naivii considerau Securitatea statului atotputernică, omniscientă, în stare să se lipsească de lista aceasta delatoare. Veteranii clătinau din cap cu un aer înţelept; explicau că Securitatea statului era un mecanism enorm şi nebun, ca toate maşinile de stat; că fişierul rudelor era în dezordine; că în spatele uşilor îmbrăcate în muşama neagră, birourile personalului şi birourile speciale nu se oboseau să

„se lupte cu şoarecii" (se mulţumeau cu nutreţul oferit de guvern) şi nu se străduiau să pescuiască informaţii dintr-o infinitate de note confidenţiale; că secretarii închisorilor nu făceau la timpul potrivit sondajele necesare în registrele de vizite şi pachete; că astfel lista rudelor cerută acum de Klimentiev şi Mîşkin era mijlocul sigur de a-i lovi mortal pe cei pe care îi iubeau.

Pălăvrăgeau, nimeni nu avea chef de lucru.

Or, dimineaţa aceasta inaugura ultima săptămână din an în care, după previziunile direcţiei institutului, trebuiau să facă „o sforţare eroică" pentru a îndeplini planul anual pentru 1949 şi planul din decembrie, pentru a elabora şi adopta planul pentru 1950, cel din primul trimestru al anului şi, deosebit, cel din ianuarie şi din prima decadă a lui ianuarie. Aşternerea tuturor planurilor pe hârtie cădea în sarcina direcţiunii, iar munca, pe spinarea deţinuţilor. Aşa că era important ca aceştia din urmă să aibă chef de treabă.

Comandamentul institutului nu ştia nimic despre teribilul anunţ citit în dimineaţa aceea de comandamentul închisorii, în opoziţie cu planul său anual.

Nimeni nu ar fi îndrăznit să bănuiască faptul că Ministerul Securităţii statului trăia după Evanghelie. Avea o trăsătură evanghelică, totuşi: mâna lui dreaptă nu ştia ce făcea mâna stângă.

Maiorul Reutmann, cu faţa proaspătă după ras, scăpat de incertitudinile nocturne, adunase pentru o şedinţă de informare o reuniune consultativă a personalului activ, grupând toţi *zekii* şi toţi externii Laboratorului de acustică. Reutmann avea buze proeminente, negroide, şi o faţă lungă şi inteligentă. Pieptul lui slab era încins, pe deasupra unui veston prea larg, cu un centiron deosebit de inoportun. Ar fi vrut să facă pe viteazul şi să biciuiască antrenul subordonaţilor săi, dar pe sub bolţi plana un suflu de ruină: centrul camerei era ca un orfan fără blocul Vocoder, mutat; nici urmă de Priantcikov, perla coroanei acustice; nici urmă de Rubin, încuiat la etajul doi, în compania lui Smolosidov; şi chiar şi Reutmann se grăbea să termine, ca să meargă şi el.

Dintre externi lipsea Simotşka, pentru că intra în tură după prânz. Măcar nu era acolo! Era singurul lucru care l-ar fi putut

uşura pe Nerjin în momentul acela! Nu s-ar fi putut explica prin gesturi sau bileţele!

Nerjin şedea în mijlocul consultanţilor, sprijinindu-se de spătarul primitor şi elastic al scaunului, cu picioarele pe bara scaunului din faţă. Se uita mai ales pe fereastră.

Afară se pornise un vânt din vest, vizibil umed. Plumbuia norii de pe cer, înmuind şi măturând zăpada căzută. Încă un dezgheţ putred, idiot.

Nerjin dormise prea puţin, faţa îi era descompusă şi ridurile, profunde în lumina cenuşie. Resimţea sindromul dimineţilor de luni, atât de cunoscut prizonierilor, care îşi spun întotdeauna că nu vor mai avea niciodată putere să se mişte sau să trăiască.

Ce poate să însemne o vizită, o dată pe an? Ieri o avusese pe a lui. I se părea că ce era mai urgent, mai necesar, fusese spus, şi încă de mult! Or, de astăzi încolo?...

Când să-i spună? Să-i scrie? Dar cum să scrie lucrurile astea? Poţi să menţionezi locul de muncă?... După vizita de ieri era clar că nu.

Sau să-i explici următoarele: fiindcă nu pot oferi informaţii despre tine, trebuie să încetăm corespondenţa? Dar adresa de pe plic ar fi un denunţ!

Să nu scrie deloc? Ce ar gândi ea? Ieri îi zâmbeam – începând de astăzi tac pentru totdeauna?

Presiunea unei menghine, nici poetică, nici metaforică, a unui cleşte enorm cu fălcile sale pătrate, fasonat în aşa fel încât să te poată strânge de gât îi strângeau pieptul şi îi tăiau răsuflarea.

Nici o ieşire posibilă. Totul mergea rău.

Reutmann, miop şi bine crescut, se uita la asistenţă cu priviri tandre prin ochelarii groşi, vocea lui nu avea nimic poruncitor şi, cu sfârşeală şi aproape implorând, vorbea despre planuri, planuri, planuri.

Strica orzul pe gâşte.

Înconjurat de scaune şi mese, lipsit de aer şi mişcare, strâns între fălcile de fier, Nerjin era însăşi imaginea sfârşelii, cu colţurile gurii lăsate. Ochii lui se reduceau la o crăpătură şi fixau cu indiferenţă, în gardul întunecat, postul de gardă, cu *papagalul* plantat în faţa ferestrei.

Sub fața aceasta de o imobilitate liniștitoare clocotea furia.

Anii vor trece, și dintre toți oamenii aceștia care auziseră anunțul de dimineață, dintre toți bărbații doborâți, indignați, descurajați, clocotind de mânie, unii vor coborî în mormânt; alții se vor îmblânzi, se vor dezumfla; alții vor uita totul, se vor lepăda, prea fericiți să calce în picioare trecutul lor de ocnași; alții, cu o piruetă, vor afirma că toate acestea au fost rezonabile și deloc inumane; poate că nici unul dintre ei nu se va gândi să le aducă aminte călăilor de azi ce au făcut cu sufletele oamenilor!

Coasta e abruptă, dar treci repede, nenorocirea grea, dar ieși din ea.

Ce putere au oamenii să uite! Să uite jurămintele din 1917. Să uite angajamentele din '28. An după an, abrutizați, docili, să coboare din ce în ce mai mult în toate: mândrie, libertate, îmbrăcăminte, hrană! Și memoria lor e din ce în ce mai scurtă, mai umilă dorința de a se ascunde într-o gaură, într-o groapă, într-o fisură, pentru a-și trăi acolo viața de azi pe mâine.

Nerjin simțea tot mai puternic datoria, vocația lui de avocat al tuturor. Știa că era înzestrat cu puterea exasperantă de a nu pierde nimic din vedere, de a nu se înmuia niciodată, de a nu uita nimic.

Și pentru toate, pentru toate, pentru toate, pentru anchetele torturante, pentru slăbănogii care agonizau în ocnă, pentru anunțul din dimineața aceasta: patru cuie – o amintire fixată! Patru cuie pentru fiecare minciună: în mâini și în picioare. Și să rămână suspendată minciuna lor și să pută până se stinge soarele, până nu va mai fi viață pe planeta terestră.

Și dacă nu va fi altcineva, va bate el, Nerjin, cuiele acestea.

Nu, când ești prins în menghina de fier, nu te mai poți gândi la zâmbetul sceptic al lui Pyrrhon.

Urechile lui Nerjin îl ascultau pe Reutmann fără să-l înțeleagă. Numai auzindu-l cum repeta cuvintele „promisiuni socialiste" îl cuprindea dezgustul. Își făcuse partea lui din *planuri*, de bine, de rău. Era expert în fabricarea lor. Se străduia să expună în zece rubrici voluminoase din planul lui anual o muncă destul de ușoară: fie că era vorba despre ceva deja făcut sau care nu cerea prea multe eforturi, sau pur și simplu de un miraj. Dar după ce termina planul, geluit și rindeluit de minune,

supus aprobării superiorilor şi aprobat, şi considerat ca fiind limita posibilului – imediat, contrazicând acceptarea acestei limite şi ca pentru a-şi sfida sentimentele de prizonier politic, i se propunea în fiecare lună lui Nerjin să răspundă spontan planului printr-o „promisiune socialistă" în domeniul ştiinţei şi să se pună garant.

După Reutmann luă cuvântul un extern, apoi un *zek*. Adam Veniamovici întrebă:

– Ce credeţi, Gleb Vikentici?

Cu patru cuie! Ce putea să le spună?

Întrebarea nu-l trezi. Nu scoase din departamentul secret al creierului cele patru cuie pe care le ţinea strânse. La duritatea lor nemiloasă de fiare trebuia să răspundă printr-o viclenie de fiară! De parcă n-ar fi aşteptat decât această invitaţie, Nerjin se ridică bine dispus, cu faţa plină de un interes candid:

– Pentru anul 1949, grupul de studii articulatorii a îndeplinit integral planul după toate indiciile. În momentul acesta lucrez la formularea intonaţiei articulatorii a frazei, după teoria probabilităţilor, pe care îmi propun s-o termin în martie, şi care ne va da posibilitatea să împărţim frazele în grupuri articulatorii cu o rigoare ştiinţifică. În plus, pentru primul trimestru, chiar şi în absenţa lui Lev Grigorievici, mă gândesc la o amplă clasificare a vocilor omeneşti, obiectivă în măsura în care recurge la instrumente, subiectivă pentru partea descriptivă.

– Da, da, da, vocile! Foarte important, îl întrerupse Reutmann, călăuzit de dorinţele lui fonoscopice.

Paloarea austeră a lui Nerjin, sub părul despărţit în două, evoca un martir al ştiinţei, al ştiinţei articulaţiei.

– Trebuie de asemenea să biciuim emulaţia, desigur, nu ne poate face decât bine, concluzionă el cu un aer pătruns. O să ne ţinem de asemenea promisiunile socialiste pentru 1 ianuarie. Estimez că este de datoria noastră, pentru anul viitor, să muncim mai mult şi mai bine decât în timpul anului trecut (în care nu făcuse nimic).

Alţi *zeki* luară cuvântul. Natura îi îndemna să mărturisească înaintea lui Reutmann şi a adunării că nu se puteau gândi la planuri, şi nici măcar să simuleze munca, fiindcă li se răpise ultima umbră de viaţă familială. Direcţiunea nu se aştepta la aşa

ceva, avea în cap numai „sforțarea eroică". Chiar dacă unul dintre ei ar fi scuipat bucățica, Reutmann și-ar fi pierdut prestanța, ar fi clipit cu un aer ofensat, dar reuniunea s-ar fi desfășurat în continuare la fel.

Închiseră și Reutmann, cu o agilitate tinerească, sări câte două trepte ca să urce la etajul al doilea și să bată la ușa ultrasecretă în spatele căreia se afla Rubin.

Ipotezele fierbeau deja. Acum se confruntau benzile magnetice.

CAPITOLUL LXXVI

La baza Marfino, brațul secular al CEKA se sprijinea în același timp pe maiorul Mîșkin, Nașul închisorii, și pe maiorul Șikin, Nașul Secției de Producție. Integrați în două departamente diferite, supraveghind lucruri distincte, nu erau rivali. Un fel de indolență îi împiedica totuși să colaboreze: birourile lor erau situate în clădiri diferite și la etaje diferite, la telefon nu se vorbea despre afacerile „operaționale" și, în plus, având același grad, fiecăruia i se părea că nu se cade să se deranjeze primul și să-i facă plecăciuni celuilalt. Așa că munceau, unul asupra sufletelor nocturne, altul asupra celor diurne, și se putea să nu se întâlnească luni la rând, deși în rapoartele sau planurile trimestriale fiecare vorbea despre necesitatea de a coordona strâns toate activitățile „operaționale" ale bazei.

Într-o zi, citind *Pravda*, maiorul Șikin rămase gânditor în fața titlului unui articol: „Un om care își iubește meseria", consacrat unui propagandist căruia îi plăcea să explice totul: muncitorilor – importanța randamentului crescut, soldaților – necesitatea sacrificiului, alegătorilor – dreptatea politicii duse de blocul comuniștilor și al celor apolitici. Titlul acesta îi plăcu lui Șikin. Concluzionă că nu își greșise cariera: nici o altă meserie nu îl tentase vreodată, o iubea pe a lui și ceea ce îi oferea.

La vremea lui, Șikin fusese elev în școala GP-ului, apoi urmase cursurile de perfecționare pentru anchetatori, dar avea puțină practică în domeniul acesta și nu putea fi considerat un adevărat judecător de instrucție. Condusese un grup „operațional" al GP-ului însărcinat cu transporturile; oficiase ca scrutator special al NKVD-ului însărcinat cu supravegherea buletinelor de vot contrarevoluționare în timpul alegerilor Sovietului Suprem; în timpul războiului condusese o secțiune a cenzurii militare la nivelul corpului armatei; apoi lucrase într-o secțiune de repatrieri, apoi într-un lagăr de control și filtraj; apoi fusese instructor special în timpul expulzării grecilor din Kuban,

cu destinaţia Kazahstan; în cele din urmă, delegat operaţional la Institutul de Cercetări din Marfino. Toate lucrările acestea puteau fi rezumate prin cuvântul „opercekist".

Opercekismul era într-adevăr meseria pe care o iubea Şikin. Care dintre colegii lui n-ar fi făcut la fel? Era o meserie lipsită de pericole: pentru orice operaţiune, superioritatea materială era realizată: doi sau trei cekişti înarmaţi contra unui duşman dezarmat, neprevenit, uneori scos din pat.

Şi apoi, erai plătit din gros, aveai acces la cele mai bune magazine rezervate, ţi se dădeau cele mai bune apartamente confiscate de la condamnaţi şi dreptul la pensii superioare pensiilor militare, precum şi dreptul la case de odihnă de primul rang.

Nu te istoveau: nu cunoşteai normele de producţie. Adevărul era că nişte prieteni îi povestiseră lui Şikin că în '37 şi în '45, anchetatorii munciseră ca nişte boi în jug, dar Şikin nu cunoscuse uraganul acesta şi rămânea sceptic. În perioada fastă puteai să dormi luni întregi în birou. MVD-ul şi MGB-ul aveau un stil de lucru comun: nu le plăcea să se grăbească. La ponderaţia naturală a fiecărui om ghiftuit se adăuga încetineala prescrisă de instrucţiuni, care acţiona eficace asupra inculpatului şi îţi permitea să-i scoţi gărgăunii din cap: creioanele se ascuţeau îndelung, tocurile erau alese cu grijă, erau ezitări legate de hârtie, se notau răbdător toate deşertăciunile procedurii şi toate notele din toate circularele oficiale. Această încetineală insinuantă avea efectele cele mai salubre asupra nervilor cekiştilor şi le favoriza longevitatea.

Lui Şikin îi plăcea şi ordinea în care se desfăşura munca lui pentru CEKA. Aceasta se datora, în fond, unei contabilizări, *stricto sensu*, dar o contabilizare exhaustivă, care descoperea esenţa socialismului. Nici o discuţie nu se termina în coadă de peşte. Trebuia încununată cu redactarea unui denunţ, cu semnarea unui proces-verbal sau a unei promisiuni de declaraţii veridice, de non-divulgare, a angajamentului de a nu-şi părăsi domiciliul, cu recunoaşterea unei informaţii, a unei recipise. Era deci neapărată nevoie de atenţia răbdătoare, de punctualitatea unui Şikin, pentru a nu scăpa toate hârtiile acestea în haos, pentru a le clasa pe dosare pe care să poţi pune mâna în orice moment (în calitate de ofiţer, Şikin nu-şi putea asuma

munca fizică de clasare, care era încredinţată unei domnişoare de la secretariatul general, o gloabă înaltă şi mioapă care depusese jurământul).

Munca aceasta de opercekist îi plăcea lui Şikin mai ales fiindcă îi dăruia un ascendent asupra oamenilor, îl impregna cu atotputernicia ei şi încununa toţi agenţii cu o aură misterioasă în ochii profanilor.

Şikin era flatat de respectul, de teama pe care le trezea colegilor săi cekişti non-„operaţionali". Toţi – colonelul-inginer Iakonov, ca şi ceilalţi – trebuiau să-i furnizeze un bilanţ al activităţii lor la prima somaţie. Şikin nu trebuia să dea socoteală nimănui. Atunci când cobora pe covorul de pe scări cu faţa lui brună, tufa de păr cărunt şi servieta lui mare sub braţ, tinerii locotenenţi ai MGB-ului se dădeau la o parte cu modestie, deşi era destul loc pe scări, grăbindu-se să-l salute primii, iar Şikin resimţea cu mândrie tot preţul şi deosebirea lui.

Dacă i s-ar fi spus – dar nimeni n-o făcuse niciodată – că îşi atrăsese ură, că fusese călăul altor oameni, s-ar fi indignat cu toată buna-credinţă. Suferinţa altuia nu fusese niciodată plăcerea şi scopul lui. Există oameni de teapa aceasta, văzuse la teatru şi la cinema, sadici nebuni după tortură, care nu mai au nimic omenesc, dar aceştia sunt întotdeauna albii şi fasciştii. Şikin nu făcea altceva decât să-şi îndeplinească datoria şi singurul lui scop era să împiedice faptele şi gândurile vătămătoare.

Într-o zi, pe scara mare folosită de externi şi *zeki*, fu găsit un sul de hârtie conţinând o sută cincizeci de ruble. Doi locotenenţi de serviciu îl descoperiseră şi, cum erau doi, nu îl luară şi nu-şi bătură capul să găsească proprietarul. Îi înmânară deci chilipirul maiorului Şikin.

Să găseşti bani pe o scară pe care trec deţinuţii, bani călcaţi în picioare de oameni care nu au voie să deţină bani, era o adevărată afacere de stat! Şikin nu vru să-i dea prea multă amploare şi afişă acest anunţ:

„Persoana care a pierdut 150 r. pe scară poate veni la orice oră să le reclame de la maiorul Şikin".

Era o sumă rotundă. Dar respectul universal şi teama inspirată de Şikin erau atât de mari, că trecură zile, săptămâni şi nimeni nu se prezentă să recupereze suma pierdută, anunţul se

ponosi, se umplu de praf, unul din colțuri se dezlipi și în cele din urmă un creion albastru îl completă cu aceste litere de tipar:

„N-ai decât să ți le bagi pe gât, șacalule!"

Ofițerul de gardă smulse anunțul și îl duse maiorului. Șikin străbătu îndelung laboratoarele și compară nuanțele diverselor creioane albastre. Această injurie grosolană îl afectase pe nedrept. Nu avusese niciodată intenția să pună mâna pe banii altcuiva. Ar fi vrut mai bine să-l vadă pe proprietar, să facă din el eroul unui edificator dosar politic, să-l urmărească în toate reuniunile politice referitoare la vigilență, să-i restituie banii numaidecât, pe cuvânt de onoare!

Dar nu putea totuși să arunce banii aceștia în stradă! După două luni, maiorul îi făcu cadou fetei înalte cu ochi întunecați care venea să claseze dosarele o dată pe săptămână.

Până atunci tată de familie ireproșabil, Șikin fusese prins nebunește în mrejele acestei secretare de treizeci și opt de ani, râncedă, cu picioare groase și comune, căreia îi ajungea numai până la umăr. Descoperi în ea ceva neprobat până atunci. I se părea că trece prea mult timp între vizitele ei și pierdu orice prudență: refugiat împreună cu ea într-o cameră cu ocazia lucrărilor de reparație, fu surprins. Amândoi fură auziți – și chiar văzuți printr-o crăpătură – de doi prizonieri, un tâmplar și un ipsosar. Zvonul se răspândi, *zekii* râseră cu gura până la urechi de păstorul lor, se gândiră să-i scrie soției lui, dar nu-i știau adresa. În lipsă de ceva mai bun, îl denunțară superiorilor.

Nu era în puterea lor să-l înlăture pe delegatul operațional. Generalul de divizie Oskolupov îl mustră pe Șikin nu pentru raporturile lui cu secretara (asta privea numai moralitatea domnișoarei), nici fiindcă făcuse așa ceva în timpul orelor de lucru (ziua maiorului Șikin nu era „normalizată"), ci pur și simplu fiindcă o făcuse în văzul deținuților.

Luni, pe 26 decembrie, maiorul Șikin veni puțin după ora nouă dimineața. Chiar dacă ar fi venit după prânz, nimeni nu i-ar fi spus nimic.

La etajul doi, în fața biroului lui Iakonov, se afla o fundătură, un capăt de hol neluminat de nici un bec, și în care se deschideau două uși: cea de la biroul lui Șikin și alta de la Comitetul Partidului. Două uși capitonate cu piele neagră, fără cea mai

mică inscripție. Vecinătatea celor două uși în fundătura aceasta obscură era problema lui Șikin: de la distanță nu puteai să vezi unde intrau musafirii.

Astăzi, apropiindu-se de biroul său, Șikin se întâlni cu secretarul Comitetului de Partid, Stepanov, un om bolnăvicios și slab, ai cărui ochelari străluceau cu o fosforescență plumburie. Își strânseră mâinile. Stepanov îi propuse cu voce joasă:

– Tovarășe Șikin (nu spunea nimănui pe numele patronimic sau prenume), treceți pe la mine, să mai pocnim biluța.

Invitația aceasta evoca biliardul portativ al Comitetului de Partid. Șikin se ducea din când în când să mai joace o bilă, dar astăzi îl așteptau afaceri grave și își scutură cu demnitate părul argintiu.

Stepanov suspină și se duse să-și necăjească bilele în singurătate.

Intrând în birou, Șikin puse servieta pe masă cu precauție – toate hârtiile lui, confidențiale sau ultraconfidențiale erau închise într-un seif și nu vedeau niciodată lumina zilei, dar nu putea să se plimbe fără servietă, nici să renunțe să facă impresie. Așa că transporta în ea, ca să citească acasă, revistele *Ogoniok*, *Crocodilul*, *Turul lumii*, la care ar fi putut să se aboneze pentru câțiva lei. Traversă apoi covorul, făcu o scurtă staționare în fața ferestrei, se întoarse spre ușă. S-ar fi spus că toate gândurile prinse în biroul acesta, în spatele seifului, în spatele dulapului sau al divanului veneau să-l încercuiască, cerându-i toată atenția.

Ce corvoadă! Dar ce corvoadă!...

Își frecă cu amândouă mâinile periuța scurtă și cenușie.

Trebuia să pună mai întâi la punct o inițiativă considerabilă la care se gândea de luni de zile, aprobată de Iakonov, presărată cu făină, dar necoaptă. Era noul regulament privind depozitarea ciornelor secrete. Analizând subtil problema vigilenței din Institutul Marfino, maiorul Șikin stabilise, cu foarte multă mândrie, că secretul, în sensul propriu-zis al cuvântului, lăsa mult de dorit. Desigur, fiecare cameră avea seifuri din oțel înalte cât omul, în număr de cincizeci, trofee aduse de la jefuirea firmei Lorenz. Desigur, toate documentele secrete, semisecrete și asimilate erau închise în ele în prezența responsabililor

de gardă în timpul pauzelor de prânz şi cină, ca şi în timpul nopţii. O neglijenţă tragică cerea ca acolo să fie depuse numai lucrările în formă, terminate sau nu. Ideile intuitive, ipotezele embrionare, presupunerile confuze încă nu erau închise, adică exact materia de lucru pentru anul următor, adică exact perspectivele cele mai fecunde. Un spion agil, obişnuit puţin cu tehnica, nu avea decât să treacă peste sârmele ghimpate, să intre în „zonă", să descopere în fundul unui coş o bucată de foaie cu un desen sau o schemă provizorie, să o scoată – şi spionajul american cunoştea orientarea lucrărilor noastre. Ca un om conştiincios, maiorul Şikin îi ordonă într-o zi portarului Egorov să trieze în prezenţa sa, în curte, conţinutul unui coş de gunoi. Descoperi acolo două hârtii boţite, amestecate cu zăpadă şi scrum de ţigară, pe care, evident, figuraseră desene. Şikin nu şovăi să ia hârtia aceea mizerabilă de un colţ şi s-o depună pe biroul colonelului Iakonov. Acesta dădu din colţ în colţ! Aşa că fu adoptat proiectului Şikin referitor la instituirea ciornelor nominative confidenţiale. Albumele acestea fură livrate imediat de către depozitele MGB-ului. Două sute de pagini mari în fiecare album, fiecare numerotată şi legată de celelalte cu un fir de plumb. Ciornele acestea aveau să fie distribuite la toată lumea, în afară de lăcătuşi, turnători şi portar. Cu toţii vor fi obligaţi să scrie numai pe aceste pagini. În afară de abolirea ciornelor normale şi nefaste, proiectul implica o altă inovaţie preţioasă: controlul gândurilor! Fiindcă trebuia să dateze fiecare zi, maiorul Şikin putea să controleze orice deţinut, să ştie cât a gândit miercuri, ce idei noi i-au venit vineri. Aceste două sute cincizeci de ciorne aveau să fie două sute cincizeci de Şikini, suspendaţi mereu în spatele fiecărui prizonier. Vicleni şi leneşi, deţinuţii trăgeau chiulul la cel mai mic pretext. Un muncitor e judecat după ceea ce produce. Dar să supraveghezi un inginer, un savant: aceasta era descoperirea maiorului Şikin! (Păcat că opercekiştii nu primeau Premiul Stalin!) Astăzi trebuia să verifice dacă ciornele fuseseră împărţite celor în drept şi dacă aceştia începuseră să le umple.

A doua grijă a lui Şikin pentru ziua în curs era să pună un punct final listei deţinuţilor care trebuiau trimişi în lagăr, aşa cum prevăzuse în ultimele zile direcţiunea lagărului, şi

să precizeze când vor putea dispune de mijloacele de transport promise.

Şikin era, de asemenea, foarte preocupat de o anchetă, superb inaugurată de ajutoarele sale, dar care bătea pasul pe loc, referitoare la „deteriorarea unei maşini-unelte". Zece deţinuţi transportaseră din laboratorul nr. 3 la atelierul de mecanică acea maşină faimoasă, care se fisurase. Într-o săptămână de anchete înnegriseră optzeci de pagini de procese-verbale, dar adevărul rămânea ascuns: prizonierii în cauză nu erau născuţi de ieri.

În plus, trebuia să ancheteze provenienţa unei cărţi de Dickens, despre care Doronin îi raportase că era în semilună, citită în mod special de Abramson. Să convoci la interogatoriu un recidivist ca Abramson era curată pierdere de timp. Trebuia să solicite deci externii din anturajul lui şi să-i terorizeze fără preambul: „Urciorul cu trandafiri a fost descoperit, *el* a mărturisit totul".

Câte corvezi! (Şi nu ştia că va mai avea de-a face cu un atentat la demnitatea justiţiei, întrupat în spectacolul *Procesul Prinţului Igor*!) Neştiind pe ce să pună mâna, Şikin îşi freca tâmplele şi fruntea ca să taseze şi să decanteze puţin clocotul acesta de idei.

Întrebându-se de unde să înceapă, Şikin hotărî să ia contact cu masele, adică să facă un tur pe culoare, în speranţa că va întâlni un informator şi-i va da de înţeles printr-o ridicare din sprâncene că trebuia să facă un raport urgent şi să nu mai aştepte ordinea convocării prevăzută în organigramă.

De-abia ajunse în faţa mesei plantonului, că auzi vorbindu-se la telefon despre nu ştiu ce echipă nouă.

Cum? Au putut să treacă aşa peste etape? Într-o duminică, în absenţa lui Şikin, s-a putut constitui un nou grup la baza Marfino?

Plantonul îi povesti evenimentul.

Lovitură severă! Venise ministrul-adjunct, însoţit de generali, şi Şikin nu era la bază! Maiorul murea de ciudă. Să-i furnizeze ministrului-adjunct ocazia să creadă că Şikin o lăsa mai moale cu „vigilenţa"! Nu putuse să-i prevină, să le schimbe părerea! Nu îl puteau include într-un grup însărcinat cu o asemenea

responsabilitate pe blestematul de Rubin, omul acesta ambidextru, radical fals, care jură că el crede în victoria comunismului şi refuză munca de informator! Şi apoi, porcăria de program! Trebuia să i-o taie scurt!

Grăbindu-se încet, păşind prudent şi mărunţel cu lăbuţele încălţate cu ciorapi de copii, Şikin îşi purtă capul mare spre sala 21.

De altfel, avea cu ce să-i taie craca de sub picioare lui Rubin. În zilele din urmă, acesta scrisese Sovietului Suprem ca să reclame revizuirea procesului său. Şikin nu avea decât să alăture cererii o atestare favorabilă sau foarte răutăcioasă (ca data trecută).

Uşa sălii 21 era plină, fără panouri din sticlă. Maiorul o împinse. Uşa era încuiată. Bătu. Nu se auzi nici un zgomot de paşi, dar uşa se deschise brusc. În spaţiul liber se arătă Smolosidov, cu tupeul lui negru care nu prevestea nimic bun. La vederea lui Şikin nu se mişcă şi avu grijă să nu deschidă uşa mai larg.

– Bună ziua, spuse Şikin, oţetit, puţin obişnuit cu asemenea primiri. Smolosidov era mai opercekist decât Şikin.

Sumbrul Smolosidov, cu braţele depărtate de corp ca toartele unui coş, cu torsul plecat ca acela al unui boxer, aştepta. Tăcut.

– Eu... Vreau... spuse Şikin dezumflat. Lăsaţi-mă să intru. Trebuie să cunosc echipa.

Smolosidov se dădu înapoi cu jumătate de pas, ţinând de uşă, şi făcu un gest spre Şikin. Acesta se strecură în spaţiul îngust şi îşi întoarse privirile spre degetul arătător al lui Smolosidov. Pe partea superioară a uşii era fixată o foaie de hârtie:

Lista persoanelor autoritzate să intre la nr. 21:

1. Selivanovski, ministru-adjunct al MGB-ului.
2. Generalul Bulbaniuk, director al secţiei
3. Generalul Oskolupov, director al secţiei
4. Inginer-şef Reutmann, şef de grupă
5. Locotenent Smolosidov
6. Rubin, deţinut

Citit şi aprobat

Ministrul Securităţii de Stat

Abakumov.

Şikin, cuprins de un tremur religios, făcu un pas înapoi pe hol.

– Aş fi vrut… să vorbesc cu Rubin, murmură el.

– Imposibil! murmură la rândul lui Smolosidov.

Şi închise uşa.

CAPITOLUL LXXVII

În aerul proaspăt al dimineţii, tăindu-şi lemnele, Sologdin rumega decizia din noaptea trecută. Uneori, gândurile categorice din starea de semitrezie pierd orice consistenţă la lumina zilei.

Amintirea lui nu înregistra nici o piedică, nici un icnet.

Dar cearta nu fusese sfârşită cu totul şi asta nu-l lăsa să judece raţional. Noi argumente tăioase pe care nu le putuse prezenta în faţa lui Lev îi veneau mereu în minte.

Era foarte furios şi se mustra că lăsase discuţia să ia o turnură atât de absurdă, din cauză că Rubin părea să fi dobândit dreptul de a judeca faptele lui Sologdin – mai ales decizia pe care trebuia să o ia astăzi. Putea să-l şteargă pe Rubin de pe lista prietenilor, dar nu putea să uite provocarea lansată. Provocarea aceasta rămânea şi îl făcea să sângereze. Îi confisca lui Sologdin drepturile de inventator.

La început, cearta fusese utilă, ca orice luptă. Lauda este o supapă de eşapament care favorizează scăderile tensiunii interne şi de aceea nu poate dăuna. Insulta, dimpotrivă, chiar cea mai nemeritată, este combustibil pentru cazanul nostru, nimic altceva.

Bineînţeles, tot ce înfloreşte vrea să trăiască. Dimitri Sologdin, cu capacităţile lui fizice şi intelectuale ieşite din comun, nu furase recolta lui, partea sa de cremoase delicii.

Dar, aşa cum spunea el însuşi, un scop înalt nu poate fi atins decât prin mijloace înalte.

Anunţul făcut la ora ceaiului se lovea la el de o ironie radioasă. Încă o mărturie a prevederii sale. Pusese punct atunci când trebuia şi soţia lui nu se va îngrijora că nu mai primeşte veşti.

Înăsprirea generală a disciplinei penitenciare era un avertisment: climatul avea să devină tot mai aspru şi nu trebuiau să creadă că vor părăsi închisoarea la „termenul legal" al pedepsei, cum s-ar zice.

Rămânea eliberarea anticipată.

Era deci invenţia sau eliberarea – sau să nu mai trăieşti niciodată.

La ora nouă, Sologdin fu printre primii deţinuţi care urcau scara spre biroul de desen, foarte vesel, crăpând de tinereţe, cu barbişonul blond ondulat („Ia te uită! Contele Sologdin!").

Ochii lui scânteietori de învingător se încrucişară cu privirea jinduitoare a Larisei.

Cât de mult se gândise la el, toată noaptea! Cum se bucura acum că stătea lângă el, ca să-l admire! Poate vor schimba chiar un bileţel.

Momentul era prost ales. Sologdin închise ochii cu un salut prietenesc şi îi dădu imediat de lucru Iominei: să se ducă în atelierul de mecanică şi să vadă câte şuruburi fuseseră livrate pentru bonul de comandă nr. 114. O rugă să fie atentă. Larisa îi aruncă o ocheadă alarmată şi perplexă. Se duse.

Dimineaţa cenuşie răspândea o lumină atât de slabă, că plafonierele erau aprinse şi trebuiră să aprindă şi câteva lămpi de birou.

Sologdin scoase din masa Kuhlmann piuonezele, fixă un colţ mâzgălit şi descoperi centrul cifratorului.

Doi ani din viaţa lui fuseseră absorbiţi de munca aceasta. Doi ani de riguroasă economie intelectuală. Doi ani de ore matinale preţioase – fiindcă după-amiaza nu creezi nimic măreţ.

În total – vânt?

Nu exista un mai bine revelator: puteai să iubeşti o ţară atât de murdară? Poporul acesta, lipsit de Dumnezeu, care făcuse atâtea crime, ignorând orice căinţă, poporul acesta de sclavi merita sacrificii, merita să taie capete splendide în tăcerea anonimatului? Pentru o sută sau chiar două sute de ani, poporul acesta se va mulţumi cu troaca lui – atunci, în numele cui să sacrifici torţa gândirii?

Nu era mai bine să păstrezi torţa? După aceea n-aveau decât să se bată mai tare.

În picioare, devora substanţa operei lui.

Îi mai trebuiau câteva ore, câteva minute poate ca să regleze fără greşeală marea problemă a vieţii lui.

Desprinse foaia mare. Ea făcu un zgomot unduios, ca pânza unei fregate.

Una din desenatoare, conform ritualului de luni, făcea turul inginerilor şi le cerea foile inutile, ca să le distrugă. Nu era bine să le rupi în bucăţele şi să le arunci într-un coş: se redacta un proces-verbal şi erau arse în curte.

(Altă neglijenţă a maiorului Şikin: să se încreadă aşa în foc! De ce nu instituise, alături de biroul de desen, un birou „operaţional" care să-şi petreacă timpul examinând toate desenele aruncate de celălalt birou?)

Sologdin luă un creion gros, tăie neglijent cu câteva linii diagrama centrală şi înmulţi ici şi colo mâzgăliturile.

Apoi scoase piunezele, rupse o parte, o acoperi cu colţul mâzgălit, puse pe deasupra altă foaie inutilă, boţi totul şi îi întinse ghemotocul domnişoarei.

– Poftim, vă rog: trei foi.

În momentul acela se anunţă o reuniune de informare. Toată lumea se adună şi plecă.

Locotenent-colonelul şef al biroului, fără să-şi părăsească scaunul şi fără să insiste prea mult, vorbi despre planuri, planuri pentru viitor şi promisiuni socialiste spontane. Inclusese în plan, fără să creadă nici el, asigurarea că vor livra la sfârşitul exerciţiului viitor proiectul tehnic al cifratorului absolut – acum îneca peştele ca să le lase inginerilor portiţe de scăpare.

În ultimul rând, Sologdin fixa peretele cu privirea lui deschisă, care trecea pe deasupra capetelor. Faţa lui era întinsă şi proaspătă, n-ai fi spus niciodată că se gândea la ceva sau că era îngrijorat, ci mai degrabă că afla în conferinţă o ocazie de relaxare.

Or, dimpotrivă, reflecta cu cea mai mare tensiune. Asemenea instrumentelor optice, care mişcă poliedrele oglinzilor primind şi trimiţând raze pe rând, gândurile lui se roteau şi se topeau după axe neparalele, care nu se întâlneau.

Şi dintr-odată, ca o piatră de praştie, cea mai simplă dintre cele mai simple bănuieli îl lovi: oare nu îl spionau din ajun, de când primise Anton schiţa? Fetele vor duce imediat ciornele, îi vor şterpeli cifratorul.

Se frământa de parcă ar fi stat pe cuie. De-abia se termină conferința, că se apropie repede de desenatoare. Erau pe cale să redacteze procesul-verbal.

– V-am dat o anumită foaie din greșeală... Scuzați-mă... Aceasta... da, aceasta.

O duse în birou. O învârti pe dos. Privi în jurul lui. Larisa nu se întorsese, nu-l vedea nimeni. Cu un foarfece mare, cu mișcări rapide și inegale, tăie foaia în două și fiecare sfert în patru.

Așa era mai sigur. Încă o neglijență a maiorului Șikin: nu ordonase ca desenele să fie executate pe albume numerotate și plumbuite!

Întorcându-se cu spatele se duse într-un colț, strecură cele șaisprezece bucăți la piept prin răscroiala salopetei deformate.

Avea întotdeauna o cutie de chibrituri în sertar – pentru mărunte sacrificii.

Ieși din birou cu pasul unui om îngrijorat. O luă pe culoarul principal, apoi pe cel lateral, îndreptându-se spre toalete.

În prima, *zekul* Tiuniukin, turnător notoriu, se spăla pe mâini la robinet. În fund, în afară de vespasiene, se aliniau patru cabinete distincte. Prima ușă era închisă (Sologdin se asigură împingând-o), cele două din mijloc întredeschise, ultima tot închisă, dar ușa cedă. Aceasta avea o încuietoare bună. Sologdin intră, închise, pândi.

Scoase din sân două foi, luă chibriturile „Victoria", așteptă. Nu aprinse, temându-se să nu fie trădat de flacăra care se reflecta pe plafon și să nu se răspândească mirosul de ars prea repede în toaletă.

Intră cineva. Plecă împreună cu ocupantul primului cabinet. Atunci, Sologdin scăpără. Sulful sări și se lovi de pieptul lui Sologdin. La al doilea chibrit, sulful se ținu tare, dar flacăra lui slabă nu fu în stare să aprindă lemnul răsucit și înnegrit al chibritului. După o flacără scurtă se stinse, degajând un fum pocăit.

Sologdin scoase o înjurătură obișnuită în lagăr. Chibrituri care nu se aprind, care nu ard! În ce țară mai găsești așa ceva? Trebuie să te străduiești ca să le poți fabrica! „Victoria"! Oare cum au obținut victoria lor?

Al treilea chibrit se rupse la apăsare. Al patrulea ieși rupt din cutie. Al cincilea avea un capăt pătrat, fără sulf.

În mânia sa, Sologdin smulse un mănunchi de bețe pe care le aprinse în același timp. Se aprinseră. Apropie hârtia. Hârtia Whatman nu punea probleme. Sologdin întoarse flacăra ca să ajungă. Dintr-odată, dezlănțuit, focul îi arse degetele. Puse cu grijă foile aprinse în vas, deasupra apei. Scoase încă un pumn de foi pe care le aprinse de la primele, cărora le îndreptă poziția ca să poată arde până la capăt. Cenușa lor neagră se scutură și începu să plutească pe apă.

Al doilea pumn luă foc. Îl lăsă, adăugă alte și alte foi. Acestea înăbușiră flacăra. Se ridică un fum acru de combustie lentă.

Cineva intră și se închise la două cabinete distanță. Fumul se ridica și acum.

Putea să fie un prieten.

Putea să fie un dușman.

Poate că fumul nu ajungea până la el. Poate că îl simțise și avea să dea alarma.

Sologdin simți că îl cuprinde tusea, dar știu să se stăpânească.

Dintr-odată, hârtia se aprinse și o coloană galbenă se îndreptă spre plafon. Flacăra, furioasă, usca pereții vasului și se temu să nu crape porțelanul.

Mai rămâneau două bucăți de hârtie, dar Sologdin nu le aruncă. Restul ardea. Trase apa cu ciudă. Apa țâșni și duse grămăjoara de cenușă neagră.

Așteptă, nemișcat.

Alți doi vizitatori sosiră cu un motiv neînsemnat, discutând:

– Vrea să intre în paradis pe spinarea altuia!

– N-ai decât să controlezi oscilograful, cât despre cooperare, un rahat!

Ieșiră. În urma lor sosi un altul, care se închise.

Sologdin rămase în picioare, în clandestinitatea aceasta umilitoare. Se gândi dintr-odată să vadă ce mai era pe foile rămase. Una din ele, un colț, avea o linie din desen. Cealaltă bucată era inima proiectului. Cu răbdare, Sologdin le rupse în bucățele minuscule, pe care nu le mai putea prinde cu unghia.

Trase apa și ieși repede în vacarmul ei.

Nu fusese remarcat.

Pe culoarul mare merse încet. Își spuse: arzi fregata speranței tale și singura ta teamă e să nu plesnească smalțul sau să nu iasă miros de ars.

Ajunse în birou, ascultă distrat raportul Iominei despre șuruburi și o rugă să facă mai repede copiile.

Ea nu înțelegea nimic.

Nu putea să înțeleagă nimic.

Nici el nu prea înțelegea. Mai existau elemente confuze în toate acestea. Fără să se obosească să facă pe elevul bun, fără să-și scoată compasurile din cutie, sau cărțile, sau desenele, Sologdin își puse o mână sub bărbie și rămase așa, cu ochii deschiși, privind în gol.

De la un moment la altul vor veni să-l caute ca să-l conducă la colonelul inginer.

Îl convocară într-adevăr, dar la locotenent-colonel.

Laboratorul de filtraj venise să se plângă că nu livrase încă desenul celor două suporturi. Locotenent-colonelul era un bărbat frust care, încrețindu-și fața, îi spuse numai:

– Dimitri Alexandrovici, e chiar atât de greu? V-au cerut asta de joia trecută.

Sologdin se puse în gardă:

– Mă scuzați. Sunt pe cale să termin. Într-o oră va fi gata.

Nici nu începuse, dar nu putea totuși să mărturisească faptul că nu îi lua decât o oră de lucru.

CAPITOLUL LXXVIII

La origini, sindicatul juca un rol moral considerabil în viaţa „externilor" din Marfino.

Cine nu cunoaşte această pârghie a producţiei socialiste? Cine, mai generos decât sindicatul, poate să ceară guvernului să prelungească ziua şi săptămâna de lucru? Creşterea normelor de randament? Scăderea salariilor? Când cetăţenii nu au unde sta şi ce mânca (şi adesea nu au nici una, nici alta), cine le vine în ajutor, dacă nu sindicatul, care îşi autorizează afiliaţii să pliveascǎ culturile colective de zarzavat în timpul săptămânii şi să profite de timpul liber ca să construiască case pentru stat? În acelaşi timp, toate cuceririle Revoluţiei şi greutatea cea mai mare a ierarhiei se sprijină pe sindicate. Cu atât mai bine că Adunarea Generală Sindicală nu se sfieşte să ceară concedierea unui coleg, protestatar sau campion al dreptăţii, de la o administraţie care nu ar îndrăzni să-l concedieze de altfel. Pe transferul unor proprietăţi mobiliare, inutilizabile pentru stat, dar încă perfect recuperabile pentru folosul domestic al directorului cutare, există vreo semnătură care să egaleze, în candoarea ei cristalină, semnătura preşedintelui Comitetului Local? Sindicatele acestea trăiau atunci din propriile lor resurse – din cei treizeci la sută din salariul muncitorului din care, oricum, statul nu ar fi putut reţine mai mult de douăzeci şi nouă la sută în impozite şi bonuri de tezaur obligatorii.

Într-adevăr, în lucrurile mari ca şi în cele mici, sindicatele erau şcoala zilnică a comunismului.

Sindicatul fusese totuşi abolit la Marfino. Iată ce striga un tovarăş moţat de la Comitetul Orăşenesc de Partid din Moscova, auzind că se vorbea despre organizaţia sindicală din Marfino:

– Sunteţi nebuni? (Nu adăugă „Tovarăşi"!), dar e troţkism sau pe aproape! Marfino e o unitate militară! Un sindicat! Şi mai ce?

În aceeaşi zi, sindicatul din Marfino fu suprimat.

Fără să se clatine temeliile existenței sale.

Văzură cum creștea importanța organizației politice, rezonabilă deja în trecut. Comitetul Regional de Partid consideră că era bine să aibă la Marfino un secretar detașat permanent. După examinarea câtorva note de informare furnizate de biroul personalului, biroul Comitetului Regional hotărî să recomande pentru această funcție pe:

Stepanov Boris Sergheievici, născut în 1900 în târgul Lupatși, cantonul Bobrov; origine socială: familie de zilieri agricoli; după Revoluție: milițian rural; profesie: fără; situație socială: angajat; instruire: patru clase de școală primară plus doi ani de școală de Partid; membru de partid: din 1921; lucrează pentru Partid: din 1923; nu a ezitat niciodată în îndeplinirea unei realizări pe linie de Partid, nu a participat la nici o opoziție, nu a slujit nici în trupele, nici în instituțiile guvernelor albe, nu a participat nici la mișcările revoluționare, nici la mișcările partizanilor, nu a locuit în teritoriul ocupat, nu a locuit în străinătate, nu cunoaște nici o limbă străină, nu cunoaște nici una din limbile minorităților non-ruse de pe teritoriul URSS, lovit la cap, titular al Ordinului Steaua Roșie și al medaliei „pentru Victoria asupra Germaniei în timpul războiului patriotic".

În epoca în care Comitetul Regional îl recomanda pe Stepanov, el se afla în districtul Volokolamsk ca propagandist pentru recolte. Profitând de fiecare minut de odihnă al colhoznicilor – pauză de odihnă sau pauză de țigări –, îi aduna – nu fără să-i convoace seara la direcția colhozului – și le prezenta neobosit, în lumina doctrinei triumfătoare a lui Marx-Engels-Lenin-Stalin, toate roadele care trebuiau însămânțate în fiecare an, cu semințe de bună calitate, pentru ca recolta să fie mai bogată decât semănătura, să fie apoi înmagazinată fără pierderi și fără ciordeli, apoi predată repede statului. Ignorând orice odihnă, trecea apoi la mecanicii de pe tractoare și le explica, în lumina aceleiași doctrine nemuritoare, necesitatea de a economisi carburantul, de a cruța materialul, datoria imperativă de a evita orice timp mort și răspundea cu greu la întrebările lor despre valoarea mediocră a reparațiilor și lipsa salopetelor de lucru.

În timpul acesta, fără să-l fi văzut vreodată, Adunarea Generală a Organizației de Partid din Marfino primea călduros recomandarea Comitetului General și îl alegea în unanimitate pentru postul de secretar detașat. La Volokolamsk trimiseră un angajat al cooperativei în calitate de propagandist, destituit pentru furt din districtul Iegorievsk, în timp ce la Marfino, în vecinătatea delegatului operațional, se amenaja un birou pentru Stepanov. Acesta se instală în funcțiile sale directoriale.

Inaugură gestiunea reașezând dosarele lăsate de predecesorul său, locotenentul Klîkaciov, secretar non-detașat, costeliv ca un ogar, activ și necunoscând deloc răgazul. Avea timp să dea directive Laboratorului de Decifraj, să controleze grupele de criptografie și statistică, să conducă un seminar pentru komsomol, să anime „grupa tinerilor" și, pe deasupra, să asigure secretariatul Comitetului de Partid. Deși locotenentul acesta trecea drept un om exigent în ochii superiorilor și un pisălog în ochii subordonaților, noul secretar avu impresia vagă că, dacă te uitai bine, afacerile politice ale Institutului Marfino mergeau pe apă la vale. Într-adevăr, dacă lucrezi pentru Partid, trebuie să fii un om întreg, fără rezerve.

Și de fapte. Reașeză dosarele. Asta îi luă o săptămână. Fără să iasă o dată din birou, Stepanov examină toate hârtiile, fără excepție, făcând cunoștință cu toți membrii de Partid din dosar, înainte de a-i vedea în carne și oase. Klîkașov simți cum apăsa asupra lui dreapta noului secretar.

Probele de neglijență izvorau una după alta. Fără să mai vorbim de chestionarele confidențiale, de insuficiență în alegerea informațiilor pentru dosarele secrete, nici despre absența amplelor note personale pentru fiecare membru sau candidat, se putea discerne, în toate activitățile, o tendință generală total vicioasă: orice inițiativă era aplicată fără să fie consemnată într-un document special, devenind astfel fantomatică.

– Dar cine o să creadă? Cine o să vă creadă în momentul acesta dacă spuneți că lucrurile respective au fost făcute? exclama Stepanov, agitând deasupra capului o țigară aprinsă.

Îi explică îndelung lui Klîkaciov că toate acestea nu existaseră decât *pe hârtie* (fiindcă se sprijineau pe asigurări verbale),

şi nu *în realitate* (adică în scris, sub formă de procese-verbale).

Poftim un exemplu: cu ce te ajută faptul că sportivii institutului (normal că nu era vorba despre deţinuţi) joacă volei după fiecare prânz (gata să încalce adesea orarul de lucru)? Se poate să fie aşa. Să joace într-adevăr. Dar nici dumneata, nici eu, nici vreo altă instanţă de control nu se va duce în curte ca să vadă dacă mingea zboară într-adevăr. Oare aceiaşi voleibalişti, după atâtea partide jucate şi atâta experienţă, nu ar putea să-şi unească realizările într-un ziar mural care s-ar putea numi *Balonul roşu* sau, dacă vreţi, *Onoarea lui Dinamo*? Dacă, după aceea, Klîkaciov dezlipea cu grijă ziarul acesta mural şi îl adăuga la documentaţia politică, nici o inspecţie nu ar fi avut cea mai mică îndoială legată de aplicarea reală a măsurilor oficiale în domeniul jocului de volei, nici despre rolul preponderent al Partidului. Dacă laşi lucrurile în starea aceasta, cine va crede vreodată cuvintele unui Klîkaciov?

Şi tot aşa mai departe, în toate cazurile. „Cuvântul nu poate fi prins cu agrafe de birou!" Aforismul acesta profund marcă intrarea în funcţie a lui Stepanov.

Ca un preot care nu poate crede că e minţit în confesional, Stepanov nu-şi imagina că se poate trişa în scris.

Klîkaciov cel slab, cu toracele mereu gâfâind, se feri să-l contrazică pe Stepanov, alăturându-se opiniilor lui cu recunoştinţă cordială şi cerându-i lecţii. Stepanov se îmblânzi, arătând prin aceasta că fondul naturii lui nu era rău. Aşa că se arătă atent atunci când Klîkaciov îl luă martor la neliniştea lui: în fruntea unui institut secret de anvergura aceasta se afla un colonel inginer Iakonov care avea un dosar confidenţial cam scabros şi, mai ales, nu era cu adevărat dintre *ai noştri*. Stepanov, fără a fi avizat din exterior, era deja cum nu se poate mai bine pus în gardă. Făcu din Klîkaciov mâna lui dreaptă, îl invită să vină frecvent să-l vadă la comitetul de Partid şi îi împărtăşi indulgent perlele ştiinţei sale comuniste.

În felul acesta, Klîkaciov învăţă repede să-l cunoască pe noul secretar de Partid. Limba lui perfidă răspândi pe seama lui, printre „tineri", porecla Ciobanul. Dar datorită aceluiaşi Klîkaciov, „tinerii" stabiliră raporturi destul de bune cu Ciobanul lor. Nu

le trebui mult să înțeleagă că era mult mai avantajos să aibă ca secretar de Partid un om venit din altă parte, un străin, un legalist imparțial.

Legalist era în sensul deplin al cuvântului. Dacă i se spunea că cutare era demn de milă, că celălalt nu merita toate rigorile legii, că putea fi tratat cu indulgență, un rid dureros îi străbătea fruntea lărgită de calviție până în creștet și umerii i se plecau, ca sub greutatea unei noi poveri. Dar, devorat de convingerea lui înflăcărată, căuta în el însuși forța de redresare și se întorcea apoi spre interlocutor, făcând să danseze în ochelarii plumbuiți pătrățelele albe ale ferestrelor:

– Tovarăși! Tovarăși! Ce-mi aud urechile? Cum îndrăzniți să spuneți așa ceva? Amintiți-vă mereu că trebuie să susțineți întotdeauna legea! Întotdeauna, până la capătul puterilor! Numai așa, numai în felul acesta putem să-l ajutăm cu adevărat pe cel pentru care ne pregătim să comitem o ilegalitate. Fiindcă legea este făcută pentru a sluji societatea și omul, lucru pe care îl uităm adesea, și pretindem să o încălcăm, din orbire!

Cât despre el, Stepanov era mulțumit de tineri, atât de îndrăgostiți de reuniunile de Partid, atât de înclinați spre critică comunistă. Vedea în ei nucleul acelei colectivități sănătoase pe care încerca să o întemeieze în fiecare post al său. Dacă un grup nu îi denunța direcției politice pe membrii care încălcau legea și rămânea mut în fața întrebărilor, Stepanov îl considera nesănătos, pe bună dreptate. Dacă același grup se năpustea în masă asupra unui membru, mai ales atunci când era desemnat de Comitetul de Partid, era vorba despre o comunitate sănătoasă, după părerea unor oameni mai sus-puși decât Stepanov.

Acesta din urmă avea un anumit număr de noțiuni căpătate, de care nu se putea dezlipi. Astfel, nu concepea o reuniune care să nu fie încheiată cu adoptarea unei rezoluții răsunătoare, stigmatizând anumite oi negre și mobilizând întregul grup spre noi triumfuri în domeniul producției. De aceea aprecia atât reuniunile de Partid „deschise“, la care asistau, în virtutea voluntariatului necesar, toți cei apolitici pe care puteai să-i tai întotdeauna în bucăți, fiindcă nu aveau nici dreptul să se apere, nici să voteze. Dacă, înainte de vot, se ridicau voci înțepătoare sau indignate („Unde suntem? La o adunare sau la

tribunal?"), fie că era vorba de un simplu participant, fie că era vorba despre președinte, Stepanov îi închidea gura:

– Permiteți, tovarăși, permiteți!

Vărsând cu o mână tremurătoare un pliculeț de prafuri în gură (de când fusese lovit, cea mai mică emoție îi dădea migrene răvășitoare și era întotdeauna emoționat când se lupta pentru adevărul Partidului), se îndrepta spre mijlocul încăperii, la lumina plafonierelor, și picături mari de sudoare curgeau pe fruntea lui înaltă:

– Ce se întâmplă? Sunteți împotriva criticii și autocriticii?

Lovind aerul cu un pumn viguros, ca pentru a apăsa ideile în capul ascultătorilor, le explica:

– Autocritica e marea lege motrice a societății sovietice, marele motor al progresului! Este timpul să vedem că, atunci când îi criticăm pe membrii colectivității noastre, nu o facem pentru că suntem la tribunal, ci pentru ca fiecare muncitor, în orice clipă, să se afle într-o stare de tensiune creatoare! Aici nu pot exista două păreri diferite, tovarăși! Bineînțeles, nu orice critică este bună, e adevărat. Aveam nevoie de o critică EFICACE, adică o critică care să nu vizeze cadrele probate ale direcțiunii! Să nu confundăm libertatea criticii cu libertatea anarhismului mic-burghez!

Întorcându-se la carafă, își administra un nou pliculeț.

În felul acesta, linia generală a Partidului triumfa. Inevitabil, toată colectivitatea aceasta sănătoasă, împreună cu membrii biciuiți sau istoviți de rezoluție (pentru „concepții dezinvolte asupra muncii" sau „disprețuire a termenelor prescrise apropiindu-se de sabotaj"), vota rezoluția ca un singur om.

Se întâmpla câteodată ca Stepanov, în ciuda iubirii sale față de rezoluțiile studiate și prolixe, care avea rara fericire de a ști dinainte sensul intervențiilor publice și opinia finală a adunării, să nu aibă timp, în febra lui, să redacteze integral rezoluția înainte de reuniune. În cazul acesta, după ce președintele de ședință spunea:

– Tovarășul Stepanov are cuvântul ca să ne comunice proiectul rezoluției – secretarul detașat își ștergea sudoarea de pe frunte și de pe craniul chel, apoi spunea:

– Tovarăşi! Am fost foarte prins, de aceea, în proiectul rezoluţiei, nu am avut timp să precizez anumite circumstanţe, anumite nume, anumite fapte...

sau:

– Tovarăşi! Am fost convocat la Direcţiune şi de aceea nu am aşternut rezoluţia negru pe alb...

şi, în ambele cazuri:

– Cer să supunem la vot rezoluţia în bloc, mâine o să am tot timpul s-o *migălesc*.

Şi colectivitatea marfinistă era atât de sănătoasă, că ridica mâna fără să protesteze, ignorând (şi dorind să ignore) cine va fi târât în noroi şi cine purtat pe braţe în respectiva rezoluţie.

Poziţia puternică a secretarului general era să nu se abandoneze niciodată unor discuţii prea familiare. Toată lumea îl numea respectuos Boris Sergheici. Acceptând acest lucru ca pe ceva cuvenit, nu răspundea niciodată la fel şi, chiar şi la jocul de biliard în miniatură, când tacul se mişca fără răgaz pe birou, exclama:

– Serveşte bilele, tovarăşe Şikin!

– Carambol, tovarăşe Klîkaciov!

Lui Stepanov nu-i plăcea să recurgă la cele mai bune, mai înalte instincte. Nu făcea apel nici la instinctele altora. De asemenea, atunci când mirosea în colectivitate un iz de nemulţumire sau de rezistenţă la măsurile sale, în loc să peroreze, să predice, punea mâna pe o foaie mare şi scria sus cu litere mari: „Tovarăşii citaţi sunt invitaţi să realizeze... pentru....", apoi completa hârtia ca pe un formular: număr de ordine, nume de familie, recunosc că am fost informat despre... – şi încredinţa hârtia unei secretare care îşi începea rondul. Tovarăşii respectivi citeau, îşi revărsau furia cum puteau pe inocenta foaie albă, dar nu puteau să nu semneze. Odată ce semnau, nu puteau să nu execute.

Stepanov era, de asemenea, *departe* de îndoieli şi rătăciri în tenebre. Era de ajuns să se anunţe la radio că eroica Iugoslavie dispăruse, cedându-i lui Tito şi clicii sale, ca să înceapă să comenteze decizia Kominternului cu tot atâta insistenţă şi convingere de parcă ar fi urzit-o de ani de zile. Dacă îi atrăgeai timid atenţia asupra unei contradicţii între instrucţiunile

zilei și cele din ajun, asupra aprovizionării proaste a institutului, a calităților îndoielnice ale utilajelor naționale sau asupra dificultăților de cazare, secretarul detașat își îngăduia să zâmbească, ochelarii lansau o reflectare mai clară și ceilalți știau cuvintele care îi stăteau deja pe buze:

– Ce să facem, tovarăși? Trebuie să existe o unduire a serviciilor competente. Dar progresele în domeniul acesta sunt indubitabile, nu o să mă contraziceți!

Stepanov nu era totuși lipsit de slăbiciuni omenești, modeste, e adevărat. Așa că îi plăceau complimentele ierarhice și admirația pe care inteligența lui le trezea întotdeauna la simplii soldați ai Partidului. Asta îi făcea plăcere fiindcă era drept.

Îi plăcea și votca – dar numai atunci când îi era oferită, sau când însoțea o masă –, plângându-se că era mortală pentru sănătatea lui. De aceea nu cumpăra și nu oferea niciodată. În mare, acestea erau defectele lui.

„Tinerii" se întrebau între ei cine era, în fond, Ciobanul lor. Reutmann declara:

– Păi bine, prieteni! E un profet al călimării! Un suflet de hârtie timbrată. Oamenii aceștia sunt indispensabili în perioada de tranziție.

Klîkaciov, cu un rictus:

– Prostii! Dacă îi cazi în mână, te mănâncă fără să-ți scoată măruntaiele. Nu-l considerați un imbecil. În cincizeci de ani a învățat să trăiască. Credeți că adoptă de plăcerile rezoluțiile acestea răsunătoare din fiecare adunare? E modul lui de a scrie cronica din Marfino! Adună documente din spirit de prevedere: orice s-ar întâmpla, o inspecție trebuie să recunoască ce este evident: Stepanov a scuturat zurgălăii și a făcut totul pentru a alerta opinia publică.

În ciuda neîncrederii lui Klîkaciov, Stepanov părea un om sâcâitor, ascuns, care și-ar fi omorât tatăl și mama ca să asigure viitorul celor trei fii.

Avea într-adevăr trei fii care cereau mereu bani de la el. Îi înscrisese pe toți la Facultatea de Istorie, știind că e o disciplină ușoară pentru un marxist. Vedea bine lucrurile, dar, ca orice plan unificat al Educației naționale, nu prevăzu viitoarea saturare de istorici marxiști din toate școlile, centrele de

instruire tehnică şi cursurile accelerate din Moscova, din regiunea lui, din ţară până la Urali. Primul fiu îşi termină studiile şi, departe de a rămâne pe loc ca să-şi hrănească părinţii, plecă la Hanti-Mansiisk. Al doilea, la distribuirea posturilor, se văzu trimis la Ulan-Ude. Al treilea, încă student, nu avea să găsească probabil ceva mai aproape decât Borneo.

Tatăl se agăţa de slujba lui cu mai multă ferocitate, de căsuţa de la periferie cu cei doisprezece ari de zarzavaturi, cele două butoaie de varză murată, cei doi sau trei porci puşi la îngrăşare. Soţia lui Stepanov, creatură lucidă şi poate chiar puţin retrogradă, vedea în creşterea porcilor pasiunea vieţii ei şi un ajutor la bugetul familial. Formulase proiectul neclintit de a se duce, în această ultimă duminică şi în tovărăşia soţului ei, în oraşul reşedinţă din canton, ca să aleagă un purcel. Această operaţiune (scoasă la capăt cu bine) era motivul pentru care Stepanov nu fusese la muncă în duminica aceea, deşi o discuţie de sâmbătă îi aprinsese sângele şi ardea de dorinţa de a se întoarce la Marfino.

În sâmbăta aceea, la Direcţia Politică, suferise un şoc. Unul din responsabilii cei mai importanţi, cântărind o sută de kilograme, în ciuda responsabilităţilor, contemplase nasul subţire şi chinuit de ochelari pe care îl prezenta Stepanov şi îl întrebase cu o voce de bariton, puţin cam sfârşită:

– Ah da, Stepanov! Şi cum se prezintă partea iudaică la tine?

– Ce parte? întrebă Stepanov, cu urechile ciulite.

– Fiii lui Iuda... Văzând că interlocutorul lui nu ghicea, adăugă: partea jidănească, aceea...

Luat pe neaşteptate, temându-se să repete cuvântul acesta ambiguu care îţi aducea, nu demult, zece ani de închisoare pentru propagandă antisovietică şi, în alte timpuri, un glonţ în cap, Stepanov murmură fără să se implice prea mult:

– Euuu am...

– Bun, şi ce crezi...?

Telefonul sună, înaltul responsabil răspunse şi nu mai avu ocazia să vorbească cu Stepanov.

Necăjit, acesta reciti, la Direcţiune, un teanc întreg de directive, instrucţiuni şi circulare – atâtea litere negre pe atâta hârtie albă eludau perfect chestiunea iudaică.

Toată duminica, umblând după purcel, se gândi şi se tot gândi, scărpinându-şi pieptul cu mare descumpănire. Perspicacitatea lui scăzuse odată cu vârsta! Iată că un responsabil încercat ca Stepanov – ce ruşine! – lucrase de mântuială într-o campanie de anvergură şi era prins în intrigile duşmanilor, fiindcă toată banda lui Reutmann şi Klîkaciov...

Ajunse dezorientat la muncă, luni. După refuzul lui Şikin de a juca biliard (Stepanov avusese de gând să-l tragă de limbă), secretarul detaşat, sufocându-se în penuria de instrucţiuni, se închise în Comitetul de Partid şi petrecuse două ore împingând vesel bilele de metal care săreau uneori peste masă. Enormul basorelief mural în linie, care alinia cele patru profiluri decalate ale fondatorilor, fu martor la câteva momente frumoase, cu două sau trei bile expediate dintr-o lovitură. Dar profilurile rămâneau impasibile ca bronzul. Geniile îi priveau ceafa, mute, şi nu îi sugerau lui Stepanov nici o decizie care să-i îngăduie să nu sabordeze o colectivitate atât de sănătoasă şi chiar să o fortifice într-un climat cu totul nou.

Era frânt de oboseală, când soneria telefonului îi ajunse la urechi şi se trânti cu pieptul pe receptor.

Mai întâi îi spuseră să anuleze şedinţele obişnuite de educaţie politică pentru komsomolişti şi comunişti şi să-i adune pe toţi ocupanţii casei, fiindcă un conferenţiar de la Comitetul Regional avea să ţină o conferinţă despre „materialismul dialectic – filozofie de avangardă". Apoi îl avertizară că o maşină plecase spre Marfino, cu doi tovarăşi care aduceau circularele necesare pentru lupta împotriva xenofiliei explozive.

Secretarul detaşat învie, văzu din nou viaţa în roz, trimise două bile dintr-o lovitură, apoi ascunse biliardul portativ în spatele unui dulap.

Buna lui dispoziţie spori şi mai mult când se gândi că purcelul cu urechi trandafirii nu făcea mofturi şi înghiţise porţia de dimineaţă ca şi pe cea de seară, ceea ce autoriza speranţa într-o îngrăşare eficace şi puţin costisitoare.

CAPITOLUL LXXIX

Maiorul Şikin era în biroul colonelului inginer Iakonov.

Amândoi stăteau jos şi vorbeau de la egal la egal, pe tonul cel mai amabil, deşi simţeau un dispreţ şi o averisune reciproce.

Lui Iakonov îi plăcea să spună în timpul adunărilor: „Noi, cekiştii". Pentru Şikin, el rămânea omul de altădată, inamicul poporului, care fusese în străinătate, care trebuise să ispăşească o vină, fusese albit şi chiar primit în sânul Securităţii Statului, dar nu era deloc alb! Inevitabilă, inevitabilă era ziua în care Organele îl vor demasca pe Iakonov şi îl vor aresta din nou. Cu câtă bucurie îi va smulge atunci Şikin personal tresele de pe umeri! Fărâma aceasta de om cu capul mare, maiorul acesta atât de tipicar era şocat de condescendenţa opulentă, de aplombul seniorial cu care purta colonelul inginer povara puterii. Aşa că se străduia să-i pună înainte propriul său rol, în orice ocazie, şi rolul muncii „operaţionale", pe care colonelul o subestima.

În momentul acesta îi propunea lui Iakonov să pronunţe la următoarea conferinţă lărgită despre vigilenţă un raport care să vorbească despre această problemă în sânul institutului şi să critice feroce tot ce lăsa de dorit în acest punct. Conferinţa aceasta putea să se asocieze foarte bine cu trimiterea *zekilor* în lagăr şi cu lansarea ciornelor secrete.

Colonelul inginer Iakonov, epuizat de criza din ajun, avea cearcăne vineţii sub ochi, dar acestea nu alterau modelul agreabil al trăsăturilor lui buhăite; încuviinţa tot, dar foarte departe, în spatele multor ziduri de apărare şi al multor şanţuri, la adâncimi la care nu pătrundea nici o privire, în afară de cea a soţiei sale, îşi spunea că maiorul Şikin nu era decât un păduche cărunt, cu capul alb plin de denunţuri; se gândea la

simplitatea idioată a ocupaţiilor lui, la prostia intensă a sugestiilor acestui om.

Îi dăduseră numai o lună lui Iakonov. Într-o lună, capul lui se va rostogoli poate sub ghilotină. Trebuia să renunţe la armura comandamentului, la poziţia înaltă în care se închistase, ca să se întoarcă la dorinţa lui de a reflecta în linişte.

Dar fotoliul de piele prea larg în care şedea colonelul inginer purta în el negaţia: responsabil de toate, colonelul nu putea atinge nimic cu mâinile lui în afară de receptorul unui telefon şi hârtiile pe care trebuia să le semneze.

Mai era şi războiul bârfelor cu grupul Reutmann, care îi înghiţea toate forţele morale. Războiul acesta îl purta forţat, constrâns. Nu voia să-i expulzeze din institut pe aceşti oameni: voia să-i constrângă la o subordonare necondiţionată. Ei voiau să-l alunge şi aveau şi mijloacele necesare.

Şikin vorbea. Iakonov evita, imperceptibil, să-l privească. Ochii lui interiori erau aproape închişi, corpul i se înmuiase sub tunică şi spiritul lui rătăcea în liniştea casei.

Casa mea! Casa mea este cetatea mea! Ce înţelepciune la englezii care au perceput primii acest adevăr. Teritoriul acesta mic, numai al tău, în care sunt în vigoare legile tale. Patru pereţi şi un acoperiş te separă solid de patria ta iubită. Ochi atenţi, blânzi şi luminoşi te întâmpină în prag. Ciripitul voios al fiicelor tale (aspirate deja de şcoli, vai, abrutizante ca tot ce este public) te distrează. Te înviorează, om vânat de care trag toţi, cu hăis şi cu cea. Soţia ta le-a învăţat să vorbească puţină engleză. Ea se aşază la pian ca să-ţi cânte agreabilul vals al lui Waldteufel. Orele cinei sunt scurte, ca şi cele ale serilor prelungite până la căderea nopţii, măcar acasă nu vezi nici imbecilii solemni, nici tinerii invidioşi şi sâcâitori.

Munca de colonel implica atâtea suferinţe, atâtea situaţii umilitoare, atâtea constrângeri impuse voinţei, atâtea necazuri administrative, iar Iakonov se simţea deja atât de obosit, că şi-ar fi sacrificat situaţia dacă ar fi putut să rămână liniştit în lumea lui călduţă, acasă.

Nu, asta nu însemna că lumea exterioară nu îl interesa – îl interesa, chiar foarte mult. Nu puteai găsi în istoria universală o epocă mai pasionantă ca a noastră. În ochii lui, politica

mondială era ca o partidă de şah, şah la puterea o sută. Doar că Iakonov nu ştia să joace, nu voia să fie pion, nici capul unei piese, nici pătrăţelul pe care sunt aşezate. Pretindea să observe jocul de la distanţă, să-l savureze, îmbrăcat cu o pijama paşnică, într-un balansoar din timpurile de demult, înconjurat de rafturi de cărţi.

Reunea toate condiţiile necesare. Cunoştea două limbi străine, radiourile din alte ţări îi furnizau informaţii. În URSS revistele din alte ţări ajungeau mai întâi la MGB, care împărţea în instituţiile lui publicaţiile tehnice şi militare, fără să le cenzureze. Dar străinii strecurau din când în când câte un articol politic despre războiul total, despre organizarea viitoare a planetei. Mişcându-se printre ghebişti îndopaţi, Iakonov pescuia uneori detalii interzise presei. Nu dispreţuia nici cărţile traduse de diplomaţie sau spionaj. Să adăugăm că ştia să se slujească de creierul lui şi gândurile sale erau ascuţite. Partea sa de şah, din fundul unui fotoliu cu spetează, consta în a urmări meciul Est-Vest şi, după loviturile deja jucate, să le ghicească pe următoarele.

De partea cui era? În fundul sufletului, pentru Vest. Dar cunoştea clar viitorul învingător şi nu risca niciodată o mutare împotriva lui. Învingătorul avea să fie Uniunea Sovietică. Iakonov îşi dăduse seama de acest lucru după o călătorie în Europa, în 1927. Vestul era condamnat, fiindcă trăia bine şi nu mai avea destulă voinţă ca să-şi rişte viaţa şi s-o apere cu preţul acesta. Cei mai strălucitori gânditori şi oameni politici îşi justificau în propriii ochi această apatie, această dorinţă arzătoare de a amâna conflictul amăgindu-se voluntar cu promisiunile răsunătoare ale Estului, cu facultatea lui de autoperfecţionare, cu puritatea lui ideologică luminoasă. Tot ce nu se potrivea cu schema aceasta era măturat ca o invenţie calomnioasă sau un incident trecător.

În asta se vedea o lege comună, universală: cel mai crud învinge. În asta constă toată istoria, din nefericire, cu toţi profeţii ei.

Din prima tinereţe, Anton prinsese din zbor şi alesese ca maximă formula destul de comună: „Toţi oamenii sunt nemernici". De-a lungul vieţii, adevărul acesta se confirmase. Cu cât

se înrădăcina mai mult, cu atât mai multe dovezi descoperea și cu atât era mai ușor de trăit. Într-adevăr, dacă toți oamenii sunt nemernici, nu trebuie să faci nimic pentru „oameni", ci totul pentru tine. Nu există „altarul sacru al societății" și nimeni nu are dreptul să ne ceară sacrificii. Toate acestea au fost formulate demult și cu mare simplitate de popor: „Îndură-te de cine trebuie..."

De aceea, curatorii de suflete și de chestionare confidențiale greșeau când se temeau de trecutul lui Iakonov. Meditând asupra existenței, înțelesese că închisoarea nu se deschide decât pentru oameni cărora le-a lipsit inteligența, la un moment dat. Adevărații răufăcători știu să prevadă, să tragă sforile jocului și să rămână în libertate. Ce interes poți să ai ca să petreci după gratii o existență care este unică și expiră odată cu noi? Nu, nu! Iakonov renegase lumea *zekilor* în forul său interior, nu doar de suprafață. Patru camere mari cu balcon și șapte mii de ruble pe lună, iată ceva ce nu putea primi din alte mâini, cel puțin nu la fel de repede. Puterea îi făcuse rău, era bizară, mediocră, crudă, dar în cruzimea ei se afla cea mai sigură manifestare a forței!

Fiindcă nu putea să-și trateze serviciul cu ușurință, Iakonov se străduia să intre în Partidul Comunist așa cum voiau de la el (numai că...).

În timpul acesta, Șikin îi întindea o listă cu *zekii* sortiți lagărului începând cu data de mâine. Șaisprezece candidaturi fuseseră stabilite oficial, iar Șikin adăugase, cu aprobarea lui, alte două nume luate din blocnotesul lui Iakonov. Or, acordul direcției închisorii ajunsese la douăzeci. Trebuia să „improvizeze" rapid cele două nume care lipseau și să i le comunice colonelului Klimentiev înainte de ora cinci seara.

Candidaturile nu se impuneau singure. Ca din întâmplare, cei mai buni muncitori, cei mai buni specialiști erau suspecți „operaționalilor", în timp ce răsfățații „operului" erau întotdeauna niște derbedei sau niște incapabili. Particularitatea aceasta complica întocmirea acestei liste.

Iakonov își întinse degetele distanțate:

– Lăsați-mi lista. O să mă mai gândesc. Gândiți-vă și dumneavoastră. O să ne contactăm telefonic.

Şikin se ridică fără grabă (ar fi trebuit să mai stea, dar nu era în stare) şi se plânse acestui confident nedemn de procedurile ministrului: li se deschidea sala nr. 21 deţinutului Rubin, lui Reutmann şi o închideau pentru Şikin, pentru colonelul Iakonov, pe teritoriul propriei lor baze, era ceva, nu?

Iakonov înălţă din sprâncene şi plecă în întregime pleoapele, ceea ce îl transformă pentru moment într-un orb. Această mimică însemna: „Ei da, maiorule, da, scumpul meu, asta îmi face rău, foarte rău, dar nu îndrăznesc să-mi ridic ochii spre soare".

De fapt, Iakonov avea raporturi complexe cu sala 21. Când îl auzise pe Riumin vorbind în faţa lui Abakumov despre acest telefon, în noaptea de sâmbătă spre duminică, fusese cuprins de un interes aprins faţă de aceste noi mutări de pe tabla de şah mondială. Apoi uitase, fiindcă furtuna se abătuse asupra capului său. În ajun, revenindu-şi puţin după criza cardiacă, îl susţinuse de bunăvoie pe Selivanovski, care voia să-i încredinţeze totul lui Reutmann (era o afacere scabroasă, numai foc şi pară, riscai să-ţi rupi gâtul). Era totuşi curios în privinţa acestui apel telefonic temerar, şi umilit că nu era lăsat să intre în sala nr. 21.

Şikin plecă şi Iakonov îşi aminti punctul cel mai agreabil din agenda lui, pe care îl neglijase în ajun, din lipsă de timp. Or, dacă trebuiau să „cârpească" numaidecât cifratorul absolut, Iakonov îşi putea salva pielea în faţa lui Abakumov, într-o lună.

Telefonă la biroul de desen şi îi ordonă lui Sologdin să se prezinte în faţa lui cu noul proiect.

După două minute, cineva bătu la uşă şi Sologdin intră cu mâinile goale, la fel de zvelt, cu barbişonul blond şi salopeta ponosită.

Până atunci, Iakonov şi Sologdin nu îşi vorbiseră, ca să spunem aşa. Nu avea pentru ce să-l cheme pe Sologdin în cabinetul acesta; cât despre biroul de desen sau întâlnirile de pe hol, colonelul inginer nu putea remarca o personalitate atât de neglijabilă. Totuşi (după ce aruncă o privire pe lista cu nume patronimice şi prenume de sub sticlă), Iakonov îi acordă o privire aprobatoare musafirului şi, cu un gest larg, cordial, primitor, de mare senior, îl invită:

– Staţi jos, Dimitri Alexandrovici, sunt încântat să vă văd.

Sologdin se apropie, cu braţele lipite de corp, se înclină fără o vorbă şi rămase în picioare.

– Aşa deci, ne-aţi pregătit o surpriză? spuse Iakonov, cu vocea lui gânguritoare. Zilele acestea, cred că sâmbătă, am văzut la Vladimir Erastovici schema cifratorului absolut (de ce nu staţi jos?...). Am aruncat o privire şi ard de dorinţa de a o discuta mai detaliat.

Fără să plece ochii sub privirea aceasta plină de simpatie, drept şi nemişcat ca într-un duel în care aştepţi să se deschidă focul, Sologdin răspunse articulând cu grijă:

– Vă înşelaţi, Anton Nikolaievici. Este adevărat că am lucrat la acest cifrator pe măsura puterilor mele. Dar ceea ce am reuşit să fac, şi ceea ce aţi văzut, e o operă scandalos de imperfectă, pe măsura mijloacelor mele prea modeste.

Iakonov se lăsă pe spate şi protestă binevoitor:

– Haide, nu chiar aşa, dragul meu, fără falsă modestie! Deşi v-am văzut lucrarea în grabă, mi-am format opinia cea mai favorabilă. Şi Vladimir Erastovici, care este pentru dumneavoastră, ca şi pentru mine, arbitrul suprem, a spus numai lucruri bune. O să închid uşa, dumneavoastră o să-mi aduceţi foaia, ipotezele de lucru şi o să reflectăm împreună. Vreţi să-l chemăm şi pe Vladimir Erastovici?

Iakonov nu era un şef limitat, care are în vedere numai rezultatul şi realizarea producţiei. Inginer îndrăzneţ altădată, presimţea plăcerea delicată pe care ţi-o poate aduce un gând îndelung maturat. Singura plăcere pe care i-o mai aducea munca lui. Avea o privire aproape imploratoare, un zâmbet de încântare.

Sologdin era inginer de paisprezece ani. După gratii, de doisprezece.

La umbra răcoroasă şi plăcută a vizierei pronunţă cu claritate:

– Totuşi, Anton Nikolaievici, v-aţi înşelat. Era vorba despre o schiţă, nedemnă de atenţia dumneavoastră.

Iakonov se întunecă şi, puţin agasat, îi spuse:

– Bine, o să vedem, o să vedem, aduceţi-mi foaia.

Epoleţii lui, auriţi şi mărginiţi cu albastru, purtau trei stele. Trei stele mari dispuse în triunghi. Locotenentul Kamîşan, delegat operaţional la Gornaia Zakrîtka, omul care îl călcase în picioare pe Sologdin, arborase într-o zi, în locul cuburilor

tradiționale, epoleți asemănători, mărginiți cu albastru și purtând aceleași stele – mai mici – dispuse în triunghi.

Vocea lui Sologdin fremătă:

– Schița nu mai există. Fiindcă avea defecte grave, ireparabile, am... ars-o.

(Își înfipsese spada și acum o răsucea de două ori.)

Colonelul păli. Respirația lui, îngreunată, se auzi într-o tăcere de rău augur. Sologdin se strădui să respire fără zgomot.

– Adică?... Cum așa? Cu mâinile dumneavoastră?

– Nu. De ce? Am dat s-o ardă. Conform regulamentului. Au ars hârtiile azi, în birou. (Vocea lui era surdă, neclară. Nu mai era nici umbră de aplombul său sonor obișnuit.)

– Astăzi? Poate că proiectul e încă intact? spuse Iakonov, cu o mișcare de speranță vibrantă.

Răspunsul căzu ca un satâr:

– A ars. Am văzut pe fereastră.

Agățându-se cu o mână de spetează și prinzând cu cealaltă prespapierul de marmură, de parcă s-ar fi pregătit să zdrobească craniul lui Sologdin, colonelul își ridică cu greu trupul mare și se aplecă peste masă.

Cu capul puțin plecat, Sologdin stătea acolo, o statuie albastră.

Între cei doi ingineri nu era nevoie de întrebări sau de lămuriri. Privirile lor sudate schimbau descărcări de o frecvență amețitoare.

Ochii injectați de sânge ai colonelului spuneau: „O să te nimicesc!"

Cei ai prizonierului strigau: „Ajută-mă să te mai lovesc o dată!"

Ar fi trebuit să se producă o explozie teribilă.

Ducându-și mâna la ochi și la frunte, de parcă lumina prea mare l-ar fi rănit, Iakonov se întoarse și se îndreptă spre fereastră.

Prinzându-se cu putere de spătarul unui scaun, Sologdin, chinuit, plecă ochii.

„O lună. Numai o lună. Oare sunt pierdut?" își spuse colonelul, într-o străfulgerare care ilumina cel mai mic detaliu.

„A treia condamnare. N-o să mai ies viu", se gândea Sologdin, cu inima înghețată.

Din nou, Iakonov se întoarse spre el. Privirea lui de torționar însemna:

„Ești inginer, inginer! Cum ai putut să faci asta?"

Ochii lui Sologdin străluceau orbitor:

„Sunt prizonier, prizonier! Oare ai uitat totul?"

Cu o privire plină de ură și fascinație, care descoperea fiecăruia tot ce nu era, se contemplau și nu puteau să-și ia ochii unul de la altul.

Pentru a doua oară în câteva zile, spectrul Aniei, cu aripile lui galbene, trecu prin fața ochilor lui Iakonov.

Putea să strige, să bată cu pumnul, să telefoneze, să-l arunce pe Sologdin la carceră, acesta avea destule rezerve ca să facă față.

Iakonov scoase din buzunar o batistă delicată, de o albeață ireproșabilă, și își șterse ochii.

Îl fixă pe Sologdin cu o privire clară:

– Sologdin, sunteți din Moscova?

– Da.

– Ei bine, priviți: vedeți stația de autobuz de pe drum?

Se vedea foarte bine de pe geam.

Sologdin privi în direcția aceea.

– De aici nu e decât jumătate de oră până în centrul Moscovei, continuă Iakonov, de parcă ar fi spus o poveste, cu voce calmă. Puteți să vă urcați în autobuzul acesta în iunie sau în iulie, anul acesta. Nu vreți. După mine, e posibil să vă dea primul concediu în august. Puteți merge la Marea Neagră. O să vă scăldați. De câți ani nu ați intrat în apă, Sologdin? Prizonierii nu au voie să facă baie.

– Ba da, de ce nu? La plutirea lemnului, replică Sologdin.

– Frumoasă baie! Dar dumneavoastră, dumneavoastră o să ajungeți în nord, unde fluviile nu se dezgheață niciodată...

Cum să te porți? Să-ți sacrifici viitorul, numele, e prea puțin. Le trebuie pâinea ta, acoperișul tău, pielea ta, și apoi te aruncă în ocnă...

– Sologdin! gemu Iakonov cu voce cântătoare și dureroasă, punându-și mâinile pe umerii prizonierului, ca să amortizeze parcă propria lui cădere. Sunt sigur că ați putea reconstitui totul! Haide, nu pot să cred că există aici un singur

om care să nu-şi vrea binele. De ce să muriţi? Explicaţi-mi de ce v-aţi ars desenul.

Ochii lui Dimitri Sologdin aveau acelaşi albastru inalterabil, incoruptibil, virginal. În pupilele lui negre, Iakonov îşi vedea capul de om corpolent. Un mic cerc albastru străpuns de o gaură neagră şi, dincolo, tot universul neaşteptat al unui om unic.

E bine să ai capul tare. Să deţii până în ultimul moment controlul înfruntării. Să domini toate căile evenimentului. La ce bun să te laşi pradă morţii? În numele cui? Pentru poporul acesta pierdut, popor pervertit şi fără Dumnezeu? Sologdin răspunse cu o întrebare:

– De ce credeţi că am acţionat aşa?

Între mustaţă şi barbişon, buzele lui trandafirii zâmbeau aproape maliţios. Iakonov îşi retrase mâinile şi se îndepărtă:

– Nu înţeleg. Nu înţeleg de ce vă sinucideţi.

Auzi în spatele lui o voce sonoră şi fermă:

– Cetăţene colonel! Sunt un nimic, prea puţin cunoscut. Nu am vrut să-mi vând libertatea pe nimic.

Iakonov se întoarse brusc.

– ...şi dacă nu îmi ardeam planul şi vi-l serveam imediat, locotenent-colonelul nostru, sau chiar dumneavoastră, sau Foma Gurianovici, primul venit m-ar fi putut trimite mâine la ocnă, semnându-mi proiectul cu numele lui. Or, din fundul unei închisori de tranzit, credeţi-mă, nu e uşor să te plângi: ţi se confiscă creioanele, nu-ţi dau hârtie, cererile nu ajung niciodată la destinaţie... Un prizonier trimis în lagăr nu poate avea dreptate.

Iakonov îl asculta pe Sologdin cu un fel de admiraţie (omul acesta îi plăcuse imediat, de cum intrase pe uşă!).

– Atunci, vă angajaţi să reconstituiţi proiectul?

Nu mai vorbea colonelul inginer, ci un om torturat, adus la disperare, fără nici o putere.

Sologdin răspunse cu o sclipire în ochi:

– Schiţa de pe foaie îmi ia trei zile! În cinci săptămâni o să vă fac un proiect detaliat, însoţit de calcule tehnice. Vă convine?

– O lună! O lună! Ne trebuie într-o lună! spuse colonelul, îndreptându-se spre inginer nu cu picioarele, ci cu mâinile, care progresau pe masă.

– Fie, o să-l aveți într-o lună, confirmă cu răceală Sologdin.

Iakonov fu cuprins dintr-odată de bănuială. Îl opri pe Sologdin:

– Un moment. Vorbeați adineauri despre o schiță nedemnă, în care ați găsit greșeli considerabile, ireparabile...

– Oh! spuse Sologdin, cu un hohot de râs sincer. Sunt uneori victima unor carențe de fosfor, de oxigen, viața mea e prea săracă în impresii, traversez zone de umbră. Acum mă alătur părerii profesorului Celnov: totul e bun în ea!

Iakonov zâmbi la rândul lui, căscă ușurat și se așeză înapoi în fotoliu. Admira stăpânirea de sine a lui Sologdin și felul în care stăpânise discuția.

– Ați jucat foarte strâns, dragul meu domn. Ar fi putut să se termine altfel.

Sologdin își răsfiră puțin degetele.

– Mă îndoiesc, Anton Nikolaievici. Cred că am apreciat cu justețe situația institutului și... a dumneavoastră. Știți bineînțeles franceza: *Le hasard est roi!* Maiestatea sa Ocazia! Rareori își arată vârful nasului, trebuie să-i sari în spate uneori, s-o călărești chiar pe mijlocul spinării.

Sologdin vorbea și se purta atât de firesc de parcă ar fi tăiat lemne cu Nerjin.

Se așeză la rândul lui, contemplându-l în continuare pe Iakonov cu privirea lui înveselită.

– Cum să facem, deci? întrebă colonelul pe un ton amical.

Sologdin îi răspunse citind parcă textul imprimat al unei probleme demult rezolvate:

– Aș vrea să pot scăpa de Foma Gurianovici. E genul de personaj care vrea să facă pe coautorul. Din partea dumneavoastră nu mă aștept la asemenea procedee frumoase. Sper că nu mă înșel?

Iakonov clătină vesel din cap. Era deja destul de ușurat!

– Vă amintesc că foaia mea e încă cenușă. Acum, dacă țineți într-adevăr la proiectul meu, găsiți metoda de a-i vorbi direct ministrului despre mine. În cel mai rău caz, ministrului-adjunct.

El o să semneze decretul care să mă numească constructor-şef. Asta va fi o garanţie pentru mine şi o să mă pun la lucru. Şi o să formăm un grup special.

Uşa se deschise larg. Intră fără să bată chelul şi firavul Stepanov, cu strălucirea amorţită a ochelarilor.

– Vreau să vă spun, Anton Nikolaievici, spuse el pe un ton sever, că am de vorbit ceva serios cu dumneavoastră.

Adresarea aceasta a lui Stepanov, cu prenume şi nume patronimic, era contrară obiceiurilor sale.

– Aşadar, aştept decretul? spuse Sologdin, ridicându-se.

Colonelul inginer încuviinţă. Sologdin ieşi cu pasul lui ferm şi uşor.

Iakonov nu înţelese pe loc cuvintele animate ale secretarului de Partid.

– Tovarăşe Iakonov! Am primit vizita tovarăşilor de la Direcţia politică şi mi-au tras o săpuneală pe cinste. Am lăsat să se comită erori enorme, foarte grave. Am tolerat un cuib în organizaţia noastră politică, un grup, în fine, să zicem... cosmopoliţi fără credinţă sau lege... Am dat dovadă de miopie politică, nu v-am susţinut atunci când oamenii aceştia se înverşunau să vă ia capul. Dar trebuie să ne mărturisim greşelile! Acum o să scriem împreună o rezoluţie, apoi o să convocăm o adunare deschisă a Partidului şi o să tragem cu gloanţe albe în adulatorii târâtori ai străinătăţii.

Cota lui Iakonov, atât de coborâtă în ajun, urca vertiginos.

CAPITOLUL LXXX

Înainte de prânz, plantonul de gardă de pe holul închisorii speciale afişă lista prizonierilor chemaţi la maiorul Mîşkin, la ora pauzei. Oficial, lista aceasta trebuia să-i convoace pe *zekii* care primiseră scrisori pe numele lor sau pe cei cărora li se puseseră bani în cont.

Un mare mister înconjura procedeul prin care se înmânau scrisorile ocupanţilor Închisorii speciale. Nu le puteai încredința unui vagabond de poştaş, în relaxarea netrebnică, specifică libertăţii. Cu uşile închise, între patru ochi, părintele spiritual – Naşul – citea scrisoarea şi se asigura că nu conţinea nici un gând subversiv sau păcătos, apoi i-o dădea prizonierului, odată cu câteva învăţăminte. Scrisoarea era deschisă şi asta asasina orice urmă de intimitate din gândurile schimbate între două fiinţe care se iubeau. Trecută prin atâtea mâini, luată la nevoie ca să îmbogăţească dosarul pieselor convingătoare, marcată în mijloc de ştampila băloasă a cenzurii, scrisoarea îşi pierdea amărâta valoare personală, ca să câştige importanţa considerabilă a unui document de stat. (În câte o *şaraşka*, scrisoarea nu era încredinţată prizonierului, pur şi simplu. Era autorizat s-o citească, rareori de două ori, în biroul Naşului, apoi era stors de orice informaţie; dacă, citind scrisoarea mamei sau a soţiei, *zekul* voia să ţină minte câteva rânduri, trezea atâtea bănuieli de parcă ar fi avut intenţia criminală de a copia hârtii de la Statul Major General. De asemenea, *zekul* îşi punea semnătura pe fotografiile care proveneau de la familie, atestând astfel că le văzuse, apoi acestea erau puse la dosarul întemniţatului.)

Lista era deci afişată – făceau coadă la poştă. O altă coadă îi număra pe cei care nu voiau să primească, ci să expedieze scrisoarea din decembrie, pe care trebuia s-o prezinţi tot în faţa Naşului. Sub povara atâtor operaţiuni, maiorul Mîşkin avea plăcerea de a discuta fără probleme cu informatorii şi de a-i

convoca în afara programului. Dar ca să nu-i demaşte pe cei cu care discuta mai mult, reţinea *zeki* nevinovaţi şi îi deconcerta pe ceilalţi, în felul acesta.

Aşa că, la coadă, toată lumea bănuia pe toată lumea, uneori cei care *ciripeau* erau bine cunoscuţi prin fapte şi gesturi, dar li se zâmbea servil, ca să nu li se trezească mânia.

Deşi carcerologia sovietică nu se inspiră direct din Cato cel Bătrân, ea este fidelă principiului său, conform căruia trebuie să veghezi ca sclavii să nu fie prea uniţi.

Ieşind din subteran la soneria prânzului, *zekii* traversau curtea, fără paltoane sau căciuli, în vântul acesta umed şi moale, ca să se adune la uşa Statului Major. Cum dimineaţă se dictase un nou regulament referitor la corespondenţă, coada din ziua aceasta era deosebit de numeroasă: patruzeci de bărbaţi care nu încăpeau pe culoar. Adjunctul ofiţerului zilei, plutonier-şef numit *gândacul de gunoi* pentru râvna sa, veghea vesel asupra disciplinei, cu toată vigoarea unei sănătăţi înfloritoare. Numără douăzeci şi cinci de oameni, le ordonă celorlalţi să se ducă să se plimbe şi să se întoarcă după prânz; pe cei pe care îl lăsase să intre pe hol îi lipi de perete, la o distanţă bunişoară de birourile comandamentului, trecând mereu pe lângă ei, gardian de ordine. Când îi venea rândul, fiecare *zek* trecea de câteva uşi, bătea la biroul maiorului şi intra după ce primea permisiunea. La întoarcere, intra altul. Tot timpul pauzei, plutonierul-gândac de gunoi reglă această mişcare.

Spiridon se prezentase să-şi ceară scrisoarea dimineaţă, dar Mîşkin îi spusese cu fermitate că o va primi în pauza de prânz, odată cu ceilalţi. Cu o jumătate de oră înainte de prânz, Spiridon fu convocat pentru interogatoriu la maiorul Şikin. Dacă declara ce se aştepta de la el, dacă mărturisea tot, foarte bine, avea să-şi primească scrisoarea. Or, el fenta, se încăpăţâna şi maiorul Şikin nu putea să lase să plece un om atât de puţin pocăit. Aşadar, sacrificându-şi timpul de masă (oricum se ducea la refectoriul externilor în afara orarului, ca să evite îngrămădeala), Şikin continuă să-l interogheze pe Spiridon.

Primul care stătea la coadă ca să-şi primească scrisoarea era un anume Drîzin, inginer, piatra unghiulară de la Nr.7, o epavă. Trecuseră mai mult de trei luni de când nu primise nimic.

Degeaba îl întreba pe Mîşkin, obţinea mereu acelaşi răspuns: „Nu, nu sunt scrisori". Îl rugase pe Mamurin să lanseze un aviz de căutare, dar nu se întâmplase nimic. Astăzi îşi citise numele pe listă şi, înăbuşindu-şi durerea din piept, se grăbise să vină primul. Nu avea alte rude în afară de soţie, epuizată ca şi el de zece ani de aşteptare.

Plutonierul-gândac îi făcu semn lui Drîzin să înainteze – primul în urma lui era zburdalnicul şi strălucitorul Ruska Doronin, cu bretonul ondulat, fremătător şi blond. Văzând alături de el un om de încredere, letonul Hugo, îi făcu din ochi şi şopti:

– O să-mi primesc banii. Nu i-am furat.

– Înaintaţi! îi ordonă plutonierul-şef.

Doronin se repezi în întâmpinarea lui Drîzin, care ieşea cu capul în jos.

– Deci, cum e? îl întrebă pe Drîzin, în curte, tovarăşul lui de lucru, Amantai Bulatov.

Faţa întotdeauna prost rasă, întotdeauna disperată a lui Drîzin se lungi mai mult.

– Mă întreb şi eu. Mi-a spus că am o scrisoare, dar că trebuie să trec s-o iau după-masă, fiindcă vrea să-mi spună ceva.

– Sunt nişte curve! concluzionă Bulatov cu un aer convins şi un fulger îi traversă ochelarii. Ţi-am spus de mult: blochează scrisorile. Nu mai munci!

– Îmi vor întinde a doua capcană, suspină Drîzin, mereu cocoşat, cu capul între umeri, de parcă fusese lovit pe dinapoi.

Bulatov suspină la rândul său. Era atât de belicos, din cauză că îi mai rămâneau mulţi, mulţi ani de petrecut în umbră. Dar energia *zekului* descreşte cu cât se apropie de eliberare. Drîzin avea să *treacă pe la casă*: intra în ultimul an.

Cerul era de un cenuşiu egal, fără concentrări de nori sau limpezimi. Fără înălţări şi rotunjiri. O prelată murdară, întinsă să acopere pământul. În bătaia vântului umed, zăpada se tasa, se găurea şi, puţin câte puţin, albeaţa ei matinală se transforma în galben. Sub paşii plimbăreţilor, se aduna în gheme alunecoase, roşcate.

Plimbarea continua în ritmul obişnuit. Chiar şi pe timp mizerabil, prizonierii din *şaraşka*, care se sufocau din lipsă de aer, nu

renunţau niciodată la plimbarea lor. Anchilozaţi de prea multă şedere în spaţii închise, ajunseseră să iubească vântul acesta umed, care le curăţa fiinţa de aerul şi de gândurile negre.

Gravorul se plimba şi el. Lua de braţ pe unul, pe altul, cerea mereu sfaturi. Situaţia lui, estima el, era deosebit de atroce: întemniţat, nu se mai putea căsători cu prima soţie, care era considerată acum ilegitimă; pierdea dreptul de a-i scrie; nu putea nici măcar s-o avertizeze în scris, fiindcă lăsase să treacă termenul din decembrie. Îl compătimiră. Dar fiecare avea suferinţa lui, care îl apăsa mai greu.

Înclinat spre senzaţii extreme, Kondraşov-Ivanov, aşa de înalt şi drept că l-ai fi crezut cusut pe un umeraş, mergea cu paşi lenţi, privind pe deasupra celorlalţi, şi, într-o beţie macabră, îi declara profesorului Celnov că, atunci când demnitatea omului e pălmuită într-un asemenea hal, dacă trăieşti în continuare înseamnă că vrei să te înjoseşti. Orice om curajos dispune de un mijloc simplu prin care poate scăpa de înlănţuirea aceasta de ascunzişuri.

Împodobit inevitabil cu căciula tricotată, având umerii drapaţi în şal, profesorul Celnov îi cita pictorului, cu pudoare, extrase din *Consolarea* lui Boèce.

La uşa Statului Major se înghesuise un grup benevol de vânători de spioni: Bulatov, a cărui voce răsuna prin toată curtea, Horobrov, placidul Zemelia, pompistul-şef Dvoietiosov, care, din principiu, arbora o zeghe de ocnaş; zvârluga iscoditoare de Priantcikov; Max, liderul germanilor; unul din letoni.

– Ţara trebuie să-şi cunoască turnătorii! repeta Bulatov, ca să-i încurajeze să nu se împrăştie.

– În mare, îi cunoaştem deja, răspunse Horobrov, care, urcat pe prag, examina şirul de aşteptare. Se vedea clar că unii dintre ei aşteptau arginţii lui Iuda. Dar, bineînţeles, numai cei mai neîndemânatici puteau fi bănuiţi.

Ruska se întoarse voios la bandă, stăpânindu-se cu greu să nu-şi fluture mandatul în aer. Înghesuindu-şi capetele, vânătorii inspectară hârtia: emisă de o mitică Klavdia Kudriavţeva şi adresată lui Rostislav Doronin, suma era într-adevăr de 147 de ruble.

Părăsind masa ca să se aşeze la rând, Arthur Siromaha, Ober turnător şi mare vizir al informatorilor, măsură grupul

cu ochiul lui tulbure. O făcu din obiceiul de a înregistra tot, dar fără să acorde vreo importanță, pentru moment.

Ruska își luă mandatul și, așa cum stabiliseră, se îndepărtă de grup.

Al treilea care intră la Naș fu un inginer energetician de patruzeci de ani care, ieri seară, în arca închisă, înjosise miniștrii acordându-le gradul de vidanjori, apoi, ca un ștrengar, organizase o bătaie cu perne la etajul superior al paturilor.

Al patrulea, care înaintă rapid și ușor, fu Liubimicev, băiat „al naibii de simpatic". Zâmbetul lui descoperea niște dinți puternici și regulați, seducea pe toată lumea prin tonul ispititor cu care spunea „băiete" oricărui prizonier, tânăr sau bătrân. Acest vocativ cordial dezvăluia un suflet pur.

Energeticianul se întoarse cu o scrisoare deschisă. Era pierdut în lectură, piciorul lui ezită un moment pe trepte. La fel de orbit, se îndepărtă în diagonală, fără să dea vreo atenție „vânătorilor" noștri. Fără palton sau căciulă, în vântul care îi agita părul de bărbat încă tânăr, în ciuda tuturor încercărilor, citea după opt ani de despărțire prima scrisoare de la fiica sa Ariadna, care, atunci când plecase pe front, în '41 (și de pe front în captivitate, apoi în închisoare), era o fetiță blondă de șase ani care se agăța de gâtul lui. Atunci când, în barăcile prizonierilor de război, călca în picioare un covor de păduchi care transmiteau tifosul sau petrecea ore întregi așteptând niște zoaie de supă vâscoasă și urât mirositoare, o buclă blondă îl atrăgea spre ea, firul Ariadnei: ține-te bine, întoarce-te. La întoarcerea în țară intră în închisoare imediat și nu putu să-și revadă fiica: ea și mama ei rămăseseră la Celiabinsk, unde le târâse exodul. Mama, fără îndoială căsătorită cu alt bărbat, îi ascunsese mult timp fetei existența acestui tată.

Cu un scris aplecat de elevă conștiincioasă, fără ștersături, fiica lui scria:

„Bună, dragul meu tată!

Nu ți-am răspuns mai devreme fiindcă nu știam de unde să încep și ce să-ți spun. E de înțeles, fiindcă nu te-am văzut de mult timp și credeam că tatăl meu a murit în război. Mi se pare caraghios să am dintr-odată un tată.

Mă întrebi ce fac. Ca toată lumea. Am o veste bună să-ți dau: am intrat în Komsomol. Mi-ai spus să-ți scriu ce aș dori.

Multe lucruri, bineînțeles. În momentul acesta, fac economii ca să-mi cumpăr cizme și un palton de mai subțirel. Tată, mi-ai cerut să vin să te văd. E atât de urgent? Recunoaște și tu că nu e foarte plăcut să vin atât de departe și să fac toate cercetările astea. Când o să poți, o să vii tu. Îți doresc succes la lucru. La revedere. Te sărut,

Ariadna

Tată, ai văzut *Prima mănușă*? Ce minune! Eu nu ratez nici un film!"

– Cine îl controlează pe Liubimicev? întrebă Horobrov, așteptând ieșirea băiatului.

– Ei, hai, Terentici! Liubimicev e băiat de-al nostru, îi răspunseră.

Dar Horobrov, mare intuitiv, mirosise ceva la băiatul acesta. Și uite că întârzia la Naș.

Victor Liubimicev avea ochi mari și sinceri. Natura îl înzestrase cu un corp suplu de sportiv, soldat sau amant. Viața îl smulsese de pe pistele de alergare pentru juniori ca să-l arunce într-un lagăr de concentrare în Bavaria. În spațiul acesta îngust și mortal, în care dușmanul strânsese soldații ruși și în care regimul sovietic nu lăsa să pătrundă Crucea Roșie internațională, în spațiul acesta saturat de oroare nu supraviețuiau decât cei care se dezbrăcau cât mai bine de conceptele acestea de clasă, restrictive și relative: binele și conștiința morală; cei care puteau să-și trădeze frații, slujind ca interpreți; cei care puteau să-și ciomăgească în față compatrioții, ca supraveghetori de lagăr; cei care mâncau partea celor înfometați, servind rațiile de pâine sau lucrând la bucătărie. Sau, mai mult, fiindcă mai existau două ieșiri, groparii sau vidanjorii. Dacă săpai un mormânt sau curățai latrinele, germanii îți dădeau un supliment de un polonic de supă chioară. La morminte era în fiecare zi nevoie de cincizeci de oameni care să trudească din greu. În fiecare zi, o duzină de căruțe duceau cadavrele la descărcat. În vara lui '42 veni rândul groparilor. Cu aviditatea unui trup care nu a atins încă viața, Victor Liubimicev voia să trăiască. Hotărî să moară ultimul, dacă tot era sortit morții, și încercă terenul pentru a deveni turnător. I se prezentă o șansă fericită: lagărul primi un fost propagandist, sovietic fomăit, care veni

să ridice voluntari pentru a-i vâna pe trădători. Prizonierii se înrolară. Printre ei erau și komsomoliști... La ieșirea din lagăr fumega o bucătărie de campanie care distribuia supă celor înrolați. Apoi, în rândurile legiunii sale, Liubimicev se luptă în Franța: se duse în Vosgi ca să vâneze partizanii Rezistenței, apoi se luptă cu aliații la zidul Atlanticului. În '45, în momentul marii lovituri se strecură printre sârmele ghimpate, se întoarse acasă, se căsători cu o fată cu ochi limpezi și corp suplu ca al lui și, după o lună, fu arestat pentru trecutul lui. În închisori defilau atunci membrii ruși ai aceleiași Rezistențe pe care o urmărise în Vosgi. La Butîrki mai erau partide nebune de domino, se evocau zilele petrecute în Franța, se povestea despre campanii sau se așteptau pachete. În fine, toată lumea avu dreptul la același tarif: zece ani. Așadar, toată viața îl învățase pe Liubimicev să se obișnuiască să considere că nu există, că nu pot exista „convingeri" la nimeni, de la soldat la primul membru al Biroului Politic, și că la fel se întâmplă cu oamenii care te judecă.

Fără să bănuiască nimic, cu ochii candizi, ținând în mână un capăt de hârtie care semăna foarte mult cu un mandat, Victor nu numai că nu făcu nimic ca să evite grupul, dar se apropie și întrebă:

– Băieți! Ați fost să mâncați? Care e meniul zilei? Merită să merg?

Arătând cu bărbia formularul din mâna lui Victor, Horobrov îl întrebă:

– Deci, ai primit mult? Poți să te lipsești de prânz?

– Mult! Pe naiba! spuse Liubimicev cu un gest de dezgust și se prefăcu a-și ascunde mandatul în buzunar. Nu se gândea să îl ascundă de-a binelea, fiindcă toți îi cunoșteau forța și nimeni nu s-ar fi riscat să-i ceară socoteală. Dar, în timp ce-i răspundea lui Horobrov, Bulatov se aplecă ca din joacă, se răsuci și descifră:

– O la la! O mie patru sute șaptezeci de ruble! La banii ăștia poți să scuipi pe mâncarea lui Klimentiadis!

Dacă un alt *zek* ar fi acționat astfel, Victor i-ar fi dat una în frunte și n-ar fi arătat mandatul. Dar nu trebuia să-l lase pe

Amantai să creadă că subordonatul lui se scălda în aur, era o lege universală a lagărului. Liubimicev se justifică deci:

– O mie? Glumeşti? Priveşte!

Văzură toţi: 147 ruble 00 copeici.

– Nu mai spune, cred că visez! N-au putut să-ţi trimită o sută cincizeci? remarcă Amantai, imperturbabil. În cazul acesta, poţi să te duci să mănânci, au şniţel pane.

Liubimicev nu avu timp să facă un pas, vocea lui Bulatov nu se stinse, şi Horobrov fu cuprins de tremur. Îşi uitase rolul. Uitase că trebuia să se stăpânească, să zâmbească şi să continue vânătoarea. Că esenţialul era să-i cunoşti pe turnători, fiindcă nu-i puteai distruge. El, care suferise atât de mult din cauza aceasta, el, care văzuse pierind atâtea victime, întotdeauna din cauza spionilor, îi ura pe trădătorii aceştia necunoscuţi mai mult decât pe călăii sinceri. Un băiat care ar fi putut să fie fiul lui Horobrov, un adolescent demn să inspire un sculptor şi devenise una dintre secăturile acestea benevole!

– Un ne-ne-nememic, asta eşti! spuse el, cu buzele tremurânde. Vrei să-ţi cumperi eliberarea cu pielea noastră? Ţi-ar fi lipsit ceva în viaţă fără asta?

Ca un boxer gata mereu de luptă, Liubimicev tresări, îşi îndoi braţul pentru un croşeu scurt şi îl puse pe Horobrov în gardă:

– Ai făcut o gafă, stârv de Viatka!

– Ce te apucă, Terentici?! strigă încă şi mai repede Bulatov, îndepărtându-l pe Horobrov.

Enormul şi grăsanul Dvoietiosov, cu zeghea de ocnaş, intercepta şi strânse braţul drept a lui Liubimicev:

– Haide, motănelule! îi spuse el cu un zâmbet dispreţuitor, cu calmul aproape tandru pe care ţi-l conferă numai tensiunea întregului corp. Vrei să mergem să ne spunem două cuvinte, ca de la comunist la comunist, fără martori?

Liubimicev se întoarse cu o mişcare seacă şi ochii lui limpezi şi candizi aproape atinseră ochii miopi şi ieşiţi în afară ai lui Dvoietiosov.

Şi Liubimicev nu ridică braţul stâng. Ochii de bufniţă şi strânsoarea de mujic care îi răsucise braţul îl făcură să înţeleagă că, dacă unul din ei trebuia să cadă, el era cel mort.

Se eliberă şi, cu fruntea sus, se îndreptă spre scară. Obrajii lui catifelaţi ardeau. Se gândea cum să-şi regleze socoteala cu Horobrov. Încă nu ştia că acuzaţia îl străpunsese. Gata să parieze până atunci că ştia totul despre viaţă, trebuia să mărturisească faptul că era departe.

De unde ştiuseră tovarăşii lui? Cine le spusese lucrul acesta?

Bulatov îl urmări cu privirea şi îşi prinse capul în mâini:

– Ah! Mamă! În cine să ai încredere?

Toată scena se derulase cu mişcări fără amploare şi nu fusese remarcată nici de *zekii* care se plimbau prin curte, nici de cei doi supraveghetori, nemişcaţi la extremităţile traseului. Numai Siromaha, în picioare la coadă şi clipind din ochii lui imobili şi obosiţi, văzuse totul din uşă şi, amintindu-şi de Ruska, înţelese totul.

Nu mai avu stare.

– Copii, le spuse el celor din faţa lui, am lăsat montajul aprins. Nu vreţi să mă lăsaţi să trec în faţă? Nu stau decât o clipă.

– Toţi avem montajul aprins.

– Toţi avem copii, i se răspunse şi urmă un hohot de râs.

Nimeni nu-l lăsă.

– O să-l sting! declară Siromaha îngrijorat şi, ocolindu-i pe vânători, se pierdu în clădirea centrală. Biroul maiorului Şikin era închis pe dinăuntru, cheia era în broască. Poate că avea un interogatoriu. Sau o întâlnire cu secretara deşelată. Cu braţele în jos, Siromaha bătu în retragere.

Ce vărsare de sânge printre cadre, şi se agrava cu fiecare minut! Şi nu putea să facă nimic!

Trebuia să se întoarcă la coadă, dar instinctul de animal hăituit fu mai puternic decât dorinţa de a fi bine văzut: se temu să se apropie de banda plină de ură, supraîncălzită. Ar fi putut să-l linşeze, fără nici un pretext. Era prea cunoscut în *şaraşka*.

În timpul acesta, în curte, ieşind de la maiorul Mîşkin, profesorul Orobinţev, doctor în chimie, un ochelarist mărunţel îmbrăcat cu o haină superbă şi cu o căciulă de blană pe care o purta în libertate (nu ştia nimic despre închisorile de tranzit şi nu îl *jumuliseră* încă), se înconjurase de fraieri ca el, printre care constructorul chel, şi le dădea un interviu. Se ştie că omul

crede mai ales ceea ce vrea să creadă. Cei care voiau să creadă că lista care trebuia completată nu era un denunţ, ci o măsură rezonabilă de regularizare făceau cerc în jurul lui Orobinţev. Acesta se dusese să-şi ia lista, împărţită cu grijă în rubrici, o completase şi vorbise cu maiorul Mîşkin, iar acum repeta doctoral comentariile acestuia referitoare la alineatul rezervat copiilor minori şi la soarta taţilor vitregi. Era un punct în care maiorul Mîşkin şifonase bunele maniere ale lui Orobinţev. Cum acesta se plângea că nu îşi aminteşte cu exactitate locul de naştere al soţiei, Mîşkin rânjise cu gura până la urechi: „Cum aşa? Aţi luat-o de la bordel?"

Sărmanii iepuraşi încrezători îl ascultau pe Orobinţev, ferindu-se să se alăture celuilalt grup care, adăpostit de vânt după trunchiurile teilor, îl înconjura pe Abramson.

Fumând fără nervozitate după o masă substanţială, Abramson povestea publicului său că toate interdicţiile acestea în materie de corespondenţă nu erau noi, că văzuse lucruri mai rele, că această ultimă măsură nu era eternă, că va lua sfârşit odată cu căderea cutărui general sau ministru, că nu trebuiau deci să se descurajeze şi mai ales să amâne cât puteau completarea listei: să aştepte să vadă ce le aducea viitorul. Abramson avea ochi înguşti şi alungiţi şi, când îşi scotea ochelarii, aveai puternica impresie că privea lumea aceasta întemniţată cu o plictiseală excesivă: totul se repeta, Arhipelagul Gulag nu oferea nimic care să-l mire. Abramson era în umbră de atâţia ani, încât se dezvăţase de orice sentiment şi tragedia altora era pentru el un biet incident cotidian.

În timpul acesta, vânătorii se înmulţiseră şi prinseseră un nou spion. Glumind, scoseseră un mandat de o sută patruzeci şi şapte de ruble din buzunarul lui Isaac Kagan. Înainte de asta, întrebat de ce se dusese la Naş, răspunsese că fusese o greşeală, că nu ştia motivul: fără îndoială, o confuzie. Odată confiscat mandatul, îl făcură de râs şi Kagan, departe de a roşi sau a fugi, îl prinse pe fiecare demascator de rever, pe rând, şi, sâcâitor şi lipicios ca o muscă, jură că era o neînţelegere, că va arăta tuturor o scrisoare de la soţia lui în care spunea că ajunsese la poştă, că îi lipsiseră trei ruble şi trimisese numai o sută patruzeci şi şapte. Voia să ducă pe toată lumea la dormitoare,

să găsească scrisoarea, s-o citească. Scuturându-și capul creț, fără să bage de seamă că fularul lui, dezlegat de la gât, se târa pe pământ, le expuse în modul cel mai plauzibil de ce încercase să ascundă sosirea acestui mandat la început. Kagan avea un fel de vâscozitate naturală, de care se folosea. După ce schimbai un cuvânt cu el, nu mai puteai scăpa dacă nu-i recunoșteai toată dreptatea, lăsându-i lui ultimul cuvânt. Horobrov, vecinul lui de pat, care cunoștea istoria arestării lui cauzate de hotărârea de a nu denunța și pe care nu-l lăsa inima să se supere cu adevărat pe el, se mulțumi să-i spună:

– Ah, Isaac, Isaac, ce nemernic ești! În libertate n-ai mușcat pentru mii de ruble, aici te-ai lăsat agățat pentru câteva bilete de o sută.

Dar poate că îl terorizaseră, vorbindu-i despre lagăr?...

Fără să-și piardă stăpânirea de sine, Isaac continuă să se justifice și i-ar fi convins pe toți până la urmă, dacă n-ar fi pus mâna pe alt berbec, un leton de data asta. Fiindcă atenția era mobilizată în altă parte, Kagan dispăru.

Sună masa a doua, beneficiarii celei dintâi ieșiră să se plimbe. Nerjin, în palton, urcă scara. Îl văzu imediat pe Ruska Doronin, în picioare la celălalt capăt. Cu ochi strălucind de triumf, Ruska se uita acum la echipa de vânători montată din grija lui, acum la drumul care ducea în curtea externilor și la luminișul în care avea să coboare Clara din autobuz, ca să intre în tura de după-masă.

– Ai văzut? îi spuse el lui Nerjin cu un zâmbet batjocoritor, cu bărbia îndreptată spre vânători. Ești la curent cu povestea cu Liubimicev?

Nerjin se opri la înălțimea lui și îl strânse ușor de după umeri.

– Ar trebui să te purtăm în triumf! Dar eu îmi fac griji pentru tine.

– Pf! Nici nu mi-am luat elan, stai să vezi! Suntem la aperitive!

Nerjin clătină din cap, zâmbi, se îndepărtă. Se întâlni cu radiosul Priantcikov, care alerga spre sala de mese, și vocea lui ascuțită răgușise țipând la spioni. Acesta îl salută pe Nerjin.

– Ha-ha! Băiete! Ați pierdut totul! Unde e Lev?

– Are o lucrare urgentă. Nu a ieşit în pauză.

– Ce? Mai urgentă decât cea de la numărul şapte? Ha-ha! Nu există.

Şi dispăru alergând.

Fără să se amestece cu ceilalţi, absorbiţi în discuţiile lor, străbătând traiectoria aceleiaşi promenade, avansau Bobînin cel înalt, cu capul ras, mereu fără căciulă, şi micul Gherasimovici, cu sărmana lui căciulă jerpelită înfundată până la urechi şi paltonul prea scurt cu gulerul ridicat. Bobînin l-ar fi putut termina pe Gherasimovici dintr-o înghiţitură.

Gherasimovici, zgribulit de frig, îşi ţinea mâinile în buzunare şi sărmanul pipernicit te făcea să te gândeşti la o vrabie.

La vrabia din dictonul popular, care are inima mai mare decât trupul.

CAPITOLUL LXXXI

Bobînin mergea singuratic de-a lungul aleii principale, fără să acorde atenţie sau importanţă zarvei stârnite de turnători, când traiectoria lui fu întreruptă, ca traiectoria unui vapor mare care este agăţat de un remorcher, de acostarea micului Gherasimovici.

– Alexandr Evdokimîci!

Acest mod de a întrerupe o plimbare nu era bine văzut în *şaraşka*.

În plus, de-abia se cunoşteau.

Bobînin se opri totuşi.

– Vă ascult.

– Vreau să vă pun o întrebare care priveşte cercetarea ştiinţifică.

– Spuneţi.

Plecară împreună, cu viteză medie.

În timpul unei jumătăţi de cerc, Gherasimovici păstră tăcerea. Apoi îşi formulă gândul:

– Nu vă este niciodată ruşine?

De uimire, Bobînin îşi întoarse capul, îşi privi tovarăşul (mergând în continuare alături de el). Apoi sondă cu privirea itinerarul din faţa lor, teii, hangarul, oamenii, clădirea centrală.

Medită trei sferturi bune de cerc apoi răspunse:

– Ba bine că nu!

Un sfert de cerc.

– Atunci de ce continuaţi?

O jumătate de cerc.

– La naiba, ţin totuşi la viaţă...

Un sfert de cerc.

– Sunt adesea descumpănit...

Încă un sfert.

– ...Depinde de moment. Ieri i-am spus ministrului că nu mi-a mai rămas nimic. Era fals. Şi sănătatea? Şi speranţa? Nu e o păcăleală, sunt printre primii candidaţi la curăţat... Dacă ies de aici prea bătrân, dacă îmi găsesc soţia care tocmai... Şi copiii... Şi apoi, totuşi, e o măgărie, dar e *interesant* momentul acesta, pe mine mă interesează... Bineînţeles, mă dispreţuiesc pentru sentimentul acesta... E în funcţie de moment... Ministrul voia să-mi sară în spate, dar eu l-am trimis la păscut. Dacă te laşi prins, nu mai ştii cum... Bineînţeles că mi-e ruşine...

Tăcură un moment.

– Atunci nu spuneţi că sistemul e prost. Dumneavoastră greşiţi.

Un cerc întreg.

– Alexandr Evdokimîci! Dacă vă propuneau, contra unei eliberări rapide, să fabricaţi bomba atomică?

– Şi dumneavoastră? spuse Bobînin cu o privire scurtă şi interesată.

– Niciodată.

– Sunteţi sigur?

– Niciodată.

Încă un cerc, dar puţin diferit.

– Mă întreb uneori cine sunt oamenii care le-au făcut lor bomba atomică! Apoi mă uit la mine – şi îmi spun că sunt nişte oameni ca noi... Simpli, merg la cursurile de formare politică...

– Să nu exagerăm.

– Oh, de ce nu? ...Asta le dă dreptul să creadă.

O optime de cerc.

– Părerea mea, continuă mărunţelul, e că savantul trebuie să cunoască totul în politică: şi documentele de spionaj, şi proiectele secrete, şi trebuie să aibă asigurarea că ia politica de frâu! Dar e imposibil... Sau să refuze să judece, de parcă ar fi vorba despre un lucru dezgustător, de o gaură neagră. Şi să se cantoneze într-o judecată morală: am dreptul să dau forţele naturii pe mâna unor oameni atât de nedemni, pe mâna unor asemenea nulităţi? Dar nu, se face un fel de demers nămolos: „America ne ameninţă"... E o prostie, e pueril, un savant nu gândeşte niciodată astfel.

– Dar, replică uriaşul, ce raţionament au cei de peste Atlantic? Ce le dă preşedintele Statelor Unite?

– Nu ştiu, poate că acelaşi lucru. Poate că nimeni nu... Noi, savanţii, suntem lipsiţi de posibilitatea de a reuni un forum internaţional pentru a ajunge la o înţelegere. Dar superioritatea noastră intelectuală asupra tuturor oamenilor politici de pe pământ permite fiecăruia dintre noi, chiar în izolarea închisorii, să descopere o linie de conduită dreaptă şi să-şi adapteze acţiunile la ea.

Un cerc.

– Da...

Un cerc.

– Da, poate.

Un sfert.

– Mâine, după prânz, o să ne urmăm colocviul. Numele dumneavoastră e... Ilarion?

– Pavlovici.

Un cerc neterminat, ca o potcoavă.

– Mai ales în ce priveşte Rusia... Mi s-a vorbit astăzi despre un tablou, *Rusia care se duce*. Nu vă spune nimic?

– Nu.

– Nu e terminat. Poate că în realitate e diferit. Ceea ce contează sunt titlul, ideea. Rusia a avut conservatorii ei, reformatorii ei, oamenii ei de stat. Sunt terminaţi. A avut preoţii ei, predicatorii ei, diletanţii care îşi spuneau teologi, ereticii ei, schismaticii ei. Terminaţi. Scriitorii ei, filozofii ei, istoricii ei, sociologii ei, economiştii ei. Terminaţi. În fine, revoluţionarii ei, conspiratorii ei, lansatorii de bombe, revoltaţii ei. Terminaţi şi aceştia. Avea muncitori bătrâni, cu curele pe frunte, semănătorii cu barba până la brâu, ţăranii în troici, cazacii care riscau totul, vagabonzii liberi ca vântul – nu mai e nici unul, nu a mai rămas nici unul! O labă groasă şi păroasă i-a măturat pe toţi în primii doisprezece ani. Numai un firicel de apă mai traversează pestilenţa aceasta, şi aceştia suntem noi, elita tehnică. Noi, inginerii şi savanţii, noi am fost totuşi mai puţin numeroşi şi nu ne-au arestat, nici nu ne-au tras un glonţ în ceafă. Ideologia lor e mestecată mereu de muncitori cu dinţi lungi. În timp ce fizica nu ascultă decât de vocea maestrului. Noi lucrăm cu natura, fraţii noştri

lucrau în societate. Noi suntem aici, frații noștri nu mai sunt. Cine o să ia deci frâiele destinului trunchiat al elitei non-științifice, dacă nu noi? Dacă nu ne amestecăm noi, cine o s-o facă?... Nu suntem destul de înalți? Fără să putem pune mâna, am reușit să calculăm greutatea „satelitului lui Sirius“ și să măsurăm zburdălniciile electronului – riscăm să nu ne regăsim în viața societății? Sau ce facem? În *șarașka* le oferim pe tavă reactori! Rachete de tip V! O telefonie cifrată! Poate bomba atomică! Pentru a trăi mai bine! Și asta ne *interesează*! Ce fel de elită suntem dacă ne cumpără atât de ușor?

– Toate astea sunt foarte serioase, răsuflă Bobînin cu puterea unei foale. Continuăm discuția mâine, de acord?

Suna întoarcerea la muncă.

Gherasimovici îl văzu pe Nerjin și conveni cu el să se întâlnească după ora nouă pe scara de serviciu, în atelierul pictorului.

Îi promisese într-adevăr să-i vorbească despre o societate fondată pe rațiune.

CAPITOLUL LXXXII

Comparată cu activitățile maiorul Șikin, munca maiorului Mîșkin avea culoarea ei proprie, cu urcușuri și coborâșuri. Marele ei avantaj stătea în lectura scrisorilor, în înapoierea lor, în blocarea lor. Inconvenientul era că Mîșkin nu regiza nici trimiterile în lagăr, nici reținerile de bani, nici definirea regimului alimentar pe categorii de muncitori, nici spațierea vizitelor familiale, nici diversele mărunțișuri ale serviciului. Invidiind din mai multe motive organizația concurentă a maiorului Șikin, care avea întâietatea în toate evenimentele interioare ale închisorii, maiorul Mîșkin se adâncea în spionaj prin intermediul unui ecran transparent, adică observa ceea ce se petrecea în curte (Șikin, din cauza așezării proaste a ferestrei de la etajul al doilea, era lipsit de această posibilitate). Observarea deținuților în viața de toate zilele îi furniza lui Mîșkin piese de convingere. Din fundul postului de gardă, el completa informațiile primite de la spioni, vedea cine cu cine mergea, dacă discuția era animată sau nu. Apoi, înapoind sau punând mâna pe o scrisoare, îi plăcea să-și buimăcească interlocutorul cu câte un:

– Apropo, despre ce ați vorbit aseară în timp ce vă plimbați cu Petrov?

Uneori, procedeul îi permitea să scoată de la prizonierul încurcat informații destul de profitabile.

Astăzi, în pauza de prânz, Mîșkin ordonase plantonului să aștepte câteva minute și se dusese să observe personal curtea (fără să poată asista la vânătoarea turnătorilor, care avea loc la celălalt capăt al clădirii).

La ora trei, la sfârșitul pauzei, atunci când „gândacul de gunoi" îi concediase pe toți cei care nu ajunseseră la rând, maiorul ordonă să fie adus Drîzin.

Ivan Feofanovici Drîzin fusese înzestrat de natură cu o față scobită cu pomeți ascuțiți, cu o vorbă bolborosită și chiar numele lui avea alura unei porecle. Intrase la școala superioară

cu *mâinile crăpate*, după ce trecuse pe la cursurile de seară ale facultăților muncitorești, și studiase cu modestie și înverșunare. Avea capacități, nu știuse să le pună în valoare și, tot timpul vieții, fusese lăsat deoparte și pălmuit. La Nr. 7 se lăsa exploatat de toți cei care aveau nevoie. Cum cei *zece ani*, puțin diminuați de diverse deducții, ajungeau la capăt, tremura deosebit de tare în fața superiorilor. Se temea mai ales de recidivele pe care le văzuse distribuite în stânga și în dreapta în timpul războiului.

Și prima lui condamnare avusese ceva inept. Fusese închis în lagăr la începutul conflictului pentru propagandă antisovietică, la denunțul vecinilor care jinduiau la apartamentul lui (și care îl obținură). Cu siguranță, stabiliseră că nu făcuse nimic de felul acesta, dar că *ar fi putut*, fiindcă asculta radioul german. Este adevărat că nu asculta radioul german, dar *ar fi putut*, fiindcă avea acasă un receptor, înfruntând interdicțiile oficiale. De fapt, nu îl păstrase, dar *ar fi putut* avea unul, în calitate de specialist radio: denunțul menționa de altfel două lămpi care fuseseră descoperite într-o cutie.

Drîzin cunoscuse multe lagăre din acestea în timpul războiului, de la cele în care îți devorai rația crudă furată de la cai până la cele în care frământai făină cu zăpadă sub inscripția „Lagăr provizoriu nr. 14" agățată de prima zadă din taiga. În cei opt ani petrecuți în țara Gulag, cei doi copii muriră, soția lui ajunse o bătrână descărnată. Apoi descoperiră că era inginer, îl mutară în *șarașka*, avu dreptul la unt și la o sută de ruble pe lună, pe care le trimitea soției.

Dintr-odată, inexplicabil, nu mai primi nici o scrisoare de la ea. Poate că era moartă.

Maiorul Mîșkin stătea pe scaun, cu brațele încrucișate pe masă. Aceasta era liberă de orice hârtie, călimara era închisă, stiloul uscat și, ca de obicei, nici o expresie nu marca fața aceasta congestionată de un roșu violaceu. Fruntea lui era atât de umflată, că ridurile de bătrânețe sau de gândire nu îi brăzdaseră niciodată pielea. La fel și obrajii. Fața lui era ca fața unui idol din lut ars, împodobit cu panașuri roșii și violete. Ochii lui, din obligații de stat, erau lipsiți de expresie și viață, goi, cu

goliciunea aceea caracteristică, disprețuitoare, pe care o capătă oamenii aceștia în retragere.

Lucru nemaiauzit! Mîșkin îi propuse un scaun lui Drîzin (care întrevăzu *in petto* catastrofele viitoare și pretextele pentru procese-verbale). Apoi, maiorul tăcu un moment (conform instrucțiunilor) și, în cele din urmă, spuse:

– Bodogăniți întruna. Veniți aici ca să vă plângeți. Nu sunt decât două luni de când nu ați primit scrisori.

– Mai mult de trei, cetățene comandant! îi aminti timid Drîzin.

– Să zicem trei, ce se schimbă? V-ați întrebat ce s-a întâmplat cu soția dumneavoastră?

Mîșkin vorbea fără grabă, debitând cuvintele cu claritate, presărând frazele cu pauze onorabile:

– Ce este de fapt soția dumneavoastră?

– Nu... nu înțeleg, bâlbâi Drîzin.

– Ce pretindeți că nu înțelegeți? Care e profilul ei politic?

Drîzin păli... După cum se vedea, nu era încă înăsprit, nici obișnuit cu toate. Soția lui spusese probabil un cuvânt în plus într-o scrisoare și iată că... în ajunul eliberării...

Se rugă în tăcere pentru ea (învățase să se roage în lagăr).

– E o plângăcioasă și noi nu avem ce face cu niște sclifosite ca ea, comentă viguros maiorul. Și apoi, ce orbire ciudată din partea ei: nu știe să vadă ce e bun la noi, accentuează numai părțile rele.

– Pentru numele lui Dumnezeu! Ce i s-a întâmplat? exclamă Drîzin, rugător, clătinându-și capul de la dreapta la stânga.

– Ei? răspunse Mîșkin, prelungind pauzele. Ei? Nimic. (Drîzin expiră zgomotos.) Pentru moment.

Foarte ponderat, luă o scrisoare din sertar și i-o întinse lui Drîzin.

– Vă mulțumesc, spuse acesta, sufocându-se. Pot să plec?

– Nu. Citiți asta aici. E o scrisoare pe care nu v-o pot da în dormitor. Ce ar gândi deținuții despre viața *de afară*, după asemenea scrisori? Citiți.

Și rămase nemișcat, statuie violacee gata să golească toate caliciile pe care i le aducea meseria.

Drîzin scoase foaia din plic. Nu îi dădu nici o atenție, dar un ochi fin ar fi fost neplăcut impresionat de această scrisoare, ima-

ginea autoarei: din hârtie grosolană, de ambalaj sau aproape, nici un rând nu era egal din capăt în capăt, toate se înălţau şi cădeau, cădeau ca dezarticulate spre dreapta. Data era 18 septembrie.

„Dragul meu Vania! Am luat stiloul ca să-ţi scriu, dar mi-e somn, nu mai pot. Când am ieşit de la lucru, m-am dus în grădină. Sap cartofii împreună cu Maniuşka. Anul acesta sunt pipernicіţi. Nu m-am dus în concediu fiindcă nu am haine, toate sunt numai zdrenţe. Am vrut să economisesc ca să te văd, n-am făcut nimic. Nika s-a dus să te vadă şi i-au răspuns: necunoscut, iar mama şi tatăl lui l-au certat, de ce te-ai dus acolo? Te-ai făcut remarcat, de acum o să te supravegheze şi pe tine. Suntem în termeni destul de proşti cu ei şi nu mai vorbesc cu L.V.

Viaţa noastră nu e amuzantă. Acum trei ani, bunica a căzut la pat şi nu s-a mai putut ridica, e descărnată, dar nu mai moare şi nici nu se vindecă, e un chin pentru noi. Se simte rău şi sunt certuri întruna, eu nu mai vorbesc cu L.V. Maniuşka s-a despărţit definitiv de soţul ei, se poartă destul de rău, copiii sunt neascultători, când te întorci de la lucru, e un iad, auzi numai blesteme, unde o să mergem când o să se termine totul?

Fii cuminte. Te sărut foarte tare."

Nici o semnătură măcar, nici cuvintele „Soţia ta care te iubeşte".

Aşteptându-l răbdător pe Drîzin să termine scrisoarea şi s-o recitească, maiorul Mîşkin îşi mişcă sprâncenele albe şi buzele violete şi declară:

– Nu v-am dat scrisoarea aceasta de cum a venit. Mi-am spus că o fi fost o stare trecătoare şi, ca să munciţi, trebuie să vă păstraţi tot elanul. Mă aşteptam să vă scrie o scrisoare cu adevărat bună. Dar ia uitaţi-vă ce a scris luna următoare.

Fără o vorbă, Drîzin se îndreptă spre maior şi trăsăturile lui ingrate nu exprimau nici un reproş, numai durere. Luă cu degetele lui tremurătoare al doilea plic şi desfăcu o scrisoare pe foaie de caiet, de data aceasta, dar cu rândurile tot dislocate, deraiate.

30 octombrie

„Dragul meu Vania! Te superi că îţi scriu atât de puţin, dar mă întorc târziu de la lucru şi aproape în fiecare zi mă duc după vreascuri în pădure, mă prinde seara, sunt atât de obosită

că mă arunc pe pat, dorm rău noaptea, bunica mă deranjează. Mă trezesc devreme, la cinci, şi la opt trebuie să fiu la lucru. Mulţumesc lui Dumnezeu, toamna e blândă, dar ce va fi când o să vină iarna! Nu avem cum să primim cărbuni de la depozit, nu sunt decât pentru şefi sau cu pile. Nu demult, un vreasc mi-a căzut din spate şi l-am târât în urma mea, nu am avut putere să-l ridic şi mă gândeam la bătrânica din fabulă cu carul de lemne uscate. Am căpătat o hernie din cauza greutăţilor. Nika s-a întors în vacanţă, devine drăguţă, nu s-a arătat pe la noi. Nu pot să mă gândesc la tine fără să mi se facă rău. Nu pot să mă sprijin pe nimeni. Atât cât o să pot, o să muncesc, dar mă tem că va trebui să mă pun la pat, ca bunica. Bunica nu-şi mai poate folosi picioarele, nu se poate ridica, nici culca singură. În starea ei n-o primesc la spital, nu e interesantă. Trebuie să o ridic, cu L.V., fiindcă face pe ea, e o putoare teribilă, nu mai e viaţă, e ocnă. Bineînţeles, nu e vina ei, dar eu nu mai pot. Tu ne sfătuieşti să nu ne luăm în gură, dar ce pot să fac dacă L.V. are în gură toată ziua numai „căţea" şi „nemernică"! Şi Maniuşka strigă la copii. Oare ai noştri ar fi ajuns tot aşa? Ştii, de mai multe ori mă bucur că nu mai sunt. Valerik se duce la şcoală anul acesta, îi trebuie de toate, dar nu sunt bani. Este adevărat totuşi că Pavel îi plăteşte Maniuşkăi o pensie alimentară, e decizia tribunalului. Nu mai am altceva să-ţi spun. Fii cuminte. Te îmbrăţişez.

Dacă aş putea măcar să dorm cum trebuie în timpul sărbătorilor din octombrie, dar nu, trebuie să asist la defilări..."

Drîzin rămase paralizat. Îşi duse mâna la faţă, cum faci când vrei să te speli, dar fără să se frece.

– Bun, aţi citit, da sau nu? Am impresia că nu citiţi. Sunteţi adult. Ştiţi exact ce vreau să spun. Aţi făcut închisoare. Vedeţi ce e în scrisoarea asta. Asemenea scrisori te trimiteau la răcoare, în război. Defilarea e o bucurie pentru toată lumea, dar ea, ea „trebuie să asiste". Cărbunele! Nu e numai pentru şefi, e pentru toţi cetăţenii, doar că trebuie să-ţi aştepţi rândul. M-am întrebat dacă trebuia să vă dau şi scrisoarea aceasta, dar a sosit a treia, la fel. M-am gândit bine şi mi-am zis că trebuie să se termine. Dumneavoastră trebuie să-i puneţi capăt. Scrieţi-i ceva optimist, cum să vă spun, ca să încurajaţi femeia

asta. Explicați-i că nu trebuie să se plângă, că o să se termine totul. O să vedeți, vor veni bani de undeva sau o moștenire. Citiți.

Scrisorile erau clasate sistematic, în ordine cronologică. A treia era din 8 decembrie.

„Dragă Vania! Trebuie să-ți comunic o veste proastă. Bunica a murit pe 26 noiembrie 1949, la ora cinci după-amiază. La moartea ei nu aveam un ban, noroc că ne-a dat Mișa 200 de ruble, înmormântarea nu a costat mult, bineînțeles, a fost sărăcăcioasă, fără preot sau muzică, am pus sicriul pe o căruță, l-am condus la cimitir și l-am dat în groapă. Casa e acum mai calmă, dar goală. M-am îmbolnăvit și eu, noaptea transpir teribil, ud cearșaful și perna. O țigancă mi-a prezis că o să mor iarna asta și aș fi bucuroasă să termin o asemenea viață. L.V. are sigur tuberculoză, tușește și scuipă sânge, și când se întoarce de la lucru începe să zbiere, un adevărat balamuc. Ea și cu Maniușka îmi fac o viață de câine. Sincer, nu am noroc: am patru dinți bolnavi, doi care mi-au căzut, ar trebui să-mi pun o proteză, dar nu am bani și trebuie să aștepți mult să-ți vină rândul pe listă.

Salariul tău de 300 de ruble pe trei luni a picat la țanc, începeam să înghețăm, era rândul meu să merg la depozit (aveam numărul 4.576) dar nu mai era decât pulbere, la ce bun? Maniușka s-a învârtit de 200 de ruble pe lângă cele 300 ale tale, am dat ceva unui șofer și atunci ne-a adus cărbune bun. Cartofii nu o să ne ajungă până la primăvară, când mă gândesc că i-am strâns de pe două ogoare, dar nu am făcut nimic, nu a plouat și recolta a fost proastă.

Cu copiii e întruna scandal. Valeri are numai note proaste și, ieșind de la școală, hoinărește în stânga și-n dreapta, nu se știe. Directorul a chemat-o pe Maniușka și i-a spus sunteți o mamă nedemnă, nu știți să vă creșteți copiii. Jenka are deja șase ani și împreună cu celălalt înjură ca niște căruțași, pe scurt, adevărați derbedei. Toți banii mei dispar din cauza lor și Valeri mi-a spus cotoroanță, să auzi asta de la un plod murdar, ce o să facă atunci când o să fie mare? În mai trebuie să deschidem succesiunea, am auzit că ne costă 2.000 de ruble, de unde o să le scoatem? Elena și Mișa vor să se facă dreptate, vor să-i ia camera lui L.V. Când trăia bunica i-am spus de multe ori să facă împărțeala, să-i dea fiecăruia partea lui; nu a vrut. Mișa și Elena suferă și ei.

Ţi-am scris de două ori în toamnă, cred, cum de n-ai primit nimic? Ce se întâmplă cu scrisorile mele?

Îţi trimit un timbru de 40 de copeici. Ce se mai aude despre tine? Te vor elibera sau nu?

La cooperativă au veselă foarte frumoasă din aluminiu: oale, lighene.

Fii cuminte. Te îmbrăţişez tare."

O pată umedă căzu pe hârtie, diluând cerneala.

Nu se ştia dacă Drîzin mai citea sau terminase.

– Bun. Aţi văzut? întrebă Mîşkin.

Drîzin nu clipi.

– Scrieţi-i un răspuns. Un răspuns tonic. Vă permit să depăşiţi cele patru pagini. I-aţi scris că trebuie să creadă în Dumnezeu. Sincer, asta ar fi mai bine... Fără asta, te întrebi... La ce bun toate astea? Liniştiţi-o, spuneţi-i că vă întoarceţi în curând. Şi apoi o să fiţi tratat bine.

– Dar mă vor trimite acasă sau în exil?

– Cum dispune autoritatea superioară. Datoria dumneavoastră e să vă sprijiniţi soţia. În ciuda tuturor lucrurilor, e tovarăşa dumneavoastră în viaţă. Doar dacă nu aveţi chef de o tinerică? sugeră Mîşkin, cu un aer complice.

Nu ar fi fost niciodată atât de placid dacă ar fi ştiut că Siromaha, informatorul lui favorit, tropăia pe culoar, arzând de dorinţa de a-l vedea.

CAPITOLUL LXXXIII

În rarele momente în care Arthur Siromaha nu era absorbit de lupta pentru viață și nu se străduia nici să placă șefilor, nici să muncească, atunci când slăbea tensiunea lui obișnuită de leopard – nu mai era decât un bărbat tânăr și mototol, cu o siluetă de altfel elegantă, cu o față de artist copleșit de un exces de contracte, cu ochii de o nuanță nedefinită și tulbure de cenușiu-albăstrui, umeziți parcă de supărare.

Într-un acces de violență, doi bărbați îl numiseră, pe față, turnător, și fuseseră trimiși imediat în lagăr. Nimeni nu mai repetă așa ceva cu voce tare. Se temeau de el. De fapt, nu te confruntai niciodată cu denunțătorul tău. Prizonierul poate fi acuzat de pregătirea unei evadări. Acuzat de terorism. De răscoală. El nu știe nimic, i se ordonă să-și strângă lucrurile. Îl trimit pur și simplu în lagăr? Sau îl conduc într-o închisoare preventivă?

Așa este natura omului, iar tiranii și călăii știu să se folosească foarte bine de ea: când este încă în stare să-i demaște pe trădători sau să cheme mulțimea la revoltă, sau să-i salveze pe alții prin moartea lui – speranța nu e încă moartă în el, crede că mai există o ieșire, se agață încă de resturi de bunuri materiale, stă tăcut și docil. Odată prins în capcană, apoi doborât, când nu mai are nimic de pierdut și este gata să fie exploatat, numai cușca de piatră a unei celule secrete poate să-i primească furia tardivă. Dacă sufletul ultimului supliciu, care i-a fost anunțat, nu îl face indiferent la lucrurile acestei lumi.

Fără să-l fi demascat deschis și fără să-l fi prins în flagrant delict de spionaj, dar și fără să pună la îndoială calitatea lui de turnător, unii fugeau de Siromaha, alții îi căutau prietenia, jucând volei cu el și vorbind despre „dame". Așa se întâmpla și cu ceilalți turnători. Astfel că *șarașka* avea o aparență pașnică, în ciuda războiului pe viață și moarte care se ducea în străfundurile ei.

Acestea fiind spuse, Arthur Siromaha ar fi putut vorbi despre cu totul alte lucruri decât „damele". *Forsyte Saga* era una dintre cărțile lui preferate și diserta pe baza ei cu destulă inteligență (trebuie să mărturisim, de altfel, că îl alterna pe Galsworthy cu romane polițiste zdrențăroase). Avea ureche muzicală, pe deasupra, iubea în muzică temele spaniole și italiene, fluiera cu exactitate din Verdi și Rossini și, în timpurile libertății se ducea o dată pe an la concertele de la Conservator, de parcă ar fi vrut să umple un gol din existența lui.

Familia Siromaha era nobilă, deși decăzută. La începutul secolului fuseseră un Siromaha compozitor și un altul care se dusese la ocnă pentru o afacere criminală. Un alt Siromaha, cu capul plecat, trecuse prin Revoluție și slujise în CEKA.

Când ajunse la majorat, Arthur simți, din înclinațiile și nevoile lui, că era absolut necesar să-și asigure venituri regulate și autonome. O viață de molie, regulată și cenușie, în care trudeai de la ora cutare la ora cutare, și primeai de două ori pe lună un salariu ros de impozite și împrumuturi, nu era deloc pe gustul lui. Arthur se îndreptă din instinct spre o meserie de mutări lejere, de bătăi din aripi, și meseria aceasta i se oferi din instinct. Fericită întâlnire. Meseria în chestiune, deși nu îi oferea toate posibilitățile financiare la care visa, îl scăpă de mobilizare în timpul războiului și îi salvă astfel viața. Și în timp ce imbecilii mușcau pământul în tranșeele noroioase, Arthur intra cu un pas nonșalant în restaurantul *Savoy*, cu fața lui prelungă și obrajii alb-gălbui, cu ten fin. (Ah! Clipa în care treci pragul unui restaurant și ești biciuit dintr-odată de aerul cald, saturat de miresme apetisante și de muzică, și în care îți alegi măsuța.)

Totul îi cânta lui Arthur și îi spunea că alesese drumul cel bun. Era indignat când se gândea că meseria aceasta era considerată infamă. Neînțelegere sau invidie! Era o meserie pentru oameni talentați, care cerea spirit de observație, memorie, inventivitate, arta disimulării, a jocului: o meserie de artist. Desigur, trebuia să păstrezi secretul, fiindcă meseria aceasta e înconjurată de mister: pură servitute tehnologică, așa cum e masca pentru un sudor. De altfel, Siromaha nu se ascunsese niciodată – nu era nimic rușinos moral în munca lui!

Într-o zi, puțin jenat financiar, Arthur se alătură unei bande care avea anumite opinii despre proprietatea de stat. Fu arestat. Arthur nu le-o luă în nume de rău: era vina lui, nu trebuia să se lase prins. Din primele zile de închisoare simți că își regăsise meseria, iar șederea în lagăr era un nou avatar.

Nici „operii“ nu îl uitară: nu îl trimiseră să taie copaci, nici în fundul unei mine, îi găsiră un loc în Secția Educativă și Culturală. Era singurul adăpost din lagăr, singura redută unde puteai petrece jumătate de oră înainte de culcare simțindu-te încă o ființă umană: răsfoiai un ziar, mângâiai o chitară, îți aminteai câteva versuri sau propria ta viață de odinioară, atât de incredibilă. *Pătrunjel Tomatovici* (așa îi numeau golanii pe intelectualii ireductibili) alergau cu toții acolo și Arthur se simțea ca acasă, cu sufletul lui de artist, cu ochii înțelegători, cu amintirile de moscovit, cu arta lui de a vorbi despre toate fără să atingă nimic, aluziv, aluziv.

Așa *aranjă* Arthur dosarul câtorva *propagandiști*; un grup „antisovietic“; și, la scara acestui lagăr neînsemnat, a unei *afaceri* legate de niște medici care păstrau prea mult deținuții la infirmerie, îngăduindu-le să se odihnească, adică *sabotând*. Toți mieii aceștia behăitori primiră a doua pedeapsă și Arthur, în baza Secțiunii a Treia, fu scutit de doi ani.

Aterizând la Marfino, Arthur nu lăsă să mucegăiască o meserie atât de rodată. Deveni favoritul, sufletul condamnat al celor doi Nași și cel mai redutabil turnător din *șarașka*.

Dar, profitând de denunțurile lui, maiorii nu îi descopereau secretele lor și Siromaha nu știa în momentul acesta care dintre ei era mai interesat de afacerea Doronin și cui îi aparținea.

S-a scris adesea că oamenii dovedesc în general o nerecunoștință sau o loialitate uimitoare. Poate fi cu totul altfel! Cu o imprudență nebună, Ruska nu încredințase scopurile sale de agent dublu unui singur *zek*, sau la trei, ci la douăzeci de *zeki*! Fiecare, odată la curent, vorbi cu alții și secretul lui Doronin deveni un fond comun în jumătate sau aproape în toată *șarașka*, dar nu se vorbea pe față în camere, așa că, deși era un turnător la cinci sau șase oameni, nici unul nu află nimic sau, dacă știa, nu spuse nimic! Și cel mai observator, cel mai fin, vizirul turnătorilor, Arthur Siromaha, nu știuse nimic până astăzi!

Acum era atins în onoarea lui de informator. Treacă-meargă că „operii" nu văzuseră nimic dubios din fundul biroului, dar el! Și apoi, era o problemă de securitate personală – putea să fie agățat și el cu mandatul, ca și ceilalți. Trădarea lui Doronin era un glonț care atinsese capul lui Siromaha. Doronin se dovedise un dușman îndemânatic, trebuia lovit cu dexteritate! (La început, puțin conștient de amploarea dezastrului, Arthur se gândi că Doronin își dezvăluise de curând armele, în ziua aceea sau în ajun.)

Și el nu reușea să forțeze ușa birourilor! Nu trebuia să-și piardă capul, nici să se înverșuneze în ușa închisă a lui Șikin, nici să se întoarcă prea des. Și în fața lui Mîșkin era coadă! Rândul se risipise după soneria de la trei, dar, în timp ce unii mai încăpățânați sau mai insistenți mai protestau încă pe hol în fața plantonului (Siromaha, cu un aer de martir, cu mâinile pe burtă, se apropiase de unul din infirmieri și aștepta împrăștierea grupului), iată că îl chemară pe Drîzin la maiorul Mîșkin. După presupunerile lui Siromaha, Drîzin nu avea nici un motiv să întârzie la Naș, or el se eterniza, se eterniza. Cu riscul de a-și atrage fulgerele lui Mamurin pentru absența de o oră de la Nr. 7, care fumega deja de colofoniu, lămpi de sudură și reparații, Siromaha așteptă ca Mîșkin să-l concedieze pe Drîzin, dar zadarnic.

Nu trebuia să își descopere jocul nici în fața supraveghetorilor de pe culoare, cărora nu le scăpa nimic. Pierzându-și răbdarea, făcu un salt la etajul doi, la Șikin, se întoarse pe culoarul lui Mîșkin, urcă iar la Șikin. La ultima tură, în fundătura întunecată care adăpostea biroul lui Șikin, norocul îi zâmbi: auzi prin ușă vocea portarului, scârțâitoare, inimitabilă, unică în toată *șarașka*.

Atunci, fără să mai aștepte, bătu la ușă cu semnalul convenit. Ușa se deschise și Șikin apăru în spațiul îngust.

– Foarte urgent! șușoti Siromaha.

– Un minut, răspunse Șikin.

Cu pasul lui ușor, ca să nu se întâlnească cu portarul la ieșirea din birou, Siromaha se înfundă în holul adânc, se întoarse imediat și, fără să mai bată, împinse ușa lui Șikin.

CAPITOLUL LXXXIV

După o săptămână de anchete legate de maşina-unealtă, natura delictului rămăsese misterioasă în ochii maiorului Şikin. Stabilise doar că strungul acela cu scripete dantelat şi descoperit, a cărui păpuşă mobilă din spate se regla manual şi al cărui car putea fi deplasat fie manual, fie prin transmisie mecanică, fusese fabricat de industria naţională în toiul Primului Război Mondial, în 1916, şi fusese debranşat de motorul electric la ordinul lui Iakonov şi oferit aşa cum era atelierului de mecanică. Părţile nu se putuseră înţelege asupra modalităţii de transport, se ceruse unui laborator să coboare maşina în culoarul subteran, cu mijloacele la bord, şi să o încredinţeze mecanicilor, care, ridicând-o cu mâna, aveau să o urce pe scara metalică, apoi să traverseze curtea şi să o instaleze în clădirea rezervată atelierelor (era şi un drum mai scurt, fără ocolişuri, prin pivniţă, dar ar fi trebuit să-i lase pe *zeki* în curtea de onoare, vizibilă de pe drum şi din parc, ceea ce era inacceptabil din punctul de vedere al „vigilenţei").

Nu trebuie să mai spunem că, odată realizat ireparabilul, Şikin ar fi putut să-şi adreseze reproşuri interioare: acordând puţină importanţă acestei operaţiuni gravisime din „sectorul de producţie", nu o supraveghease. Într-o perspectivă istorică, greşelile oamenilor importanţi sunt mereu puse în evidenţă, dar cum să nu le comită?

Întâmplarea vru ca laboratorul Nr. 3, al cărui personal avea un şef, un bărbat, un invalid şi o fată tânără, să nu poată transporta maşina cu mijloacele la bord. Aşadar, într-un climat de iresponsabilitate, fu adunată din diverse camere o echipă la întâmplare (zece deţinuţi, şi nici măcar nu se făcu o listă! Maiorul Şikin avu mult de lucru, după cincisprezece zile, să confrunte depoziţiile ca să reconstituie lista integrală a suspecţilor!) şi aceşti zece prizonieri reuşiră să coboare maşina grea de la mezanin în pivniţă. În timpul acesta, mecanicii (al

căror şef nu ardea de dorinţa de a se ocupa de aşa ceva, din motive tehnice) nu trimiseră nici un ajutor ca să asigure transportarea şi, ceea ce era mai rău, nu detaşară un controlor pentru a recepţiona unealta. Cei zece *zeki* mobilizaţi, odată aşezat strungul în pivniţă şi lipsiţi de directive, se împrăştiară. Strungul rămase mai multe zile în culoarul subteran pe care îl ocupa (maiorul Şikin în persoană se împiedicase de el). Apoi veniră oamenii de la atelier, dar, văzând o fisură, făcură scandal, nu se atinseră trei zile de el şi nu îl preluară decât constrânşi şi forţaţi.

Această fisură fatală fu temelia anchetei întreprinse. Poate că strungul nu funcţiona nici înainte şi din alte cauze (opinie împărtăşită şi de maiorul Şikin, printre alţii), dar semnificaţia acestei fisuri depăşea fisura în sine. Această fisură voia să spună că în inima institutului acţionau forţe maligne, încă latente. Şi, în plus, că direcţia institutului dovedea o credulitate oarbă şi o neglijenţă criminală. Conducând cu abilitate ancheta, punând mâna pe criminal şi descoperind adevăratul mobil al fărădelegii lui, putea nu doar să-i pedepsească sau să-i mustre pe cei în drept, dar să se folosească de ocazia acestei fisuri pentru a desfăşura o întreagă campanie de reeducare colectivă. În fine, onoarea profesională a maiorului Şikin cerea să se lămurească iţele acestei încurcături funeste!

Dar nu era comod. Pierduseră timpul. Prizonierii-transportatori avuseseră timp să-şi cimenteze solidaritatea şi să întemeieze o conjuraţie perversă. Nici un singur extern (abominabilă neglijenţă!) nu asistase la transport. Printre cei zece transportatori nu se afla decât un informator, sărmană gloabă istovită, al cărui singur titlu de glorie fusese denunţarea tăierii unui cearşaf pentru plastroane. Contribuţia lui permise să se întocmească lista completă a celor zece participanţi. Ceilalţi zece *zeki*, contând cu neruşinare pe lipsa pedepsei, afirmară că lăsaseră în pivniţă un strung în stare perfectă, că nu se loviseră de pereţi, nici nu îl trântiseră de trepte. După depoziţiile lor, nimeni nu pusese mâna pe locul în care era fisura, sub păpuşa din spate, fiecare prinsese de undeva între roată şi tijă. În căutarea adevărului, maiorul desenase de mai multe ori o schiţă a strungului cu poziţia purtătorilor. Dar derularea interogatoriului ţintea mai

degrabă spre formarea unui informator decât spre descoperirea vinovatului. Singurul care putea fi taxat, dacă nu de sabotaj, măcar de intenție de sabotaj, era inginerul Potapov. Exasperat de trei ore de interogatoriu, spusese ceva imprudent:

– Dacă aş fi vrut să vă stric jucăria, îmi era de ajuns să vărs o mână de nisip în roate şi era gata! La ce-mi folosea să fac o fisură?

Şikin notă imediat cuvintele acestui veteran al diversiunii criminale, dar Potapov refuză să semneze procesul-verbal.

Dificultatea anchetei în curs venea din faptul că Şikin nu dispunea de mijloacele obişnuite prin care se scoate la lumină adevărul: izolare celulară, carceră, trecerea prin fum, regimul de carceră, interogatorii nocturne, nici o adunare a inculpaților în diverse camere. Aici, oamenii munceau din plin şi trebuiau să mănânce şi să doarmă normal.

Totuşi, sâmbăta aceasta, Şikin reuşise să scoată de la un *zek* mărturisirea că, în timp ce coborau ultimele trepte şi ajungeau la o uşă îngustă, portarul Spiridon venise în fugă, strigând: „Stați puțin, băieți! Vă ajut şi eu!“ şi al unsprezecelea purtător condusese maşina la limanul dorit. După schiță, nu putea să nu fi pus mâna sub păpuşa fixă.

Şikin voia să exploateze de luni filonul acesta nou şi bogat, fără să ştie nimic despre cele două denunțuri, sosite devreme dimineața, referitoare la „Procesul prințului Igor“. Chiar înainte de prânz trimisese după portarul roşcat care se prezentase, venind din curte, cu zeghea încinsă cu cureaua de pânză de sac, învârtind în mână, cu un aer vinovat, căciula cu urechile enorme, aşa cum face orice mujic care reclamă un petic de pământ de la stăpânul lui. Rămăsese pe ştergătorul cauciucat de la uşă, ca să nu murdărească podeaua. După ce aruncase o privire rea cizmelor ude, apoi portarului, Şikin păru să-l uite şi examină câteva hârtii în tăcere. Din când în când, de parcă ar fi descoperit în lecturi negreala grozavă a lui Egorov, îi arunca o privire stupefiată, aşa cum ne uităm la o fiară teribilă, prinsă în sfârşit într-o cuşcă (toate acestea erau procedee prescrise de formarea profesională a lui Şikin, fiindcă exercitau o acțiune răvăşitoare asupra psihicului prizonierilor). Aşa se scurse o jumătate de oră în biroul închis, într-o tăcere inviolabilă. Soneria

de prânz țârâi distinct, îngăduindu-i portarului să spere o scrisoare de acasă, dar Șikin nu auzea absolut nimic: manipula fără o vorbă diverse dosare groase, lua din anumite sertare lucruri pe care le punea în alte sertare, recitea anumite hârtii cu un aer mohorât, apoi, din nou, arunca ocheade scurte spre bietul Spiridon, copleșit, distrus, vinovat.

Ultima picătură de apă se scurse pe covor, încălțările lui Spiridon se uscară de-a binelea, iar Șikin îi spuse portarului:

– Să vedem, apropie-te (Spiridon se apropie). Stop. Îl știi pe tipul acesta? – Și îi arătă, fără să lase din mână, fotografia unui tânăr în uniformă germană, cu capul gol.

Spiridon se apleacă, clipi din ochi ca să vadă mai bine, se scuză:

– Știi, cetățene maior, nu am ochi prea buni. Lasă-mă să mă uit cum trebuie.

Șikin îl lăsă. Fără să-și lase din mână căciula lânoasă, Spiridon încercui cu cele cinci degete ale mâinii libere fotografia și, înclinând-o spre fereastră, o privi de sus în jos, ca pentru a studia fiecare detaliu.

– Nuuuu... spuse el cu un suspin de ușurare. Nu l-am văzut niciodată.

Șikin luă fotografia.

– Păcat, Egorov, spuse el cu amar. Toată încăpățânarea aceasta o să se sfârșească prost pentru dumneata. Ei bine, stați jos. Îi arătă un scaun îndepărtat. Avem prea mult de vorbit ca să stai așa în picioare.

Apoi tăcu și se scufundă din nou în hârtiile lui.

Dându-se înapoi, Spiridon se deplasă spre scaunul lui și se așeză. Își puse mai întâi căciula pe scaunul vecin, dar o privire asupra acestui scaun curat, capitonat cu piele, îl făcu să-și ia din nou căciula pe genunchi. Își trase capul rotund între umeri, se aplecă în față și reflectă numai docilitate și căință.

În forul lui interior își spunea cu cea mai mare placiditate:

„Ah, vipera! Ah, câinele! Când o să-mi dea scrisoarea? Deci e la el?"

Pentru Spiridon, care trecuse prin două instrucții, o reinstrucție și văzuse mii de prizonieri găzduiți în același loc,

manevra lui Şikin avea limpezimea cristalului. Ştia totuşi că trebuia să joace jocul, să dea impresia că se teme.

– Ca să spun adevărul, am pus mâna pe nişte documente noi care mărturisesc împotriva dumneavoastră, spuse Şikin cu un suspin apăsător. – Aţi făcut multe prostii în Germania!...

Egorov îl linişti pe maior:

– Poate că nu sunt eu! Egorovi ca mine, mă credeţi, cetăţene maior? erau ca muştele în Germania. Se pare că era şi un general Egorov!

– Cum nu dumneavoastră? Cum nu dumneavoastră? Spiridon Danilîci, vedeţi şi dumneavoastră, spuse Şikin, arătând o hârtie cu degetul. Data de naştere şi celelalte.

– Chiar şi data naşterii? Atunci nu sunt eu, nu! spuse Spiridon, cu un aer convins. Ca să trăiesc în pace cu germanii, m-am făcut cu trei ani mai bătrân.

– Ah, da! spuse Şikin, recăpătându-şi dintr-odată memoria, cu faţa luminată, vocea eliberată de constrângerile anchetei, mâna odihnindu-se pe hârtii. Cât m-am gândit! Egorov, acum zece zile, ai fost şi tu printre cei care transportau maşina-unealtă? De pe scară în pivniţă.

– Bineînţeles! răspunse Egorov.

– Atunci, unde l-aţi trântit? Pe scară sau pe hol?

– Pe cine să trântesc? se miră Spiridon. S-a bătut cineva?

– Strungul, pe cine!

– Haideţi, cetăţene maior, de ce să trântesc strungul, dacă nu făcea rău nimănui.

– Asta mă întreb şi eu. De ce l-aţi spart? Poate că l-aţi lăsat să scape?

– Să scape? Vreţi să râdeţi! L-am prins dedesubt, cu blândeţe, ca pe un copilaş.

– Şi tu, unde erai?

– Eu? Ei bine, pe o parte.

– Pe care parte?

– Păi, pe partea mea.

– Aveai mâna sub păpuşă sau sub tijă?

– Eu nu ştiu nimic despre păpuşile dumitale, dar o să vă arăt!

Îşi trânti căciula pe scaunul vecin, se ridică şi mimă operaţiunea între uşă şi mijlocul biroului.

– Eu, vedeți, m-am aplecat, nu? Și mergeam cu spatele. Și mai erau doi în dreptul ușii, vedeți?

– Cine era ăștia doi?

– Bunul Dumnezeu știe, n-am păscut porcii împreună. Eu eram foc și pară. Opriți-vă, le-am spus, lăsați-mă să-l prind bine! Și sfârleaza era așa de mare!

– Ce sfârlează?

– Nu înțelegi? spuse Spiridon pe deasupra umărului, cu un început de iritare. Mașina pe care o transportam.

– Strungul, deci?

– Dacă vrei! Eu, nici una, nici două, am prins-o bine! Uite-așa! – Mimă scena, crispându-se, ghemuindu-se. – Unul s-a strecurat alături, celălalt a forțat și, în trei, n-a fost mare lucru. Pss! – Se ridică. – La colhoz, la muncile grele, te duceau mai departe. Șase gospodine de la noi, după tură, te plimbau un kilometru. Unde e? O să-l ridicăm așa, în glumă!

– Deci nu ați intenționat să-l lăsați să cadă? întrebă maiorul cu o voce amenințătoare.

– Nuuuu, ți-am spus!

– Atunci, cine l-a spart?

– L-au spart până la urmă? spuse Spiridon surprins. Ei bine, atunci…

Terminându-și pantomima, se așeză și fu numai ochi și urechi.

– Când ați pus mâna pe el, era intact?

– N-am văzut, nu pot să spun, poate că era stricat.

– Și când l-ați lăsat, cum era?

– Atunci era intact!

– Și avea deja o fisură?

– Deloc, declară Spiridon, categoric.

– Cum ai putut să vezi, cu ochii tăi bolnavi?

– La hârtii, cetățene maior, sunt orb, într-adevăr, dar la treabă văd totul. Uitați: dumneavoastră și ceilalți ofițeri traversați curtea și aruncați chiștoace, ei bine, eu strâng totul, impecabil, chiar și pe zăpadă, măturat! Nu aveți decât să-l întrebați pe comandant!

– Bun, atunci cum rămâne? Ați așezat strungul și l-ați inspectat în mod special?

– Desigur! După muncă ne-am odihnit, am fumat. L-am mângâiat puţin.

– L-aţi mângâiat. Cu ce?

– Ei! Cu palma, pe o parte, cum se face cu un cal bun. Şi un inginer chiar a zis: „Ce strung faimos! Bunicul meu, care era turnător, lucra pe unul la fel".

Şikin suspină şi luă o hârtie albă.

– E păcat că nu vrei să recunoşti nimic asupra acestui punct, Egorov. O să redactăm un proces-verbal. E clar că tu ai crăpat strungul. Dacă nu erai tu, l-ai fi numit pe vinovat.

Pronunţase aceste cuvinte cu siguranţă, dar îşi pierduse aplombul interior. Stăpân pe situaţie şi pe interogatoriu, îl văzuse pe portar răspunzându-i cu bunăvoinţă, cu multe detalii, dar pierduse primele ore ale anchetei cu tăcerile, fotografiile, jocul de voce, discuţia atât de animată asupra acestei maşini-unelte: prizonierul acesta roşcat, a cărui faţă nu se despărţea niciodată de un zâmbet amabil, în timp ce umerii rămâneau plecaţi, dacă nu cedase de la început, nu avea să capituleze niciodată.

În forul lui interior, chiar şi atunci când fusese vorba despre generalul Egorov, Spiridon ghicise că nu îl chemaseră să povestească despre Germania, că fotografia era o *gogoaşă*, că Naşul voia *să-l ducă cu preşul*, că era vorba despre strung – ar fi fost bizar să nu-l cheme şi pe el, fiindcă pe ceilalţi zece îi fierbea de o săptămână. El, care învăţase toată viaţa să păcălească autorităţile, se cufunda cu uşurinţă în distracţia aceasta aspră. Dar toate cuvintele care nu spuneau nimic treceau pe lângă urechile lui. Era furios fiindcă scrisoarea avea să mai întârzie. Şi asta nu era totul: bineînţeles, era cald şi uscat în biroul lui Şikin, dar nu era nimeni care să muncească în locul lui în curte, a doua zi trebuia să se speteascâ.

Timpul trecea, sfârşitul pauzei sunase de mult, Şikin îi ordonase lui Spiridon să semneze recunoaşterea responsabilităţii în caz de declaraţii mincinoase, apoi răspunsurile, cercetându-le cât mai bine.

Atunci, o bătaie clară răsună în uşă.

Concediindu-l pe Egorov, care îl obosise cu absurda inutilitate a cuvintelor, Şikin îl primi pe viperinul şi ingeniosul Siromaha, care atingea esenţialul în două cuvinte.

Siromaha intră cu pași repezi și vătuiți. Vestea năucitoare pe care o aducea și situația lui particulară printre turnătorii din *șarașka* făceau din el egalul maiorului. Închise ușa după el, nu îl lăsă pe Șikin să pună mâna pe cheie și întinse brațul cu un gest melodramatic. Își juca rolul. Cu o voce clară, dar atât de joasă, că nu putea fi auzită de după ușă, îi raportă:

– Doronin se plimbă arătând mandatul de o sută patruzeci și șapte de ruble. I-a ars pe Liubimicev, Kagan și încă pe vreo șase tipi. Ceilalți s-au adunat și îi vânează în curte. Doronin e băiatul dumneavoastră?

Șikin își duse mâna la guler și îl desfăcu din cele două benzi. Ochii păreau să-i iasă din orbite. Gâtul lui gros căpătase culoarea bronzului. Se năpusti spre telefon. Fața lui, întotdeauna de o vanitate zdrobitoare, exprima numai nebunia.

Siromaha, săltând elastic, nu-l lăsă să sune.

– Tovarășe maior! îi aminti el (în calitate de prizonier, nu ar fi trebuit să-i spună „tovarășe", dar între prieteni!). Nu fiți atât de direct! Nu-i lăsați timp să se pregătească!

Era alfabetul unui bun călău – să spui că trebuia să pună punctele pe „i"!

Dându-se înapoi cu spatele și manevrând de parcă ar fi văzut mobilele, Siromaha ajunse la ușă. Nu-l părăsi pe maior din ochi.

Șikin înghiți puțină apă.

– Bun, mă duc, tovarășe maior? Aproape că nu mai era o întrebare. Dacă mai aflu ceva, trec diseară sau mâine!

Rațiunea revenea puțin câte puțin în ochii ieșiți din orbite ai lui Șikin.

– *Nouă grame* pentru secătura asta! șuieră el, recăpătându-și vocea. Eu mă ocup de hârtii!

Siromaha ieși fără zgomot, ca din camera unui bolnav. Făcuse ce-i dictau convingerile și nu se grăbea să-și reclame recompensa.

Nu era sigur că Șikin avea să rămână maior în MGB.

Oriunde, nu numai la Marfino, în toată istoria Organelor, era un caz unic. Mieii behăitori aveau dreptul să moară, nu să se bată.

Însă nu Şikin direct, ci plantonul institutului, a cărui masă era pe hol, telefonă la şeful Laboratorului de vidat ca să-i ordone lui Doronin să se prezinte fără întârziere la colonelul inginer Iakonov.

Deşi era de-abia ora patru, lămpile era aprinse pe plafonul acestei camere, mereu întunecate. Fiindcă şeful lipsea, răspunse Clara. De-abia ajunsese, întârziind la tura de după-masă, pălăvrăgise cu Tamara şi nu îl privise încă pe Ruska devorând-o cu ochi arzători. Se gândea că, în seara aceea, când toţi se vor duce la cină, el îi va prinde capul şi îl va acoperi cu sărutări. Ea luă receptorul cu mâna încă acoperită de o mănuşă roşie şi răspunse cu ochii plecaţi, în timp ce Ruska o mânca din ochi. Apropierea Clarei îl făcea să nu mai vadă nimic din ceea ce îl înconjura.

Ea ridică ochii (fără să trebuiască să-l caute, îl simţea deja acolo) şi spuse:

– Rostislav Vadimovici! Anton Nikolaievici vă cheamă de urgenţă!

Erau văzuţi, ascultaţi, nu putea vorbi altfel, dar ochii ei nu mai erau aceiaşi. Îi schimbaseră! O opacitate fără viaţă îi acoperea!

Din supunere mecanică, fără să se gândească ce însemna convocarea aceasta neaşteptată la colonelul inginer, Ruska se duse, cu sufletul plin de Clara şi de expresia ei. Pe prag, el se întorsese spre ea, văzuse că îl urmărea cu privirea, apoi îşi întorsese dintr-odată ochii.

Ochii aceştia nu erau loiali. Se întorseseră cu un aer speriat.

Ce i se putuse întâmpla?

Gândindu-se numai la ea, urcă spre postul plantonului, lipsit de obişnuita lui tensiune interioară, uitând să se pregătească pentru întrebări imprevizibile, pentru o ofensivă, aşa cum ar fi cerut-o adevărata tactică a prizonierului – plantonul, barându-i uşa lui Iakonov, i-o arătă pe cea a maiorului Şikin, în fundul nişei negre.

Fără sfatul lui Siromaha, Şikin ar fi sunat imediat la Laboratorul de vidat şi Ruska s-ar fi aşteptat imediat la ce era mai rău, ar fi adunat doisprezece prieteni, i-ar fi avertizat, ar fi făcut totul ca să vorbească cu Clara, să-i spună ce i se întâmpla,

ar fi plecat cu o încredere entuziastă în ea sau s-ar fi lipsit pe vecie de orice speranţă. Acum, la uşa Naşului, ghicise totul, dar era prea târziu. În faţa plantonului institutului nu mai putea nici să ezite, nici să se întoarcă, ar fi dat de bănuit dacă nu dăduse deja, şi totuşi Ruska se întoarse şi vru să coboare pe scară, dar îl văzu urcând, chemat de un apel telefonic, pe ofiţerul de gardă al închisorii, locotenentul Jvakun, fostul călău.

Ruska intră la Şikin,

Intră, îşi corectă poziţia după câţiva paşi, cu faţa metamorfozată. Doi ani de antrenament cu Brigada Criminală pe urmele lui şi firea lui deosebit de aventuroasă îi îngăduiseră, fără risipă de energie, să-şi stăpânească furtunile interioare şi să declare la intrare, cu o faţă de copil luminos, cu o grabă lipsită de orice grijă:

– Permiteţi? La ordinele dumneavoastră, cetăţene maior.

Şikin avea o poziţie ciudată: cu pieptul sprijinit de masă, îşi balansa braţul ca pe un bici. Se ridică în întâmpinarea lui Doronin şi, de sus în jos, îi biciui faţa cu o mână.

O ridică pe cealaltă – Doronin, cu un salt, se apropie de uşă şi se puse în gardă. Gura îi sângera, bretonul îi cădea pe un ochi.

Fără să mai încerce să atingă faţa aceasta, Şikin, scurt şi bondoc, ţâfnos, stropind cu salivă, îl ameninţă:

– Deci aşa, netrebnicule! Ne-ai vândut? Poţi să-ţi iei adio de la viaţă, Iudă! Te vor ucide ca pe un câine! O să mori în ocnă.

Trecuseră doi ani şi jumătate de când cea mai umană dintre naţiuni abolise pentru totdeauna pedeapsa cu moartea. Dar nici maiorul, nici informatorul lui demascat nu-şi făceau iluzii: ce să faci cu un om cu adevărat irecuperabil, dacă nu-i tragi un glonţ în ceafă?

Ruska avea un aer sălbăticit, hirsut, sângele îi curgea pe bărbie dintr-o buză care se umfla văzând cu ochii.

Se îndreptă totuşi şi răspunse insolent:

– Mai vorbim noi despre împuşcare, cetăţene maior. Pe dumneavoastră o să vă închidă. Au trecut patru luni de când sunteţi de râsul lumii şi mai şi plătiţi pentru asta! Aveţi grijă de epoleţii dumneavoastră! Despre împuşcare o să mai vorbim...

CAPITOLUL LXXXV

Atunci când o avem, capacitatea de a realiza o faptă de vitejie – adică o acţiune excepţională pentru orice om redus la propriile lui mijloace – este în parte înnăscută şi în parte fructul voinţei noastre. Faptele de vitejie cele mai îndrăzneţe sunt cele înfăptuite de voinţă, cu preţul unui efort nepregătit; ele sunt cele mai uşoare, dacă vin după ani lungi de efort guvernat cu economie. Ele se oferă cu uşurinţă şi graţie unui dar înnăscut: la fel de simplu ca o respiraţie.

Aşa era cazul cu Ruska Doronin în epoca în care era căutat: trăia pe atunci cu candoarea şi zâmbetul unui copil. În aparenţă, de la naştere, sângele lui curgea în ritmul riscului, temperatura lui era cea a unei aventuri fierbinţi.

Pentru Inokenti, băiat curăţel, răsfăţat de viaţă, nu putea exista alternativa unui alt nume şi a vagabondajului prin toată ţara. Nici nu-i venea în minte că ar fi putut să se opună cu forţa arestării, dacă avea să fie arestat.

Telefonase la Ambasadă sub puterea unui impuls. Aflase anumite secrete din întâmplare şi de atunci timpul îl presa, deşi ar fi putut aştepta câteva zile ca să ajungă la New York. Sunase într-o stare de transă, ştiind bine că toate liniile erau ascultate şi că nu erau mulţi care cunoşteau secretul lui Koval la minister.

Se aruncase pur şi simplu în gol fiindcă, iluminat, înţelesese că nu putea tolera furtul nemernic al unei bombe, pe care sovieticii ar fi folosit-o după un an. Se aruncase în gol într-o violentă strângere de inimă, fără să-şi imagineze încă fundul cimentat de care avea să se zdrobească. Poate că, nu se ştie unde, mai păstra în el speranţa temerară de a scăpa, de a fugi de responsabilitate, de a trece oceanul în zbor, de a-şi trage suflarea, de a vorbi cu ziariştii.

Înainte chiar de a atinge fundul simţise cum i se prăbuşeşte speranţa, cum se pustieşte. Tensiunea scurtei sale energii clacase, frica îl răvăşea, îl ardea.

Acest lucru se văzu mai bine luni dimineaţa, când trebui să se forţeze să trăiască, să se întoarcă la serviciu, să pândească plin de nelinişte schimbări în privire, în voce, să vadă ameninţările.

Se ţinea încă drept, cu toată demnitatea posibilă, dar în el însuşi era distrus, pierduse orice facultate de a rezista, de a căuta o ieşire, o salvare.

Nu era încă ora unsprezece, când secretara îl împiedică să intre în biroul şefului şi îi spuse că auzise că numirea lui era blocată de ministrul-adjunct.

Vestea aceasta, deşi neverificată, îl tulbură atât de tare, că nu mai avu curaj să ceară pe loc o audienţă, ca să se asigure de adevăr. Nimic altceva nu putea întârzia o plecare de altfel autorizată! Numirea lui la ONU purta viza lui Vîşinski, locul lui la New York era rezervat în numele Uniunii Sovietice... Fusese deci descoperit...

Văzând totul printr-un filtru sumbru, cu umerii plecaţi de parcă ar fi dus două găleţi pline, se întoarse în biroul său şi nu ştiu decât să închidă uşa şi să răsucească cheia, ca să-l creadă plecat. Putea să-şi permită, fiindcă colegul care ocupa masa vecină nu se întorsese din misiune.

Toată fiinţa lui profundă se înmuiase îngrozitor. Aştepta o bătaie scurtă în uşă. Îi era teamă, până la sfâşiere, că îi va vedea intrând ca să-l aresteze. Uneori era ispitit să nu deschidă atunci uşa. N-aveau decât s-o forţeze.

Sau să se spânzure înainte de intrarea lor.

Sau să sară pe fereastră. De la doi. Pe stradă. Două secunde de zbor – totul izbucneşte. Conştiinţa se stinge.

Pe masă era un dosar gros de expertize. Un contencios. Înainte de plecare trebuia să aranjeze dosarul acesta. Numai vederea lui şi îi făcea greaţă.

În biroul supraîncălzit avea o senzaţie de frig înfiorător.

Slăbiciunea asta interioară atroce! Să-ţi aştepţi pierderea aşa, în nemişcare...

Inokenti se întinse pe burtă, cât era de lung, pe divanul de piele. Contactul cu suprafaţa divanului îi aducea un fel de susţinere, de liniştire.

Gândurile se înmuiau.

Era într-adevăr el? El! Riscase să telefoneze la Ambasadă?! La ce bun. „Telefonaţi la Ambasada Canadei... Şi cine sunteţi dumneavoastră? De unde să ştiu că spuneţi adevărul?" Ah, îngâmfarea acestor americani! Vor trece şi ei prin colectivizarea integrală a fermelor! Nu vor scăpa!...

Nu trebuia să sune. Îi era milă de el însuşi. Să-şi termine viaţa la treizeci de ani. Poate în chinuri.

Nu, nu regreta că sunase. Evident, trebuia s-o facă. De parcă l-ar fi călăuzit o mână în momentul acela, îndepărtându-i toată frica.

Nu era vorba despre regrete, voinţa lui era prea slabă ca să regrete, ca să nu regrete. Sub ameninţarea aceasta dizolvantă, zăcea nemişcat, ţintuit pe divan, şi tot ce dorea era să se termine mai repede cu toate astea: să ia totul, să vină să mă culeagă.

Din fericire, nimeni nu bătu la uşă şi nu trase de mâner. Telefonul sună numai o dată.

Îţi pierdu cunoştinţa. Fu o îngrămădire de vise apăsătoare şi absurde care îi dilatau craniul şi îl făceau să se trezească. Se trezi fără să se fi odihnit, într-o stare încă şi mai rea, mai abulică decât cea dinainte, torturat de reminiscenţe de arestări, avortate sau nu. Dar să se ridice, să scuture toate coşmarurile acestea, să se mişte era mai presus de puterile lui. Şi, din nou, se scufundă într-o oribilă lâncezeală somnolentă. În cele din urmă, totuşi, adormi un somn de lemn şi se trezi în zgomotul zarvei din timpul pauzei de prânz, care se auzea de pe hol, dându-şi seama că din gura lui deschisă, insensibilă, curseseră bale abundente pe divan.

Se ridică, deschise uşa, se duse să se spele. Se aduceau ceai şi tartine.

Nu veniseră să-l aresteze. În hol şi în cancelaria generală colaboratorii îl abordau cu aerul cel mai egal, nimeni nu se schimbase în relaţiile cu el.

Asta nu dovedea nimic, încă. Nimeni nu putea fi la curent.

Dar privirile şi vocile dintotdeauna îi dădură un acces de curaj. Ceru de la servitoare ceai foarte cald şi foarte tare şi bău două pahare cu plăcere. Şi asta îl linişti.

Totuşi, nu avea putere să ceară o întrevedere cu şeful şi să afle dacă...

Să se sinucidă ar fi fost un gest de bun-simț, instinct pur de conservare, milă față de el. Cu condiția de a fi sigur că îl vor aresta.

Dar dacă nu?

Dintr-odată, telefonul sună. Inokenti se înfioră, inima lui, cu o ușoară întârziere, începu să bată cu lovituri sonore.

Era Dotti, vocea ei minunată, atât de muzicală la telefon. Vorbea de la înălțimea prerogativelor ei de soție, recent recucerite. Îl întreba dacă era totul bine și îi propunea o ieșire pe seară.

Din nou, Inokenti simți o recunoștință călduroasă față de ea. Soție rea sau nu, era ființa cea mai apropiată!

Nu spuse nimic despre amânarea numirii lui. Dar se imagină în securitatea totală a unui teatru – nu îl vor aresta de față cu toată lumea, într-o sală de spectacole!

– Ia bilete la ceva vesel, îi spuse Inokenti.

– La operetă, ce zici? întrebă Dotti. Se prezintă ceva care se cheamă *Akulina*. În altă parte nu e nimic. La teatrul mic se joacă în premieră *Legea licurgului* și la cel mare *Vocea Americii*. La Mhat, *Neuitatul*.

– *Legea licurgului* mi se pare prea promițătoare. Titlurile bune ascund întotdeauna piese proaste. Fie! Ia locuri la *Akulina*. După aceea mergem la restaurant.

– OK, OK, spuse Dotti cu vocea ei voioasă, zâmbitoare.

(Să petreacă acolo toată noaptea, ca să nu fie agățat acasă! Noaptea vin!)

Puțin câte puțin, pe etape, voința lui Inokenti revenea. Să zicem că îl bănuiesc. Dar în fine, Șcevronov și Zavarzin sunt directori, la curent cu toate detaliile, trebuie suspectați în primul rând. Bănuiala nu e o dovadă.

Să zicem să sunt amenințat cu arestarea. Să-i împiedic? Nu am cum. Să mă ascund, dar unde? La ce să-mi fac sânge rău?

Acum avea putere să se ridice, să se plimbe.

Și apoi, chiar dacă îl arestau... Poate că nu va fi azi, nici săptămâna aceasta. Trebuia să nu mai trăiască? Sau să-și petreacă ultimele zile în distracții dezlănțuite?

De ce panica aceasta? Ce naiba, în ajun pledase cauza lui Epicur cu mult spirit, de ce să nu-l pună la contribuție?

Amintindu-şi în acelaşi timp că trebuia să-şi controleze carnetele şi să vadă dacă nu era ceva de distrus şi că era unul în care notase citate din Epicur, începu să le răsfoiască, îndepărtând raportul unei expertize. Citi: „Sentimentele interioare de plăcere sau neplăcere sunt criteriile supreme ale binelui şi răului".

Spiritul său distrat nu putu înţelege această sentinţă. Continuă:

„Trebuie să ştim că nemurirea nu există. Nu există nemurire, şi de aceea moartea nu e un rău pentru noi, ea nu ne atinge: atât cât existăm, moartea nu există, când vine, nu mai existăm noi".

Iată ceva ce am mai auzit! se gândi Inokenti, depărtându-se de masă. Dar cine? Cine spunea acelaşi lucru de curând? Băiatul acela, fostul combatant de la serata de ieri.

Inokenti îşi imagină o grădină din Atena, un Epicur bătrân şi bronzat, în tunică, învăţând pe nişte trepte de marmură – şi pe el în faţa maestrului, în costum modern, aşezat pe o piatră mare, într-o poziţie puţin americană.

„Credinţa în nemurire se naşte din lăcomia oamenilor nesătui care irosesc prosteşte timpul pe care ni l-a dăruit natura. Înţeleptului îi ajunge întotdeauna timpul acesta ca să încerce toate bucuriile accesibile şi, când soseşte timpul, părăseşte sătul ospăţul vieţii, cedând locul altor convivi. Pentru înţelept e de ajuns o viaţă omenească, imbecilul ar folosi prost chiar şi o veşnicie."

Magnifică exprimare! Dar iată unde râncește coada de peşte: dacă nu te omoară natura la şaptezeci de ani, ci MGB-ul la treizeci?...

„Nu trebuie să te temi de suferinţele fizice. Suferinţele care durează sunt întotdeauna uşoare, cele puternice nu ţin mult. Înţeleptul, chiar sub tortură, nu-şi pierde seninătatea. Memoria îi va aminti vechile plăceri ale simţurilor sau spiritului şi, în ciuda suferinţei fizice prezente, va restabili echilibrul în sufletul lui."

Inokenti străbătu biroul cu paşi tărăgănaţi.

Da, de asta se temea, nu de moarte. De tortura fizică, în caz de arestare.

Epicur susţine că poţi să învingi tortura. Dacă ar avea aceeaşi fermitate!

Dar Inokenti nu o găsea în el.

Să moară? Nu îşi regreta moartea, dacă oamenii trebuiau să afle că existase un anumit cetăţean al lumii datorită căruia scăpaseră de bomba atomică. Bomba atomică livrată comuniştilor însemna moartea planetei. Te-ar ucide ca pe un câine într-o groapă şi dosarul tău ar dormi după un milion de lacăte.

Inokenti dădu capul pe spate, aşa cum fac păsările ca să poată coborî apa pe piept printr-un gâtlej prea îngust.

Dar nu, chiar dacă era cunoscut cazul lui, nu resimţea mai multă nelinişte: suntem deja în mijlocul tenebrelor în care nu se văd trăsăturile prietenilor. Cine e prinţul Kurbski? Un trădător. Ivan cel Groaznic? Tatăl nostru[1].

Numai că celălalt Kurbski reuşise să fugă de Ivan, Inokenti, nu.

Dacă ar fi făcut vâlvă în jurul numelui său, compatrioţii lui l-ar fi linşat cu plăcere! Cine l-ar fi înţeles? O mie de oameni din două sute de milioane ar fi fost încă bine! Cine, în toată ţara, îşi aminteşte de rezonabilul plan Baruch: să se renunţe la bomba atomică şi să se sechestreze toate bombele americane sub control internaţional? Şi, mai ales, cum ar fi îndrăznit el, Inokenti, să ia o decizie referitoare la ţara lui, atunci când acesta era apanajul fotoliului suprem?

L-ai împiedicat pe Transformatorul Lumii, pe Făuritorul Fericirii să fure bomba? Prin asta ţi-ai furat Ţara!

La ce era bună bomba în ţara asta? În satul Rojdestovo? La ce îi folosea piticului aproape orb? Sau bătrânei cu puiul sufocat? Sau mujicului peticit, cu un singur picior?

Cine, în tot satul, l-ar fi susţinut fiindcă telefonase? Nici un ţăran, luat în parte, nu ar fi *înţeles* despre ce era vorba. Asmuţiţi la adunarea generală, l-ar fi condamnat în unanimitate...

---

[1] Prinţul Andrei Kurbski (1528-1538), exasperat şi chiar înspăimântat de tirania lui Ivan cel Groaznic, se refugiază în Polonia, de unde îi adresează acestuia trei faimoase epistole, la care suveranul răspunde invocând *Vechiul Testament* şi responsabilitatea sfântă a oricărui autocrat.

Le trebuiau drumuri, țesături, scânduri, sticlă, aveau nevoie să li se înapoieze laptele, pâinea, poate chiar clopotele, dar ce ar fi făcut cu o bombă atomică?

Cel mai jignitor era faptul că acest telefon nu prevenise poate furtul.

Acele ajurate ale pendulei din bronz arătau ora patru fără cinci.

Se lăsa noaptea.

CAPITOLUL LXXXVI

La apus, un Zim lung şi negru pătrunse pe poarta deschisă larg de postul de gardă, mai acceleră o dată pe meandrele asfaltului în curte, pe care Spiridon îl măturase cu mătura lui mare şi care se înnegrise iar prin topirea zăpezii, depăşi Pobeda lui Iakonov, parcată aproape de una dintre clădiri şi, blocându-şi elanul, se opri scurt în faţa treptelor de piatră de la intrarea de onoare.

Aghiotantul generalului de corp de armată sări pe portiera din faţă şi deschise repede portiera din spate. Grăsanul Foma Oskolupov, strâns într-un palton albastru închis şi cu un calpac de general pe cap, ieşi, se îndreptă şi – aghiotantul îi deschise larg prima uşă, apoi pe a doua – urcă scările cu un aer preocupat. Pe primul palier, în spatele candelabrului vechi, fusese amenajat un vestiar. O responsabilă ţâşni de acolo, gata să ia paltonul generalului, dar îndoindu-se că avea să i-l dea. Într-adevăr. Nu-şi dădu jos nici calpacul şi o luă pe una din scările bifurcate. Câţiva *zeki* şi externi de rang inferior care hoinăreau pe scară se grăbiră să dispară. Bărbatul cu calpac de astrahan urca, maiestuos, străduindu-se totuşi să se grăbească, cum cereau împrejurările. Aghiotantul, după o scurtă oprire la vestiar, îl ajunsese din urmă.

– Du-te şi caută-l pe Reutmann, îi aruncă Oskolupov peste umăr, şi spune-i că în jumătate de oră o să trec să văd noua echipă şi rezultatele ei.

La palierul etajului al doilea nu se întoarse în direcţia biroului lui Iakonov, ci în sens opus, spre Nr. 7. Plantonul bazei îl văzu din spate şi se aruncă spre telefon, ca să încerce să-l găsească şi să-l prevină pe Iakonov.

Nr. 7 era în plină debandadă. Nu trebuia să fii specialist (şi Oskolupov nu era deloc) ca să-ţi dai seama că nu se făcea nimic, toate aparatele, după luni întregi de încercări, erau

desfăcute, cu fălcile rupte, dezarticulate. Căsătoria dintre clipper şi Vocoder începuse prin demontarea fiecărui mire, panou cu panou, bloc cu bloc, aproape condensator cu condensator. Ici şi colo se înălţa fum de colofoniu şi ţigări, un burghiu zumzăia, se schimbau înjurături alerte între lucrători înnebuniţi, Mamurin urla în telefon de parcă ar fi fost jupuit.

În fumul şi zarva aceasta, doi oameni remarcară intrarea generalului: Liubimicev şi Siromaha, care priveau întotdeauna uşa de intrare cu coada ochiului, într-o viziune marginală. Nu erau doi oameni, ci un atelaj unic şi neobosit, numai abnegaţie şi devotament constant, capabil să lucreze douăzeci şi patru de ore din douăzeci şi patru, cu urechea atentă la ipotezele care germinau în creierul superiorilor. Participau ca nişte egali la conferinţele inginerilor din laboratorul Nr. 7. talmeş-balmeşul din laboratorul acesta era o binecuvântare pentru ei, fiindcă găseau în el păşune din plin.

Zărindu-l pe Oskolupov, amândoi lăsară să cadă lampa de sudat şi suportul, iar Siromaha sări să-l avertizeze pe Mamurin, care urla şi acum în receptor, în timp ce Liubimicev punea candid mâna pe fotoliul semicapitonat al şefului de laborator şi, în pas de gimnastică, i-l aducea generalului, apoi aşteptă o indicaţie pentru a-l aşeza. La oricine altcineva, acest lucru ar fi părut o slugărnicie, dar la vlăjganul acesta cu umerii largi, cu faţa simpatică şi deschisă, nu era decât un serviciu generos adus de tinereţe unei bătrâneţi respectabile. Aşezând fotoliul, ascuns de silueta lui oricui altcuiva, în afară de Oskolupov, Liubimicev, adresându-se numai generalului, avu un gest de vânzător de textile, scuturând de pe fotoliu un praf invizibil, sărind în lături şi, la fel ca Siromaha, înţepeni în aşteptarea voioasă a unor întrebări de răspuns sau a unor ordine de executat.

Foma Gurianovici se aşeză, îşi descheie o parte din nasturii de la palton, dar îşi păstră calpacul.

Toţi tăcură în laborator, burghiul lăsă perforarea, ţigările se stinseră, vocile muriră şi numai Bobînin, parcat în reduta lui, continuă să lanseze indicaţii montatorilor, în timp ce Priantcikov umbla ca un somnambul, cu lampa aprinsă în mână, în faţa cadrului devastat al Vocoderului său. Toţi ceilalţi erau numai ochi şi urechi la stăpân.

Ştergându-şi sudoarea după un apel telefonic greu (discutase cu şeful atelierului de mecanică în care se învălătuciseră panourile de montaj), Mamurin se apropie de fostul lui coleg şi prieten şi îl salută cu o lâncezeală de agonizant pe şeful acesta care plana la înălţimi inaccesibile. (Foma îi întinse trei degete.) Mamurin atinsese gradul acela de paloare şi epuizare, la care pare criminal să cobori bolnavul din pat. Şocul ultimelor douăzeci şi patru de ore, furia ministerială şi despărţirea de „clipperul" său îl loviseră mai mult decât pe ceilalţi colegi. Sub pielea lui, dacă este posibil aşa ceva, ligamentele se subţiaseră şi mai mult şi oasele se micşoraseră. Timp de mai mult de un an trăise numai pentru clipperul său şi credea că dispozitivul acesta, ca un cal fermecat, avea să-l smulgă din situaţia lui mizerabilă. Nimic, nici chiar venirea lui Priantcikov sub umbra tutelară de la Nr. 7, nu-i putuse uşura nefericirea.

Foma Gurianovici considera că se poate conduce un domeniu fără să ai cunoştinţe. Asimilase demult principiul conform căruia, pentru a guverna, e de ajuns să confrunţi părerile subordonaţilor competenţi. Încruntă o sprânceană şi întrebă:

– Ei bine, până la urmă, cum merge?

Cu asta îşi invita subordonaţii să vorbească.

Atunci începu o discuţie inutilă şi foarte plicticoasă, bună numai să întârzie lucrul. Vocile făceau mofturi, suspinau şi se încălecau, grăbindu-se fiecare s-o înăbuşe pe cea dinainte.

Două tonalităţi colorau discuţia: necesitatea, dificultatea. Partea „trebuie" era interpretată de freneticul Markuşev, susţinut de Liubimicev-Siromaha. Mărunţel, plin de coşuri, iscusitul Markuşev muncea cu o fervoare diurnă şi nocturnă ca să-şi deschidă drumul spre glorie şi o eliberare anticipată. Sugerase mariajul acesta între clipper şi Vocoder nu fiindcă avea siguranţa tehnică a succesului, ci fiindcă fuziunea aceasta făcea să cadă cota personală a lui Priantcikov şi Bobînin în profitul cotei sale. Şi chiar dacă detesta să lucreze *pentru regele Prusiei* fără nici o speranţă de a se bucura direct de roadele muncii lui, era indignat când îşi vedea tovarăşii atât de abătuţi. Se plânse indirect lui Oskolupov de zelul prea toropit al inginerilor.

Singurul lucru omenesc la el era apartenenţa la categoria destul de copioasă a oamenilor care vor să-şi asuprească aproapele.

Cât despre Liubimicev și Siromaha, pe fața lor se citeau suferința și credința.

Cu fața lui galbenă ca lămâia, diafană, sprijinită pe palmele imponderabile, pentru prima dată de când domnea peste Nr. 7, Mamurin tăcea.

Horobrov nu reușea să-și ascundă scânteia de bucurie răutăcioasă din priviri. Era foarte bucuros văzând cum se prăbușeau doi ani de eforturi ale Ministerului Securității. Era primul care îl contrazicea pe Markușev, evidențiind dificultățile proiectului.

Din motive obscure, Oskolupov se luă de Drîzin, acuzându-l de lipsa entuziasmului. Acesta, atunci când era emoționat sau suferea o nedreptate, își pierdea cu totul uzul vorbirii și trăsătura aceasta nefericită îl făcea să pară întotdeauna vinovat.

Spre mijlocul discuției apăru Iakonov și, din politețe, începu o conversație care, în prezența lui Oskolupov, nu putea avea vreun sens. În cele din urmă îl strigă pe Markușev și amândoi, cu o foaie de hârtie pe genunchi, schițară proiectul noului dispozitiv.

Foma Gurianovici ar fi simțit o mare plăcere dacă s-ar fi aruncat pe calea îndreptării prin furie, care îi devenise familiară după atâția ani de comandament și pe care o lucrase până la cele mai subtile nuanțe vocale. Era procedeul lui cel mai eficace. Dar își dădea seama că o izbucnire grandioasă n-ar fi fost de mare ajutor aici.

Își dădu oare seama că discuția lui nu ajuta la avansarea marii opere? Vru să adulmece alt aer, fiindcă amânarea providențială și fatală de o lună nu expirase încă? Realitatea fu că îl lăsă acolo pe Bulatov, cu gura deschisă în plină expunere, se ridică și se îndreptă spre ieșire cu un aer lugubru, lăsând noul personal de la Nr. 7 să-și rumege vina de a-l fi exasperat prin moliciunea sa pe șeful Secției de Echipamente Speciale.

Din simțul disciplinei, Iakonov trebui să se ridice la rândul lui și să-și poarte trupul masiv în urma calpacului, care îi ajungea până la umăr.

Străbătură holul în tăcere, însă umăr la umăr. Șeful Secției Speciale nu aprecia deloc faptul că inginerul-șef pășea alături de el: Iakonov acesta era mai înalt cu un cap decât el, cap alungit și puternic.

Mai puţin din nevoie decât din interes, Iakonov ar fi trebuit să-i vorbească generalului despre reuşita surprinzătoare, imprevizibilă, a cifratorului. Ar fi risipit dintr-o mişcare răutatea bovină cu care îl privea Oskolupov, de la vizita nocturnă la Abakumov.

Dar iată: nu avea schiţa în mână. Stăpânirea de sine excepţională a lui Sologdin, hotărârea de a merge mai degrabă la moarte decât de a-şi livra planul fără o răsplată îl determinau pe Iakonov să se ţină de cuvânt şi să-i facă un raport lui Selivanovski în seara aceleiaşi zile, sărind peste capul lui Oskolupov. Foma, desigur, o să se înfurie de moarte, dar o să se îmblânzească.

Acesta nu era singurul motiv. Iakonov vedea bine că Foma era posomorât şi tremura pentru viitorul lui şi îl lăsa cu plăcere să fiarbă puţin în sucul suferinţei proprii. Anton Nikolaievici încerca chiar un fel de susceptibilitate profesională în privinţa acestui subiect, de parcă l-ar fi conceput personal. Aşa cum ghicise pe bună dreptate Sologdin, Foma s-ar fi impus în calitate de coautor. Dacă afla acum despre asta, n-ar fi acordat nici o privire planului principal, ar fi ordonat imediat să-l închidă pe Sologdin, ar fi încercat să-l intimideze şi să-i impună termene draconice; ar fi pus beţe în roate tuturor colaboratorilor; apoi, după două ore, ar fi telefonat de la minister ca să-l scuture bine pe Iakonov şi ar fi sfârşit prin a se lăuda că pusese acest cifrator pe picioare prin intervenţii personale.

Totul era atât de previzibil – până la greaţă – că, pentru moment, Iakonov păstra bucuros tăcerea.

Totuşi, intrând în birou, îl ajută pe Oskolupov să se dezbrace de palton, ceea ce n-ar fi făcut niciodată în prezenţa altora.

– Ce mai face Gherasimovici al tău? întrebă Foma Gurianovici aşezându-se pe fotoliul lui Anton, cu calpacul tot pe cap.

Iakonov se aşeză pe un scaun, puţin la o parte.

– Gherasimovici? Când a sosit la noi de la Spiridonovka? În octombrie, fără îndoială. De atunci a lucrat la receptorul de televiziune al tovarăşului Stalin.

Faimosul televizor purtând placa din bronz: „Marelui Stalin – Cekiştii".

– Haide, cheamă-l.

Iakonov dădu un telefon.

Spiridonovka era o *şaraşka* din Moscova. Acolo se fabrica în ultimul timp, sub conducerea inginerului Bobior, un subtil şi preţios dispozitiv de ascultare telefonică pentru aparatele urbane. Cel mai interesant lucru, la ascultătorul acesta, era faptul că opera atunci când receptorul, închis, dormea liniştit pe suportul lui; tot ce se spunea atunci în încăpere era ascultat de un post de control al Securităţii de Stat. Procedeul plăcuse şi se trecuse la fabricarea lui industrială. Atunci când puneau ochii pe un abonat, îi deranjau linia, victima reclama un muncitor, acesta apărea şi, sub motivul reparaţiei, introducea în receptor dispozitivul de ascultare.

Geniul precursor al Autorităţii (a cărei gândire era întotdeauna în avangardă) prefigura acum noi dispozitive.

Plantonul aruncă o privire prin uşa întredeschisă:

– Deţinutul Gherasimovici.

– Adu-l înăuntru, spuse Iakonov cu un semn afirmativ din cap.

Stătea departe de birou, pe un scăunel, abandonându-şi trupul şi aplecându-se când spre dreapta, când spre stânga.

Gherasimovici intră, aşezându-şi lornionul pe nas, şi tropăi pe covor. Comparat cu aceşti doi satrapi adipoşi, părea mai mărunţel, mai pricăjit.

– M-aţi convocat, spuse el sec înaintând şi fixând peretele dintre Iakonov şi Oskolupov.

– Hmmm! spuse Oskolupov. Staţi jos.

Gherasimovici se aşeză. Ocupa numai jumătate din scaun.

– Sunteţi... ăăă... – Foma Gurianovici căută în memorie. Sunteţi optician... – Gherasimovici? Vreau să spun că specialitatea dumneavoastră nu e urechea, ci ochiul, nu-i aşa?

– Într-adevăr.

– Şi dumneavoastră... (Foma îşi trecu limba peste dinţi, ca pentru a-i curăţa.)... în fine... se vorbeşte de bine despre dumneavoastră. Da.

Tăcu un moment. Închizând un ochi, îl scrută pe Gherasimovici cu celălalt:

– Cunoaşteţi ultima realizare a lui Bobior?

– Am auzit vorbindu-se.

– Hmm. Şi că l-am propus pentru o anticipată?

– Nu ştiam.

– Ei bine, ştiţi acum. Cât mai aveţi?

– Trei ani.

– E mult! spuse Oskolupov surprins, de parcă protejaţii lui nu petreceau mai mult de câteva luni la răcoare. Auzi! Auzi! E mult (pentru a biciui elanul unui novice, recent, îi spusese: „Zece ani! Dar e o glumă! Sunt alţii care primesc douăzeci şi cinci!"). Nu v-ar prinde rău o anticipată, nu-i aşa?

Ce coincidenţă cu rugămintea Nataşei, în ajun!...

Cu mare greutate (fiindcă Gherasimovici nu-şi permitea nici zâmbete, nici amabilitate în conversaţiile cu şefii), zâmbi pieziş.

– Nu spun nu, dar asta nu se găseşte la orice colţ de drum.

Foma Gurianovici se însufleţi:

– Hmm! Oh, bineînţeles, nu televizorul o să vă aducă eliberarea! Dar am intenţia să vă mut zilele astea la Spiridonovka, ca să vă aşez în fruntea unui proiect. O să-l terminaţi în şase luni şi la toamnă o să vă întoarceţi acasă.

– Ce gen de proiect, dacă permiteţi?

– Sunt o grămadă, trebuie numai să te apleci să le vezi. De exemplu: să ascunzi microfoane în băncile publice, în parcuri, oamenii vorbesc acolo cu inima deschisă, ar trebui să auzi ce povestesc! Dar nu e în domeniul dumneavoastră?

– Nu, nu e în domeniul meu.

– Dar avem şi lucruri care vă convin, să nu credeţi că nu! Două misiuni, una importantă, cealaltă urgentă în domeniul dumneavoastră. Nu-i aşa, Anton Nikolaievici? (Iakonov încuviinţă.) Primo – un aparat foto pentru noapte cu ... cum, deja?... cu infraroşu... Să fotografiezi clientul în plină noapte, fără nimeni lângă el, nici văzut, nici cunoscut. Străinii sunt deja pe calea cea bună, e de ajuns să faci o... adaptare creatoare. Şi aparatul trebuie să fie uşor de mânuit. Agenţii noştri nu sunt atât de isteţi ca dumneavoastră. A doua maşină e un fleac pentru dumneavoastră, dar pentru noi, o urgenţă. Un aparat foto normal, dar foarte micuţ, ca să poată fi ascuns într-un toc de uşă. Uşa se deschide şi fotografiază tipul care intră. Ziua, bineînţeles, cu lumină electrică. Noaptea nu contează, nu merită

efortul. Va fi şi asta o şmecherie care se va fabrica în serie. Atunci? Ce ziceţi?

Gherasimovici îşi întorsese faţa slabă, îngustă, spre fereastră şi nu îl privea pe generalul de corp de armată.

Vocabularul lui Foma Gurianovici nu cunoştea cuvântul „dezolare", aşa că nu putea califica expresia de pe chipul lui Gherasimovici.

Nu avea habar, de altfel. Aştepta un răspuns.

Asta însemna să îndeplinească rugămintea Nataşei!...

Faţa uscată, cu lacrimi vitrificate, era sub ochii lui Ilarion.

Pentru prima dată în ani de zile, întoarcerea acasă îi înţepă inima ca o posibilitate, ca o iminenţă, ca o căldură.

Era de ajuns să-l imite pe Bobior: să trimită la locul lor, după gratii, o sută sau două sute de fraieri încă liberi.

Cu o voce jenată, ezitantă, întrebă:

– Nu am cum să rămân în televiziune?

– Refuzaţi?! spuse Oskolupov surprins şi întunecat. Faţa lui regăsi cu uşurinţă expresia de indispoziţie. – Şi de ce, mă rog?

Toate legile în vigoare în ţara *zekilor* îi spuneau lui Gherasimovici că mila faţă de oamenii liberi, prosperi, miopi, neştiutori, virginali era la fel de extravagantă ca a renunţa la tăierea unui porc gata îngrăşat. Oamenii liberi nu posedă sufletul acesta nemuritor pe care îl câştigă *zekii* cu preţul condamnărilor interminabile, oamenii liberi se bucură cu voracitate şi neîndemânare de o libertate care lor le era interzisă şi sunt toţi plămădiţi din vise nedemne şi demersuri inutile.

Nataşa îl însoţise toată viaţa. Aştepta a doua oară ieşirea lui din închisoare. Sărmana micuţă, era la limita stingerii! Cu ea avea să se stingă şi viaţa lui Gherasimovici.

– Cum din ce motiv? Nu pot. N-aş putea să mă descurc, spuse foarte încet, slab, Gherasimovici.

Iakonov, până atunci distrat, îl observa pe omul acesta cu atenţie şi curiozitate. Încă un candidat la iraţional. Dar legea universală a „milei ordonate" nu putea să nu se aplice şi aici.

– Aţi pierdut obişnuinţa misiunilor importante, de asta aveţi trac, insistă Oskolupov. Cine ar putea să se descurce mai bine decât dumneavoastră? Bun, vă las un timp de gândire.

Gherasimovici îşi duse mâna slabă la frunte şi tăcu.

Bineînțeles, nu era bomba atomică. La scara vieții universale era o părticică imponderabilă.

– De ce trebuie să vă mai gândiți atât? E chiar în domeniul dumneavoastră.

Ah! Ar fi putut să tacă. Ar fi putut să-l inducă în eroare. Cum fac *zekii*: acceptă misiunea, apoi *trag mâța de coadă*, nu fac nimic. Dar se ridică și, cu o privire de dispreț pentru tipul acesta burduhănos cu obraji flasci și rât scurt sub calpac – soi rău care n-a dispărut, vai, de pe drumurile mari din inima Rusiei! –, cu un piuit ascuțit, vibrant, spuse:

– Nu! Nu e în domeniul meu! Să bag oamenii în închisoare nu e munca mea! Nu sunt vânător de oameni! E destul că suntem *noi* în închisoare!

CAPITOLUL LXXXVII

La trezire, Rubin era încă impresionat de discuţia lui cu Sologdin. Argumente noi îi veneau în minte, pe care nu le putuse formula noaptea trecută. Evoluţia zilei îi oferi totuşi o despăgubire fericită pentru gâlceava din ajun.

Lucrul se produse într-o cămăruţă ultrasecretă de la etajul doi, cu fereastra şi uşa ascunse de perdelele grele, mobilată cu un divan zdrenţuit şi un covor rărit. Toate astea ar fi înăbuşit sunetele, la o adică, dar Rubin asculta sunetele cu o cască şi Smolosidov nu deschise gura toată ziua, faţa lui grosolană şi slabă mohorându-se numai la vederea acestui Rubin, mai degrabă duşman decât prieten de lucru. Dinspre partea lui, Rubin nu vedea în Smolosidov decât un automat, bun să manipuleze bobinele.

Cu căştile la urechi, Rubin asculta şi reasculta conversaţia aceea fatală cu ambasada, apoi cele cinci înregistrări ale suspecţilor. Acum se încredea în urechile lui, acum dispera şi se întorcea la meandrele violete ale fonogramelor care fixau diferitele conversaţii. Panglicile de hârtie, lungi de câţiva metri, nu mai încăpeau pe masă şi cădeau în volute albe la dreapta şi la stânga lui. Rubin luă cu mâini febrile albumul în care figurau modelele fonogramelor clasate pe foneme sau pe tonuri fundamentale pentru fiecare tip de voce masculină. Înarmat cu creionul roşu şi albastru redus la două cioturi rotunjite la extremităţi (ascuţirea unui creion îi cerea lui Rubin laborioase preparative), însemna ici şi colo locurile cele mai semnificative.

Se prinsese în joc. Ochii lui întunecaţi păreau să arunce flăcări. Barba lui mare, neglijată de pieptene, era adunată în bucle lânoase, iar cenuşa albă a pipelor şi ţigărilor pe care le fuma fără oprire o pudra, aşa cum pudra şi mânecile jegoase ale salopetei lipsite mereu de câte un nasture, masa, benzile, fotoliul, albumul de eşantioane.

Trăia în momentul acesta misterioasa exaltare pe care psihologii n-o pot explica: uitând de ficat, de durerile cauzate de hipertensiune, ieşise dintr-o noapte epuizantă, împrospătat şi inspirat, nu mai simţea foamea, deşi ultima masă fusese un biscuit la cina aniversară, şi se găsea în starea aceea în care spiritul planează, în care vederea ascuţită extrage un mărgăritar din nisipul care îl înconjoară şi în care memoria restituie docil toate depozitele anilor îndelungaţi.

Nu întrebă niciodată cât e ceasul. O singură dată, intrând în cameră, încercă să deschidă ferestruica să intre aer proaspăt, dar Smolosidov, mohorât, îi spuse: „Nu! Sunt răcit" şi Rubin se supuse. Apoi nu se mai ridică toată ziua, nu se duse la fereastră ca să vadă cum se topea zăpada şi cum încărunţea sub vântul umed din vest. Nu-l auzi pe Şikin bătând, nici pe Smolosidov interzicându-i să intre. Ca într-o ceaţă, îl văzu venind şi plecând pe Reutmann, căruia îi adresă trei cuvinte printre dinţi. Conştiinţa lui nu înregistră soneria de prânz, nici pe cea de reluare a lucrului. Instinctul lui de *zek* care respectă tot ritualul alimentar fu trezit de Reutmann, care îl scutură de umăr şi îi arătă pe o măsuţă ouă ochiuri, clătite cu brânză şi smântână şi nişte compot. Nările lui palpitară. Uimirea îi lungi faţa, fără să fie conştient. Aruncă o ocheadă perplexă acestei mâncări demne de zei, ca şi cum ar fi vrut să pătrundă raţiunea ei ultimă, se aşeză şi mâncă în grabă, fără să simtă gustul alimentelor, dornic să se întoarcă la lucru.

Rubin nu aprecie deloc masa, care îl costase pe Reutmann mai mult decât dacă ar fi plătit-o din salariul lui. Petrecuse două ore la telefon ca să obţină permisiunea administrativă necesară, mai întâi de la Secţia de echipamente speciale, apoi de la generalul Bulbaniuk, apoi de la direcţiunea închisorii, apoi de la intendenţă şi în sfârşit de la locotenent-colonelul Klimentiev. Care la rândul lor dezbătuseră problema cu contabilităţile respective şi alte câteva servicii. Problema era că Rubin, în calitate de prizonier, mânca la o cantină de categoria a treia, în timp ce Reutmann, pentru câteva zile şi având în vedere importanţa naţională a misiunii, voia să-l facă să beneficieze de o cantină de categoria întâi şi, în plus, de regim dietetic. După toate formalităţile autorizării, închisoarea prezentase

pretexte de ordin administrativ: absenţa produselor cerute din magaziile închisorii, imposibilitatea de a-i oferi un supliment excepţional bucătarului pentru un meniu individual.

Reutmann era aşezat acum în faţa lui Rubin şi îl privea nu ca un maestru care aşteaptă roadele unei munci servile, ci cu un zâmbet amuzat şi înduioşat, aşa cum ai privi un copil mare, admirativ, invidios în faţa unui asemenea elan, pândind momentul favorabil pentru a pătrunde semnificaţia unei munci de o jumătate de zi şi de a participa la ea, la rândul tău.

Rubin înghiţi totul până la urmă şi inteligenţa reveni pe faţa lui liniştită. Pentru întâia oară de dimineaţă, zâmbea.

– Nu trebuia să-mi daţi o mâncare atât de bună, Adam Veniaminovici. *Satur venter non studet libenter.* Călătorul străbate cea mai mare parte a drumului înainte de masa de prânz.

– Uitaţi-vă mai bine cât e ceasul, Lev Grigorievici, e trei şi un sfert.

– Cum? Credeam că nu a sunat încă prânzul.

– Lev Grigorievici! Ard de curiozitate. Pe unde sunteţi?

Nu era numai exigenţa unui superior, tonul era de rugăminte, de parcă Reutmann s-ar fi temut că Rubin nu o să vrea să-i spună. Atunci când sufletul lui Reutmann se deschidea, putea să fie încântător, în ciuda buzelor mari mereu întredeschise din cauza polipilor nazali.

– Nu e decât un început! Numai primele deducţii, Adam Veniaminovici!

– Şi care spun că...

– Putem contesta unele concluzii, dar una e indubitabilă: orice s-ar spune, fonoscopia, ştiinţă care se naşte astăzi, posedă un germen de raţionalism.

– Sunteţi sigur că nu luaţi dorinţa dumneavoastră drept realitate? îl preveni Reutmann.

Nu era mai puţin domic decât Rubin de a vedea concretizându-se asemenea cuvinte, dar, ca un elev al ştiinţelor exacte, ştia că, la literatul de Rubin, fervoarea putea depăşi rigoarea ştiinţifică.

– M-aţi văzut pierzând vreodată frâiele sub apăsarea pasiunii? întrebă Rubin aproape şifonat, şi îşi scărmănă barba hirsută. Munca noastră colectivă de câţiva ani, toate analizele

fonice şi silabice ale limbii ruse, studiul fonogramelor, clasificarea vocilor, teoria limbajului naţional, a limbajului de grup şi a variantei individuale, tot ce Anton considera o distracţie uşurică – o bănuială, trebuie să spun, fiindcă dumneavoastră nu aţi fost scutit! –, toate acestea aduc astăzi rezultate substanţiale. Trebuie să-l alipim şi pe Nerjin, ce ziceţi?

– Dacă „firma" noastră ia fiinţă, de ce nu? Pentru moment trebuie să furnizăm dovada că putem exista şi să îndeplinim prima misiune.

– Prima noastră misiune! Ea implică deja jumătate din ştiinţa noastră! Lucrurile nu merg atât de repede!

– Dar... cum să spun... nu înţelegeţi cât e de urgent?

Bineînţeles că înţelegea. Komsomolistul Rubin crescuse în sunetul cuvintelor: „Trebuie!", „De urgenţă!". Cuvinte de ordine măreţe în anii '30. Nu era oţel, nu era grâu, nu erau stofe, dar „trebuia", „trebuia de urgenţă!" Şi furnalele înalte începură să fumege, şi laminoarele să producă în serie. Mai târziu, în ajunul războiului, ipocritele cercetări ştiinţifice care îl aruncaseră pe Rubin în placidul secol al XVIII-lea îl determinaseră să ia obiceiuri proaste. Dar apelul acesta la urgenţă rămăsese sensibil în sufletul lui şi venea să tulbure obiceiul dobândit de a-şi termina conştiincios lucrul.

Într-adevăr, cum să nu vorbeşti despre urgenţă, când un criminal de stat, cel mai rău dintre trădători, riscă să scape?...

Fereastra nu reflecta decât puţin din lumina zilei. Aprinseră plafonierele, se aşezară la masa de lucru, examinară modelele de fonograme însemnate cu cerneală roşie sau albastră pe benzi: sunete caracteristice, grupe de consoane, grafice de intonaţii. Făcură amândoi acest lucru, fără să ia seama la Smolosidov, care, închis în camera aceasta toată ziua, stătea păzindu-şi banda magnetică, asemenea unui câine negru şi taciturn, cu ochiul în ceafa celor doi. Privirea aceasta grea şi imobilă le apăsa craniul şi creierul. Smolosidov îi lipsea de un lucru capital: uşurinţa. Era martor la ezitările lor, aşa cum avea să fie martor la raportul vesel din faţa superiorilor.

Amândoi cădeau alternativ şi în contratimp în îndoieli şi certitudini. Întărit de formaţia de matematician, Reutmann era stimulat de poziţia lui. Calmat de dorinţa dezinteresată de a crea o

știință autentică, Rubin era îmboldit de dresajul dobândit în timpul planurilor cincinale și de simțul datoriei față de Partid.

Ajunseră să considere suficientă lista suspecților. Credeau că era inutil să înregistreze cele patru persoane prinse la metroul din Sokolniki (fuseseră arestate prea târziu) sau să recurgă la benzile reținute de MGB, pe care Bulbaniuk le promisese în caz de necesitate. Din rațiuni psihologice, îndepărtau ipoteza că deținătorul informației ar fi însărcinat pe un altul să sune în locul lui.

Cei cinci nu se lăsau atât de ușor triați! Amândoi confruntară cele cinci înregistrări ale vocilor și cele cinci fonograme cu vocea criminalului.

– Vedeți cât de mult datorăm analizei fonogramelor! spuse Rubin cu un gest febril. Înțelegeți? La început, criminalul are o anumită voce, încearcă să-și ascundă timbrul. Ce se schimbă pe fonogramă? O variație de intensitate în frecvențe, dar varianta individuală rămâne neschimbată! E marea noastră descoperire: varianta individuală! Chiar dacă și-ar fi deghizat vocea până capăt, criminalul n-ar fi putut să-și ascundă caracteristicile principale!

Reutmann rămânea rezervat.

– Nici dumneata, nici eu nu cunoaștem bine marja de alterare a vocilor. Poate că, la nivelul microintonațiilor, marja e destul de largă.

Dacă urechea se putea îndoi încă de o anume asemănare sau de o anume divergență, distincțiile păreau să se manifeste mai net pe fonograme, datorită alterațiilor curbelor de amplitudine și frecvență. (Este adevărat că puteau reproșa aparatului de fotografiat limbajul o tendință destul de necioplită: distingea puține canale de frecvență și reda variațiile de amplitudine prin trăsături băloase. Puteai totuși să-l scuzi, spunând că aparatul nu fusese conceput pentru o misiune atât de importantă.)

Printre suspecți, Zavarzin și Siagovitîi puteau fi pe deplin disculpați (în măsura în care viitoarea știință autoriza concluziile trase dintr-o unică discuție!). Cu unele rezerve, și Petrov putea fi disculpat (în febra lui, Rubin o făcu fără probleme). Din contră, vocile lui Volodin și Șcevronok aminteau de vocea

criminalului prin frecvenţa tonului fundamental şi anumite foneme comune: o, r, l, s, ca şi prin varianta individuală.

Plecând de la vocile acestea înrudite, trebuiau să dezvolte fonoscopia ştiinţifică şi să-i delimiteze tehnicile. Numai diferenţele acestea fine puteau edifica delicatul aparat viitor. Reutmann şi Rubin se lăsară pe spate cu jubilaţia creatorilor. Privirea lor interioară pătrundea toată organizarea reînnoită a identificării indivizilor, care avea să fie realizată într-o zi: o fonotecă centrală pentru toată Uniunea Sovietică, în care să fie îndosariate toate fonogramele fiecărui suspect. Cea mai neînsemnată conversaţie criminală ar fi fost prinsă şi perversul capturat fără ezitări, ca un hoţ care îşi lasă amprentele pe un seif.

Printr-o crăpătură a uşii, aghiotantul lui Oskolupov anunţă sosirea şefului.

Îşi veniră în fire amândoi. Ştiinţa, ştiinţa, bineînţeles! Dar, în timp ce aşteptau, trebuiau să redacteze o concluzie de ansamblu şi să o apere fără divergenţe în faţa şefului Secţiei.

Desigur, Reutmann estima că rezultatele aşteptate nu erau neglijabile. Ştiind că şefii nu iubesc atât ipotezele, cât certitudinile, Reutmann cedă în faţa lui Rubin, acceptă să înlăture vocea lui Petrov şi să declare generalului că numai Volodin şi Şcevronok rămâneau suspecţi, şi că trebuia, în două sau trei zile, să-i supună unei anchete complementare. Problema era complicată de faptul că, dintre cei trei suspecţi disculpaţi, doi – Siagovitii şi Petrov – nu cunoşteau nici o singură limbă străină, nici un cuvânt, în timp ce Şcevronok cunoştea engleza şi olandeza, Volodin franceza la fel de bine ca rusa, engleza curent şi puţină italiană. Era puţin probabil ca suspectul să nu fi riscat măcar o exclamaţie într-o limbă familiară, văzând că nu se înţelegea.

– La modul general, Lev Grigorievici, spuse Reutmann gânditor, nu trebuie să neglijăm psihologia. Trebuie să ne imaginăm tipul de om care a dat un asemenea telefon. Ce mobil putea să-l călăuzească? Apoi să-i confruntăm personalitatea cu imaginile concrete ale suspecţilor. Trebuie să propunem ca, pe viitor, colegii noştri fonoscopişti să obţină nu doar vocea suspectului şi numele lui, ci şi câteva indicaţii scurte legate de situaţia sa, ocupaţie, mod de viaţă, poate chiar trecutul

său. Am impresia că aş putea schiţa un studiu psihologic al criminalului...

Dar Rubin, care în ajun îi spusese pictorului că orice cunoştinţă obiectivă trebuie să se lepede de caracteristicile emoţionale, ripostă din simplul motiv că aruncase deja zarul spre unul din suspecţi:

– Vezi dumneata, Adam Veniaminovici, eu am trecut în revistă, bineînţeles, un anumit număr de date psihologice care ar înclina balanţa în favoarea lui Volodin: în conversaţia cu soţia sa (această discuţie a lui Inokenti cu soţia lui îl distrase şi îl deconcertase pe Rubin, inconştient: vocea acestei femei era atât de melodioasă, că, dacă ar fi fost vorba să adauge o piesă la banda magnetică, Rubin ar fi cerut o fotografie a ei) – se arată deosebit de melancolic, deprimat, apatic, ceea ce este caracteristic pentru un criminal care se teme să nu fie prins; în pălăvrăgeala duminicală veselă a lui Şcevronok nu apare nimic de felul acesta, dacă nu mă înşel. Dar n-am face bine dacă, de la primii paşi, nu ne-am sprijini pe datele obiective ale ştiinţei noastre, ci pe consideraţii exterioare? Am deja o mică experienţă în materie de fonograme şi puteţi să mă credeţi: o mulţime de indici impalpabili mă conving în totalitate că criminalul nostru e Şcevronok. Numai timpul m-a împiedicat să măsor indicii aceştia cu rigla mea şi să traduc în cifre (literatul acesta nu avea niciodată timp pentru asta!). Dar dacă m-ar lua de gât şi mi-ar cere un singur nume şi garanţia mea, l-aş desemna aproape fără ezitare pe Şcevronok!

– Nu o să acţionăm totuşi aşa, Lev Grigorievici, replică blând Reutmann. Să lucrăm cu rigla, să facem conversia în cifre, apoi mai vorbim.

– Dar cât timp ne mai trebuie încă? Ne trebuie *de urgenţă*!

– Dacă adevărul o cere?

– Priviţi singur, uitaţi-vă!

Şi, derulând din nou panglicile de fonograme pe care le presără cu o nouă ploaie de scrum, Rubin începu vesel să stabilească vinovăţia lui Şcevronok.

Generalul Oskolupov intră cu pasul lent şi autoritar al picioarelor lui scurte şi îi surprinse în mijlocul acestei ocupaţii.

Amândoi îl cunoşteau bine, unghiul calpacului şi strâmbătura buzei superioare le spuseră că era foarte nemulţumit.

Săriră în picioare, el se aşeză într-un capăt al divanului, cu mâinile înfundate în buzunare, şi mormăi un:

– Deci?

Rubin, din corectitudine, păstră tăcerea şi îi lăsă lui Reutmann grija raportului.

În timp ce acesta vorbea, faţa flască a lui Oskolupov fu umbrită de gânduri profunde, pleoapele se plecară ca sub efectul somnolenţei şi nu catadicsi să se ridice ca să vadă modelele de benzi propuse.

Rubin asculta cu lâncezeală raportul lui Reutmann: cuvintele totuşi clare ale acestui om inteligent lăsau să se piardă fie conţinutul, fie intuiţia care îl călăuzise pe Rubin în timpul lucrului. Reutmann concluzionă că Şcevronok şi Volodin erau suspecţi, dar că, pentru o judecată definitivă, aveau nevoie de alte înregistrări ale lor. Apoi îl privi pe Rubin şi zise:

– Dar cred că Lev Grigorievici vrea să adauge sau să rectifice ceva.

Foma Oskolupov era, în ochii lui Rubin, o buturugă de-abia omologată. Dar la ora aceea era şi ochiul Statului, reprezentantul regimului sovietic şi mandatarul, trup şi suflet al tuturor forţelor progresiste cărora Rubin îşi închinase viaţa. Aşa că luă cuvântul cu emoţie, agitând benzile şi albumele cu fonograme. Îl rugă pe general să admită că, dacă concluzia era încă ambiguă, ambiguitatea aceasta nu era totuşi rezultatul fonoscopiei, ci al faptului că termenele stabilite erau prea scurte pentru o judecată definitivă, că era nevoie de alte înregistrări magnetice, dar că, dacă putea risca o ipoteză personală...

Şeful nu îl mai asculta somnolent, ci cu un aer dezgustat. Nu aşteptă sfârşitul explicaţiilor şi îl întrerupse pe Rubin:

– Poveşti de ţaţe, toate porcăriile voastre! Ce vreţi să fac cu „ştiinţa" voastră? Eu trebuie să prind criminalul. Găsiţi-mi omul responsabil! E adevărat că aveţi criminalul aici, pe masa voastră? E sigur? Nu se plimbă în libertate? Nu e altul în afară de cei cinci pe care îi avem aici?

Îi privi pieziş. Ei stăteau în picioare în faţa lui, fără nici un ajutor. Benzile de hârtie pe care Rubin le ţinea în mâna întinsă

ajungeau la pământ. În spatele lor, Smolosidov, dragonul negru, se aplecase peste magnetofon.

Rubin se simțea un băiețel. Nu se aștepta să trebuiască să vorbească din punctul acesta de vedere.

Reutmann, mai obișnuit cu manierele șefilor, spuse cu toată bravura de care era în stare:

– Da, Foma Gurianovici. Eu, sincer... Noi, sincer... Noi suntem convinși că e unul din cei cinci.

(Ce altceva putea să spună?)

Foma își închise și mai viguros ochiul.

– Răs-pun-deți de cuvintele dumneavoastră?

– Da... noi... da... răspundem.

Oskolupov se ridică gânditor de pe divan.

– Atenție, eu nu v-am forțat mâna. O să-i raportez ministrului. O să-i închidă pe ticăloșii ăștia!

(Pronunță cuvintele acestea cu un ton atât de țâfnos, că ai fi crezut că își numea astfel interlocutorii.)

– Așteptați, replică Rubin. Numai douăzeci și patru de ore. Lăsați-ne posibilitatea de a vă oferi o dovadă incontestabilă!

– Bun, când o să înceapă ancheta, n-aveți decât să plasați un microfon în sertarul judecătorului de instrucție și să vă faceți o înregistrare de trei ore, dacă vă convine.

– Dar unul din ei trebuie să fie nevinovat! exclamă Rubin.

– Cum adică, nevinovat? spuse Oskolupov deschizând ochii lui verzi și mari. Chiar inocent, fără glumă?... Organele noastre vor ști să se descurce.

Și ieși fără un cuvânt amabil pentru adepții noii științe.

Era modul de guvernare al lui Oskolupov: niciodată un compliment subordonaților, așa obținea un zel îndoit. Nu era stilul său personal, ci cel pe care îl impunea Patronul, de sus.

Era totuși umilitor.

Se așezară pe aceleași scaune, în locul în care, altădată, visaseră la viitorul acestei științe care se năștea. Tăcură.

Se simțeau de parcă li s-ar fi zdrobit cu lovituri de cizmă edificiul delicat și ajurat al muncii lor. Ca și cum fonoscopia ar fi fost goană după vânt.

Dacă, în loc de unul, puteau să aresteze doi, de ce nu-i arestau pe toți cinci, pentru mai multă siguranță?

Reutmann simţi clar că, în punctul acesta, noua echipă se clătina, îşi aminti că Acustica era pe jumătate dezmembrată şi fu vizitat din nou de impresia din noaptea trecută: o mare singurătate într-o lume neospitalieră.

Flacăra care îl galvanizase mai multe ore pe Rubin se stinse. Îşi dădu seama că îl durea ficatul, că îşi pierdea părul, că soţia lui îmbătrânea, că mai avea cinci ani de tras şi că, din an în an, *apparatciki* mai târau o parte din Revoluţie în mlaştină – şi apoi că Iugoslavia era ţintuită la stâlpul infamiei.

Dar nu exprimară ce aveau în minte, rămaseră aşezaţi în tăcere.

Smolosidov tăcea în ceafa lor.

Rubin fixase pe perete o hartă a Chinei, în care terenul deţinut de comunişti era însemnat cu roşu.

Harta aceasta era singurul lucru care îi încălzea inima. În ciuda tuturor, în ciuda tuturor, noi triumfăm...

Cineva bătu la uşă şi-l chemă pe Reutmann. Trebuia să deschidă o şedinţă de formare politică pentru Komsomol şi Partid; trebuia să-şi grăbească toţi subordonaţii şi să asiste în persoană.

CAPITOLUL LXXXVIII

Nu numai la Marfino, ci în toată Uniunea Sovietică, din decizia Comitetului Central, lunea era consacrată ședințelor de informare politică. În ziua aceasta, școlarii din clasele superioare, gospodinele adunate în birourile asociațiilor de locatari, veteranii Revoluției și academicienii cărunți se adunau de la șase la opt în fața pupitrelor, desfășurau rezumatele compuse de duminică (ghidul le cerea cetățenilor, în afară de răspunsurile orale, redactarea obligatorie a rezumatelor autografe).

Se aprofunda Istoria Partidului de Tip Nou.

În fiecare an, începând cu 1 octombrie, se studiau erorile populiștilor, cele ale lui Plehanov, lupta lui Lenin-Stalin împotriva economismului, marxismului legal, oportunismului, chietismului, revizionismului, anarhismului, servilismului, lichidaționismului, căutărilor teurgice și apatiei intelectualilor nevertebrați. Fără să economisească timpul, se comentau detaliat paragrafe din statutul Partidului, adoptate cu jumătate de secol înainte și abrogate de mult, diferența între vechea și noua *Iskra*, un pas înainte, doi pași înapoi, Duminica Roșie, ca să ajungă în cele din urmă la Capitolul IV din *Rezumatul Istoriei Partidului*, în care erau expuse fundamentele filozofice ale ideologiei comuniste și în care, din motive tenebroase, toate cercurile de formare politică se împotmoleau. Cum nu se putea rezuma acest fenomen acuzând un viciu sau o obscuritate a materialismului dialectic sau o ambiguitate oarecare în expunerea conceptelor de către autor (fiindcă acest capitol se datora peniței Celui Mai Bun Discipol și Prieten al lui Lenin), singurele motive păreau să fie ariditatea gândirii dialectice pentru masele foarte ignorante și retardate, precum și inevitabila apropiere a primăverii. În mai, când se analiza cu cea mai mare râvnă Capitolul IV, muncitorii scăpau înscriindu-se la bibliotecă și cercurile de informare politică își suspendau activitatea.

Atunci când se redeschideau cercurile, în octombrie, în ciuda dorinței categorice și întreprinzătoare a Marelui Cârmaci de a aborda cu vioiciune activitatea arzătoare, cu imperfecțiunile și contradicțiile ei dinamice, trebuie să mărturisim că în timpul verii muncitorii uitau toată materia învățată și li se recomanda propagandiștilor să reia totul plecând de la erorile populiștilor și de la Plehanov, de la lupta contra economismului și marxismului legal.

Și așa era peste tot, în fiecare an și an de an. Ceea ce făcea conferința din ziua aceea de la Marfino, despre „Materialismul dialectic, filozofie de avangardă", deosebit de importantă și captivantă era faptul că trebuia să trateze exhaustiv Capitolul IV, abordând opera aceasta genială, uimitoare a lui Lenin, care este *Materialismul și empiriocriticismul*, și, stricând farmecul, să arunce cercurile comuniste și komsomoliste de la Marfino pe calea regală a modernismului, cu acțiuni și lupte de partid din timpul primului război imperialist și în pregătirea revoluției din februarie.

Altă atracție pentru externii de la Marfino, conferința făcea economie de rezumate (cei care făcuseră deja le țineau pentru lunea viitoare, cei care fuseseră cât pe ce să fie „prinși" scăpaseră). La asta se adăuga o altă seducție: vorbăria nu-i fusese încredințată unui propagandist oarecare, ci lui Rahmankul Șamsetdinov, conferențiar al Comitetului Regional de Partid. În turneul său prin laboratoare dinainte de prânz, Stepanov avertizase deschis publicul că, dacă dădeai crezare zvonurilor, oratorul acesta își seducea auditoriul. (Exista un punct necunoscut de Stepanov: acest Șamsetdinov era marele prieten al lui Mamulov, nu al secretarului lui Beria, ci al fratelui său, Mamulov II, care dirija lagărul de concentrare de la Hovrino, depinzând de uzina de armament. Acest Mamulov avea teatrul lui personal, compus din foști artiști moscoviți interni, care îi distrau pe el, pe convivii și prietenii lui, în colaborare cu câteva fete tinere alese la ochi din închisoarea de tranzit Krasnaia Presnia. O asemenea intimitate cu Mamulov justifica respectul cu care îl înconjura Comitetul Regional pe conferențiarul acesta care, în loc să-și citească textul cuvânt cu cuvânt, se abandona inspirației oratorice.)

În ciuda unei publicităţi îngrijite, în ciuda atracţiei fascinante a acestei conferinţe, externii de la Marfino se îndreptau spre ea cu paşi cam tărăgănaţi şi găseau diverse pretexte pentru a întârzia în laboratoare. Cum prezenţa unui extern era obligatorie în fiecare local – cum să-i abandonezi pe *zeki* în seama lor? –, şeful Laboratorului de vidat, care nu făcea niciodată nimic, declară imediat că o lucrare urgentă îi reclama prezenţa în laborator şi îşi expedie cele două asistente, Tamara şi Clara, la conferinţă. Adjunctul lui Reutmann de la Acustică făcu la fel şi o trimise pe Simotşka la instruire. Maiorul Şikin se abţinu şi el, dar activităţile lui, pline de mister, scăpau chiar şi controlului Partidului.

Asistenţii nu sosiră la timp şi, rătăciţi de un instinct de conservare prost înţeles, începură să umple cele două rânduri.

Institutul poseda o cameră deosebită rezervată reuniunilor şi conferinţelor. Acolo fuseseră instalate o mulţime de scaune bătute în cuie mari câte opt şi ţintuite pentru veşnicie (comandatul trebuise să ia această măsură ca să evite împrăştierea scaunelor în tot institutul). Dimensiunile modeste ale camerei restrângeau spaţiul dintre rândurile de scaune, încât genunchii auditoriului erau dureros jenaţi de scaunele din faţă. Aşa că primii sosiţi se grăbeau să se aşeze pe un rând gol, ca să aibă mai mult spaţiu. Tinerii aşezaţi pe rânduri diferite foloseau ocazia ca să se certe, să glumească, să râdă. Datorită lui Stepanov şi curierilor lui, la ora şase şi un sfert rândurile fură în sfârşit ocupate de la primul la ultimul, al doilea şi al treilea, lipite de primul, nu mai puteau primi pe nimeni.

– Tovarăşi! Tovarăşi! E un mod ruşinos de a acţiona! spuse Stepanov, cu o strălucire plumburie a ochelarilor, grăbind mişcarea întârziaţilor. Îl faceţi să aştepte pe conferenţiarul Comitetului Regional de Partid! (Acesta, ca să nu-şi piardă prestanţa, aştepta în biroul lui Stepanov.)

Reutmann ajunse penultimul în sala aceasta mică. Din lipsă de locuri – totul era acoperit de tunici verzi şi, ici şi colo, petele pestriţe ale rochiilor – se îndreptă spre primul rând şi se aşeză la extremitatea stângă, atingând cu genunchii masa prezidiului. Apoi Stepanov începu să-l caute pe Iakonov, care nu era membru de Partid, dar trebuia să asiste la o conferinţă de

importanța aceasta și nu putea să nu fie interesat. Iakonov, cu pași mărunți, se fofilă de-a lungul peretelui, cu umerii plecați, purtându-și trupul prea masiv printre oameni care nu mai erau subordonații lui, ci colectivul komsomolist & comunist. Fiindcă nu mai găsise loc în spate, se îndreptă spre primul rând și se așeză la extremitatea dreaptă, din nou opusul lui Reutmann.

Apoi, Stepanov îl aduse pe conferențiar. Era un bărbat puternic cu umeri largi, cu capul mare, păr vehement și exploziv, presărat cu fire cenușii. Afecta cea mai mare dezinvoltură, de parcă ar fi venit să bea o bere în compania lui Stepanov, cu o mare simplitate. Purta un costum deschis din boston, puțin deformat în unele locuri, și o cravată colorată cu un nod mare cât pumnul. Nici caiete, nici foi, și intră dintr-odată în plin subiect:

– Tovarăși! Fiecare din noi se interesează de natura lumii care ne înconjoară.

Aplecând un bust masiv peste masa prezidiului drapată cu stambă roșie, tăcu și toți ciuliră urechea. Aveai impresia că îți va explica în două cuvinte ce era lumea care ne înconjura. Dar oratorul se dădu înapoi cu o mișcare bruscă, de parcă i s-ar fi dat să miroasă amoniac, și exclamă cu un aer reprobator:

– Mulți filozofi au încercat să răspundă la această problemă! Dar nimeni nu a reușit înainte de Marx! Fiindcă metafizica ignoră schimbările calitative! Cu siguranță, nu e ușor (cu două degete își scoase ceasul de aur din buzunar) să vă explic total problema într-o oră și jumătate, dar (își puse înapoi ceasul) o să încerc.

Stepanov, care se așezase pe un scaun de lângă masa conferențiarului, cu fața la public, strecură:

– Poate să dureze și mai mult. Am fi încântați.

Câteva fete tinere avură o strângere de inimă (aveau mare chef să meargă la cinema).

Dar cu un gest larg și nobil al brațelor, conferențiarul sugeră că avea și el superiori.

– Regulamentul! spuse el ca pentru a-l mustra pe Stepanov. Ce le-a putut permite lui Marx și lui Engels să ne ofere un tablou fidel al naturii și societății? Sistemul filozofic, genial conceput de ei și dezvoltat de Lenin și Stalin, care a primit numele de materialism dialectic. Prima secțiune importantă a

materialismului dialectic e dialectica materialistă. O vă definesc pe scurt opțiunile ei fundamentale. De obicei ne referim la filozoful prusac Hegel de parcă ar fi formulat el trăsăturile esențiale ale dialecticii. Dar e radical, radical inexact, tovarăși! Dialectica lui Hegel mergea *cu capul în jos*, e indubitabil! Marx și Engels au pus-o pe picioare, au extras germenul de raționalism din ea și au aruncat coaja idealistă! Metoda dialectică a marxismului este inamicul! Da, inamicul imobilismului, al metafizicii și al calotei! În toate enumerăm patru elemente dialectice. Primul e, cum se spune... în fine, e interacțiunea! Interacțiunea, și nu o acumulare de obiecte izolate. Natura și societatea, cum să vă explic eu, nu sunt un magazin de mobile cu vrafuri de mărfuri îngrămădite, fără legătură. În natură, totul se ține, totul se ține, e un lucru de care trebuie să vă amintiți, prețios pentru cercetările voastre științifice!

Cei mai favorizați erau cei care, fără să se mai târguiască pentru zece minute, sosiseră primii și se așezaseră în spate. Strălucirea severă a ochelarilor lui Stepanov nu ajungea până la adâncimile acelea. Un locotenent numit ofițer de gardă scrisese un bilețel pe care i-l dădea acum Toniei, mica tătăroaică de la Laboratorul de acustică, locotenent și ea, care purta pe deasupra rochiei întunecate o jachetă roșie tricotată, din import. Ca să-și desfacă bilețelul pe genunchi, Tonia se ascunse în spatele persoanei din fața sa. Bretonul ei negru căzu și rămase suspendat pe frunte, ceea ce o făcea deosebit de încântătoare. În timp ce lectura bilețelul roși puțin și ceru un creion sau un stilou de la vecinii ei.

– ...și am putea să multiplicăm exemplele... Al doilea element al dialecticii e faptul că totul evoluează. Totul se mișcă, nu există repaus și nu poate exista, asta e realitatea! Așa că știința trebuie să studieze totul în mișcare, în evoluție, dar trebuie să ne intre bine în cap că toate acestea nu se mișcă într-un cerc închis, altfel n-am fi văzut niciodată formele superioare de viață din zilele noastre. Mișcarea are loc în funcție de scară, nu are rost să mai demonstrez, și mereu în urcare, în urcare, așa...

Și mimă mișcarea cu un gest dezinvolt. Conferențiarul nu era niciodată în pană de cuvinte sau gesturi. Împrăștiind scaunele inutile din prezidiu, își amenajase trei metri pătrați în

care se plimba, tropăia, se balansa sprijinindu-se de scaunul care părea fragil sub torsul său. Declama cu o voce deosebit de răsunătoare și peremptorie: „este incontestabil" și „e inutil să demonstrez", ca un căpitan care înăbușă o răscoală din înaltul castelului, dar el nu irosea cuvintele acestea la întâmplare, nu le pronunța decât acolo unde puteau să se bazeze pe dovezi turnate deja, cu galanterie.

– Al treilea element al dialecticii este trecerea de la cantitate la calitate. Acest element capital ne îngăduie să înțelegem ce înseamnă dezvoltarea dialectică. Să nu credeți că dezvoltarea e numai o creștere. Aici trebuie să-l menționăm înainte de toate pe Darwin. Engels ne explică elementul acesta cu ajutorul exemplelor științifice. Luați de exemplu apa, chiar și cea din carafa aceasta, are douăzeci și opt de grade și e apă simplă. Nu aveți decât s-o încălziți. Urcați-o la treizeci de grade, rămâne tot apă. Mergeți până la optzeci de grade, e tot apă. Dar dacă împingem până la o sută? Ce avem? *Aburi!*

Acesta fu un strigăt de extaz, care îi făcu pe unii să freamăte.

– Aburi! Și putem să facem și gheață? Nu? Asta e trecerea de la cantitate la calitate! Citiți *Dialectica naturii* de Engels, e plină de exemple instructive, care vă lămuresc dificultățile cotidiene. Se spune că știința noastră sovietică a reușit să lichefieze aerul. De ce nu ne puteam gândi la așa ceva acum o sută de ani? Fiindcă nu cunoșteam trecerea de la cantitate la calitate! Și așa se întâmplă cu toate, tovarăși! O să vă dau exemple împrumutate din dezvoltarea societății...

Înainte de orice conferință, fără să aibă nevoie de vreo conferință, Reutmann știa cu certitudine că materialismul dialectic este necesar savantului ca aerul pe care îl respiră și că, fără el, nu poți înțelege nimic din fenomenele vieții. Totuși, în timpul adunărilor, al seminariilor, al conferințelor în genul celei de astăzi, Reutmann simțea aproape fizic cum i se răsucea încet creierul și se înșuruba în sens invers. În ciuda capacității sale de rezistență intelectuală, se lăsa înghițit de spirala aceasta, ca un om furat de somn. Ar fi vrut să se scuture. Ar fi putut să citeze exemple stupefiante referitoare la structura atomului sau la mecanica ondulatorie. Dar nu îndrăznea să-l întrerupă sau să-l corecteze pe tovarășul de la Comitetul Regional.

Se limita la o privire mustrătoare a ochilor lui migdalați, deformați de sticlele groase ale ochelarilor, adresată acestui conferențiar care gesticula lângă capul lui.

Oratorul gânguri:

– Așadar, trecerea de la cantitate la calitate se poate produce prin ruptură ca și prin evoluție, e un fapt! Ruptura în timpul evoluției nu e obligatorie pretutindeni. Societatea noastră socialistă evoluează fără rupturi și așa va evolua și în continuare. Dar sociali-renegații, social-trădătorii și socialiștii de dreapta de toată mâna induc poporul în eroare, spunând că se poate trece de la capitalism la socialism fără ruptură. Cum așa, fără ruptură? Fără distrugerea mașinii Statului? Pe căi parlamentare? Pot să povestească neroziile acestea copiilor, nu unor marxiști adulți! Lenin ne-a învățat, și tovarășul Stalin, teoretician de geniu, continuă să ne învețe că burghezia nu va renunța niciodată la putere fără luptă armată!

Șuvițele conferențiarului se umflau când scutura capul. Își șterse nasul într-o batistă mare tivită cu albastru și privi din nou ceasul, nu cu ochiul implorator al unui vorbitor strâns cu ușa de timp, ci cu un fel de perplexitate, ducându-și ceasul la ureche. Strigă, atât de tare, că unii tresăriră:

– Al patrulea element al dialecticii e... cum să spun... sunt contradicțiile! Opozițiile! Ce a fost bun la vremea lui și ceea ce e nou, negativul și pozitivul! Asta se întâmplă pretutindeni, tovarăși, nu e un secret! Se pot furniza exemple științifice, uitați: electricitatea! Dacă frecăm o sticlă de mătase, va fi mai multă, și dacă frecăm rășină pe blană, mai puțină! Dar unitatea lor, sinteza lor furnizează energie industriei noastre! Nu merită să faci pe dracu-n patru ca să cauți exemple, sunt peste tot și seamănă mereu: căldura e plus, frigul e minus, și în viața socială găsim mereu același complex ireconciliabil între pozitiv și negativ. Cum vedeți, materialismul dialectic a digerat ce era mai bun în ramura științifică. Contradicțiile interne ale dezvoltării, descoperite de fondatorii marxismului, nu sunt numai în natura neînsuflețită, sunt forța motrice a tuturor formațiunilor, de la societatea comunei primitive până la imperialismul care putrezește sub ochii noștri! În societatea noastră fără

clase, forța motrice, indubitabil, nu mai e contradicția internă, ci critica și autocritica, fără să ții seama de persoană.

Conferențiarul nu putu să-și stăpânească la timp un căscat. Se întunecă, fața lui căpătă câteva încrețituri verticale, falca inferioară tremură într-un spasm contrariat. Cu o sfârșeală cu totul nouă, dar profundă, încercă să continue:

– Opozanții și capitulanții de tip buharinist au răspândit nerușinata calomnie conform căreia în rândurile noastre ar exista contradicții interne, dar...

Oboseala îl seceră, clipi, se lăsă să cadă pe scaun și își termină fraza cu voce joasă, fără nici un elan:

– ...dar Comitetul nostru Central a știut să riposteze și să-i potolească.

Așa pronunță cealaltă jumătate a discursului. Ai fi spus că o boală ascunsă îl lovise dintr-odată sau că pierduse speranța de a vedea sfârșindu-se odată blestemata aceea de discuție de o oră și jumătate.

Folosea o voce funebră, atenuată uneori până la murmur, de parcă s-ar fi ridicat toată lumea împotriva lui și a auditorilor. Așa cum se croiește o cărare în junglă, fără să știi dacă vei ajunge undeva:

– Numai materia e absolută, toate legile științei sunt relative... Numai materia e absolută, fiecare aspect fragmentar al materiei e relativ... Nu există nimic absolut în afară de materie și mișcarea este atributul ei etern... Mișcarea e absolută, repausul relativ... Nu există adevăr absolut, orice adevăr e relativ... Ideea de frumusețe e relativă... Ideile binelui și ale răului sunt relative...

Nu se știa dacă Stepanov asculta sau nu conferința, dar tot aspectul acestui om tensionat pe scaunul lui și parcurgând auditoriul cu privirea lui strălucitoare trăda în același timp convingerea că manifestația din ziua aceea avea o mare greutate politică și delectarea lui secretă de a vedea că un asemenea eveniment cultural onora zidurile de la Marfino.

Iakonov și Reutmann, așezați la mică distanță de conferențiar, erau forțați să-l asculte. Pe rândul al patrulea se afla o fată tânără cu rochie eponj care se aplecase tare în față și asculta atentă, cu obrajii ușor împurpurați. Ardea de dorința

vanitoasă de a-i adresa o întrebare oratorului, dar nu prea ştia ce să inventeze.

Klîkaciov îl privea şi el atent pe conferenţiar şi capul lui îngust şi lung se ridica peste un rând strâns de uniforme. Dar nu asculta: însărcinat special cu informarea politică, ar fi putut ţine o conferinţă mai strălucitoare şi ştia perfect ce instrucţiuni motivaseră discursul de faţă. Ca să-şi treacă timpul, îl studia pe orator, presupunându-i mai întâi „educaţia", apoi încercând să-i stabilească vârsta, modul de viaţă. Putea să aibă cam patruzeci de ani, dar părul acela sare cu piper, ridurile mărunte de pe faţă, nasul stacojiu şi congestionat duceau dincolo de cincizeci sau mărturiseau că omul acesta profitase prea mult de existenţă, care se răzbuna.

Ceilalţi nici nu ascundeau măcar faptul că nu ascultau nimic. Tonia şi locotenentul cel înalt înnegriseră deja a patra foaie dintr-un blocnotes, un alt locotenent şi Tamara se cufundaseră într-un joc pasionant: el îi lua un deget, apoi altul, şi tot aşa, ea îi dădea o palmă cu cealaltă mâna şi îşi elibera mânuţa prizonieră. Apoi o luau de la capăt. Era prinşi în joc şi numai feţele lor, vizibile de unde era Stepanov, se străduiau să rămână grave, cu preţul unor şmecherii de şcolari. Şeful grupei a patra schiţa pentru şeful grupei întâi (pe genunchi, ascuns de Stepanov) desenul complementului pe care îl rezerva modelului deja în funcţiune.

Vocea ajungea la ei pe bucăţi, astfel încât Clara Makarîghina, îmbrăcată cu un albastru pur şi strălucitor, se sprijinise cu totul pe spătarul din faţă şi îşi ascunsese faţa după braţele încrucişate. Era surdă şi oarbă la tot ce se petrecea în sala aceasta, ea plutea în ceaţa neagră şi roz a pleoapelor ei strânse. Un amestec de bucurie, de tulburare şi nostalgie nu o părăsise din ajun, de când o sărutase Ruska. Totul se înceţoşase, inexplicabil. De ce era acest Eric în viaţa ei? Putea totuşi să-l dispreţuiască? Cum să *nu-l aştepte* pe Ruska? Cum *să-l aştepte*? Cum să rămână în aceeaşi grupă, cum să-şi încrucişeze privirea sau să continue să-i vorbească? Dacă s-ar muta în altă grupă? Dar colonelul inginer nu luase el însuşi oare iniţiativa de a-l muta pe Ruska? Îl convocase cu două ore în urmă şi tânărul nu se întorsese. Ea fusese uşurată văzând că nu

se întorsese înainte de informarea politică și alergase cu bucurie la conferința aceasta, ca să întârzie revederea. În seara aceasta, totuși, trebuiau să se explice. Când plecase, el se întorsese spre ea și o învăluise într-o privire de intolerabil reproș. De fapt, promisiunea din ajun putea să pară nedemnă, astăzi...

(Nu știa că nu aveau să se mai vadă niciodată în viață: Ruska, arestat, fusese aruncat într-o celulă strâmtă a Statului Major din închisoare. În Laboratorul de vidat, în același moment, maiorul Șikin, în prezența șefului de laborator, trăgea și scotocea sertarele lui Ruska.)

Conferențiarul simți cum îi reveneau forțele. Se însufleți, se ridică și, fluturându-și pumnul mare, zdrobi cu glume răutăcioase logica nedemnă și formală; fiică a lui Aristotel și a scolasticii medievale, care căzu sub loviturile dialecticii marxiste.

Marfino primea prioritar ultimele publicații americane și Rubin tradusese pentru tot personalul Acusticii și pentru informarea lui Reutmann și a câtorva ofițeri un articol despre o știință nouă, numită cibernetică. Aceasta se baza în întregime pe depășita logică formală: da e da, nu e nu și nu există al treilea termen. Și *Algebra logică binară* a lui George Boole apăruse în același an cu *Manifestul Comunist*, dar nimeni nu luase seama.

– A doua mare secțiune a materialismului dialectic e materialismul filozofic, mârâia conferențiarul. Materialismul s-a format luptând contra filozofiei reacționare a idealismului, al cărui fondator este Platon, iar reprezentanții cei mai tipici, prin urmare, sunt arhiepiscopul Berkeley, Mach, Avenarius, Iușkievici și Valentinov.

Iakonov scoase un strigăt, așa că se întoarseră spre el. Atunci făcu o grimasă și-și duse mâna la coastă. Singurul căruia i s-ar fi putut mărturisi era fără îndoială Reutmann, și tocmai cu el nu putea vorbi. Își păstră același aer docil și atent. Cu asemenea lucruri trebuia să-și irosească el luna pe care o obținuse ca ultimă amânare!...

– E inutil să demonstrăm că materia e substanța tuturor lucrurilor care există! tuna conferențiarul. Materia e indestructibilă, e incontestabilă! Și pot să vă furnizez dovada științifică. De exemplu, dacă pune un grăunte în pământ, dispare? Nu! Se transformă în plantă, într-o duzină de grăunțe asemănătoare.

Avem apa. Ea se evaporă la soare. Atunci cum e? Dispare apa? Bineînțeles că nu! S-a transformat în nori, în aburi! Asta e totul! Numai un valet nemernic al burgheziei, un slugoi patentat al calotei, ca Ostwald[1], a avut tupeul să declare că materia „dispare". Îți vine greață! Genialul Lenin, în nemuritoarea sa carte *Materialism și empiriocriticism*, călăuzit de o filozofie de avangardă, l-a combătut pe Ostwald și l-a aruncat într-un impas din care n-a mai putut ieși!

Iakonov se gândi că ar fi trebuit să fie așezați o sută de conferențiari din aceștia pe un scaun inconfortabil ca al lui, să li se țină un curs despre formulele lui Einstein și să fie lipsiți de hrană până când encefalul lor limitat și leneș ar fi ajuns să-și imagineze unde pot să se ascundă într-o secundă patru milioane de tone de materie solară!

Dar nici el nu mâncase. Simțea junghiuri prin tot corpul. Se ținea pe picioare numai prin speranța aceasta simplă: se va termina în curând totul?

Toată lumea făcea la fel, fiecare își părăsea casa și lua autobuzul, tramvaiul sau trenul electric de la opt, uneori chiar la șapte dimineața, și dorea cu disperare să se întoarcă acasă înainte de nouă și jumătate seara.

Cea care aștepta cu cea mai mare încordare sfârșitul acestei pălăvrăgeli era Simoțka, deși era de gardă și nu se putea întoarce devreme acasă. Frica și așteptarea se ridicau, apoi cădeau în ea ca niște valuri arzătoare și i se tăiau picioarele de parcă ar fi băut șampanie. Era luni seara, data pe care i-o fixase lui Gleb. Nu putea admite că momentul acesta sublim și solemn din viața ei putea s-o ia pe neașteptate, la întâmplare – și totuși, alaltăieri nu se simțise pregătită. Dar petrecuse toată ziua de ieri și ziua de azi ca pe așteptarea unei mari sărbători. Fusese pe la croitoreasă, grăbind-o să termine o rochie care îi venea foarte bine. Se spălase cu o atenție concentrată, lungindu-se în cada de tablă din înghesuiala camerei ei moscovite. Cu o seară înainte își pusese bigudiurile pe care le desfăcuse dimineața observându-se îndelung în oglindă pentru a se convinge că, în anumite unghiuri, fața ei putea să placă.

[1] Ostwald Wilhelm (1853-1932), chimist german, distins cu Premiul Nobel pentru Chimie (1909).

Ar fi trebuit să-l vadă pe Nerjin la trei, imediat după pauză, dar Gleb, sfidând pe față regulile privitoare la deținuți (trebuia să-l blameze chiar azi, fiindcă trebuie să fii prudent, totuși), sosise cu întârziere de la prânz. În timpul acesta Simoţska fusese trimisă la o altă grupă, ca să primească şi să inventarieze instrumentele şi camerele, se întorsese la Acustică puțin înainte de şase şi nu reuşise să-l găsească pe Gleb, a cărui masă era totuşi plină de reviste şi dosare, iar lampa era aprinsă. Plecă deci să asculte conferința fără să-l fi văzut, fără să bănuiască vestea oribilă: vizita neaşteptată a soției lui, în ajun, după un interval de un an.

Cu obrajii împurpurați, îmbrăcată cu rochia cea nouă, asista la discurs şi spiona cu groază acele mari ale pendulei electrice. Cu puțin înainte de opt trebuia să rămână singură cu Gleb... Micuță cum era, pitindu-se bine între rândurile prea strânse, era ascunsă de vecini, aşa că locul ei ar fi putut părea gol.

Ritmul alocuțiunii conferențiarului se accelerase vizibil, ca acela al unei orchestre la ultimele măsuri ale unui vals sau ale unei polci. Toată lumea îşi dădu seama şi se animă. Rafale trosnitoare, înăbuşite în grabă de saliva țâşnită din gura oratorului, fraze înaripate zburau pe deasupra capetelor auditoriului:

– Teoria devine o forță materială... Trei elemente ale materialismului... Două particularități ale producției... Cinci tipuri de raporturi de producție... Trecerea la socialism e imposibilă fără dictatura proletariatului... Un salt în regatul libertății... Sociologii burghezi înțeleg foarte bine... Forța şi inserția în viața marxism-leninismului... Tovarăşul Stalin a ridicat materialismul dialectic la un nivel necunoscut, mai înalt!... Ceea ce nu a putut face Lenin în materie teoretică, din lipsa timpului, a făcut Stalin!... Victoria în Marele Război Patriotic... Bilanțurile entuziaste... Perspectivele imense... Genialul şi înțeleptul nostru... marele nostru... preaiubitul nostru...

Sub ropotul de aplauze se uită la ceas. Era opt fără un sfert. Regulamentul îi mai lăsa puțin timp.

– Poate sunt întrebări? spuse el cu o voce pe jumătate amenințătoare.

– Da, dacă e posibil... spuse îmbujorându-se tânăra în rochie eponj de pe rândul al patrulea. Se ridică şi, tulburată fiindcă

era privită și ascultată de toată lumea, zise: Ați spus că sociologii burghezi înțelegeau foarte bine toate acestea. Într-adevăr, e atât de clar, atât de convingător... De ce spun contrariul în cărțile lor? Înșală oamenii cu bună știință?

– Fiindcă nu au nici un interes de a vorbi altfel! Sunt plătiți gras pentru asta! Sunt cumpărați cu plusvaloarea furată din țările coloniale! Doctrina lor e pragmatismul, ceea ce, tradus limpede, vrea să spună: e legitim ceea ce aduce venit. Sunt niște înșelători, otrepe ale politicii.

– Toți-toți? strigă cu o voce de șoricel tânăra îngrozită.

– Toți fără excepție! concluzionă ferm oratorul, scuturând șuvițele coamei lui argintii.

CAPITOLUL LXXXIX

Noua rochie întunecată a Simotşkăi fusese cusută de o croitoreasă care ţinuse cont de calităţile şi defectele siluetei sale: sus semăna cu o jachetă şi îi strângea talia de viespe, dar nu se mula pe pieptul îmbogăţit cu multe pliuri. Ca să dea amploare siluetei, partea de jos se termina cu două volane, unul mat, celălalt strălucitor, care se ridicau în mers. Braţele imponderabile ale Simotşkăi erau cuprinse de la umeri de mâneci ample şi unduioase. Chiar şi gulerul avea un mic artificiu: tăiat în cădere din aceeaşi ţesătură, se termina cu două vârfuri înnodate pe piept, ca două aripi de fluture castaniu-auriu.

Detaliile acestea şi altele câteva fură examinate şi comentate în voie de prietenele Simotşkăi, care o însoţiseră până la vestiarul de sub scară după conferinţă. În zgomot şi înghesuială, bărbaţii îşi luau în grabă paltoanele sau mantalele, aprindeau o ţigară pentru drum, în timp ce fetele, ca să-şi păstreze echilibrul, se sprijineau de perete ca să-şi pună cizmele.

În universul acesta de bănuieli putea să pară ciudat că Simotşka purta la tura de noapte rochia pe care şi-o făcuse pentru Anul Nou. Simotşka povesti deci că, după gardă, avea să se ducă la un unchi care invitase tinerii la aniversarea lui.

Prietenele ei lăudară mult rochia, îi spuseră că era „foarte drăguţă" îmbrăcată aşa şi o întrebară de unde cumpărase crepsatinul.

Orice urmă de hotărâre o părăsi pe Simotşka şi nu mai fu atât de grăbită să se întoarcă la laborator.

La opt fără două minute, cu inima bătându-i, dar încurajată de complimente, pătrunse în localul Acusticii. Deţinuţii începeau să pună documentele secrete în seifuri. Văzu masa lui Nerjin prin spaţiul gol care rămăsese în mijlocul sălii după transportul Vocoderului la Nr. 7.

Nu mai era acolo. (Nu putea să mai aştepte un minut?) Lampa de birou era deja stinsă, glisierele strânse, documentele

secrete predate. Dar exista totuşi un detaliu insolit: mijlocul mesei nu era eliberat în întregime, aşa cum se întâmpla de obicei înainte de pauze: Gleb lăsase acolo o revistă americană desfăcută şi un dicţionar deschis. Putea fi un semnal secret: „Sosesc imediat!"

Adjunctul lui Reutmann îi încredinţă Simotşkăi cheile de la dulapurile secrete şi de la sală şi un sigiliu (fiindcă laboratoarele trebuiau sigilate în fiecare seară). Simotşka se temea să nu-l vadă pe Reutmann plecând în căutarea lui Rubin şi întorcându-se inopinat la laborator. Dar nu, Reutmann rămase proţăpit acolo, îşi îmbrăcase deja paltonul, îşi luase căciula, mănuşile din piele şi îl presa pe aghiotant să se îmbrace cu mantaua. Nu era vesel.

– Bun, ei bine, aveţi totul, Serafina Vitalievna, la revedere, spuse el ieşind.

Culoarele şi camerele institutului răsunară de ecourile soneriei electrice. Deţinuţii plecară la cină ca un singur om. Fără un zâmbet, spionându-i pe leneşi, Simotşka traversă tot laboratorul. Atunci când nu zâmbea, faţa ei era extrem de severă, mai ales din cauza nasului puţin cam lung, cu vârful ascuţit, care îi răpea tot farmecul.

Rămase singură.

Acum putea să vină!

Se plimba prin laborator, frângându-şi mâinile.

Era şansa ei! Perdelele de mătase agăţate mereu de ferestre fuseseră scoase şi trimise la spălătorie. Cele trei ferestre erau de o goliciune fără leac şi un observator s-ar fi putut ascunde în curtea întunecată ca să pândească totul. E adevărat că fundul camerei rămânea invizibil, fiindcă Acustica era la demisol. Dar gardul era aproape şi, chiar în faţa ferestrei pe care o împărţea cu Gleb, se ridica un post de pază cu santinela lui. De acolo, camera era vizibilă din perete în perete.

Dar dacă ar fi stins lumina *în momentul acela*? Uşa se putea încuia, toţi ar fi crezut că externa de gardă plecase.

Dar dacă încercau să forţeze uşa, să intre?...

Simotşka se apropie de cabina de acustică. Fără premeditare, nici teamă faţă de santinela a cărei privire putea pătrunde până acolo. Se opri pe pragul cămăruţei şi se sprijini de uşa

dublă, închise ochii. Fără el nu avea nici un chef să intre. Dorea să fie adusă acolo în brațele lui.

Prietenele ei îi povestiseră cum se petrecea totul, dar imaginația ei rămânea confuză, tulburarea ei creștea, obrajii erau mai arzători.

Ceea ce trebuise să păstreze cu grijă în tinerețe devenise acum o povară!...

Da! Ar fi vrut atât de mult un copil, pe care să-l crească în așteptarea eliberării lui Gleb! Numai cinci ani, o nimica toată!

Se apropie prin spate de scaunul ei galben pivotant și îi strânse spătarul ca pe o ființă vie.

Aruncă o privire pe geam. În întunericul acesta atât de apropiat se ghicea postul de pază cu o pată neagră: tot ce e mai ostil iubirii – o santinelă cu pușca ei.

Pasul lui Gleb răsună pe culoar, mergea mai încet decât de obicei. Simotșka zbură spre masă, se așeză, trase spre ea un amplificator trifazat culcat acolo, cu lămpile goale, și începu să-l inspecteze, cu o șurubelniță mică în mână. Bătăile inimii îi răsunau în tâmple.

Nerjin împinse ușa fără zgomot, ca să evite ecoul pe culoarul mut. În pustiul deschis de plecarea aparatelor Vocoderului o văzu pe Simotșka de departe, ghemuită în spatele mesei ca o prepeliță după un dâmb.

Așa o poreclise.

Ea îl primi cu o privire strălucitoare și își pierdu puterile: fața lui Gleb era tulburată, chiar întunecată.

Înainte de a intra era sigură că primul lui gest avea să fie un sărut, că ea trebuia să-l oprească – ferestrele sunt goale, ne vede santinela.

Dar el nu se aruncă spre ea înconjurând mesele. Se opri aproape de birou și spuse primul:

– Geamurile sunt fără perdele, nu mă apropii, Simotșka. Bună ziua! Cu brațele întinse sprijinite de masă, în picioare, o privea de sus în jos. Dacă vin să ne deranjeze, trebuie să avem o... explicație.

O explicație?

O ex-pli-ca-ți-e?

Deschise biroul lui. Glisierele căzură una după alta, cu zgomot. Fără să se uite la Simotşka, Nerjin începu să împrăştie cu grabă cărţi, dosare, reviste – tot camuflajul pe care ea îl cunoştea atât de bine.

Simotşka rămăsese nemişcată, cu şurubelniţa în mână, fără să-şi poată desprinde ochii de pe faţa lui Nerjin. Singurul ei gând era că sâmbătă, atunci când fusese convocat la Iakonov, Gleb nu obţinuse lucruri bune, că acum aveau să-l persecute, să-l ducă de acolo. De ce nu venea la ea mai întâi, s-o îmbrăţişeze?

– ...întâmplat? Ce s-a întâmplat? întrebă ea cu vocea spartă, crispată.

El se aşeză. Zdrobind cu coatele revistele desfăcute, îşi prinse capul în mâini, cu degetele depărtate, şi o privi pe fată drept în ochi. Dar în privirea aceasta nu exista cinste.

Tăcerea era opacă. Nici un sunet. Între ei – două mese luminate de patru plafoniere şi două lămpi de birou şi măturate de privirile santinelei din înaltul postului ei.

Şi privirea aceasta a santinelei era ca o perdea de sârmă ghimpată care cobora încet între ei.

Gleb spuse:

– Simotşka! Aş fi ultimul dintre nemernici dacă, astăzi... dacă eu... dacă nu ţi-aş mărturisi...

– ?

– Am acţionat puţin... cam uşuratic faţă de tine, fără să mă gândesc...

– ??

– Imaginează-ţi că ieri... am văzut-o pe soţia mea... Am avut dreptul la o întâlnire.

Simotşka se ghemui, se aplecă mai mult. Aripile gulerului ei fluturaş căzură ca epuizate pe peretele de aluminiu al amplificatorului. Şurubelniţa se ciocni de masă.

– De ce... nu mi-ai spus... sâmbătă? spuse ea de bine, de rău, cu o voce tărăgănată şi întretăiată.

– Haide, Simotşka! spuse Gleb îngrozit. Cum aş fi putut să-ţi ascund aşa ceva?

(De ce nu, de altfel?)

– Nu am aflat până ieri-dimineață. A fost o surpriză... Nu ne-am văzut de un an, știi... Ne-am revăzut deci și...

Avea o voce îndurerată. Înțelegea bine ce simțea ea ascultându-l, dar nici să tacă nu era... Erau atâtea nuanțe cu care ea nu avea ce să facă, pe care nu le putea reda. Amândoi era totuși impenetrabili în fața privirilor reciproce. Cât visaseră seara asta, ora asta! El care ardea sâmbătă seara, se învârtea în pat! Ora venise, nu mai erau obstacole – ce contau perdelele? Camera le aparținea, amândoi erau acolo! – totul, în afară de...

Sufletul lui – luat. Rămăsese acolo. Sufletul lui, ca un zmeu, îi scăpase, palpita nu se știe unde, dar soția lui ținea sfoara.

Totuși, sufletul, în cazul acesta!

Straniu, sufletul nu avea nici un cuvânt de spus.

Nu trebuia să-i vorbească despre toate astea Simotșkăi, dar ce să-i spună atunci? Și, obligat să vorbească, Gleb căuta explicații convenabile și ocolitoare:

– Știi, ea mă așteaptă... despărțită de mine, de cinci de închisoare și... stai, câți? Tot războiul. Altele nu mai așteaptă. Când eram în lagăr m-a susținut, mi-a trimis de mâncare. Tu voiai să mă aștepți, dar nu e... nu e... N-aș suporta... să-i fac...

Aceleia! Dar celei de aici? Gleb ar fi putut să se oprească!... Lovitura tăcută a acestei voci puțin răgușite își atinsese ținta. Sărmana prepeliță mică era ucisă. Moale ca bumbacul, lăsase să-i cadă capul pe rândurile strânse de lămpi și condensatori ai amplificatorului trifazic.

Suspinele ei aveau regularitatea respirației.

– Simotșka, nu plânge! Nu plânge, nu trebuie! își reveni Nerjin.

Dar asta peste cele două mese, fără să se apropie de ea.

Ea plângea aproape fără zgomot, descoperindu-și cărarea care îi despărțea părul în două.

Această slăbiciune dezarmată făcea și mai dureroasă căința lui Gleb.

Îi făcea rău s-o vadă pe aceasta plângând, dar cealaltă? Nu era deloc suportabil!

– Nici eu nu înțeleg sentimentul ăsta...

Nu era atât de greu, în aparenţă, să se apropie de ea, să o tragă spre el, să o îmbrăţişeze – dar şi asta îi era imposibil, atât îi erau de pure buzele şi mâinile după întâlnirea din ajun!

Perdelele scoase de la fereastră erau scăparea lui!

Nu se ridică dintr-odată, nu ocoli mesele şi continuă, de pe locul lui, să o implore jalnic să nu plângă.

Ea plângea mereu.

– Prepeliţă mică, opreşte-te!... Poate că într-o zi sau alta... Lasă să treacă puţin timp...

Ea ridică fruntea şi, scăldată în lacrimi, îl învălui într-o privire stranie.

El nu-i înţelese expresia şi plecă ochii spre dicţionar.

Capul tinerei fete, obosit de efort, căzu din nou pe amplificator.

Era o poveste de nebuni, întâlnirea nu avea nimic de-a face!... Ce legătură aveau toate femeile care se plimbau în libertate cu cei din închisoare? Astăzi era imposibil, dar, după câteva zile, sufletul ar fi coborât în locaşul lui şi totul ar fi redevenit posibil.

Putea să acţioneze altfel? Ar face bine să râdă cei care ascultă povestea asta. El trebuia să se scuture, să-şi simtă din nou pielea de ocnaş! Nimeni nu te sileşte să te căsătoreşti după aceea cu ea! Fata asta te aşteaptă, haide, haide!

Mai mult (numai că nu trebuie să spui nimănui): ai ales-o tu pe *asta*? Nu ai ales decât *locul acesta*, două mese mai departe, nu contează cine e acolo. Haide!

Dar astăzi era imposibil...

Gleb se întoarse, se aplecă pe pervazul ferestrei. Îşi lipi fruntea şi nasul de sticlă, privi în direcţia santinelei. Ochii lui, orbiţi de lumina prea apropiată, nu mai vedeau fundul postului, dar în depărtare, ici şi colo, luminile se topeau ca nişte stele confuze şi, mai încolo încă, mai sus, cerul primea strălucirea alburie a capitalei.

În partea de jos a ferestrei se vedea că începuse dezgheţul, că zăpada se ducea.

Simotşka ridică din nou fruntea.

Gleb se întoarse spre ea cu hotărâre.

Ochii Simotşkăi lăsau să-i curgă pe obraji pârâiaşe strălucitoare, pe care nu le ştergea. Strălucirea ochilor ei, lumina, mobilitatea feţei ei feminine o făceau aproape atrăgătoare.

Poate că, totuşi...

Simotşka îl privea în faţă.

Dar nu spunea nimic.

Era jenant. Trebuia să vorbească:

– În momentul acesta, în fond, ea îmi dăruieşte încă viaţa ei. Cine altul ar putea? Tu eşti sigură că ai fi în stare?

Lacrimile rămâneau umede pe obrajii ei insensibili.

– Nu a cerut divorţul? spuse ea blând, dar net.

Ghicise esenţialul, musculiţa! În plin. Dar nu avea nici un chef să-i încredinţeze descoperirea lui din ajun. Era prea complicat.

– Nu.

Întrebare prea precisă. Dacă ar fi fost mai puţin precisă, mai puţin tăioasă, mai vagă, dacă s-ar fi lipsit de complemente precise, dacă s-ar fi mulţumit cu o privire, o privire şi încă o privire – poate că el s-ar fi dus spre întrerupător... Dar întrebările prea clare duc la răspunsuri logice.

– E frumoasă?

– Da. Pentru mine, da, pară el.

Simotşka lăsă să-i scape un suspin sonor. Îşi adresă o clătinare din cap – puncte mici şi strălucitoare multiplicate pe suprafaţa lucioasă a lămpilor.

– În cazul acesta, nu o să vă aştepte.

Simotşka nu putea să-i recunoască acestei femei invizibile superioritatea dobândită de soţiile legitime. Ea împărtăşise puţin din viaţa lui Gleb, dar cu opt ani în urmă. De atunci, el făcuse războiul, fusese închis, dar ea, dacă era cu adevărat frumoasă, şi tânără, şi fără copii, trăia ca o călugăriţă? În afară de vizita aceasta după un an sau doi, el nu putea fi cu adevărat al ei, fiindcă îi aparţinea Simotşkăi. De astăzi, Simotşka putea deveni soţia lui!... Cealaltă, care nu era decât o umbră, un nume golit de substanţă, de ce încercase să obţină această vizită? Prin ce lăcomie nesătulă ţinea ea mâna acestui om, care nu avea să-i aparţină niciodată?

– Nu o să vă aştepte! repetă ea mecanic.

Cu cât era mai încăpăţânată şi mai precisă în loviturile ei, cu atât mai umilit se simţea el.

– M-a aşteptat deja opt ani! replică Gleb. Spiritul lui analitic rectifică de altfel imediat: Bineînţeles, spre sfârşit, va fi mai greu.

– Nu o să vă aştepte! repetă ea într-un murmur.

Şi, cu palma, îşi şterse lacrimile care se uscau.

Nerjin ridică din umeri. În mod cinstit, aşa era. De aici încolo, caracterele lor se vor deosebi, experienţele se vor îndepărta. El însuşi îi sugerase mereu soţiei sale să divorţeze. Dar de ce se încăpăţâna Simotşka să revină mereu asupra acestui punct?

– Să admitem că nu mă aşteaptă. Dar cel puţin nu o să aibă motiv să-mi reproşeze. Se deschidea poarta raţionamentelor. Simotşka, eu nu mă cred bun. Cred chiar că sunt rău, dacă îmi amintesc de ceea ce am făcut pe front, în Germania, ca noi toţi de altfel. Şi acum cu tine... Dar crede-mă, astea sunt lucruri pe care le-am strâns într-o lume *liberă* la suprafaţă, favorizată. M-am lăsat purtat de ispita de a-mi imagina că răul era permis. Dar cu cât am căzut mai mult în direcţia *aceasta*, cu atât... e ciudat. Nu mă va aştepta? Fie. Totul e să nu am eu remuşcări...

Căzuse iar pe gândurile sale favorite. Ar fi putut să mai vorbească mult timp sau ar fi putut să nu mai spună nimic.

Simotşka aproape că nu îi asculta predicile. Nu vorbea, după cum se părea, decât despre el. Dar ea, ce o să facă ea? Se imagina întorcându-se acasă, răspunzând ceva printre dinţi la întrebările plictisitoare ale mamei, aruncându-se pe pat. Pe patul pe care se culcase luni întregi gândindu-se numai la el. Ce ruşine degradantă! Ea, care se pregătise atât de mult pentru seara asta! Fricţionată, parfumată!...

Dar, dacă o oră de vizită în închisoare învinsese o vecinătate de luni îndelungate, ce putea să facă ea?

Discuţia, bineînţeles, rămase acolo. Totul fusese spus fără pregătiri, fără atenuări. Ea trebuia să se refugieze în cabină, să mai plângă puţin, apoi să încerce să-şi repare faţa.

Dar nu avea forţa să-l alunge, nici să plece. Era ultima dată în care se ţesea între ei o pânză fină de păianjen!

Gleb tăcuse, văzând că ea nu-l asculta, că nu avea ce să facă cu argumentele lui sublime.

Aprinse o ţigară! Fericit gând. Apoi începu să privească luminile galbene şi îndepărtate.

Rămaseră acolo în tăcere.

Îi era puţin milă de ea. Ce vor însemna toate astea pentru ea la scara unei vieţi întregi? Un simplu episod, o zgârietură. O să treacă.

O să găsească...

Soţia lui era altceva.

Rămaseră acolo tăcuţi, tăcuţi, şi devenea penibil. Gleb petrecuse ani lungi cu bărbaţii, şi între bărbaţi explicaţiile sunt scurte. Dacă se spune totul, se goleşte totul până la fund, la ce bun să mai stai în tăcere? Natura asta ineptă, lipicioasă a femeilor.

Fără să-şi mişte capul, dejucând bănuielile Simotşkăi, privi cu coada ochiului pendula electrică. Încă douăzeci de minute până la apelul de seară, douăzeci de minute de plimbare nocturnă! Dar pentru ea ar fi fost ofensator să se ridice şi să plece. Trebuia să rămână aşezat acolo până la capăt.

Cine e de gardă în seara asta? Fără îndoială, Schustermann. Mâine va fi locotonelul.

Ghemuită deasupra amplificatorului, Simotşka lua lămpile, le deşuruba, apoi le punea la locul lor, fără să ştie de ce.

Nu înţelesese niciodată nimic din amplificatorul acesta. Acum, mai puţin ca niciodată.

Raţiunea lui Nerjin, de natură activă, cerea o ocupaţie, o mişcare în faţă. Banda subţire de hârtie de sub călimară, pe care nota în fiecare dimineaţă programul de la radio, purta următoarele cuvinte:

20.30 – Cânt. şi rom. rus. (Obh.)

Asta voia să spună: „Cântece şi romanţe ruseşti cu Obuhova".

O asemenea raritate! La ora atât de calmă a pauzei. Concertul începuse. Dar era delicat să pună muzică?

Era de ajuns să întindă mâna spre pervazul geamului ca să găsească acolo receptorul reglat dinainte pe trei programe de radio din Moscova, cadou de la Valentin. Nerjin se uită la

Simotşka, tot nemişcată, şi cu un gest de hoţ dădu drumul la aparat, la cel mai mic volum posibil.

Când se încălziră lămpile se auzi un acompaniament de coarde şi, revărsându-se în camera tăcută, vocea joasă, surdă, pasionată, vocea de neuitat a Obuhovei.

Simotşka fremătă. Privi receptorul. Apoi pe Gleb.

Ceea ce cânta Obuhova semăna cu ei, chiar prea mult, până la durere:

„Nu pe tine te iubesc cu-nflăcărare...".

Nu se putea mai rău! Gleb începu să pipăie alături de el ca să închidă fără să fie remarcat.

Simotşka căzuse din nou pe amplificator, cu braţele peste faţă, şi începu să plângă, să plângă.

Plângea fiindcă nu avusese cuvinte, chiar amare, pentru scurtele minute ale întâlnirii lor.

– Iartă-mă! spuse Gleb, emoţionat dintr-odată. Iartă-mă! Iartă-mă!

Renunţă să mai caute butonul receptorului. Un elan călduros îl cuprinse, ocoli mesele şi, fără să mai facă caz de santinelă, ridică fruntea Simotşkăi, îi sărută părul aproape de frunte.

Simotşka plângea, fără hohote sau suspine, cu toate lacrimile din trupul ei, eliberată.

CAPITOLUL XC

Cu gândurile în derută, copleşit îndeosebi de vestea arestării lui Ruska (primele *zvonuri* ajunseseră cu două ore înainte, după percheziţia lui Şikin, şi fură confirmate la apelul de seară, fiindcă ofiţerul de gardă păru să nu observe absenţa lui Doronin), Nerjin aproape uită de întâlnirea cu Gherasimovici.

Disciplina penitenciară îi aduse inflexibil, după cincisprezece minute, la aceleaşi mese, la revistele desfăcute, la amplificatorul culcat, umed încă de lacrimile Simotşkăi. Gleb şi Simotşka erau condamnaţi să rămână două ore faţă în faţă (ca şi mâine, şi poimâine, în fiecare zi, pe tot timpul zilei) şi să-şi ascundă privirile în hârtii ca să nu se întâlnească.

Dar minutarul pendulei electrice sări spre nouă şi un sfert şi Nerjin îşi recăpătă memoria. Nu avea chef să se întreţină cu o societate rezonabilă, dar o asemenea conversaţie era poate ceea ce îi trebuia în momentul de faţă. Închise compartimentele din stânga ale mesei, în care păstra notele cele mai importante, nu aranjă nimic, nu stinse lampa de birou şi, cu o ţigară în gură, se îndreptă spre culoar. Cu un mers lent şi legănat ajunse la uşa cu sticlă care ducea spre scara de serviciu şi o împinse. Aşa cum prevăzuse, nu era încuiată.

Nerjin se întoarse cu o mişcare indolentă. Nici un suflet viu pe tot culoarul. Atunci, cu un pas hotărât, trecu pragul de la scânduri la ciment, fugind de dunga dreaptă a culoarului, şi închise uşa în urma lui, fără zgomot. Urcă scara, se cufundă într-un întuneric din în ce mai dens, spart de strălucirea ţigării.

Fereastra Măştii de Fier nu era luminată. Una din ferestrele exterioare vărsa pe palierul superior o bandă palidă de lumină tulbure.

Nerjin se agăţă de două ori de vechiturile de pe scară şi, ajuns la ultimele trepte, strigă cu o voce surdă:

– E cineva?

– Cine e? răspunse în întuneric o voce la fel de înăbuşită, poate cea a lui Gherasimovici.

– Eu sunt, spuse Nerjin, alungind silabele ca să se audă vocea lui, şi trase mai tare din ţigară ca să i se vadă faţa.

Gherasimovici aprinse fasciculul ascuţit al unei lanterne, îl aţinti spre buturuga pe care se aşezase Nerjin în seara de după întrevederea cu soţia lui şi îl stinse. Se aşeză la rândul lui pe un butuc.

Pe toţi pereţii se strângeau, se ascundeau tablourile invizibile ale pictorului şerb.

– Vedeţi ce conspiratori slabi suntem, chiar şi după o îndelungată şedere în închisoare, îi spuse Gherasimovici. Nu am prevăzut un lucru elementar: cel care soseşte nu e compromis, în timp ce cel care aşteaptă nu poate lua iniţiativa unui apel. Ar fi trebuit să ne înţelegem asupra unei fraze pe care s-o fi spus în timp ce urcam scara.

– Da, spuse Nerjin, căutându-şi scaunul. Fiecare din noi trebuie să fie un om-orchestră. Să-şi piardă timpul câştigându-şi pâinea, să-şi facă un suflet, să ştie să se bată cu aparatul ghiftuit al GB-ului – câţi sunt? Aproape două milioane? Câte vieţi de trăit într-una singură! Trebuie să te miri că nu ne descurcăm? Doar nu vă gândiţi că Mamurin s-a culcat în întuneric? În cazul acesta, ar fi mai bine să pălăvrăgim în biroul lui Şikin.

– Am verificat înainte să vin: e la Nr. 7. Dacă se întoarce, ne vom da seama primii. Trec deci la esenţial.

Debitul era net şi rapid, dar în vocea lui se simţeau sfârşeala şi o îngrijorare acută.

– De fapt, voiam să vă rog să lăsăm întrevederea pe mai târziu... Doar că, uite, peste câteva zile, va trebui să eliberez locul.

– Sunteţi atât de sigur?

– Da.

– Şi eu plec, poate la fel de repede. Nu le mai trebuie...

– Dacă am şti că ne vom întâlni în aceeaşi închisoare de tranzit, am vorbi acolo, am avea timp berechet. Dar istoria închisorii ne-a învăţat să nu amânăm niciodată o conversaţie.

– Într-adevăr. E şi concluzia mea.

– Deci, vă îndoiţi că se poate construi o societate numai pe raţiune?

– Mă îndoiesc. Şi chiar profund.

– Totuşi, nu ar fi deloc dificil. Dar lucrul acesta priveşte elita, şi nu o trupă de măgari. O elită intelectuală, de tehnicieni. Societatea nu trebuie să fie nici „democratică", nici „socialistă", atribute inadecvate. Societatea trebuie să fie intelectuală. Cu preţul acesta va fi numaidecât raţională.

– E frumos! spuse Nerjin cu o voce tărăgănată şi dezamăgită. Nu mai spuneţi! Cele trei fraze ale dumneavoastră oferă material de gândire pentru trei seri. Mai întâi, prin ce se deosebeşte intelectualul de raţional? Noi cunoaştem cântecul, raţionaliştii francezi au fabricat deja o mare revoluţie, nu, mulţumesc.

– Erau nişte afectaţi, nu raţionalişti. Intelectualii nu au făcut încă revoluţia lor.

– Şi nici nu o vor putea face vreodată. Sunt nişte mormoloci... Ce se va întâmpla cu societatea dumneavoastră intelectuală? În orice caz, va fi extra-morală şi extra-religioasă?

– Nu obligatoriu. E un lucru de care se poate ţine cont.

– Să ţii cont! Vedeţi că nu o faceţi. O societate intelectuală! Cum să o reprezinţi? Ingineri fără preoţi. Totul funcţionează cum nu se poate mai bine, economia e raţionalizată pe cât posibil, fiecare e pe locul care îi convine, bunurile materiale se acumulează rapid! Scopurile unei societăţi nu pot fi materiale!

– Este vorba despre o ultimă corecţie. Pentru moment, în majoritatea ţărilor lumii...

– Dar nu vreau să vorbesc despre acest „pentru moment"! Fiindcă *după aceea* va fi prea târziu! Dumneavoastră îmi vorbiţi despre o aranjare rezonabilă!... Altceva. „Non-socialistă", de asta nu-mi pasă, tipul de proprietate are o importanţă cu totul secundară, şi nu se ştie care e mai bun. Dar „non-democratică" mă sperie. Ce vrea să spună? De ce?

Din fundul întunericului opac, Gherasimovici răspunse cu fraze precise şi eficace, fără nici un fel de umplutură, aşa cum sunt scrise cărţile bune şi cum se vorbeşte după ce ai reflectat îndelung.

– În goana noastră după libertate credem că avem nevoie de o libertate nelimitată. Libertatea trebuie să fie limitată, ca să nu dăuneze unei societăți fericit aranjate. Dar limitarea nu se va referi la punctele care sunt acum prilej de păcăleală. Înainte de toate trebuie să-ți previi lumea, să n-o înșeli. Democrația este pentru noi un soare care nu apune niciodată. Dar oare asta e democrația? Să te supui voinței unei majorități inculte? Amabilitatea aceasta față de majoritate implică o nivelare a mediocrității, la cel mai jos nivel, îndepărtarea ramurilor mai înalte sau mai fine. O sută sau un milion de mujici, prin votul lor, arată calea care e de urmat unei inteligențe superbe.

– Hmm, mormăi Nerjin perplex. E nou pentru mine... E ... un lucru pe care nu-l înțeleg... Pe care nu-l știu... Trebuie să mă gândesc... Sunt obișnuit să văd în democrație... Ce propuneți în loc?

– O *inegalitate dreaptă*! O inegalitate fondată pe darurile autentice, naturale sau cultivate. Stat autoritar sau puterea unei elite spirituale, cum vă place. Puterea aparținând unor oameni de o perfectă abnegație, total dezinteresați, purtători de lumină.

– Cerule sfinte! Ideal, nu zic nu. Dar cum să recrutezi elita aceasta? Și, mai ales, cum să-i convingi pe ceilalți că este vorba despre elita cea bună? Inteligența nu e înscrisă pe orice frunte, cinstea nu arde ca o flacără... Și în cazul socialismului ni s-au promis călăuze cu haine îngerești, și acum vedem ce mâncăi au ocupat avanscena!... Problemele se îngrămădesc, în afacerea dumneavoastră... Cum faceți cu partidele? Sau, mai degrabă, cum vă puteți lipsi de fapt de partide, partide de tip vechi și, mai ales, Doamne ferește, de Tip Nou? Umanitatea așteaptă un profet care s-o învețe să trăiască fără partide! Dacă faci parte dintr-un partid oarecare, trebuie să te geluiești ca să te așezi la nivelul majorității, ca să te adaptezi la o disciplină, să spui ce nu gândești. Orice partid mutilează persoana și justiția. Liderul opoziției critică guvernul nu fiindcă acesta s-a înșelat, ci fiindcă trebuie să existe o opoziție!

– Părăsiți singur democrația ca să ajungeți la sistemul meu.

– Încă nu m-am pus în mișcare! Un pas neînsemnat... în ceea ce privește autoritarismul? Bineînțeles că trebuie

autoritate în stat, dar ce autoritate? O autoritate morală! Nu cu forța baionetelor, ceva ce iubești și respecți. Ar trebui ca autoritatea să poată spune: Concetățeni, nu faceți asta, e rău! Și fiecare, imediat, să-și spună: Dar e adevărat că e rău! Să renunțăm! Să nu mai facem! Unde ați găsi dumneavoastră o asemenea autoritate?... Fiindcă se vorbește, bineînțeles, despre „autoritarism", dar cel care iese din găoace e totalitarismul. După părerea mea, ar trebui ceva în genul elvețian, vă amintiți de Herzen? Cu cât mai joasă e puterea, cu atât e mai puternic: cea mai puternică e adunarea sătească, omul cel mai lipsit de drepturi din tot statul e președintele... De fapt, vreau să râd... Nu credeți că am început cam prea devreme? O organizație rezonabilă! Ar fi mai rezonabil să dezbatem modul de a ieși din nesăbuință, nu-i așa? Chiar și așa, nu știm cum să facem când ne trezim că dăm cu nasul.

– Chiar acesta este obiectivul discuției noastre, răspunse celălalt în întuneric, cu o voce calmă, de parcă ar fi fost vorba pur și simplu de înlocuirea unei lămpi arse dintr-un montaj radio. Cred că a venit timpul ca intelectualii și tehnicienii Rusiei să schimbe tipul de guvernare.

Nerjin tresări. Nu din neîncredere: văzându-l doar pe Gherasimovici, mirosise o natură frățească, deși era prima lor discuție cu inima deschisă.

Vocea pașnică și egală răsuna în întuneric cu un fel de rezervă și solemnitate, ceea ce îi produse lui Nerjin niște fiori pe șira spinării.

– Vai, orice revoluție spontană e imposibilă în țara noastră. Chiar și Rusia de altădată, în care fiecare avea drum liber și putea să corupă poporul, a trebuit scuturată de trei ani de război, și ce război! Or, în zilele noastre, în care o anecdotă sau o povestire la ora ceaiului te poate costa viața, cum să visezi la revoluție?

– Pur și simplu, fără nici un „vai"! ripostă Nerjin. La naiba cu revoluția, fără de care elita dumneavoastră e în siguranță, revoluția extermină tot ce este instruit, tot ce e frumos, distruge tot ce e bun.

– Fie, atunci fără „vai"! Dar din cauza asta mulți din noi așteaptă, au început să spere că va veni un ajutor din altă parte.

Asta mi se pare o greşeală gravă şi periculoasă. *Internaţionala* nu e atât de proastă când zice: „Cu mâinile noastre vom rupe lanţurile!" Trebuie să spunem că, cu cât e mai liberă şi mai bogată viaţa în Occident, cu atât mai puţin domici vor fi oamenii să se bată pentru nişte idioţi care s-au lăsat prinşi cu funia de gât. Şi au dreptate, fiindcă ei au ştiut să-şi închidă porţile în faţa acestor bandiţi. Noi ceilalţi ne merităm regimul şi şefii, noi trebuie să plătim cheltuielile.

– Nu pierd nimic aşteptând.

– Bineînţeles. În bunăstare e o forţă care ucide. Ca s-o facă să mai dureze un an, o zi, sacrifică nu doar tot ce este al altuia, dar şi ceea ce au mai sfânt şi chiar simplul bun-simţ. Aşa l-au îngrăşat pe Hitler, aşa l-au îngrăşat pe Stalin, aşa au livrat fiecăruia câte o jumătate din Europa, şi acum e rândul Chinei. Vor da cu bucurie Turcia dacă prin asta pot să întârzie cu o săptămână mobilizarea generală în ţările lor. Bineînţeles că vor muri. Dar noi vom muri înainte.

– Da, înainte.

– Nenorocirea e că, aşteptând totul de la americani, ne uşurăm conştiinţa şi ne slăbim voinţa: vom dobândi astfel dreptul de a nu ne bate, de a ne supune, de a trăi la voia întâmplării, degenerând întruna. Refuz să cred că poporul nostru, în decursul anilor, va deveni mai mult sau mai puţin lucid, se va maturiza mai mult sau mai puţin... Se pretinde că un popor nu poate fi nimicit pentru totdeauna. E fals! Se poate foarte bine! Vedem cât de gol a ajuns poporul nostru, cât de sălbăticit, învestit cu o indiferenţă care nu atinge numai destinul lumii sau al ţării, ci şi destinul fiecăruia dintre copiii lui. Indiferenţa, ultimă reacţie salvatoare a unui organism, a devenit caracteristica noastră determinantă. De aici vine popularitatea vodcii, nemaiauzită, chiar şi la scară rusească. E cel mai atroce grad de indiferenţă, în care îţi vezi viaţa, nu zic străpunsă sau ruptă, ci atât de disperat fărâmiţată, că numai uitarea sau alcoolul mai face să merite să trăieşti. Ah, dacă s-ar interzice vodca, revoluţia ar izbucni imediat. Dar cum încasează patruzeci de ruble pentru un litru care costă zece copeici, Shylockul comunist nu se lasă tentat de prohibiţie.

Nerjin nu răspundea nimic, nu se mişca. Gherasimovici îi ghicea fața în reflectarea slabă şi confuză a felinarelor din preajmă. Fără să-l cunoască deloc pe omul acesta, Ilarion se hotărâse să formuleze idei pe care, în țara aceasta, prietenii cei mai intimi nu şi le-ar fi încredințat niciodată murmurându-le la ureche.

– Ca să putrezească poporul acesta au fost de ajuns treizeci de ani. Se va putea vindeca în trei sute de ani? Trebuie să se grăbească. Cum o revoluție a întregului popor nu poate exista şi ar fi funest să aşteptăm un ajutor din exterior, nu rămâne decât o ieşire: clasica lovitură de palat. Cum a spus Lenin: să ni se dea o organizație revoluționară şi întoarcem Rusia cu josul în sus!

– Doamne păzeşte!

– Cred că nu e atât de greu să creezi o asemenea organizație cu prizonieri care, ca noi, să cunoască oamenii şi să ştie să deosebească trădătorii de la prima privire – ca dumneavoastră şi ca mine, poftim, care avem încredere unul în altul de la prima discuție. Sunt de ajuns trei până la cinci mii de oameni curajoşi, întreprinzători, care să ştie să mânuiască o armă, şi câțiva reprezentanți ai elitei tehnicienilor.

– Dintre cei care fabrică bomba atomică?

– ...ca să ia contact cu înaltul comandament militar...

– Altfel spus, cu brutele galonate!

– ...şi să-şi asigure o neutralitate binevoitoare din partea lor. Nu trebuie să-i faci să dispară decât pe Stalin, Molotov, Beria şi alți câțiva. Şi să declari imediat la radio că toată pătura superioară, medie şi inferioară a Partidului a rămas pe loc.

– Pe loc? Asta e elita dumneavoastră?...

– *Pentru moment!* Pentru moment. E caracteristica țărilor totalitare: e dificil să dai o lovitură de stat, dar odată îndeplinită, nimic nu e mai uşor decât să guvernezi. Machiavelli spunea că, odată alungat sultanul, începând cu a doua zi poți să cânți laude lui Hristos în toate moscheile.

– Oh, riscați mult! E dificil de spus dacă sultanul îi conduce pe ei sau ei îl conduc pe sultan fără să ştie, asta e. Şi apoi, neutralitatea aceasta a generalilor-mistreți care trimit divizii

întregi pe câmpurile minate ca să scape comandamentul de grija regimului disciplinar? Sunt gata să taie în bucăți pe oricine ca să-și scape pielea!... Încă ceva: Stalin al dumneavoastră va scăpa printr-un pasaj subteran!... Apoi cei cinci mii de viteji, dacă nu vor fi prinși de turnătorii în civil, vor fi doborâți de mitralierele trupelor secrete... Apoi, continuă Nerjin foarte emoționat, în Rusia *nu există* cinci mii de oameni ca dumneavoastră! Și, în fine, numai în închisoare și departe de familie poate un bărbat să gândească atât de liber, să se scuture de toate, să fie gata de sacrificiu! Or, dintr-o închisoare nu se poate face nimic!... Vreți să enumăr previziunile insuficiente ale proiectului dumneavoastră? Dar e foarte slab! E o lecție pentru morga noastră de fizicieni sau matematicieni: viața politică e o specialitate, și încă cum! Nu poate fi descrisă cu funcțiile lui Bessel[1]! Și nu e numai asta, de altfel! Vorbea prea tare pentru scara aceea întunecată și tăcută. Ați avut nefericita idee de a cere sfaturi de la mine! Dar convingerea mea e că nu se poate construi nimic bun sau solid pe pământ. Ce sfat aș putea să vă dau, când nu reușesc să scap de îndoielile mele?

Gherasimovici îi aminti, cu o voce netedă ca gheața:

– Chiar înainte de a descoperi analiza spectrală, Auguste Comte afirma că umanitatea nu va cunoaște niciodată natura chimică a stelelor. Imediat după aceea a fost posibil! Când vă plimbați și vă fluturați în vânt pulpanele mantalei de veteran, sunteți cu totul altul.

Nerjin rămase fără grai. Își aminti de cuvintele lui Spiridon din ajun, despre câinele-lup și despre vârcolac și despre rugăciunile pe care le adresa avionului ca să trimită o bombă atomică. Această simplitate deplină îți ajungea la inimă, dar Nerjin se zbătea din toate puterile ca să nu se lase impresionat:

– Uneori mă las purtat de un exces de pasiune. Dar proiectul dumneavoastră e prea serios ca să-l judecăm numai cu sentimentele. Nu vă amintiți de bătrâna din Siracuza a lui Anatole

[1] Friedrich Bessel (1784-1846), mare astronom și matematician german.

·rance? Își ruga zeii să țină în viață tiranul odios de pe in-ulă, fiindcă o experiență îndelungată o învățase că noul tiran : întotdeauna mai crud decât predecesorul lui. Desigur, regi-nul nostru e josnic, dar cine vă asigură că al dumneavoastră ır fi mai bun? Și dacă e mai rău? Poate că au fost și alții care ıu vrut s-o facă înaintea dumneavoastră? Semeni secară, răsare pir... În fond, la ce bun să vorbești despre revoluția noastră! Întoarceți-vă la... cele douăzeci și șapte de secole! La toate cotiturile acestui drum nebun – de la colina pe care lupoaica a hrănit doi gemeni, de la valea plină de măslini prin care minunatul visător trecea pe măgărușul lui până la înălțimile noastre vertiginoase, până la defileurile noastre lugubre, în care se aude numai scrâșnetul șenilelor de tun, până la curmăturile noastre congelate unde, prin hainele ocnașilor, suflă vântul la minus șaptezeci de grade în Oimiakon! Nu înțeleg de ce ne-am cățărat atât de sus! De ce ne împingem unii pe alții în prăpastie? Timp de secole, poeții și profeții au cântat culmile strălucitoare ale Viitorului! Fanaticii! Nu știau că înălțimile sunt măturate de furia uraganelor, că vegetația de pe ele e pipernicită, că nu este apă, că riști să-ți rupi gâtul dacă aluneci! Uitați-vă cu lanterna în partea aceea, e un Castel al Graalului...

– Îl știu.

– Se mai vede și un cavaler care se apropie, care are o revelație – prostii! Nimeni nu o să ajungă la capăt călare, nimeni nu o să aibă viziuni! Lăsați-mă să cobor și eu în valea fără povești, dar cu iarbă și apă.

– Întorcându-vă din drum? pară net Gherasimovici, fără nici o expresie.

– Dacă aș crede povestea că omul are un înainte și un înapoi! Dar e o caracatiță fără față sau spate. Pentru mine nu există nici un cuvânt mai lipsit de sens decât „progresul". Ce progres, Ilarion Pavlovici? De unde să pleci și unde să ajungi? S-au ameliorat oare oamenii în douăzeci și șapte de secole? Moral? Sunt mai fericiți? Nu, sunt mai răi, mai meschini, mai nefericiți! Și toate astea numai din vina ideilor frumoase!

– Nu există progres? Nu există progres? răspunse Gherasimovici, depăşind şi el limitele prudenţei. Iată ce nu poate fi iertat unui om care s-a atins de fizică. Nu vedeţi diferenţa dintre viteza mecanică şi cea electromagnetică?

– Cu ce mă ajută aviaţia? Nimic nu e mai sănătos decât mersul pe jos sau călare! Cu ce mă ajută radioul? Ca să prind din zbor cei mai mari pianişti sau să transmit mai repede vestea arestării mele în Siberia? Pentru asta e mai bun un curier călare.

– Cum de nu vedeţi că suntem gata să punem mâna pe o energie aproape gratuită, adică o abundenţă de bunuri materiale! O să încălzim Arctica, o să încălzim Siberia, o să înverzim deşerturile. În douăzeci sau treizeci de ani o să călcăm pe alimente, la propriu, vor fi la fel de gratuite ca şi aerul. Este, sau nu un progres?

– Abundenţa nu e un progres! Eu nu aş numi progres un belşug material, ci dispoziţia universală de a împărţi ceea ce lipseşte! Dar nu ajungeţi la nimic! Nu o să încălziţi Siberia! Nu o să înverziţi deşerturile! Scuzaţi-mă, dar totul va fi distrus de bombele atomice, totul aruncat în aer de avioanele cu reacţie.

– Dar priviţi virajele acestea fără opinii gata făcute! Nu am făcut decât să ne înşelăm, am reuşit să ne căţărăm. Ne-am cam jupuit de colţurile stâncilor, dar am ajuns totuşi la defileu...

– Da, la Oimiakon!...

– Totuşi, nu ne mai trimit la rug...

– De ce să se chinuiască cu lemn când au camere de gazare!

– Vechile diete municipale în care marele argument era ciomagul au fost înlocuite de parlamente, în care triumfă argumentele adevărate!

– Nu şi la noi!

– Până la urmă s-a renunţat la primitivul *habeas corpus*! Şi nu vă mai ordonă să vă împrumutaţi soţia suveranului, în noaptea nunţii. Trebuie să fii orb ca să nu vezi că moravurile s-au îmblânzit totuşi, că raţiunea a învins până la urmă sminteala...

– Nu din câte ştiu eu!

– Că, în ciuda tuturor, se vede cum se coace noţiunea de om!

O sonerie electrică răsună îndelung în toată clădirea. Era deci ora unsprezece fără un sfert, trebuiau să pună toate documentele secrete în seifuri şi să sigileze laboratoarele.

Amândoi se ridicară, înălţând fruntea în lumina slabă.

Lornionul lui Gherasimovici strălucea ca două diamante.

– Atunci, până la urmă? Concluzia? Fiindcă nu avem toate astea înseamnă că le pierd şi ceilalţi?! Trebuie să laşi toată planeta pradă perversiunii? Nu ar fi păcat?

– E păcat, conveni Nerjin cu o şoaptă tristă, deşi fără motiv. Păcat de planetă. Mai bine să mori decât să vezi aşa ceva.

– Mai bine s-o împiedici decât să mori! replică demn Gherasimovici. Dar, în anii aceştia critici de moarte universală sau de reparaţie universală a erorilor, ce altă ieşire propuneţi? Dumneavoastră, veteran de pe front! Veteran al închisorii!

– Nu ştiu... nu ştiu – lumina slabă îţi îngăduia să-i vezi suferinţa. Atâta timp cât nu exista bomba atomică, sistemul sovietic, vlăguit şi greoi, devorat de paraziţi, era sortit să piară în lupta cu timpul. Dar, dacă păsările noastre pun mâna pe bombă, atunci s-a terminat. Numai dacă...

– Dacă ce? se sili să-i smulgă Gherasimovici.

– Poate că... secolul nou... cu informaţiile lui care trec prin pereţi...

– Dumneavoastră nu aveţi nevoie de radio!

– E bruiat... Poate că secolul nou ne va aduce un procedeu nou: *cuvântul sparge adesea betonul*?

– E puţin contrar rezistenţei materialelor.

– Şi materialismului dialectic! Şi totuşi?... Amintiţi-vă: la început era Cuvântul. De aceea Cuvântul e primordial şi învinge betonul? De aceea Cuvântul nu e o prefăcătorie? Dar o lovitură de stat militară... e imposibil...

– Dar cum vă imaginaţi concret lucrurile?

– Nu ştiu, vă repet că nu ştiu. Este un mister. Aşa cum ciupercile, în mod misterios, nu aşteaptă prima ploaie, nici a doua, ci o anumită ploaie pentru a răsări peste tot. Ieri nu îţi venea să crezi că anumiţi monştri pot pur şi simplu să iasă, or

azi sunt peste tot! La fel vor răsări şi oamenii generoşi, ale căror cuvinte vor trece prin beton.

– Înainte de asta va fi o recoltă frumoasă de suflete ca al dumneavoastră, prin coşuri şi prin tomberoane: smulse, tăiate, mutilate...

CAPITOLUL XCI

În ciuda presentimentelor şi temerilor, ziua de luni trecu fără evenimente. Neliniştea nu îl părăsi pe Inokenti, dar echilibrul reveni în timpul după-amiezei. Seara trebuia să se piardă într-un teatru şi să nu tresară la fiecare ţipăt al soneriei în apartament.

Sună telefonul. Cu puţin înainte de spectacol, în timp ce Dotti ieşea din baie.

Inokenti, în picioare, privea receptorul ca un câine care se uită la un arici.

– Dotti, răspunde! Nu sunt aici şi nu ştii când mă întorc. Să se ducă să se spânzure toţi, nu o să-i las să-mi strice seara.

Din ajun, ea devenise mai frumoasă. Când ştia că o place cineva se înfrumuseţa, plăcea mai mult şi se făcea mai frumoasă.

Strângându-şi poalele halatului, se apropie cu mersul ei suplu şi luă receptorul cu un gest autoritar.

– Da... Nu e aici... Cine? Cine? Şi dintr-odată se metamorfoză, deveni foarte amabilă şi ridică din umeri cu un gest familiar de complezenţă. Bună ziua, tovarăşe general!... Acum v-am recunoscut vocea... Acoperi repede receptorul cu mâna şi murmură: Şeful tău! Tonul e foarte amabil.

Inokenti ezită. Să-i telefoneze personal şeful lui, seara, cu o voce prietenoasă... Soţia lui observă această ezitare.

– Numai puţin, e cineva la uşă, s-ar putea să fie el. Chiar aşa! Ini! Nu te dezbrăca de palton, vino aici imediat, e generalul la telefon!

Deşi bănuitor, interlocutorul invizibil se încrezu în tonul lui Dotti, îl auzi aproape pe Inokenti ştergându-şi grăbit picioarele, păşind pe covor, luând receptorul.

Patronul era într-o dispoziţie amabilă. Îl informă pe Inokenti că numirea lui era în curs de pregătire. Avea să plece miercuri cu avionul, cu escală la Paris, dar trebuia să-şi predea mâine

dosarele şi să aranjeze imediat câteva detalii administrative. Îi trimiseseră deja o maşină.

Ridicându-se de la telefon, Inokenti era cu totul alt om. Inspiră cu o asemenea intensitate, încât aerul îi pătrunse în tot corpul. Expiră fără grabă, evacuând odată cu aerul toate temerile şi îndoielile.

Incredibil felul în care putuse să meargă pe sârmă, bătut de vânt, fără să-şi piardă echilibrul.

– Imaginează-ţi, Dotti, plec miercuri! Acum trebuie să...

Dar Dotti, care plecase urechea spre receptor, auzise totul. Totuşi, ridicându-se, nu era deloc bucuroasă: plecarea lui Inokenti, singur, explicabilă şi acceptabilă în ajun, devenea o ofensă, o rană.

– Ce crezi, spuse ea strâmbându-se, aceste „câteva detalii" s-ar putea referi la mine?

– Mmm... poate.

– Ce le-ai spus despre mine?

Vorbise despre ea, bineînţeles. Spusese lucruri pe care nu le putea repeta şi era târziu ca să mai inventeze.

Dar asigurarea din ajun îi permitea lui Dotti să vorbească fără şovăieli:

– Ini, noi am descoperit mereu totul împreună! Am fost întotdeauna dezrădăcinaţi împreună! Ai putea să mergi fără mine la Diavolul Galben? Nu, nu sunt de acord, deloc, trebuie să te gândeşti la noi doi!

Şi asta era puţin pe lângă ceea ce putea ea să debiteze. Repeta în faţa străinilor judecăţile cele mai prosteşti şi mai conformiste, care te făceau să roşeşti până în vârful urechilor. Târa America în noroi, silindu-se să facă cât mai multe cumpărături acolo. Dar nu, uita că, odată ajuns acolo, avea să-şi descopere jocul: rămânea de văzut cum avea să primească evenimentul creierul de pasăre al lui Dotti.

– Totul se va aranja, Dotti, dar avem nevoie de timp. Timp ca să ajung, să mă prezint, să-mi aranjez lucrurile, să fac cunoştinţe...

– Eu vreau să fie imediat! Acum am chef! Cum aş putea să rămân aici?

Ea nu ştia spre ce mergea... Nu ştia ce înseamnă funia groasă, răsucită, sub tălpile alunecoase. Acum el trebuia să-şi ia elan şi să zboare o distanţă lungă, poate fără fileu. Nu aveai cum să duci în zborul acesta un al doilea trup, cu o carne fragedă, delicat, care nu merită sacrificat...

Inokenti zâmbi frumos şi scutură umerii soţiei sale.

– De acord, o să încerc. Înainte era altă treabă, acum se schimbă. În orice caz, nu te teme, nu te părăsesc pentru mult timp...

Sărută un obraz străin. Dotti nu era deloc convinsă. Înţelegerea lor din ajun părea să fi dispărut.

– Pentru moment, îmbracă-te fără să te grăbeşti prea tare. O să lipsim la primul actul, dar *Akulina* nu o să se supere prea tare... În actul al doilea... Şi apoi o să te sun de la minister...

De-abia îşi îmbrăcase uniforma, că şoferul suna la uşă. Nu era Victor, şoferul lui obişnuit, nici Kostia. Era un băiat slăbuţ, vioi, cu faţa agreabilă de om bine crescut. Coborî repede scara, aproape alături de Inokenti, învârtindu-şi cheia de contact de la capătul unui şnur.

– Am impresia că nu vă cunosc, spuse Inokenti, fără să se oprească, încheindu-se la palton.

– Eu îmi amintesc de scara dumneavoastră, am venit de două ori să vă iau.

Şoferul acesta avea un zâmbet sincer şi şmecheresc în acelaşi timp. Genul de băiat descurcăreţ pe care ţi-ar plăcea să-l ai ca şofer personal.

Plecară. Inokenti luă loc în spate. Nu auzea nimic, dar şoferul îşi permise două sau trei glume pe drum. Apoi se îndreptă spre trotuar, brusc, se lipi de el, opri. Un tânăr cu pălărie moale şi palton cu centură era acolo, cu degetul ridicat.

– E un mecanic de la garajul nostru, explică şoferul simpatic şi încercă să-i deschidă portiera din faţă, din dreapta. Dar nu se deschidea, broasca era înţepenită.

Şoferul înjură, fără să violenteze prea mult urbanismul, şi întrebă:

– Tovarăşe consilier! Permiteţi să se aşeze lângă dumneavoastră până la minister? Până la urmă, e şeful meu, şi e jenant.

– Vă rog, încuviinţă cu bună dispoziţie Inokenti, făcându-i loc.

Era îmbătat, în febra jocului, îmbrăţişa cu o singură privire numirea sa, viza, îşi imagina cum va lua a doua zi avionul de la Vnukovo, dar nesimţindu-se în siguranţă decât după Varşovia, unde o telegramă putea încă să-l intercepteze şi să-l imobilizeze.

Mecanicul, care morfolea o ţigară lungă şi aprinsă într-un colţ al gurii, se înclină, intră în maşină, întrebă cu o dezinvoltură de-abia ascunsă:

– Nu sunt obiecţii? şi se lăsă în jos lângă Inokenti.

Automobilul demară sec.

Inokenti avu o crispare de dispreţ („Bădăran!"), apoi se cufundă din nou în gânduri, fără să acorde atenţie itinerarului.

Pufăind din ţigară, mecanicul afumase deja jumătate din maşină.

– Aţi face bine să deschideţi geamul! spuse Inokenti, cu o simplă ridicare a sprâncenei drepte, ca să-l pună la locul lui.

Dar mecanicul nu pricepu ironia, nu deschise, se întinse pe scaun şi, scoţând o foiţă din buzunarul interior, o desfăcu şi i-o întinse lui Inokenti:

– Tovarăşe şef! Nu vreţi să-mi citiţi asta? O să vă aprind lumina.

Automobilul întoarse şi o luă pe o stradă întunecată şi în pantă, cam ca strada Puşetşnaia. Mecanicul aprinse o lanternă de buzunar şi lumină o foaie zmeurie. Cu o ridicare din umeri, cu un gest dezgustat, Inokenti luă foaia şi citi neglijent, ca pentru el însuşi:

„Adjunctul Procurorului General al URSS, prin prezenta...".

Prins şi acum în cercul gândurilor lui, nu putea să se întoarcă pe pământ, nici să înţeleagă ce voia de la el mecanicul acesta. Era analfabet, nu înţelegea sensul acestei hârtii, era beat şi avea chef de confidenţe?

„Mandat de arestare..."

continuă el să citească fără să înţeleagă sensul cuvintelor,

„...Volodin Inokenti Artemievici, născut în 1919..."

Atunci şi numai atunci, tot trupul lui fu parcurs de un ac lung, din care curgea un fel de smoală, dintr-odată, Inokenti deschise gura, dar nu ieşi nici un sunet, şi mâna care ţinea foaia zmeurie nu căzu pe genunchi decât atunci când „mecanicul", prinzându-i un umăr între degete, mârâi, ameninţător:

– Calm, calm! Nici o mişcare sau te sugrum pe loc!

Lanterna lui îl orbea pe Volodin şi îi scuipa în faţă fumul ţigării.

Luă înapoi foaia.

Deşi citise că era arestat, că aceasta reprezenta ruina şi sfârşitul vieţii lui, Inokenti simţi pentru un moment că singurul lucru insuportabil era insolenţa aceasta, degetele incrustate în umărul lui, fumul, lumina în plină faţă.

– Lăsaţi-mă! strigă el, încercând să se elibereze cu degetele lui neputincioase.

Conştiinţa lui se deschidea acum la realitatea acestui mandat, la realitatea arestării, dar nu vedea în asta decât un supărător concurs de împrejurări care îl aruncase în maşina aceasta, îl făcuse să-l ia de pe drum pe „mecanicul" acesta, trebuia să iasă, să alerge la şeful lui de la minister ca să anuleze mandatul acesta de arestare.

Începu să tragă nervos de mânerul portierei din stânga, care nu se deschidea, înţepenită şi ea.

– Şofer! O să plătiţi pentru asta! Ce e cu provocarea asta? strigă Inokenti furios.

– Servesc Uniunea Sovietică, tovarăşe consilier! răspunse şoferul peste umăr pe un ton ştrengăresc.

Supunându-se regulilor circulaţiei, automobilul ocoli strălucirea pieţei Lubianka, ca pentru a face un tur de adio şi a-i permite lui Inokenti să arunce o ultimă privire asupra acestei lumi şi asupra celor patru etaje unite ale Vechii şi Noii Lubianka, în care avea să-şi sfârşească zilele.

Grupuri mici de automobile se înghesuiau sau defilau prin faţa semafoarelor, troleibuzele unduiau politicos, autobuzele sunau din goarnă, oamenii mergeau într-o mulţime densă, nimeni nu cunoştea şi nu vedea victima care era dusă la abator sub ochii lor.

Un mic drapel roşu, luminat de un proiector ascuns de panta acoperişului, palpita în deschizătura turnului cu coloane din Vechea Lubianka. Era ca floarea roşie a romancierului Garşin, purta în el tot răul acestei lumi. Două naiade din piatră, insensibile, lungite pe o coastă, se uitau cu dispreţ la cetăţenii care tropăiau, atât de mărunţei pe picioarele lor.

Automobilul ocoli faţa edificiului universal cunoscut care şi-a adus tributul pe toate continentele şi intră pe strada Marii Lubianka.

– Lăsaţi-mă! spuse Inokenti, încercând mereu să scape de degetele incrustate în gâtul lui.

Poarta mare şi neagră de metal se căscă imediat ce văzu radiatorul automobilului şi se închise imediat după ce acesta intră.

Automobilul trecu pragul întunecat şi înaintă în curte.

După trecerea porţii, strângerea „mecanicului" se relaxase. Când ajunseră în curte, îl lăsă cu totul. Coborî şi ordonă cu un ton expeditiv:

– Afară!

Era evident că nu era deloc beat.

Şoferul coborî la rândul lui prin portiera care nu era blocată.

– Ieşiţi! Mâinile la spate! ordonă el.

Cum să îl recunoşti în ordinul acesta îngheţat pe glumeţul de adineauri?

Inokenti părăsi maşina-capcană, se îndreptă şi – deşi ar fi putut să se întrebe de ce trebuia să se supună – se supuse: duse mâinile la spate.

Arestarea fu puţin brutală, dar mult mai puţin teribilă decât şi-o imaginase înainte. Simţi chiar o uşurare: nu mai avea motive să se teamă, nici să se bată, nici să-şi imagineze soluţii. Liniştea mută, agreabilă, care ia în stăpânire trupul unui rănit.

Inokenti străbătu cu privirea curtea mică în lumina inegală a unui felinar sau două şi a câtorva ferestre dispuse neregulat la diverse etaje. Era fundul unui puţ, iar pereţii erau clădirile din jur.

– Nu priviţi nici la dreapta, nici la stânga! îi spuse şoferul ca unui copil certat. La drum!

În şir indian, cu nasul în ceafa celui din faţă, Inokenti în mijloc, defilând în faţa indiferenţilor în uniforma MGB-ului, trecură printr-o uşă boltită şi joasă, coborâră pe nişte trepte în altă curticică, joasă, acoperită, sumbră, o luară la stânga şi se îndreptară spre o intrare de onoare curăţică, amintind de uşa de la sala de aşteptare a unui medic renumit.

Dincolo de ea se afla un hol foarte bine întreţinut şi inundat de lumină electrică. Duşumeaua, proaspăt vopsită, fusese spălată şi aşternută cu un covor.

„Şoferul" începu să emită nişte plescăituri, de parcă ar fi chemat un câine. Nu era nici un câine totuşi.

Mai departe, holul dădea într-o uşă cu sticlă, de care atârnau nişte perdele decolorate. Uşa era întărită cu un grilaj de şipci, cum se vede la grădiniţele din gări. În loc de placa medicului scria:

„Primirea deţinuţilor în prevenţie".

Nu era coadă.

Primul din şir apăsă o sonerie de tip vechi, cu urechi turnante. După puţin timp, îndepărtând perdeaua, se arătă apoi deschise uşa un supraveghetor impasibil, cu faţa lungă şi epoleţi albaştri, galonaţi cu alb ca epoleţii sergenţilor. „Şoferul" luă de la „mecanic" mandatul zmeuriu şi îl arătă supraveghetorului. Acesta îl citi cu plictis, cum citeşte un farmacist scos din pat o reţetă, şi amândoi dispărură în interior.

Inokenti şi „mecanicul" rămaseră în faţa uşii care se închisese în nasul lor şi se cufundară într-o tăcere adâncă.

„Primirea deţinuţilor în prevenţie" – aşa suna inscripţia, al cărei sens se apropia de cuvântul „morgă". Inokenti nu avea totuşi chef să vadă faţa filfizonului cu manta ajustată care îi jucase comedia aceasta. Poate ar fi trebuit să protesteze, să strige, să ceară dreptate? Dar uitase că avea mâinile la spate şi le ţinea aşa. Toate gândurile lui erau frânate şi, hipnotizat, privea ţintă inscripţia „Primirea deţinuţilor în prevenţie".

În spatele uşii se auzi cum se deschidea discret un zăvor. Supraveghetorul cu faţa lungă le făcu semn să intre şi le deschise drumul, cu acelaşi plescăit adresat câinilor.

Dar nu existau câini.

Culoarul era la fel de crud luminat şi de o curăţenie de spital.

Peretele era străpuns de două uşi de un verde măsliniu. Sergentul deschise una şi spuse:

– Intraţi.

Inokenti intră. De-abia avu timp să vadă că încăperea era goală, fără geam, cu o masă mare şi sordidă şi două taburete, că şoferul de lângă el şi mecanicul din spate se aruncară asupra lui şi, ţinându-l de mâini, îi întoarseră buzunarele pe dos.

– E banditism! strigă Inokenti cu o voce stinsă. Cine v-a autorizat?

Se zbătea vag, dar convingerea lui interioară îi spunea că nu era vorba despre banditism şi că oamenii aceştia erau în serviciu comandat, iar gândul acesta răpea toată energia din mişcările lui şi toată autoritate din voce.

Îi luară ceasul, scoaseră două agende din buzunar, un stilou, o batistă. Văzu în mâinile lor epoleţii lui subţiri şi argintii şi fu surprins să vadă epoleţii unui diplomat, cu acelaşi număr de stele ca al lui. Strângerea brutală slăbi. „Mecanicul" îi întinse batista.

– Poftim.

– Pipăită de mâinile voastre murdare? ţipă Inokenti, cu un fior.

Batista căzu pe duşumea.

– Vi se va da o chitanţă pentru obiectele de valoare, spuse „şoferul" şi amândoi dispărură în grabă.

Sergentul cu faţa lungă, în schimb, nu se grăbea. Aruncă o privire spre duşumea şi spuse:

– Trebuie luată batista.

Inokenti nu se mişcă.

– Ce i-a apucat? Mi-au smuls epoleţii?

Atunci doar, pipăindu-şi umerii, descoperi spre marea sa furie că tunica lui fusese deposedată de epoleţi, fără să-i fi luat mantaua.

– Mâinile la spate! îi aminti atunci sergentul cu un ton indiferent. Înainte!

Şi plescăi din limbă.

Nu exista nici un câine.

După un cot al culoarului urmă alt culoar, îngust şi străjuit de uşi mici şi măslinii, cu numere ovale şi strălucitoare.

Între uşi se plimba o femeie de o anumită vârstă, trecută, în fustă militară şi tunică, galonată şi ea cu epoleţi de sergent. În momentul în care treceau pragul, femeia avea ochiul lipit de o gaură dintr-o uşă. Când se apropiară, lăsă vizorul să cadă în linişte şi îl privi pe Inokenti de parcă ar fi străbătut culoarul de o sută de ori pe zi şi nu se mira văzându-l că mai trece o dată. Avea o faţă sinistră. Introduse o cheie lungă în broasca de la numărul 8, o deschise cu greu şi spuse:

– Intraţi.

Inokenti trecu pragul şi, înainte de a se putea întoarce ca să ceară explicaţii, uşa se închise în urma lui şi cheia se învârti în broască.

Iată deci unde trebuia să trăiască! O zi? O lună? Ani întregi! Locul acesta nu se putea numi cameră, nici măcar celulă, literatura ne-a învăţat că o celulă presupune o deschizătură, chiar mică, şi suficient spaţiu ca să poţi umbla. Aici nu aveai cum să umbli, nici să te întinzi, nu puteai nici să te aşezi comod. În ea erau o noptieră şi un taburet care ocupau aproape toată suprafaţa solului. Aşezat pe taburet, nu puteai să-ţi întinzi picioarele în voie.

Nu mai exista nimic altceva în spaţiul acesta. Până la înălţimea cotului, peretele era vopsit în verde măsliniu, apoi văruit, şi la fel era şi tavanul, cu un alb crud, orbitor mai ales din cauza unui bec de două sute de waţi, închis într-un grilaj din fire de fier.

Inokenti se aşeză. Cu douăzeci de minute în urmă se gândea la sosirea în America, unde se ştia fără îndoială de telefonul lui de la ambasadă. Cu douăzeci de minute înainte, viaţa lui părea un tot armonios, în care fiecare eveniment se scălda în lumina unei reflecţii mature şi se articula cu celelalte evenimente într-o suită de declicuri luminoase, în şiraguri de reuşite. Dar trecuseră douăzeci de minute şi în locul acesta, în capcana aceasta minusculă, tot trecutul îi apăru, la fel de convingător ca o acumulare de erori, ca o grămadă de gunoaie înnegrite.

Nici un sunet nu răzbătea de pe culoar, numai de două ori se deschise şi se închise o uşă, aproape. În fiecare minut, vizorul era dat la o parte şi, prin ferestruica de sticlă, un ochi unic şi inchizitor se aţintea asupra lui Inokenti. Uşa era groasă de

patru degete, iar ferestruica își dilata conul de observație. Inokenti ghici că totul fusese conceput în așa fel încât să nu scapi niciodată de privirea supraveghetorului.

Simți că nu are aer și i se făcu cald. Își scoase paltonul îmblănit, aruncă o privire înciudată spre cicatricea lăsată de epoleți. Fiindcă nu se vedea nici un cui pe perete, își așeză paltonul și căciula pe noptieră.

Curios, acum că fulgerul arestării îi biciuise viața, nu îi mai era teamă. Din contră, gândul lui la început frânat se puse în mișcare și recapitulă toate greșelile făcute.

De ce nu citise mandatul de arestare până la capăt? Era redactat corect? Avea ștampilă? Și semnătura procurorului? Totul începea cu asta. Ce dată avea mandatul? Care erau capetele de acuzație? Oare șeful lui fusese la curent când îl sunase? Bineînțeles. Telefonul acela era deci o capcană? Dar de ce procedeul acesta curios, comedia aceasta cu „șoferul" și cu „mecanicul"?

Simți într-un buzunar un obiect mic și rigid. Îl scoase afară. Era un creion fin, elegant, care căzuse din învelitoarea agendei. Creionul acesta îl încântă: era posibil să aibă mare nevoie de el! Ce lipsă de metodă! Chiar la Lubianka – nu aveau metodă! Nu se oboseau să te percheziționeze cum trebuie! Se întrebă care ar fi cea mai bună ascunzătoare, rupse creionul în două, strecură bucățile în pantofi și le apăsă sub talpă.

Ah, ce prostie! Să nu citească capetele de acuzație! Poate că arestarea nu avea nimic în comun cu apelul telefonic? Era poate o eroare, o coincidență? Cum să se poarte acum?

Poate că nici nu erau menționate capetele de acuzație? Era plauzibil. Arestați-l pe cutare, asta era tot.

Mai trecu un timp, dar nu era pentru prima dată că auzea huruitul egal al unei mașini în spatele peretelui, dincolo de hol. Huruitul creștea, se stingea. Fu la înnebunit la simplul gând că o mașină funcționa într-un asemenea loc. Era o închisoare, nu o uzină, ce putea face o asemenea mașină? O minte de după '40, prea bine informată asupra mijloacelor mecanice de exterminare a oamenilor, nu-și putea imagina decât ce era mai rău. Inokenti avu un gând inept, și totuși plauzibil: era o mașină care zdrobea oasele prizonierilor. Îl cuprinse teama.

Da – fiindcă în acelaşi timp era străpuns până în inimă de gândul acesta –, era o eroare teribilă! Să nu citească până la capăt mandatul, să nu protesteze de la început, să nu-şi declare nevinovăţia. Primise cu atâta resemnare arestarea încât îi convinsese de vinovăţia lui! Cum putuse să nu protesteze? Dovedise deci că îşi aştepta arestarea, că era pregătit!

Fu zguduit de eroarea aceasta fatală! Primul lui gând fu să se ridice într-un cot, să bată cu pumnii, cu picioarele, să strige că era nevinovat, că trebuiau să-i deschidă, apoi îi încolţi în minte un alt gând, mai rezonabil: oamenii aceştia nu ar fi fost miraţi să-l vadă acţionând aşa, probabil că mulţi strigau şi băteau cu pumnii aici, şi apoi afazia din primele minute compromisese totul, orice ar fi făcut.

Cum putuse să se predea atât de uşor? Să-şi părăsească apartamentul, să părăsească străzile Moscovei şi, diplomat strălucit, să nu reziste deloc, să nu emită un sunet, să se lase transportat aici şi închis în cuşca asta.

Nu o să mai ieşi! Nu! Nu o să mai ieşi!...

Poate că, în ciuda tuturor, şeful lui îl aştepta? Chiar şi escortat militar, cum să ajungă la el? Cum să iasă cu bine din toate astea?

Nu, gândurile lui nu se luminau, se complicau şi se încurcau din ce în ce mai tare.

În spatele zidului, maşina huruia, apoi tăcea.

Ochii lui Inokenti, orbiţi de lumina prea strălucitoare pentru un loc de trei metri cubi, înalt, dar strâmt, căutau de mult odihna aţintindu-se asupra singurului pătrăţel negru care anima suprafaţa plafonului. Acest pătrăţel, barat de bare înguste din metal, era în aparenţă un orificiu de aerisire; se întrebă de unde venea aerul.

Avu dintr-odată intuiţia clară că nu era o gură de aerisire, că prin ea se introducea poate un gaz toxic, fabricat chiar de maşina care huruia, că gazul acesta curgea din momentul în care îl închiseseră aici, că nu putea exista alt motiv pentru spaţiul acesta atât de îngust, cu uşa ermetic lipită de prag!

De aceea îl spionau prin vizor, voiau să vadă dacă mai era conştient, dacă se intoxicase.

Iată de ce i se amestecau gândurile: îşi pierdea cunoştinţa! Iată de ce, de câteva minute, se sufoca. Iată de unde veneau loviturile din cap!

Gazul pătrundea! Incolor! Fără miros!

Groaza! O groază primordială, animalică! Aceeaşi groază care cuprinde animalul de pradă şi victima care aleargă împreună părăsind pădurea în flăcări – groaza puse stăpânire pe Inokenti, care, părăsind toate presupunerile, toate celelalte gânduri, începu să bată cu pumnii şi cu picioarele şi să cheme o fiinţă omenească în ajutor:

– Deschideţi! Deschideţi! Mă sufoc! Aer!

Iată de ce vizorul avea o formă conică – ca să nu poţi sparge sticla cu pumnul!

Un ochi care nu clipea, un ochi ieşit din orbită, se lipise de sticla din afară şi îl privea pe Inokenti murind cu o bucurie răutăcioasă.

Ce spectacol! Un ochi smuls, un ochi fără chip, un ochi redus la el însuşi, fără altă expresie! Şi care te priveşte murind!...

Nu exista scăpare!...

Inokenti căzu de pe taburet.

Gazul îl asfixia...

CAPITOLUL XCII

Dintr-odată, fără nici un zgomot (deşi înainte se închisese cu mare zarvă), uşa se deschise.

Supraveghetorul cu faţa lungă intră în spaţiul îngust şi îl întrebă, cu o voce care se auzea în celulă, dar nu şi pe coridor, cu o discreţie grea de ameninţări:

– Ce aveţi de vă trântiţi aşa?

Inokenti se simţi uşurat. Dacă supraveghetorul nu se temea să intre, înseamnă că încă nu exista riscul de asfixiere.

– Mă simt rău, spuse el cu o voce nesigură. Daţi-mi ceva de băut!

– Ţineţi bine minte! îl mustră sever supraveghetorul. Nu trebuie în nici un caz să bateţi cu pumnul în uşă, dacă nu vreţi să fiţi pedepsit.

– Dar dacă mi-e rău? Dacă vreau să vă chem?

– Şi apoi nu trebuie să vorbiţi atât de tare! Dacă aveţi nevoie de cineva – continuă supraveghetorul cu un ton la fel de impasibil, mohorât şi egal –, aşteptaţi să se uite pe vizor şi ridicaţi degetul, fără să spuneţi vreun cuvânt.

Făcu un pas înapoi şi închise uşa.

În spatele peretelui, maşina începu să huruie, apoi tăcu.

Uşa se deschise din nou, de data aceasta cu vacarmul obişnuit. Inokenti începea să înţeleagă că aceşti oameni erau antrenaţi să închidă zgomotos sau silenţios, după caz.

Supraveghetorul îi dădu lui Inokenti un pahar cu apă.

– Ascultaţi-mă, spuse Inokenti luând paharul, mă simt rău, trebuie să mă întind.

– Într-un box nu e permis.

– Unde? Unde nu e permis? (Era dornic să vorbească cu cineva, chiar şi cu un dobitoc ca acela!)

Dar supraveghetorul se retrăgea deja spre uşa pe care era gata s-o închidă.

– Ascultaţi-mă, chemaţi-l pe şeful dumneavoastră! De ce m-au arestat? mai apucă să spună Inokenti.

Uşa se închise.

Vorbise despre un *box*? „Box", în engleză, înseamnă cutie. Au cinismul să numească cutie cămăruţa aceasta? Trebuia să recunoască că aveau dreptate.

Inokenti bău câteva înghiţituri. Setea îi trecu imediat. Paharul avea cam trei decilitri, era smălţuit cu verde şi avea un desen curios: o pisică cu ochelari părea să citească, spionând o păsărică ce ţopăia temerară pe lângă ea.

Era imposibil să fi ales un asemenea desen special pentru Lubianka. Dar cât era de potrivit! Pisica era regimul sovietic, cărţulia – constituţia stalinistă, vrabia – omul care gândea.

Inokenti zâmbi şi zâmbetul acesta aspru îl ajută să măsoare tot abisul evenimentelor recente. Acelaşi zâmbet îi provocă o bucurie ciudată, bucuria pe care ţi-o procură o fărâmă de existenţă.

Nu ar fi crezut niciodată înainte că se poate zâmbi după o jumătate de oră petrecută într-o carceră din Lubianka.

(Şcevronok nu era la fel de vesel în carcera de alături, nici o pisică nu reuşise să-l distreze.)

Împingând mantaua de pe noptieră, Inokenti puse paharul alături.

Zăvorul hârâi. Uşa se deschise. În prag apăru un locotenent, cu o hârtie în mână. În spatele lui se vedea faţa sergentului, lungă cât o zi de post.

– Spune-mi, locotenente, despre ce este vorba? E o neînţelegere! Dă-mi să văd mandatul de arestare, nu l-am citit.

– Numele de familie? întrebă locotenentul fără nici o expresie, cu ochii de sticlă aţintiţi asupra lui Inokenti.

– Volodin, răspunse Inokenti cu un ton împăciuitor, dar cu intenţia clară de a-şi lămuri situaţia.

– Prenumele şi prenumele tatălui?

– Inokenti Artemievici.

– Născut în? spuse locotenentul, care îşi verifica hârtia.

– O mie nouă sute nouăsprezece.

– Locul naşterii?

– Leningrad.

Era momentul cel mai oportun de a obține o lămurire, dar în momentul în care consilierul de rangul doi spera o explicație, locotenentul dispăru și ușa se închise, răsturnându-l aproape pe consilierul de rangul doi.

Inokenti se așeză din nou și închise ochii. Începea să simtă puterea cleștilor de metal.

Mașina începu să huruie.

Apoi tăcu.

Începu să se gândească la o mulțime de treburi, importante sau secundare, urgente cu o oră în urmă, atât de urgente că simți cum îl furnică picioarele, dornice să se ridice, să fugă și să se ocupe de toate.

Fără să mai vorbim despre fugă, nu aveai cum să faci un pas adevărat în acest box.

Capacul vizorului se îndepărtă. Inokenti ridică degetul. Ușa fu deschisă de femeia cu galoane azurii, cu fața greoaie și încăpățânată.

– Am nevoie de... înțelegeți... spuse el cu un ton expresiv.

– Mâinile la spate! Avansați! îi aruncă ea cu o voce imperioasă și, docil în fața semnului din cap pe care i-l adresase, Inokenti ieși pe culoarul care i se păru de o răcoare plăcută, în comparație cu boxul sufocant.

După câțiva pași, femeia îi arătă o ușă cu bărbia:

– Aici!

Inokenti intră. Ușa se închise în urma lui.

În afară de gaură și două ridicături din metal noduros destinate picioarelor, suprafața derizorie a solului și pereții micului cabinet erau acoperite cu pătrate roșiatice de Metlach. În gaură, apa curgea cu un clipocit liniștitor.

Satisfăcut de faptul că putea să scape măcar aici de o observare jenantă, Inokenti se ghemui.

Un zgomot de chibrit aprins se auzi de partea cealaltă a ușii. Ridică fruntea și văzu același vizor conic și același ochi omniprezent și atent, care îl observa fără întrerupere, de data aceasta.

Cu un sentiment de jenă foarte neplăcut, se ridică. Nu ridicase încă degetul ca să-și arate bunele intenții, că ușa se deschise.

– Mâinile la spate. Avansaţi! îi spuse femeia, imperturbabilă.

Întors în box, fu curios să ştie cât e ora. Cu un gest mecanic, îşi ridică mâneca, dar la încheietura lui timpul nu mai era.

Suspină şi examină pisica de pe pahar. Nu îi lăsară plăcerea de a se cufunda în gânduri. Uşa se deschise. Un personaj nou, cu umeri laţi, cu o bluză cenuşie peste tunică, îl întrebă:

– Numele de familie?

– Am răspuns deja! spuse Inokenti scandalizat.

– Numele de familie? repetă noul vizitator, expresiv ca un aparat de radio care redă un post emiţător.

– Bun, Volodin.

– Strângeţi-vă lucrurile. Avansaţi, spuse imperturbabil bluza cenuşie.

Inokenti îşi luă mantaua şi căciula de pe noptieră şi porni la drum. Fu îndrumat spre prima cameră, cea în care i se smulseseră epoleţii, i se confiscaseră ceasul şi carnetele.

Batista dispăruse de pe jos.

– Ascultaţi, mi-au luat o grămadă de lucruri, se plânse el.

– Dezbrăcaţi-vă! răspunse supraveghetorul cu bluză cenuşie.

– De ce? întrebă Inokenti stupefiat.

Supraveghetorul îl privi în ochi cu o privire simplă şi fermă.

– Sunteţi rus? îl întrebă el sever.

– Da.

Inokenti, de obicei inventiv, nu ştiu să răspundă altceva.

– Dezbrăcaţi-vă.

– De ce, cei care nu sunt ruşi scapă? glumi el cu un aer lânced.

Supraveghetorul aştepta într-o tăcere împietrită.

Cu o faţă de o ironie dispreţuitoare, înălţând din umeri, Inokenti se aşeză pe un taburet, se descălţă, îşi scoase tunica şi o întinse supraveghetorului. Fără să acorde uniformei o importanţă sacramentală, Inokenti avea un anumit respect pentru hainele sale brodate cu aur.

– Aruncaţi asta! spuse bluza cenuşie, arătând spre duşumea.

Inokenti nu se putea hotărî. Supraveghetorul îi smulse din mâini tunica cenuşie ca un şoarece, o aruncă jos şi adăugă cu o voce tăioasă:

– Complet!
– Cum adică, complet?
– Complet!
– Dar e imposibil, tovarăşe! Gândiţi-vă ce frig e aici!
– O să fiţi dezbrăcat cu forţa, îl avertiză supraveghetorul.

Inokenti se gândi. Se aruncaseră deja asupra lui şi avea impresia că o vor lua de la capăt. Zgribulit de frig şi de dezgust, se despuie de hainele de mătase şi le aruncă docil în aceeaşi grămadă.

– Şosetele!

Inokenti stătea desculţ pe duşumeaua de scânduri, pe picioarele lui netede, de o albeaţă fragilă, ca tot corpul său, puţin cam flasc.

– Deschideţi gura. Mai mare. Spuneţi „a". Încă o dată, mai mult: „a-a-a". Acum ridicaţi limba.

Ca la cumpărarea unui cal, supraveghetorul îi întinse un obraz cu mâinile lui murdare, apoi pe celălalt, îi ridică o pleoapă, apoi pe cealaltă şi, asigurându-se că nu era nimic ascuns sub limbă, în spatele obrajilor sau în ochi, îi răsturnă capul cu un gest ferm, ca să se poată uita în nări, apoi îi controlă fiecare ureche trăgând de pavilion, îi ordonă să depărteze degetele şi se convinse că nu avea nimic, apoi îl puse să agite braţele, ca să constate că nu avea nimic la subsuoară. La fel de categoric ca o maşină, comandă:

– Prindeţi-vă sexul. Îndepărtaţi prepuţul. Puţin mai mult. E bine. Ridicaţi sexul în sus şi spre dreapta. În sus şi spre stânga. Bine, puteţi să vă relaxaţi. Întoarceţi-vă cu spatele. Depărtaţi picioarele. Mai mult. Aplecaţi-vă în faţă, spre sol. Depărtaţi mai mult picioarele. Îndepărtaţi-vă fesele cu mâinile. Aşa. bun. Acum, ghemuiţi-vă. Rapid! Încă o dată!

Când se gândise altădată la arestarea lui, Inokenti îşi zugrăvise o furioasă luptă spirituală contra Leviatanului de stat. Simţise o tensiune interioară, se pregătise să-şi apere cu voce tare destinul şi convingerile. Nu îşi imaginase că avea să fie atât de simplu, atât de animalic, de inexorabil. Oamenii care îl primiseră la Lubianka, de rang infim şi limitaţi, erau indiferenţi faţă de individualitatea lui şi de actul care îl condusese acolo, dar de o vigilenţă extremă faţă de fleacurile pentru care

Inokenti nu era pregătit şi cărora nu le putea rezista. Şi apoi, ce sens, ce folos ar fi avut rezistenţa lui? De fiecare dată, sub un nou pretext, i se cerea un fleac – nimic în comparaţie cu marea luptă care îl aştepta, asta nu merita nici o reticenţă –, dar adăugarea metodică a acestor procedee indirecte sfărâma în totalitate voinţa omului arestat.

Acum, după ce înghiţise toate bobârnacele, Inokenti se cufundase într-o tăcere abătută.

Omul însărcinat cu percheziţia îi făcu un semn din cap lui Inokenti să se apropie de uşă şi să se aşeze pe un taburet. I se părea imposibil să-şi aşeze pe un nou obiect rece o parte dezbrăcată a corpului. Inokenti se aşeză totuşi şi descoperi în curând cu plăcere că taburetul de lemn părea să-l încălzească.

Inokenti simţise multe plăceri subtile, dar aceasta era nouă, inedită. Îşi strânse coatele, îşi ridică genunchii şi simţi numai căldură.

Rămase aşezat în timp ce căutătorul, lângă vraful de haine, le scutura, le pipăia, le întindea spre lumină. Dovedindu-şi umanitatea, nu întârzie asupra chiloţilor sau a şosetelor. Se limită să palpeze cu grijă chiloţii, cusătură după cusătură şi tiv după tiv, înainte de a-i arunca la picioarele lui Inokenti. Palpă tivurile şi pliurile maioului, apoi i-l aruncă lui Inokenti, aşa că acesta putu să se îmbrace şi să restituie corpului său o căldură crescătoare, voluptuoasă.

Apoi, căutătorul puse mâna pe un briceag mare cu mâner de lemn, pe care îl deschise, şi puse mâna pe pantofi. Scoase cu un gest dispreţuitor cele două bucăţi de creion, îndoi de mai multe ori tălpile cu o faţă mai atentă, căutând un obiect rigid. Apăsând cu cuţitul, scoase într-adevăr o bucăţică de lamă metalică, pe care o puse pe masă, lângă el. Apoi luă o sulă şi străpunse oblic un toc.

Cu privirea fixă, Inokenti observa munca aceasta şi avu destulă energie ca să-şi spună că omul acesta era probabil sătul de anii în care pipăise lenjeria altora, studiase papucii şi privise anusuri. Aşa că trăsăturile căutătorului aveau o expresie de ostilitate acră.

Scânteierile acestea de gânduri ironice se stinseră până la urmă în plictiseala aşteptării şi a observării. Căutătorul începu

să descoasă toate firele de pe tunică, toți nasturii pictați, toate șnururile. Apoi descusu căptușeala și își plimbă mâna pe dedesubt. Petrecu la fel de mult timp studiind cusăturile și pliurile pantalonului. Mantaua îmblănită îi produse o mare îngrijorare – profunzimile vătuite ale mesadei păreau să producă un foșnet confuz, dar nu vătuit (un bilet cusut? adrese? fiolă de otravă?), așa că descusu mesada și inspectă îndelung umplutura, fără să se despartă de expresia îngrijorată și fixă a unui chirurg care operează pe cord deschis.

Percheziția fu lungă, dură poate mai mult de o oră. În fine, căutătorul aruncă la picioarele lui Inokenti galoșii și adună toate trofeele: bretele, elastice pentru șosete (îi anunțase înainte pe Inokenti că nici unele, nici celelalte nu erau autorizate în închisoare), cravată, ac de cravată, butoni pentru manșete, lamă din metal, două bucățele de creion, o mulțime de nasturi. Atunci și numai atunci, Inokenti văzu ravagiile comise de percheziție. Ceea ce îl afectă cel mai mult, dintre toate umilirile suportate în seara aceea, nu fură nici loviturile de cuțit din tălpi, nici mesada descusută, nici bumbacul care ieșea prin găurile paltonului, ci dispariția tuturor nasturilor, atunci când era lipsit și de bretele.

– De ce mi-ați luat nasturii? exclamă el.

– Regulamentul, mormăi căutătorul.

– Ce vreți să spuneți? Cum o să mă descurc?

– O să faceți noduri de sfoară, răspunse mohorât omul, deja pe prag.

– Ce e cu poveștile astea? Sfoară? De unde să iau?...

Dar ușa se trânti.

Inokenti nu mai putu să bată cu pumnul sau să reclame: își dădu seama că îi mai rămăseseră câțiva nasturi la palton, ceea ce era un câștig.

Își făcea repede educația.

Nu își parcursese încă în întregime noua locuință, ținându-și hainele care cădeau și încântat de atâta spațiu în care să-și dezmorțească picioarele, că se auzi din nou cheia în broască și intră un supraveghetor nou, cu o bluză albă de o curățenie îndoielnică. Se uită la Inokenti ca la un lucru familiar de mult, atribut constant al acestei încăperi, și îi ordonă brutal:

– Dezbrăcaţi-vă complet!

Inokenti vru să răspundă, să se indigneze, să ameninţe, dar gâtlejul lui sugrumat de umilinţă nu emise decât un protest puţin convingător, piuitor ca strigătul unui pui:

– M-au dezbrăcat mai înainte! Nu puteau să mă prevină?

Se părea că nu, fiindcă nou-venitul era acolo, cu privirea goală şi blazată, aşteptând executarea ordinului său în cel mai bun termen.

Inokenti era surprins în mod deosebit de facultatea de a tăcea pe care o dovedeau ocupanţii acestei case, în cazuri în care oamenii normali răspund.

Ascultând de ritmul unei supuneri involuntare şi fără apel, Inokenti se dezbrăcă şi se descălţă.

– Jos! spuse supraveghetorul arătând taburetul pe care Inokenti se mai aşezase, nu de mult.

Prizonierul gol se aşeză docil, fără să-şi pună întrebări. (Obiceiul omului liber care gândeşte înainte de a acţiona pierea în el rapid, fiindcă alţii gândeau avantajos în locul lui.) Supraveghetorul îi prinse ceafa între degetele aspre. Suprafaţa rece şi tăioasă a unei maşini de ras se lipi de fruntea lui.

– Ce faceţi? spuse el cu un fior, încercând fără prea multă convingere să-şi elibereze capul de presiunea degetelor. – Cine v-a dat dreptul? Nu sunt încă arestat! (Voia să spună că nu se stabiliseră capetele de acuzare.)

Dar frizerul, ţinându-l viguros de cap, continuă să-l tundă. Gestul de rezistenţă, de-abia schiţat de Inokenti, se stinse. Acest diplomat tânăr şi mândru, care avea un aer atât de dezinvolt şi degajat coborând de pe pasarela avioanelor intercontinentale, el, care privea cu un ochi atât de distrat începutul unei zile aglomerate în cutare sau cutare capitală europeană, nu mai era decât un bărbat gol, osos, debilitat, cu jumătate de craniu ras.

Părul suplu, castaniu deschis al lui Inokenti cădea în bucle silenţioase, ca o zăpadă. Prinse cu mâna o şuviţă, pe care o palpă tandru. Simţi că o iubea, aşa cum îşi iubea viaţa în derivă.

Îşi aminti din nou de argumentul său, conform căruia prea multă docilitate ar fi dovedit vinovăţia. Îşi aminti de decizia de a rezista, de a obiecta, de a discuta, de a cere o întrevedere cu

procurorul, dar, împotriva rațiunii, voința se lăsa îngreunată de indiferența suavă a unui om care moare de frig în zăpadă.

Când termină cu capul, frizerul îi ordonă să se ridice în picioare, să ridice un braț, apoi altul, și îi rase axilele. Apoi se ghemui și, cu aceeași mașină de tuns, tunse pubisul lui Inokenti. Era neobișnuit, îl gâdila. Inokenti tresări involuntar, frizerul îl chemă la ordine cu un „șșșt".

– Pot să mă îmbrac? întrebă Inokenti când se termină ceremonialul.

Frizerul nu suflă o vorbă și închise ușa.

Un spirit viclean îi sufla lui Inokenti că nu trebuia să se grăbească cu îmbrăcatul de data aceasta. Simțea pișcături neplăcute în locurile sensibile care fuseseră tunse. Trecându-și mâna peste un cap de nerecunoscut (din copilărie nu-și amintea să fi fost tuns zero), simți sub mână înțepături bizare și protuberanțe până atunci necunoscute.

Se îmbrăcă totuși cu lenjeria de corp și, în timp ce își lua pantalonii, zăvorul scrâșni și se ivi un nou supraveghetor, cu nas cărnos și vânăt.

– Numele de familie?

– Volodin, răspunse arestatul, fără rezistență, deși repetițiile acestea absurde îl îngrețoșau.

– Prenumele și prenumele tatălui?

– Inokenti Artemici.

– Născut în?

– O mie nouă sute nouăsprezece.

– Locul nașterii?

– Leningrad.

– Dezbrăcați-vă complet.

Fără să înțeleagă prea bine ce se petrecea în realitate, lepădă toate hainele. Făcând acest lucru, văzu cum cade pe dușumea maioul de pe colțul mesei, dar acest lucru nu îi trezi nici un dezgust și nu se aplecă să-l ridice.

Supraveghetorul cu nas vânăt începu să-l examineze minuțios pe Inokenti din toate unghiurile și să noteze observațiile pe o fișă. Atenția lui extremă la alunițe și trăsăturile feței îl făcu să înțeleagă pe Inokenti că i se notau semnalmentele.

Plecă și omul acesta.

De parcă i s-ar fi spus, Inokenti rămase pe scaun, fără să se îmbrace.

Din nou scrâşnetul zăvorului. Intră o doamnă cu păr negru, puternică, îmbrăcată într-o bluză imaculată. Avea o faţă vulgară şi arogantă, dar maniere convenabile.

Inokenti îşi veni în fire, se aruncă spre chiloţi ca să-şi ascundă goliciunea. Dar femeia îl măsură cu o privire dispreţuitoare, care nu avea nimic feminin, şi, lungind o buză inferioară deja lungă, îl întrebă:

– Spuneţi-mi, nu aveţi purici?

– Sunt diplomat, spuse Inokenti jignit, aţintindu-şi ochii în ochii negri, cu chiloţii lipiţi de el.

– Aha? De ce vă plângeţi?

– De ce m-au arestat? Să mi se citească mandatul! Să fiu condus în faţa procurorului! debită repede Inokenti, care se simţea renăscând.

– Nu asta v-am întrebat, spuse femeia cu o delăsare rece. Negativ veneric?

– Cum?

– Nu aţi avut nici gonoree, nici sifilis, nici şancru moale? Lepră? Tuberculoză? Nu vă plângeţi de nimic altceva?

Şi ieşi fără să aştepte răspunsul.

Intră primul supraveghetor, cu faţa cât o zi de post. Inokenti îl privi cu un fel de simpatie, fiindcă nu îşi bătuse joc de el şi nu îi făcuse nici un rău.

– De ce staţi în pielea goală? întrebă el cu severitate. Grăbiţi-vă să vă îmbrăcaţi.

Nu era atât de uşor! Închis din nou, Inokenti începu să caute o metodă prin care să-şi ţină pantalonii fără bretele sau nasturi. Fiindcă nu putea profita de realizările zecilor de generaţii de deţinuţi care îl precedaseră, Inokenti se încruntă şi rezolvă singur problema, cum făcuseră milioane de predecesori ai lui. Ghici modalitatea prin care îşi putea procura bucăţele de sfoară: nu avea decât să-şi lege pantalonii în talie şi la prohab cu şireturile. (Inokenti îşi dădu seama în acelaşi moment: îi scoseseră capătul metalic de la şireturi. Nu cunoştea încă motivul acestei măsuri. Instrucţiunile din Lubianka presupuneau

că aceste extremităţi puteau să-i ofere prizonierului instrumentul unei sinucideri!)

Nu se mai chinui să-şi lege şi tunica.

Sergentul, asigurându-se prin vizor că deţinutul era îmbrăcat, deschise uşa, îi ordonă lui Inokenti să ducă mâinile la spate şi îl conduse în altă încăpere. Acolo se afla supraveghetorul cu nas violet, cunoscut deja de Inokenti.

– Descălţaţi-vă! spuse el când îl văzu pe Inokenti.

Acest lucru nu prezenta dificultăţi, întrucât pantofii, lipsiţi de şireturi, cădeau singuri (în timp ce şosetele, fără elastic, alunecau sub tălpi pantofii).

Lângă perete se înălţa un metru medical, cu rigla verticală albă. Nasul violet îl lipi pe Inokenti de el, ridică cursorul la înălţimea craniului şi notă.

– Puteţi să vă încălţaţi, spuse el.

Faţa lungă de pe prag îl preveni:

– Mâinile la spate!

Mâinile la spate! Şi nu erau decât doi paşi pe culoar până la nr. 8!

Inokenti fu închis apoi în box.

În spatele peretelui, maşina misterioasă începu să mugească, apoi tăcu.

Inokenti, cu mantaua pe braţ, se lăsă să cadă cu toată puterea pe taburet. De când sosise la Lubianka văzuse mereu o lumină albă orbitoare, pereţi apropiaţi şi călăi indiferenţi şi taciturni. Diversele formalităţi, unele mai absurde decât altele, i se păreau derizorii. Nu vedea că ele constituiau un lanţ perfect logic: o percheziţionare prealabilă a „operaţionalilor" care îl arestaseră; stabilirea identităţii; preluarea deţinutului (întemniţat şi fără ca el să ştie) de către administraţia închisorii, cu semnătură în regulă; percheziţionarea regulamentară a închisorii pentru orice prizonier; primele măsuri igienice; preluarea semnelor particulare; vizita medicală. Formalităţile acestea îi produseseră rău de mare, îi răpiseră simţul comun şi orice urmă de rezistenţă. Dorinţa lui unică şi dureroasă era să doarmă. Concluzionând că aveau să-l lase în pace, fiindcă nu exista un motiv pentru care să n-o facă, dobândind în trei ore la Lubianka vederi cu totul noi asupra existenţei, puse taburetul

pe masă, aruncă jos mantaua de stofă fină cu guler de astrahan şi se culcă de-a curmezişul. Era deci cu spatele pe pământ, capul sprijinit de un zid al celulei, genunchii îndoiţi, picioarele înghesuite de celălalt zid. În primele clipe, cum membrele lui nu erau încă amorţite, se simţi fericit.

Nu avu timp să adoarmă de-a binelea, că văzu cum se deschide uşa, într-un vacarm deosebit de studiat.

– În picioare! şuieră o femeie.

Inokenti mişcă puţin pleoapele. Incantaţia de deasupra capului său continuă:

– În picioare, în picioare!

– Dar dacă mi-e somn?

– În picioare! strigă de data asta femeia, aplecată asupra lui, imperioasă ca o Meduză onirică.

Inokenti se ridică cu greu din poziţia lui dezarticulată.

– Duceţi-mă atunci într-un loc în care să pot dormi, îi spuse el cu o voce apatică.

– Nu e permis! declară Meduza cu galoane albastre şi se trânti uşa.

Inokenti se lipi de perete şi rămase aşa până auzi cum pleacă de la vizor.

Apoi, profitând de absenţa Meduzei, se lăsă să cadă iar pe manta.

Conştiinţa lui devenea lacunară, când se deschise uşa cu un zgomot tunător.

Un bărbat nou, înalt, viguros, cu o statură de potcovar sau cioplitor în piatră, îmbrăcat cu o bluză albă, stătea pe prag.

– Numele de familie?

– Volodin.

– Luaţi-vă lucrurile.

Inokenti îşi strânse căciula şi, cu ochi sticloşi, împleticindu-se, îl urmă pe supraveghetor. Era îndurerat de epuizare şi nu mai ştia unde să-şi pună picioarele. Nu mai avea puterea să înainteze şi s-ar fi culcat cu plăcere pe hol.

Printr-un culoar îngust tăiat într-un perete gros îl conduseră în alt culoar, cam murdar, deschiseră uşa vestiarului cu duşuri, îi dădură o bucată de săpun cu leşie mai mică decât o cutie de chibrituri şi îi ordonară să se spele.

Inokenti ezită îndelung. Era obişnuit cu curăţenia strălucitoare a băilor pardosite, şi această cameră cu podele, care i s-ar fi părut foarte curată unui om de rând, lui i se părea de o murdărie respingătoare. Găsi cu greu un loc uscat pe bănci, se dezbrăcă, înaintă cu repulsie pe podeaua mobilă înmuiată, acoperită de urme de picioare desculţe sau încălţate. I-ar fi plăcut să nu trebuiască să se dezbrace şi să se spele, dar uşa vestiarului se deschise şi Vulcanul cu bluză albă îi ordonă să se spele.

O uşă îngustă, deloc penitenciară, văduvită de sticlă, se deschidea spre duşuri. Deasupra celor patru podele mobile, pe care Inokenti le declarase murdare, erau suspendate patru duşuri care împărţeau apă rece şi o admirabilă apă caldă, pe care Inokenti nu ştiu s-o aprecieze. Patru duşuri afectate unui singur om! Inokenti nu simţi nici o bucurie (dacă ar fi ştiut că, în lumea deţinuţilor, legea comună prevede mai degrabă că patru persoane trebuie să se spele la un singur duş, ar fi apreciat mai mult superioritatea lui la puterea a patra!). Aruncase cu dezgust în vestiar atrocele săpun puturos pe care i-l dăduseră (în treizeci de ani de viaţă nu pusese mâna niciodată pe ceva asemănător şi nici nu ştia că există aşa ceva!). Se clăti neglijent două minute, spălându-se de părul lăsat de maşina de tuns, care îl înţepa în anumite locuri sensibile, şi se întoarse să se îmbrace, cu impresia că se murdărise mai tare în loc să se spele.

Degeaba. Scaunele din vestiar erau goale, toate hainele lui splendide, deşi tăiate de nasturi, fuseseră luate, numai pantofii îşi arătau nasul de sub o bancă. Uşa de ieşire era închisă, vizorul închis. Inokenti fu silit să se aşeze într-o nuditate sculpturală, asemenea Gânditorului lui Rodin, şi să se usuce meditând.

Apoi i se dădură o lenjerie de prizonier, lenjerie grosolană şi albită de atâta spălat, marcată în spate şi în faţă cu ştampila „Închisoarea interioară", şi o cârpă transparentă, împăturită în patru şi ştampilată la fel, despre care Inokenti înţelese până la urmă că îndeplinea slujba de prosop. Nasturii de la lenjerie erau din carton şi pânză, şi unii lipseau; aveau şi copci, dar şi ele lipseau ici şi colo. Chiloţii strâmţi i se părură prea scurţi şi prea mici, jenându-l între picioare. Cămaşa în schimb era prea largă, cu mâneci care acopereau degetele lui Inokenti.

Refuzară să schimbe această lenjerie, inutilizabilă din simplul motiv că fusese îmbrăcată de Inokenti.

Inokenti rămase mult timp în vestiarul acesta, îmbrăcat cu dedesubturile puțin avantajoase. I se spuse că celelalte haine erau la „aburire". Cuvântul acesta era nou. Chiar și în timpul războiului, când țara era plină de asemenea oale cu purici, Inokenti nu văzuse niciodată una. Dar aburirea hainelor i se păru potrivită cu toată gama stupidelor jigniri din noaptea aceasta și își imagină un ceaun imens, demn de infern.

Inokenti se forța să privească cu luciditate situația lui și purtarea pe care trebuia s-o adopte, dar gândurile i se încâlceau, se încurcau: se gândea la chiloții prea strâmți, la oala în care zăcea acum tunica lui, la ochiul fix care privea adesea prin vizor.

Dușul îi risipise somnolența, dar Inokenti rămânea pradă unei slăbiciuni amorțite. Visa să se întindă pe orice, numai să fi fost uscat și nu prea rece, și să rămână acolo nemișcat ca să-și adune forțele care se scurgeau întruna din trupul lui. Nu putea să se hotărască să se întindă pe scândurile umede, înguste și de altfel rare de pe bancă.

Ușa se deschise, dar nu i se aduse lenjeria dezinfectată. O fată în civil, cu o față mare și stacojie aducea chitanțele. Ascunzând pudic ceea ce dezvăluiau hainele lui insuficiente, Inokenti se îndreptă spre prag. Tânăra îi ordonă lui Inokenti să semneze două foi și i dădu o chitanță roz, cu data de 26 decembrie, atestând că Închisoarea Interioară a Ministerului Securității Statului URSS primise spre păstrare de la Volodin I.A.: un ceas din metal galben Nr..., Nr. mecanismului...; un stilou placat cu metal galben, cu o peniță din același metal; un ac de cravată cu o piatră roșcată incrustată; o pereche de butoni de manșete cu pietre albastre.

Inokenti își continuă așteptarea, cu capul în jos. I se aduseră în cele din urmă hainele. Paltonul era intact și păstra o temperatură normală, în timp ce tunica, pantalonii și cămașa erau șifonate, decolorate și supraîncălzite. Se indignă:

– Nu puteați să aveți grijă și de tunică, așa cum ați avut de palton?

– Paltonul are blană. Trebuie să înțelegeți, totuși! i răspunse înțelept.

Propriile lui haine, fierte astfel, deveniseră străine, antipatice. Simţindu-se stânjenit în haine care nu mai erau ale lui, fu condus din nou la celula Nr. 8.

Ceru apă şi goli de două ori paharul împodobit cu o pisică.

Atunci apăru o altă domnişoară care, contra semnăturii, îi dădu o chitanţă purtând data de 27 decembrie, în care se atesta că Închisoarea Interioară a MGB-ului din URSS acceptase spre păstrare, de la Volodin I.A., o cămaşă din mătase, un chilot din mătase, bretele şi o cravată.

Maşina huruia şi acum, cu intermitenţe.

Văzând că era închis din nou, Inokenti încrucişă braţele pe masă, îşi puse capul pe ele şi încercă să adoarmă.

– E interzis! îi spuse, deschizând uşa, supraveghetorul care intra în tură.

– Ce e interzis?

– E interzis să staţi cu capul aşa!

Inokenti aştepta, cu toate gândurile încâlcite.

I se aduse o altă chitanţă, de data aceasta pe hârtie albă, conform căreia Închisoarea Interioară a MGB-ului din URSS primise de la Volodin I.A. suma de 123 (o sută douăzeci şi trei) de ruble.

Încă o vizită şi o faţă nouă: un bărbat, cu un costum întunecat de bună calitate, acoperit de o bluză albastră.

La fiecare chitanţă i se ceruse numele. De data aceasta îl întrebară: nume de familie, prenume, prenumele tatălui, anul naşterii, locul naşterii, apoi nou-venitul spuse:

– Fără nimic!

– Cum fără nimic? replică Inokenti buimac.

– Fără nimic, fără lucruri! Mâinile la spate!

Pe culoar, toate comenzile erau date în şoaptă, ca să nu fie auzite în diferitele celule.

Plescăind din limbă şi adresându-se aceluiaşi câine-fantomă, omul în costum întunecat îl conduse pe Inokenti la o uşă mare, apoi, printr-un alt culoar, intrară într-o cameră care nu avea nimic dintr-o celulă, storuri trase la geamuri, mobile capitonate, birouri. Îl aşezară în mijlocul încăperii. Înţelese că era la interogatoriu.

Să nege! Să nege totul categoric! Să nege din toate puterile lui!

În loc de interogatoriul așteptat, de după perdea apăru cutia brună și lăcuită a unui aparat fotografic, care fu aprins și îndreptă asupra lui Inokenti două fascicule de lumină violentă; îl fotografiară, o dată din față, a doua oară din profil.

Șeful care îl condusese pe Inokenti până aici îi luă alternativ fiecare deget de la mâna dreaptă, îl lipi de un rulou gras și negru, aparent mânjit cu cerneală de ștampilat, și înnegri astfel prima falangă a fiecărui deget. Apoi, desfăcându-i degetele în evantai, omul cu bluză albastră le aplică viguros pe o foaie mare cu antet și le dezlipi cu o mișcare seacă. Cinci amprente negre cu meandre albe rămăseseră imprimate.

La fel procedară și cu cele cinci degete de la mâna stângă.

Deasupra amprentelor scria:

Volodin Inokenti Artemievici, 1919, Leningrad.

Și dedesubt, cu litere groase și negre de tipar:

A SE PĂSTRA PENTRU ETERNITATE.

Citind această formulă, Inokenti tresări. Era în ea ceva mistic, mai înalt decât umanitatea și decât Terra.

I se îngădui să-și spele degetele deasupra unui lavabou cu apă rece, cu un săpun și o periuță. Cerneala lipicioasă era refractară la mijloacele acestea, apa rece aluneca pe ea. Inokenti își frecă atent degetele cu periuța cu săpun și nu se întrebă dacă era logic să fie dus la duș înainte de a i se lua amprentele.

Spiritul său torturat, lipsit de rezistență, era zdrobit de formula aceasta cosmică, nimicitoare:

A SE PĂSTRA PENTRU ETERNITATE!

CAPITOLUL XCIII

În toată viața lui, Inokenti nu cunoscuse o asemenea noapte, lungă, interminabilă. O noapte de insomnie totală, în care mulțimea gândurilor diverse care se acumulau în capul lui depășea tot ce se aduna într-o lună de viață pașnică și banală. Avusese tot timpul să mediteze în timp ce îi descoseau pe îndelete fireturile de aur de la uniforma de diplomat, apoi în timp ce șezuse îndelung într-o ținută lejeră pe o bancă de la dușuri, apoi în toate boxele pe care le văzuse defilând.

Fu frapat de justețea epitafului: „A se păstra pentru eternitate".

De fapt, chiar dacă se dovedea că el fusese cel care sunase, chiar dacă nu se dovedea – urmarea era evidentă: ascultaseră această conversație – și, odată arestat, nu avea să mai iasă de aici. Cunoștea bine temnițele lui Stalin – nu te mai lăsau să pleci viu. Îl aștepta un glonț în ceafă sau întemnițarea pe viață la secret. Una din întemnițările care îți îngheață sângele în vine, de exemplu la mănăstirea Suhanovski, subiectul numeroaselor legende. Nu era un azil de bătrâni în genul cetățuii Schlüsselburg, îi vor interzice să se așeze ziua și să vorbească ani în șir – nimeni nu va mai ști nimic despre el, el nu va mai ști nimic despre lume, chiar dacă s-ar schimba drapelele pe continente întregi și oamenii ar ajunge pe Lună. În cea din urmă zi, când banda lui Stalin se va trezi cu ștreangul la gât după un nou Nürnberg, Inokenti și vecinii lui muți de pe culoar vor fi doborâți cu un glonț, în taina celulei, așa cum au făcut comuniștii în 1941, înainte s-o șteargă, și naziștii în 1945.

Dar se temea de moarte?

Din ajun, Inokenti se bucura de cel mai neînsemnat eveniment, de cea mai mică deschidere a ușii care punea capăt singurătății, nemișcării neobișnuite din cușcă. Acum se întâmpla contrariul – voia să ajungă la capătul unui gând important, pe

care nu îl prinsese încă, și se felicită că îl aduseseră în prima boxă și că rămase acolo mult timp fără să fie deranjat, spionându-l mereu prin vizor.

Un fel de peliculă se desprinse dintr-odată de pe creierul lui – atunci, natural, regăsi în toată limpezimea o lectură la care meditase în ajun:

„Credința în nemurire se naște din lăcomia oamenilor nesătui... Înțeleptul găsește întotdeauna timp ca să încerce toate bucuriile posibile...".

Era vorba într-adevăr de bucurii! Bani, haine, onoruri, femei, vinuri, călătorii – el cunoscuse toate plăcerile acestea și le-ar fi trimis la naiba pe toate dacă ar fi obținut să i se facă dreptate! Să trăiască destul ca să vadă sfârșitul acestei bande și să-i audă bâlbâindu-se jalnic în fața unui tribunal!

Da, cunoscuse multe fericiri materiale! Dar niciodată fericirea inestimabilă: libertatea de a spune ce gândești, libertatea de a discuta cu egalii tăi spirituali. Câte fețe, câte nume necunoscute nu se ascundeau după zidurile acestei clădiri! Cât de mult te înfuria faptul că aveai să mori fără să fi schimbat nimic cu spiritul lor, cu sufletul lor!

E frumos să filozofezi sub rămuriș într-un timp de nemișcare, de bunăstare stagnantă!

Acum că era lipsit de creion și carnet, aprecia mai mult ceea ce rămăsese în memoria lui. Își aminti limpede de un pasaj:

„Nu trebuie să te temi de suferințele fizice. Suferințele care durează sunt întotdeauna ușoare, suferințele puternice nu durează mult".

Ia te uită, de exemplu, să stai așezat zile întregi într-o asemenea boxă, fără somn, fără aer, fără să-ți poți destinde sau lungi picioarele, ce fel de suferință era? Una care durează mult sau puțin? Puternică sau ușoară? Sau încă zece ani de detenție la secret, fără să poți rosti un cuvânt?

În camera cu fotografii și amprente, Inokenti remarcase că era trecut de unu. Acum trebuie să fi fost două. Un gând inutil se incrustă în mintea lui și alungă orice reflecție serioasă: ceasul lui fusese depus la poartă, o să meargă atât cât o să fie întors, apoi se va opri și nimeni nu-l va mai întoarce, acele

vor aştepta în poziţia aceasta ultimă moartea proprietarului sau confiscarea lor, cu tot restul bunurilor. Ce oră va arăta atunci ceasul?

Şi Dotti, care îl aştepta să meargă la opereta aceea! O fi aşteptat mult... Să fi sunat la minister? Nu prea credea: probabil că se prezentaseră imediat pentru percheziţie. Apartamentul acela enorm! Cinci oameni ar fi terminat cu greu percheziţia într-o noapte de scotociri. Ce or fi găsit, cretinii?

Nu o vor aresta pe Dotti – va fi salvată de ultimul an de neînţelegeri.

Va divorţa, se va recăsători.

Poate că o vor aresta totuşi. La noi totul e posibil.

Socrul va fi frânat în carieră – o asemenea pată! Îşi va face o plăcere din a se distanţa de el – ce scârboşenie grozavă!

Toţi cei care îl cunoscuseră vreodată pe consilierul Volodin îl vor şterge din memoria lor, ca nişte cetăţeni loiali.

O masă enormă şi oarbă îl va zdrobi şi nimeni de pe pământ nu va şti niciodată că băiatul acela fragil, cu trup lăptos, se sacrificase ca să salveze civilizaţia!

Ar fi vrut să trăiască destul ca să vadă cum se va sfârşi totul.

În istorie există întotdeauna o tabără a învingătorilor, dar nu înving niciodată ideile dintr-o singură tabără. Ideile fuzionează, au viaţa lor proprie. Învingătorul împrumută întotdeauna puţin, mult, uneori totul de la învins.

Totul se va aduna... Ura popoarelor va trece. Frontierele naţionale şi armatele vor dispărea. Se va alege un parlament mondial. Se va alege un preşedinte al planetei. El se va descoperi în faţa omenirii şi va zice:

– Luaţi-vă lucrurile!

– Cum?

– Luaţi-vă lucrurile!

– Dar ce lucruri?

– Raniţa. Cum ce lucruri?

Inokenti se ridică, cu mantaua şi şapca pe braţ, înduioşat de faptul că scăpaseră de fiert. Un vlăjgan bronzat îl împinse pe supraveghetor pe culoar şi se strecură în deschizătură (de unde pescuiau husarii aceştia din gardă? Pentru ce corvezi

grele?), era un sergent galonat cu albastru care, verificând fiecare cuvânt pe o foaie, întrebă:

– Numele de familie?

– Volodin.

– Prenumele şi prenumele tatălui?

– Inokenti Artemici.

– Născut în?

– Nouăsprezece.

– Locul naşterii?

– Leningrad.

– Strângeţi-vă bulendrele. Înaintaţi.

Şi o luă înainte, emiţând plescăitul prescris.

De data aceasta ajunseră într-o curte, o curte acoperită, şi, în întuneric, coborâră câteva trepte. Nu îl duceau oare la abator? Acesta fu primul gând al lui Inokenti. Din câte se spunea, ucideau întotdeauna în pivniţe şi întotdeauna noaptea.

O obiecţie îi trecu prin minte în împrejurările acestea dificile: de ce, în cazul acesta, îi dăduseră trei chitanţe? Nu, încă nu era glonţul în ceafă!

(Inokenti mai credea că tentaculele MGB-ului ascultau toate de o înţeleaptă armonie!)

Plescăind mereu din limbă, sergentul zvelt şi viril îl conduse într-o nouă clădire, apoi, după o bătaie în uşă pe întuneric, îl opri în faţa unui ascensor. O femeie care purta un maldăr de lenjerie cenuşie stătea deoparte şi îl privea pe Inokenti intrând în ascensor. Această spălătoreasă tânără era desigur urâtă şi cu o origine socială mai mult decât modestă; îl privea pe Inokenti cu aceeaşi privire impenetrabilă, indiferentă, împietrită, ca toate automatele umane de la Lubianka, dar în prezenţa ei, ca şi în faţa fetelor care îi aduseseră chitanţele roz, albastre şi albe, suferi că era văzut într-o asemenea stare, zdrenţuit, lamentabil, şi că nu putea inspira decât milă.

Gândul acesta zbură la fel de repede cum venise. În orice caz, el avea să fie „păstrat pentru eternitate!"

Plutonierul-şef închise uşa ascensorului şi apăsă pe un buton – nici un număr al etajului nu figura nicăieri.

De îndată ce auzi motorul, Inokenti recunoscu după zgomot misterioasa maşină care zdrobea oasele, harnică dincolo de zidul boxei.

Avu un zâmbet lipsit de bucurie.

Eroarea aceasta agreabilă îi oferea totuşi o uşurare.

Ascensorul se opri. Plutonierul-şef îl conduse pe Inokenti pe un palier şi ajunseră imediat într-un hol larg, animat de supraveghetori cu galoane albastre şi epoleţi albi. Unul din ei îl închise pe Inokenti într-o boxă fără număr, vastă de data aceasta, de vreo zece metri pătraţi, luminată fără strălucire, cu pereţii vopsiţi în întregime în verde măsliniu. Boxa, sau mai degrabă camera aceasta, era complet goală, nu părea prea curată, duşumeaua era din ciment uzat şi foarte răcoroasă. Uşa avea şi ea vizor.

Se auzi un foşnet, puţin cam înăbuşit, de cizme pe solul culoarului. După cât se părea, supraveghetorii soseau şi plecau fără oprire. Închisoarea interioară îşi trăia marea viaţă nocturnă.

Inokenti îşi spusese până atunci că va locui mereu în boxa îngustă, toridă şi orbitoare de la Nr. 8 chinuit şi fără să-şi poată întinde picioarele, suportând lumina violentă în ochi şi respirând cu greu. Acum îşi înţelegea greşeala: avea să locuiască în camera aceasta vastă, neospitalieră, lipsită de număr, şi suferea la gândul că pardoseala din ciment îi va îngheţa picioarele, că va fi agasat de eternul du-te-vino din spatele uşii şi deprimat de lipsa de lumină. Cât de bine venită ar fi fost o fereastră! Chiar şi minusculă, ca acelea care luminează fosa orchestrei din decorurile de operă! Nu era nici măcar aşa.

Memoriile emigranţilor ruşi nu-l ajutaseră să-şi imagineze acest lucru: culoare, scări, o mulţime de uşi, un du-te-vino de ofiţeri, de subofiţeri, dar niciodată alt prizonier, nici o metodă de a-şi întâlni semenii, nici de a auzi un cuvânt care să nu fie legat de serviciu, chiar şi cuvintele de comandă erau rare. Aşa că îţi venea să crezi că enormul minister petrecea o noapte albă de dragul ochilor tăi frumoşi, că nu se ocupa decât de tine şi de crima ta.

Principiul exterminator al primelor ore de închisoare constă în a-l despărţi pe novice de ceilalţi prizonieri, ca să nu poată

fi încurajat câtuşi de puţin, ca să apese numai asupra lui călcâiul care suportă tot corpul acesta ramificat de mii şi mii de oameni.

Gândurile lui Inokenti luară o turnură pasivă. Telefonul lui nu i se mai părea o faptă măreaţă, care avea să se înscrie în toate cărţile de istorie din secolul XX, ci o sinucidere smintită, sterilă. Crezu că aude vocea nonşalantă şi arogantă a ataşatului american, pronunţia lui incorectă: „Cine sunteţi *dumneuastră*?". Imbecilul, imbecilul! Şi probabil că nu îi raportase ambasadorului. O lovitură de bâtă în baltă. Ce adunătură de cretini în ţările acestea ghiftuite!

Noua boxă permitea plimbarea, dar Inokenti, epuizat, golit de toate formalităţile acestea, nu mai avea energia necesară. Făcu una sau două ture, se aşeză pe banca de lemn şi lăsă să-i cadă mâinile pe lângă picioare, ca două rufe ude.

Câte intenţii nobile, necunoscute de posteritate, nu fuseseră îngropate între pereţii aceştia, întemniţate în boxele acestea!

Blestemată, blestemată ţară! Toată amărăciunea pe care o înghite este salutară pentru alte ţări. Nimic pentru el!...

Ce fericire să fii în Australia! Pierdut la capătul lumii, trăind liniştit, fără bombardamente, fără planuri cincinale, fără disciplină!

De ce se năpustise el pe urmele acestor hoţi de bombe atomice? Ar fi trebuit să plece în Australia şi să trăiască acolo ca un om de rând!...

Astăzi sau mâine, Inokenti trebuia să ia avionul spre Paris, apoi spre New York!...

Şi atunci când îşi imagină plecarea sa în străinătate nu ca o generalitate, ci ca un eveniment care trebuia să se producă zilele acestea, i se tăie răsuflarea fiindcă libertatea nu mai era accesibilă. Avea pentru ce să zgârie pereţii celulei, ca să-şi descarce ciuda!...

Fu scutit de o asemenea violare a regulilor disciplinare de uşă, care se deschise. I se controlă din nou „starea civilă" şi i se ordonă să iasă „cu lucrurile" lui. Cum îi fusese puţin cam frig în celulă, îşi pusese şapca pe cap şi mantaua pe umeri. Voi să iasă aşa, fără să bănuiască faptul că putea ascunde sub haină două pistoale încărcate sau două pumnale. I se ordonă să-şi

ia haina pe mâneci, apoi să-şi încrucişeze mâinile descoperite la spate.

Urmară noi plescăituri din limbă, fu condus la scara ascensorului, dar coborî pe trepte. Cel mai interesant, în situaţia lui, era să reţină câte tururi făcuse, câţi paşi, ca să studieze în voie apoi organizarea închisorii. Dar viziunea sa asupra lumii suferise o asemenea zguduire, că mergea ca un somnambul şi nu luă seama la durata coborârii – şi dintr-odată, pe alt hol, călăuza lui ajunse din urmă un alt supraveghetor înalt, care plescăia din limbă cu tot atâta îndemânare ca şi cel al lui Inokenti. Supraveghetorul deschise brusc în faţa lui Inokenti uşa placată cu verde a unei gherete care închidea un palier destul de puţin spaţios şi se lipi de uşă ca s-o închidă înapoi. În interior era destul loc pentru un om care să stea în picioare şi o lumină difuză se cernea de sus: ghereta aceasta fără acoperiş primea lumină de pe casa scării.

Singurul impuls uman, natural, ar fi fost să protesteze, dar Inokenti se obişnuise să fie purtat dintr-o parte în alta şi se lăsă înghiţit de tăcerea Lubiankăi: dovedi o docilitate mută şi făcu exact ceea ce îi cerea închisoarea.

Iată de ce plescăiau toţi din limbă: era modul lor de a semnala că escortau un deţinut! Nu aveai cum să găseşti uşurare în ochii altuia!...

Trecu unul, apoi altul, Inokenti fu scos din gheretă şi îşi continuă drumul.

Ajuns pe treptele ultimei scări, Inokenti observă în cele din urmă cât de uzate erau treptele – nu văzuse aşa ceva în viaţa lui. De la capete spre mijloc se curbau la jumătatea înălţimii.

Se cutremură: câte picioare în treizeci de ani – şi de câte ori! – trecuseră pe acolo ca să roadă aşa piatra! Din doi oameni, de fiecare dată, unul era supraveghetor şi celălalt prizonier.

Pe palier dădea o uşă închisă, cu o ferestruică ermetică. Inokenti avu parte de o nouă suferinţă – îl întoarseră cu faţa la perete. Cu coada ochiului îşi văzu ghidul apăsând o sonerie electrică, ferestruica se deschise cu neîncredere, apoi se închise. După aceea, cu zgomot mare de chei, uşa se deschise, ieşi un om, invizibil pentru Inokenti, care îl întrebă:

– Numele de familie?

Fireşte, conform obiceiului universal care ne spune să privim faţa celor cu care vorbim, Inokenti se întoarse şi întrevăzu o faţă, nici de bărbat, nici de femeie, buhăită şi flască, cu o pată mare roşie lăsată de o arsură şi, puţin mai jos de faţă, epoleţi aurii de locotenent. În acelaşi timp, celălalt strigă:

– Nu vă întoarceţi! şi continuă aceleaşi întrebări foarte plictisitoare la care Inokenti răspunse cu faţa la zid.

Convins că deţinutul persevera să se identifice cu omul menţionat pe fişă şi că îşi amintea anul şi data naşterii, locotenentul buhăit sună la rândul lui la uşa care se închisese cu prudenţă în spatele lui. Din nou se deschise cu neîncredere ferestruica: o privire prin deschizătură, apoi ferestruica se închise şi scrâşnete zgomotoase de cheie deschiseră uşa.

– Treceţi! spuse sec locotenentul buhăit şi ars.

Intrară şi, în spatele lor, uşa se închise cu alte scrâşnete zgomotoase.

Inokenti zări un culoar întunecos care se despărţea în trei – în faţă, la dreapta, la stânga –, străpuns de numeroase uşi, mobilat la intrarea din stânga de o masă, un dulăpior şi o bibliotecă, văzu noi supraveghetori şi locotenentul, cu o voce joasă, dar distinctă, care răsună în tăcerea aceasta, îi transmise ordinul următor:

– Faţa la perete! Nu mişcaţi!

Nimic mai prostesc decât să priveşti ţintă frontiera dintre un panou verde măsliniu şi albeaţa varului, simţind în ceafă mai multe perechi de ochi ostili.

Îi controlau fişa, fără îndoială. Apoi locotenentul îi ordonă, aproape în şoaptă, limpede în tăcerea profundă:

– Boxa a treia!

Un supraveghetor se ridică de la masă şi, fără să scuture cheile, păşi pe covorul zdrenţuit al culoarului din dreapta.

– Mâinile la spate. Avansaţi! spuse el cu o voce stinsă.

Pe o parte se întindea acelaşi perete măsliniu indiferent, cu trei unghiuri succesive; pe cealaltă parte defilară câteva uşi pe care erau fixate în ovale lucioase numerele:

47, 48, 49

cu plăcuţe care ascundeau vizoarele în partea de sus. Inokenti simţi cu uşurare că avea prieteni aproape, fu tentat să îndepărteze

o plăcuță, să-și lipească o secundă ochiul de vizor, să descopere viața închisă a unei celule, dar supraveghetorul îl duse repede în față și, mai ales, Inokenti era împietrit de docilitatea celulară. Totuși, un om angajat ca el într-o luptă în care era în joc bomba atomică nu mai avea de ce să se teamă.

Spre nefericirea oamenilor și spre fericirea guvernelor, oamenii sunt astfel făcuți încât, atât cât trăiesc, poți să le iei orice. Chiar și cei condamnați pe viață, așa lipsiți cum sunt de mișcare, de cer, de familie, de proprietăți, pot să se vadă de exemplu aruncați într-o carceră umedă, lipsiți de mâncare caldă, bătuți măr, și aceste pedepse ultime și sordide sunt la fel de sensibile ca pierderea libertății și a succesului de odinioară. Și ca să evite aceste cazne ultime și exasperante, prizonierul execută liniștit exigențele disciplinare umilitoare pe care le urăște și care, puțin câte puțin, ucid ființa umană care a fost.

După o anumită cotitură, ușile se aliniară, apropiate, ovalele strălucitoare purtau numerele:

1, 2, 3.

Supraveghetorul deschise ușa boxei nr. 3 și, destul de comic ținând seama de împrejurări, o dădu la o parte din fața lui Inokenti, cu un gest amplu și vesel. Acesta fu sensibil la comicul situației și aruncă o privire supraveghetorului. Era un băiat îndesat cu păr lins și ochi asimetrici, tăiați parcă de o lovitură de sabie oblică. Avea un aer răutăcios, nu zâmbea nici cu ochii, nici cu buzele, totuși, în comparație cu zecile de gardieni indiferenți de la Lubianka care defilaseră în timpul nopții, fața aceasta răutăcioasă avea ceva plăcut.

Odată închis în boxă, Inokenti se întoarse. O noapte de comparații diverse îl făcuse specialist în locuri de genul acesta. Acesta era divin: trei picioare și jumătate lărgime, șapte și jumătate în lungime, podea, o banchetă din lemn rezonabil de largă și o masă depărtată de perete, aproape de ușă. Nici o deschizătură, bineînțeles, nici o fereastră, un simplu grilaj la gura de aerisire, foarte sus. Boxa avea tavanul foarte înalt – trei metri și jumătate de pereți albi, strălucitori sub becul de două sute de wați, acoperit cu grilaj de fier, de deasupra ușii. Lampa aceasta încălzea celula, dar făcea rău la ochi.

Ştiinţa prizonierilor se asimilează rapid şi pentru mult timp. De data aceasta, Inokenti nu fu înşelat: nu spera să rămână mult timp în boxa aceasta confortabilă, de aceea, la vederea băncii spaţioase, acest copil răsfăţat care se asprea din oră în oră înţelese că prima lui datorie era să tragă un somn. Şi ca un pui de vulpe care, fără să asculte învăţătura mamei, aude numai murmurul naturii şi ştie ce comportament să adopte, Inokenti îşi întinse mantaua pe bancă şi îşi puse la căpătâi gulerul de astrahan şi mânecile, pe care să-şi aşeze capul. Închise ochii şi se pregăti să doarmă.

Dar nu putea să doarmă! El, care dorise atât de mult să doarmă atunci când nu se putea! El, care trecuse prin toate stadiile oboselii, a cărui conştiinţă se întunecase de două ori într-un somn de o secundă, el, care putea în cele din urmă să doarmă, nu dormea. O excitare nervoasă mereu reînnoită îl luase în stăpânire şi nu voia să-l lase. Respingând ipoteze, regrete şi proiecte, Inokenti începu să respire regulat şi să numere. Era chiar ofensator să nu poţi dormi, când ţi-e cald peste tot, ai pe ce să-ţi întinzi coatele şi supraveghetorul nu vine să te scuture!

Rămase întins aşa jumătate de oră. Începea să-şi piardă şirul ideilor şi, de la picioare, urca în tot corpul o căldură lipicioasă, amorţită.

Atunci simţi că nu se putea dormi într-o lumină atât de nebună. Îi pătrundea prin pleoapele închise cu o strălucire portocalie, îi zdrobea globii oculari cu o putere insuportabilă. Presiunea aceasta luminoasă, necunoscută până acum, îl scotea din fire. Se întoarse zadarnic de pe o parte pe cealaltă, căutând o poziţie în care să nu fie zdrobit de lumină, şi ajunse să dispere, se aşeză în capul oaselor, cu picioarele în jos.

Apărătoarea vizorului se mişcase adesea, auzise un foşnet şi aşteptă următoarea mişcare ca să ridice degetul.

Uşa se deschise fără nici un zgomot. Supraveghetorul cu ochi inegali îl privi pe Inokenti în tăcere.

– Vă rog, stingeţi becul acesta! îi zise el cu o voce rugătoare.

– E interzis, răspunse saşiul cu o voce imperturbabilă.

– Atunci înlocuiţi-l! Instalaţi un bec mai slab! De ce vă trebuie un bec atât de mare la... o boxă atât de mică?

– Nu vorbiţi aşa tare! răspunse celălalt foarte încet. În spatele lui, într-adevăr, culoarul imens şi toată închisoarea se scăldau într-o tăcere sepulcrală. E becul care trebuie să fie.

Exista totuşi viaţă pe faţa aceasta de mort! Epuizând subiectul de conversaţie şi prevăzând că uşa se va închide, Inokenti îl întrebă:

– Daţi-mi de băut, mi-e foarte sete!

Omul cu ochi saşii clătină din cap şi închise uşa fără zgomot. Nu îl auzi îndepărtându-se pe covorul zdrenţuit, nici revenind – un scrâşnet de cheie în uşă şi era din nou acolo, cu un pahar în mână. Ca şi la parterul închisorii, pe pahar era o pisică, dar fără ochelari, fără carte şi fără vrăbiuţă.

Inokenti bău cu plăcere şi, trăgându-şi răsuflarea, îşi inspectă supraveghetorul, care rămăsese pe loc. Acesta puse un picior pe prag, împinse uşa cu umărul şi, cu un semn din ochi puţin regulamentar, îl întrebă:

– Ce erai?

Ce sunet insolit! Un mod de vorbire omenesc, primul din toată noaptea! Tulburat de intonaţia vie a întrebării, prins în capcană de verbul *a fi* la trecut, nepremeditat şi nemilos, Inokenti răspunse în şoaptă, ca pentru a-l atrage pe supraveghetor într-o conjuraţie:

– Diplomat. Consilier de stat.

Omul cu ochi saşii clătină din cap, compătimitor:

– Eu eram matelot în flota Balticii. De ce te-au adus aici?

– Încă nu ştiu nimic, răspunse prudent Inokenti. Aşa, pur şi simplu.

Celălalt clătină din cap la fel de compătimitor.

– Toţi prizonierii spun asta la început, încuviinţă el. Apoi adăugă fără menajamente: Nu vrei să te pişi?

Inokenti îi refuză oferta:

– Nu pentru moment.

Ca un „albastru" ce era, nu ştia că propunerea formulată era cel mai înalt privilegiu pe care îl poate oferi un supraveghetor, una din cele mai mari fericiri de pe lumea aceasta, în care prizonierii nu sunt lăsaţi la toaletă decât la orele prevăzute.

După această conversaţie substanţială, uşa se închise şi Inokenti se întinse din nou pe banchetă, luptând zadarnic împotriva presiunii luminoase care îi copleşea ochii fără apărare. Încercă să se protejeze cu mâna, dar mâna amorţea. Îşi dădu seama că ar fi fost mult mai comod dacă ar fi avut o batistă, cu care să-şi acopere ochii – dar unde era batista lui? Rămăsese pe jos. Ce mucos, ce imbecil fusese la începutul acestei seri!

Lucrurile acestea mărunte – o batistă, o cutie goală de chibrituri, un capăt de fir zdrenţuit, un nasture din plastic – sunt cei mai apropiaţi prieteni ai prizonierului! Vine întotdeauna un moment când unul din ele, de neînlocuit, te scoate din minţi!

Dintr-odată, uşa se deschise. Omul cu ochi saşii strecură din braţele lui în braţele lui Inokenti o saltea cu dungi roşii, plină cu capoc. Minune! Nu numai că nu te împiedicau să dormi la Lubianka, aveau chiar grijă de somnul prizonierilor!... La capătul saltelei erau o pernuţă din puf, o faţă de pernă şi un cearşaf purtând ştampila „Închisoarea interioară" şi chiar o cuvertură mică şi cenuşie.

Beatitudine! În sfârşit, o să doarmă! Primele impresii despre închisoare fuseseră prea mohorâte! Anticipând această voluptate (şi cu mâinile lui pentru prima dată în viaţă), puse faţa de pernă, întinse cearşaful (salteaua depăşea puţin bancheta prea îngustă), se dezbrăcă, se culcă, îşi acoperi ochii cu mâneca tunicii – nu-l mai deranja nimic acum! – şi începu să se afunde în somn, în somnul acesta suav care evocă braţele lui Morfeu.

Dar uşa se deschise cu zgomot şi supraveghetorul spuse:

– Scoateţi mâinile de sub cuvertură!

– Cum aşa? exclamă Inokenti gata să plângă. De ce m-aţi trezit? M-am chinuit atâta să adorm!

– Scoateţi mâinile! repetă supraveghetorul cu sânge rece. Mâinile trebuie să rămână descoperite.

Inokenti se supuse. Dar nu era atât de simplu să dormi cu mâinile pe cuvertură. Acolo se ascundea un calcul demonic! Oamenii nu-şi dau seama că au obiceiul natural, puternic înrădăcinat, de a-şi ascunde mâinile când dorm, de a le strânge pe lângă trup.

Inokenti se întoarse pe toate părţile, pregătindu-se pentru o nouă trezire. În cele din urmă începu să-l prindă somnul. O tulburare de o dulceaţă veninoasă începea să-i amorţească conştiinţa.

Se auzi un zgomot pe culoar. Uşi trântite, începute dintr-un capăt, care se apropiau. Un cuvânt care se repeta de fiecare dată. Aproape. Şi uşa lui Inokenti se deschise:

– Toată lumea în picioare! decretă inflexibil matelotul din flota Balticii.

– Cum? De ce? urlă Inokenti. N-am dormit toată noaptea.

– E ora şase. Trezirea e ceva sfânt! repetă matelotul, care se duse să poarte vestea mai departe.

O dorinţă de a dormi, deosebit de dureroasă, puse stăpânire pe Inokenti. Se trânti pe pat şi se cufundă într-un somn de lemn.

După puţin timp – naiba ştie dacă dormise două minute – supraveghetorul deschise uşa cu mare zarvă şi repetă:

– În picioare! În picioare! Trebuie strânsă salteaua!

Inokenti se sprijini într-un cot şi aruncă o privire sticloasă spre călăul care i se păruse atât de simpatic cu o oră în urmă.

– Dar nu am dormit, puneţi-vă în locul meu!

– Dar nu vreau să ştiu.

– Bun, o să-mi rulez salteaua, o să mă ridic şi pe urmă ce o să fac?

– Nimic. Puteţi să vă aşezaţi.

– Dar de ce?

– Fiindcă vi s-a spus că e şase dimineaţa.

– Ei bine, o să dorm aşezat.

– Nu o să vă las. O să vă trezesc.

Inokenti îşi prinse capul în palme şi începu să se clatine. Un fel de milă apăru pe faţa cu ochi saşii.

– Vreţi să vă spălaţi?

– Nu zic nu, spuse Inokenti, lovit de o idee bruscă, şi întinse mâinile spre haine.

– Mâinile la spate! Avansaţi!

Toaletele se aflau în spatele unei cotituri. Fiindcă nu mai spera să doarmă, Inokenti riscă să-şi dea jos cămaşa şi să se spele până la mijloc cu apă rece. Nu se jenă să stropească

solul cimentat al acestei camere spaţioase, uşa era închisă, ochii saşii îl lăsau în pace.

Supraveghetorul acesta era poate o fiinţă omenească, dar de ce neglijase cu perfidie să-l anunţe că trezirea era la ora şase?

Apa rece îl biciui pe Inokenti, evacuând lâncezeala toxică a somnului întrerupt. Pe culoar încercă să vorbească despre micul dejun, dar supraveghetorul îl întrerupse. Când ajunse în boxă, îi răspunse:

– Nu o să fie mic dejun.

– Cum aşa? Atunci ce o să fie?

– La ora opt e raţia, zahărul, ceaiul.

– Raţia?

– De pâine, normal.

– Şi micul dejun când e?

– Nu e permis. După aceea e prânzul imediat.

– Şi trebuie să stau aşezat tot timpul?

– Gata cu pălăvrăgeala!

Deschizătura era foarte îngustă, dar Inokenti ridica deja mâna.

– Ce mai e? întrebă matelotul de la Marea Baltică, întinzându-şi tot corpul.

– Mi-au tăiat nasturii, mi-au descusut căptuşeala, cine poate să mi-o coase?

– Câţi nasturi?

Începură să numere.

Uşa se închise, apoi se deschise. Supraveghetorul îi întinse lui Inokenti un ac, o duzină de aţe şi câţiva nasturi de mărimi şi materiale diferite: os, plastic, lemn.

– Ce să fac cu ei? Nu sunt nasturii mei!

– Luaţi-i! Chiar şi aşa, sunt destul de rari! spuse supraveghetorul, înălţând vocea.

Pentru prima dată în viaţă, Inokenti începu să coasă, nu îşi imagina cum se înnoadă aţa, cum se coase, cum se opreşte căderea unui nasture. Lipsit de experienţa milenară a omenirii, Inokenti reinventă această artă. Se înţepă de mai multe ori şi îl dureau vârfurile degetelor. Îi trebui mult timp ca să coasă căptuşeala de la tunică, să niveleze la palton mesada care

fusese smulsă. Anumiţi nasturi erau rău cusuţi, şi îi ridicau marginile tunicii.

Munca aceasta măsurată care cerea atenţie, nu-i omorî doar timpul: îl calmă pe Inokenti. Mişcările lui interioare se liniştiră, se ordonară, nu mai simţi nici frică, nici tristeţe. Avu viziunea clară că acest bârlog de atrocităţi, această închisoare Marea Lubianka nu era atât de oribilă, că adăpostea şi ea oameni (pe care i-ar fi plăcut atât de mult să-i întâlnească!). Omul acesta care nu dormise noaptea, care nu mâncase, a cărui viaţă se zdrobise în douăsprezece ore, vedea ridicându-se în el o intuiţie superioară, descoperea cel de-al doilea suflu, care aduce în trupul atletului pândit de toropeală forţe noi, inepuizabile.

Supraveghetorul, care se schimbase, îi luă acul.

Apoi îi aduse o livră de pâine neagră şi prost coaptă, cu un colţuc supliment ca să ajungă la greutatea dorită, şi două cuburi de zahăr.

După puţin timp, un ceainic vărsă în paharul cu pisică un lichid uşor colorat şi cald şi fu asigurat că poate să mai ceară.

Inokenti aruncă în cana cu ceai raţia de zahăr pe toată ziua, vru să fie rustic şi să amestece cu degetul, dar apa era prea caldă. Atunci îşi învârti paharul ca să se dizolve zahărul, bău cu delicii (nu-i era foame deloc) şi ridică mâna ca să mai ceară.

Inokenti ingurgită cu un tremur de voluptate al doilea pahar, fără zahăr, dar simţind cu acuitate aroma slabă a ceaiului.

Gândurile lui dobândiră o claritate pe care nu o cunoscuseră de mult.

În pasajul strâmt dintre banchetă şi peretele opus, lovindu-se de salteaua rulată, începu să se plimbe, în aşteptarea luptei, trei paşi minusculi înainte, tot atâţia înapoi.

Îşi imagină lovitura, ciocnirea dintre statuia americană a Libertăţii şi grupul sculptural al Muhinei[1], întorcându-se pe

[1] Vera I. Muhina (1885-1953), sculptoriţă, autoarea unui grup reprezentând o ţărancă şi un muncitor ridicând secera şi ciocanul, care a încununat pavilionul URSS la Expoziţia Universală din 1937. Reprodus sub cele mai diverse forme, grupul acesta este una din figurile cele mai stabile ale iconografiei sovietice.

axa ei, reprodusă în atâtea şi atâtea filme. Locul în care se fofilase în ajun era cel mai nepotrivit în caz de strivire.

Şi nu putuse face altfel. Nu putuse să rămână cu braţele încrucişate.

Destinul lui se împotmolise...

Cum se exprimase unchiul Abner, repetând cuvintele lui Herzen? „Unde sunt graniţele patriotismului? De ce trebuie să-ţi înăbuşi dragostea de ţară...?"

Unchiul Abner îi oferea în momentul acesta amintirea cea mai marcantă, mai reconfortantă. Câţi bărbaţi şi câte femei întâlnise de-a lungul anilor, oameni cu care se împrietenise, cu care împărtăşise plăcerile – totuşi, unchiul lui de la Tver, în căsuţa lui ridicolă, omul acesta pe care îl văzuse numai două zile era singurul care rămânea indispensabil aici, la Lubianka. Singurul om care conta în viaţa lui.

Plimbându-se de bine, de rău în impasul acesta de şapte picioare, Inokenti se străduia să-şi amintească cât mai bine ce îi spusese unchiul lui atunci. Reuşea. Dar la aceasta se adăuga, în ciuda oricărei aşteptări:

„Sentimentele inferioare de plăcere sau neplăcere sunt criteriile supreme ale binelui şi răului".

Asta nu era de la unchi. Era o prostie oarecare. Ah! Era Epicur, ieri nu-l înţelesese. Acum era clar: ce-mi place e bun, ce-mi displace e rău. Lui Stalin îi plăcea să ucidă, deci era bine pentru el? Să ne întemniţeze în numele justiţiei nu ne place deloc, deci e rău?

Cât de profunzi par filozofii aceştia când îi citeşti în libertate! Dar, acum, binele şi răul se disociaseră net şi se concretizaseră material pentru Inokenti datorită acestei uşi cenuşiu deschis, a pereţilor verzui, datorită primei nopţi de temniţă.

Pe arena suferinţei, pe care se ridicase ca să lupte, înţelepciunea marelui materialist era pentru el o bâlbâială puerilă, o busolă pentru sălbatici.

Uşa hurui.

– Numele de familie? îi aruncă abrupt un nou supraveghetor, de tip oriental.

– Volodin.

– La interogatoriu! Mâinile la spate.

Inokenti duse mâinile la spate şi părăsi boxa cu capul pe o parte, aşa cum fac păsările când vor să bea.

De ce trebuia să stingă dragostea t...

CAPITOLUL XCIV

În timpul acesta, era ora micului dejun şi a ceaiului matinal şi în *şaraşka*.

Ziua aceasta, a cărei dimineaţă nu prevedea nimic deosebit, fu marcată mai întâi de şicanările locotenentului Schustermann: silindu-se să depăşească consemnele, nu lăsa prizonierii să adoarmă după deşteptare. Plimbarea avu şi ea ceva în minus: după timpul călduţ de ieri, noaptea fusese ger şi aleile bătătorite erau îngheţate bocnă. Mulţi deţinuţi ieşiră, făcură un singur tur şi se întoarseră în închisoare. În camere, *zekii*, aşezaţi unii pe paturile de jos, alţii cu picioarele atârnând sau în lenjeria de corp pe paturile de sus, nu se grăbeau să se scoale, îşi masau pieptul, căscau, inaugurau ziua prin glume lipsite de veselie, glumeau pe seama destinului lor nefericit sau, distracţie scumpă deţinuţilor, îşi povesteau visele.

Deşi printre vise fu unul care evoca o trecere pe o punte, deasupra unui pârâu tumultuos, deşi altcineva visase că avea nişte cizme mari, nimic nu permitea încă să ghiceşti clar o plecare masivă în convoi.

De dimineaţă, ca de obicei, Sologdin se duse să taie lemne. Chiar şi în timpul nopţii păstrase o fereastră deschisă şi o deschisese şi mai tare înainte de a pleca la muncă.

Rubin, al cărui cap era întors spre aceeaşi fereastră, nu schimbă nici un cuvânt cu el. Se culcase târziu şi în noaptea aceasta, suferise de insomnie şi acum simţea un curent de aer rece venind de la geam, dar nu vru să se amestece în faptele ofensatorului, îşi luă căciula de blană, îi dezlegă urechile, se acoperi cu totul cu cuvertura, se ghemui şi rămase acolo ca un sac, fără să se ridice pentru micul dejun, dispreţuind mustrările lui Schustermann şi zgomotul general din cameră, în speranţa de a prinde câteva ore de somn.

Potapov se trezise printre primii, îşi făcuse plimbare, se dusese printre primii la masă şi la ceai, îşi transformase patul

într-un paralelipiped rigid, se așezase să citească un ziar, dar toată inima lui râvnea la muncă (trebuia să gradeze azi un instrument interesant, făcut de mâinile lui).

Dejunul consta dintr-o fiertură de mei, de aceea mulți nu se duseră la refectoriu.

Gherasimovici, din contră, rămase mult timp acolo, purtând încet și atent la gură cantități minuscule de cașa. Un observator imparțial nu ar fi bănuit niciodată în el un teoretician al loviturii de palat.

În celălalt capăt al refectoriului pe jumătate gol, Nerjin îl privea și se întreba dacă îi răspunsese convenabil în ajun. Îndoiala este conștiința morală a cunoașterii, dar până la ce limită poți să bați în retragere în privința îndoielii? Într-adevăr, dacă libertatea cuvântului nu mai exista nicăieri în lume, dacă în *Times* erau reproduse fidel articolele din *Pravda*, dacă negrii din Zambezi se înscriau la împrumuturi de stat, dacă colhoznicii de pe Loara munceau pe brânci ca să-și câștige salariul și dacă râturile de porc din partid își luau vacanța, baricadate după zece garduri în vilele californiene – viața mai merita trăită?

Până când să te ascunzi după „nu știu"?

După un mic dejun fără chef, Nerjin se cățără pe patul lui pentru ultimul sfert de oră, se întinse și contemplă plafonul.

Camera continua să comenteze aventurile lui Ruska. Nu se întorsese la culcare și se aflase, fără nici o îndoială, că îl arestaseră. Era la Statul Major, închis într-o cușcă întunecată.

Se vorbea despre el cu perdea, fără să-l califice ca agent dublu, prin aluzii. Se spunea că nu puteau să-i mărească pedeapsa, dar ticăloșii puteau să schimbe cei douăzeci și cinci de ani de reeducare prin muncă cu douăzeci și cinci de ani de recluziune celulară (anul acesta se construiseră închisori noi, cu celule de izolare, și recluziunea era tot mai la modă). Șikin nu putea să-i fabrice un dosar de agent dublu, bineînțeles. Dar nu este nevoie să acuzi pe cineva de un lucru de care e vinovat: dacă e blond, poți să-l proclami brunet și să-l condamni la același tarif ca al blonzilor.

Gleb nu știa unde ajunsese dragostea lui Ruska cu Clara, nici dacă trebuia, dacă îndrăznea s-o liniștească pe fată. Și în ce fel?

Rubin aruncă cuvertura şi, într-un hohot de râs general, apăru îmbrăcat cu vesta de molton şi căciula de blană. Trebuie să mărturisim că suporta să se râdă de el fără să se simtă jignit, dar nu tolera să se râdă de socialism. Îşi scoase căciula, rămase cu vesta, nu puse piciorul pe pământ ca să se îmbrace – nu mai avea sens, fiindcă trecuse ora de plimbare, de toaletă şi de mic dejun – şi ceru un pahar de ceai; aşezat pe pat, cu barba lui hirsută, ducea tartina la gură cu un aer absent, înghiţind lichidul fierbinte, cu ochii încă lipiţi, cufundat deja în lectura unui roman de Upton Sinclair, pe care îl ţinea în aceeaşi mână cu paharul. Era într-o dispoziţie macabră.

Rondul de dimineaţă străbătu *şaraşka*. Locolonelul era de gardă. Numără capetele, în timp ce Schustermann făcea anunţurile. Intrând în semilună, Schustermann decretă, ca şi în camerele precedente:

– Anunţ! Deţinuţii sunt informaţi că, după micul dejun, nimeni nu va fi admis la bucătărie pentru a lua apă fierbinte, este deci inutil să bateţi la uşi sau să deranjaţi plantonul cu subiectul acesta!

– Din al *cui* ordin? urlă înfuriat Priantcikov, ieşind din caverna formată de două paturi apropiate.

– Al şefului închisorii, răspunse Schustermann cu un ton autoritar.

– De când datează dispoziţia?

– De ieri.

Priantcikov ridică mâinile lui fine şi slabe şi agită pumnii deasupra capului, luând ca martori cerul şi pământul.

– E imposibil! protestă el. Sâmbătă seara, ministrul Abakumov în persoană mi-a promis că vom avea apă pentru ceai noaptea! E ceva logic! Fiindcă muncim până la miezul nopţii!

Un hohot de râs imens fu răspunsul prizonierilor.

– Nu ai decât să lucrezi până la miezul nopţii, cretinule! spuse Dvoietiosov cu vocea lui de bas.

– Nu putem plăti un bucătar pentru noapte, explică sentenţios Schustermann.

Apoi, luând o listă din mâinile locolonelului, Schustermann, cu o voce apăsătoare care aduse imediat tăcerea, declară:

– Anunț! Sunt scutiți de muncă și trebuie să se pregătească să se alăture convoiului... În camera voastră: Horobrov! Mihailov! Nerjin! Simușkin!... Pregătiți-vă să prezentați lucrurile la intendență!

Patrula ieși.

Dar cele patru nume aruncate în vânt învăluiră toată camera în vârtejul lor.

Ocupanții camerei își abandonară ceaiul, lăsară tartinele neterminate, se aruncară unii asupra altora sau asupra celor care plecau. Patru oameni din douăzeci și cinci erau o recoltă abundentă de victime, insolită. Toată lumea începu să vorbească, vocile însuflețite se amestecau cu altele, copleșite sau disprețuitor de vesele. Unii stăteau în picioare pe paturile de sus și gesticulau, alții se prindeau de cap, alții argumentau cu fervoare, bătându-se în piept, alții scoteau fețele de pernă și panorama camerei oferea un asemenea haos discordant de tristețe, docilitate, mânie, energie, plângeri, ipoteze, toate înghesuite într-un spațiu restrâns și pe două planuri suprapuse, încât Rubin sări pe patul lui în vestă de molton și chiloți și strigă cu o voce de stentor:

– E o zi istorică pentru *șarașka*! *Dimineața execuției streltților*[1]!

Și rămase cu brațele ridicate în fața scenei.

Aerul lui excitat nu însemna că se bucura de plecarea spre lagăre. Ar fi râs și dacă ar fi plecat el. Dar pentru amatorul acesta de poante nu exista nimic sfânt.

Plecarea în convoi e o linie de despărțire la fel de fatală în viața unui prizonier ca rănirea pentru un soldat. Ca o rană care poate fi ușoară sau gravă, vindecabilă sau mortală, convoiul poate să te ducă aproape sau foarte departe, să-ți ofere o distracție, să te ucidă.

Când citim la Dostoievski descrierea pretinselor atrocități din ocnă, rămâi fără grai: cum de-i lăsau să-și ispășească liniștiți vina! În zece ani, nici o deplasare în convoi!

[1] Tablou faimos al pictorului V.I. Surikov (1848-1916) în care mișună figurile pitorești și patetice. Execuția streltților a avut loc în Piața Roșie din Moscova, în toamna lui 1698.

Zekul se statorniceşte în acelaşi loc, se obişnuieşte cu tovarăşii lui, cu munca, cu şefii. Chiar dacă repudiază orice spirit de câştig, economiseşte câte ceva, inevitabil: primeşte azi sau mâine o valiză din muşama, trimisă de afară, sau lucrată în lagăr, din lemn. Până la urmă îşi face rost de o ramă în care pune fotografia soţiei sau a fiicei; papuci din pâslă cu care se încalţă după lucru ca să se plimbe prin baracă şi pe care îi ascunde ziua, ca să-i scape de percheziţie; se poate să ascundă pe undeva un pantalon de bumbac sau să fi omis să înapoieze nişte papuci, lucruri pe care le doseşte între două inventare. Are acul lui, nasturii sunt fixaţi solid şi are câţiva de schimb. Are şi o punguţă în care îşi ţine tutunul.

Dacă este vorba despre un *şmecher*, are pudra lui de dinţi şi se spală uneori, păstrează un teanc de scrisori de acasă, primeşte până la urmă o carte, pe care o schimbă apoi pe rând cu toate cărţile din lagăr.

Dar plecarea în convoi loveşte ca un fulger sărmana lui viaţă, întotdeauna fără preaviz, şi caută să-l prindă pe neaşteptate în ultimul minut. Scrisorile fiinţelor scumpe sunt aruncate deci în grabă în gaura toaletelor. Dacă trebuie să călătorească în vagoane pentru animale, escorta îi rupe *zekului* toţi nasturii, îi seamănă în vânt tutunul şi pudra pentru dinţi care pot să slujească la orbirea unui soldat din escortă. Dacă va călători în „wagon-zek", escorta calcă furioasă în picioare valizele care nu au loc în plasa îngustă şi, în elanul ei, sparge ramele fotografiilor. În amândouă cazurile cărţile se confiscă, fiindcă nimeni nu are voie cu cărţi pe drum, şi acele, care pot să înjunghie sau să ucidă un soldat din escortă; papucii de pâslă sunt aruncaţi la vechituri, pantalonul de bumbac, de rezervă, va îmbogăţi trusoul din lagăr.

Purificat de păcatul proprietăţii, de orice aplecare spre viaţa sedentară, de orice tendinţă spre molicelul confort burghez (atât de stigmatizat de Cehov, şi pe bună dreptate), despărţit de prieteni şi de trecut, încrucişează mâinile la spate şi, în coloană de câte patru („Un singur pas în dreapta şi escorta trage fără somaţie!"), într-o grămadă de câini şi de soldaţi, se îndreaptă spre vagoane.

E momentul pe care l-ați văzut în toate gările, dar vă grăbeați să vă plecați privirile cu lașitate, să vă întoarceți, ca niște supuși loiali, pentru ca locotenentul șef de escortă să nu vă bănuiască de gânduri rele și să vă aresteze.

Zekul intră în vagon și acesta e agățat de vagonul poștal. Zăbrelit ermetic pe amândouă părțile, insondabil pentru plimbăreții de pe peron, urmărește un orar pașnic și hurducă în măruntaiele lui închise, strâmte, sufocate, sute de amintiri, de speranțe și de temeri.

Unde merge așa? Nu se anunță. Ce îl așteaptă pe *zek* în noul port? Minele de cupru? Șantierul de abataj? Sau această adevărată binecuvântare care e detașamentul agricol, în care poți să-ți coci uneori cartofi sub cenușă și să te îndopi cu napii destinați animalelor? O să crape oare *zekul* de scorbut sau „distrofie" după o lună de muncă „grea"? O să aibă fericirea de a se strecura în camera cuiva, de a întâlni o cunoștință și de a-și „face o gaură" ca ordonanță, infirmier, factotum al furierului? În noul loc, va avea dreptul să scrie? Sau nu va mai trimite scrisori ani la rând, așa că ai lui îl vor așeza în rândul cadavrelor?

Poate că nici nu va ajunge la destinație? Sau va muri de dizenterie în vagonul pentru animale? Sau convoiul va merge șase zile întregi, fără să se distribuie pâine? Sau escorta îl va omorî cu lovituri de ciocan, pentru complicitate la o evadare? Poate că, la capătul drumului în vagonul neîncălzit, vor arunca trupurile înghețate ale *zekilor*, ca pe niște butuci?

Convoaiele roșii fac o lună până la Sovgavan...

Amintește-Ți, Doamne, de cei care au rămas pe drum!

Și chiar dacă plecarea din *șarașka* era mai blândă, iar *zekii* aveau voie să-și păstreze lamele de ras până la prima închisoare, toate întrebările acestea, etern obsedante, înțepau inima celor douăzeci de prizonieri care fuseseră desemnați pentru convoi la apelul de marți dimineață.

Viața lor fără griji, viața aproape normală de pensionari ai *șarașkăi* lua sfârșit.

CAPITOLUL XCV

Oricât era de îngrijorat de plecarea apropiată, Nerjin simţi dintr-odată tentaţia puternică de a merge să-i *facă o sărbătoare* maiorului Şikin. La semnalul de începere a lucrului, în ciuda ordinului dat celor douăzeci de a rămâne în dormitoare în aşteptarea supraveghetorilor, se repezi împreună cu ceilalţi nouăsprezece prin una din uşile de comunicare. Sări la etajul al doilea şi bătu la Şikin. I se ordonă să intre.

Şikin era sumbru şi mohorât. Din ajun, o prăpastie se deschisese în el. Plimbase un picior pe deasupra abisului şi acum ştia ce impresie ai când nu-ţi mai rămâne nici un punct de sprijin.

Dar ura sa faţă de trepăduşul acela nu se putea soluţiona imediat! Cel mai rău lucru pe care l-ar fi putut face (şi cel mai sigur pentru el) era să-l plimbe pe Doronin din celulă în celulă, să fiarbă la foc înăbuşit cu dragoste o notă confidenţială violentă şi să-l trimită la Vorkuta, unde, astfel recomandat, avea să fie aruncat într-o brigadă disciplinară şi în care se putea rezista mult. Acelaşi rezultat l-ar fi obţinut şi dacă ar fi trecut printr-un proces, înainte de a primi un glonţ în ceafă.

Dacă nu-l convocase mai întâi pe Doronin pentru interogatoriu era din cauză că se aştepta la recriminări şi anumite piedici din partea prizonierilor care plecau.

Nu se înşelase. Intră Nerjin.

Maiorul Şikin nu-l suportase niciodată pe *zekul* acesta atât de slab şi neprietenos, cu un comportament de o rigoare inflexibilă şi cunoaşterea maniacă a legilor. Îl îndemna demult pe Iakonov să-l trimită pe Nerjin într-un lagăr şi se uita acum cu o bucurie răutăcioasă la mina ostilă a musafirului.

Nerjin avea darul înnăscut de a improviza o plângere în câteva cuvinte răsunătoare şi de a o declama dintr-o răsuflare, în secunda în care se deschidea uşa, dacă nu o avea pe o bucăţică din hârtia igienică şi sugativă care este rezervată declaraţiilor scrise în închisoare. În cinci ani de gaură pusese

la punct o manieră energică de a se adresa şefilor care, în vorbirea locală, se numea *muştruluiala politicoasă*. Nu folosea decât cele mai corecte cuvinte, pe un ton orgolios şi ironic care nu repeta nimic, de la superior la inferior.

– Cetăţene maior! declară el pe prag. Vin să recuperez o carte care mi-a fost luată pe nedrept. Am câteva motive să presupun că şase săptămâni, având în vedere mijloacele de transport în uz în oraşul Moscova, constituie o amânare suficientă pentru a vă asigura că această carte este permisă de cenzură.

– O carte? întrebă Şikin aurit (nu găsise nici un răspuns mai fin la îndemână). Ce carte?

– În acelaşi timp, continuă Nerjin cu acelaşi debit fluid, presupun că ştiţi despre ce carte este vorba. Este vorba de un volum de versuri al lui Serghei Esenin.

E-se-nin? Cuvântul acesta fu o reminiscenţă neaşteptată, şi maiorul, tulburat de numele acesta subversiv, se lăsă pe spate. Periuţa lui cenuşie indica indignare şi dezgust. Cum de aveţi îndrăzneala să-l cereţi pe E-se-nin?

– De ce nu? A fost editat aici, în Uniunea Sovietică.

– Frumoasă treabă!

– De altfel, ediţia este din 1940, adică nu aparţine perioadei interzise 1917 – 1938.

Şikin se întunecă.

– De unde aţi scos perioada aceasta?

Nerjin răspunse cu un debit la fel de volubil, de parcă ar fi învăţat pe de rost toate răspunsurile:

– Un cenzor din lagăr m-a ajutat în acest punct, cu multă amabilitate, şi mi-a oferit explicaţii. În timpul unei percheziţii care a precedat sărbătorile mi-am văzut confiscat un *Dicţionar raţional* al lui Dahl din motivul că fusese editat în 1935 şi trebuia să fie supus din cauza aceasta unui control aprofundat. Atunci când i-am dovedit cenzorului că dicţionarul era o reproducere fototipică a ediţiei din 1881, acesta mi-a restituit cartea de bunăvoie şi mi-a explicat că nu se formulează obiecţii împotriva ediţiilor anterioare Revoluţiei, fiindcă duşmanii poporului nu erau încă la lucru. Ştiu că nu vă convine, dar, în fine, Eseninul meu e din 1940.

Şikin păstră o tăcere convinsă. Apoi:

– Să admitem. Dar dumneavoastră, întrebă el cu un aer intimidant, dumneavoastră aţi citit cartea aceasta? Aţi citit-o în întregime? Puteţi să-mi daţi confirmarea în scris?

– Nu aveţi dreptul juridic de a-mi extorca o semnătură, conform articolului 95 din Codul Penal al RSFSR. Vă confirm oral că am răutăciosul obicei de a citi cărţile din posesia mea şi, invers, de a nu păstra decât cărţile pe care le citesc.

Şekin depărtă braţele.

– Nu vă gândiţi decât la dumneavoastră!

Voia să pozeze îndelung, scufundându-se într-o tăcere plină de sensuri, dar Nerjin îl scufundă cu următoarele cuvinte:

– Aşadar, vă repet sumar obiectul cererii mele. În vigoarea alineatului 7 din secţiunea B a regulamentului interior al închisorilor, restituiţi-mi cartea care mi-a fost reţinută ilegal.

Scuturat de ticuri din cauza acestui flux de cuvinte, Şikin se ridică. Atunci când era aşezat la masă, capul lui mare părea să aparţină unui om de înălţime rezonabilă, dar când se ridica se micşora, din cauza picioarelor şi braţelor scurte. Cu faţa întunecată, se duse la un dulap, îl deschise, scoase volumaşul lui Esenin cu învelitoarea presărată cu foi de paltin.

Însemnase câteva pasaje. Fără să-i propună lui Nerjin să se aşeze, se instală confortabil în fotoliul lui şi începu să examineze locurile balizate cu semne. Nerjin se aşeză şi el, liniştit, îşi puse coatele pe genunchi şi îl observă pe Şikin cu o privire fixă şi apăsătoare.

– Uitaţi, de exemplu, spuse maiorul cu un suspin, şi citi mecanic, frământând ca un aluat urzeala versurilor:

„Mâini de moarte, mâini străine
vor pune capăt acestor cântări.
Doar caii frumoşi şi spicele pline,
Vor plânge după vechiul lor stăpân".

Cine e stăpânul? Şi ale cui sunt mâinile acestea?

Prizonierul privea mâinile albe şi pufoase ale delegatului operaţional. Îşi formulă regretele, cu buzele strânse.

– Esenin era limitat de originea lui socială şi sunt multe lucruri pe care nu le înţelegea prea bine. Ca şi Puşkin, ca şi Gogol...

Vocea lui Nerjin emise apoi un sunet care îl făcu pe Şikin să-i arunce o privire temătoare. Putea să se arunce dintr-odată asupra maiorului, acum nu mai avea nimic de pierdut. În orice caz, Şikin se ridică şi întredeschise uşa.

– Şi asta cum se interpretează? spuse Şikin aşezându-se din nou pe fotoliu:

„Am vrut să unesc în lumea aceasta
un trandafir alb şi o broască neagră...".

Şi apoi restul... Pe cine vizează?

Gâtul prizonierului, încordat, fremătă.

– E foarte simplu, răspunse el. Nu trebuie să te străduieşti să împaci trandafirul alb al adevărului cu broasca neagră a infamiei!

O broască neagră cu un cap mare, cu picioarele scurte, ca Naşul acesta aşezat în faţa lui, cu faţa sa cenuşie.

– Acestea fiind spuse, tovarăşe maior – Nerjin apela la cuvinte rapide, care aderau între ele –, nu am timp să mă angajez în controverse literare cu dumneata. Escorta mă aşteaptă. Au trecut şase săptămâni de când aţi declarat că veţi înainta o cerere Cenzurii. Aţi făcut-o?

Şikin tresări şi închise sec cărţulia galbenă.

– Nu sunt obligat să vă dau socoteală! Nu o să vă dau cartea. În orice caz, nu o să vă lase s-o luaţi.

Nerjin, furios, se ridică fără să scape Eseninul din ochi. Îşi imagina mâinile soţiei lui ţinând cartea aceasta şi scriind: „Tot ce ţi-a fost luat îţi va fi înapoiat întocmai!".

Cuvintele îi ieşiră de pe buze fără cel mai mic efort, în rafale:

– Tovarăşe maior! Sper că nu aţi uitat că am cerut de două ori de la Ministerul Securităţii Statului zloţii polonezi care mi-au fost confiscaţi fără speranţă de înapoiere şi că am obţinut până la urmă acordul Sovietului Suprem, deşi valoarea a scăzut de douăzeci de ori! Sper că nu aţi uitat că am cerut cinci grame de amidon? Au râs de mine, dar mi-am atins scopul! Aş putea să vă citez o mulţime de alte exemple! Vă previn că nu voi abandona această carte! Chiar agonizând pe Kolîma, o voi smulge de la dumneavoastră! Voi umple toate cutiile de scrisori ale Comitetului Central şi ale Consiliului de Miniştri cu

plângeri împotriva dumneavoastră. Daţi-mi-o înapoi înainte să se strice lucrurile!

Şi maiorul Securităţii Statului nu putu să-i ţină piept acestui *zek*, acestui condamnat, acestui paria pe care îl trimitea să moară de moarte lentă. Ceruse într-adevăr explicaţii Cenzurii, care, spre uimirea lui, îi răspunsese că această carte nu era interzisă oficial. Oficial! Flerul lui infailibil îi sugera maiorului că era o greşeală grosolană, că trebuia interzisă cu desăvârşire. Dar trebuia totuşi să-şi pună numele la adăpost de bârfele acestui neobosit sâcâitor. Cedă:

– Bine. Vi-l dau înapoi. Dar nu vi se va permite să-l luaţi.

Nerjin coborî triumfător scările, strângând cartonul galben, atât de plin, al copertei. Era simbolul succesului într-un moment în care totul se scufunda.

Pe palier depăşi un grup de prizonieri care comentau ultimele evenimente. Printre ei (ascuns însă şi vorbind în şoaptă, ca să nu ajungă la urechile şefilor) perora Siromaha:

– Ce i-a apucat? Să trimită nişte băieţi ca ăştia într-un lagăr? De ce? Şi Ruska Doronin? Ce târfă a putut să-l toarne?

Nerjin se îndrepta cu paşi mari spre Acustică, dornic să-şi distrugă notele înainte de a fi preluat de un supraveghetor. De obicei, *zekii* care plecau nu aveau voie să circule liberi prin *şaraşka*. Nerjin datora această ultimă libertate importanţei contingentului care urma să fie evacuat, poate şi îngăduinţei locolonelului, care îşi înmulţea neglijenţele în respectarea regulamentului.

Deschise larg uşa de la Acustică şi văzu în faţa lui, căscate, uşile de la dulapul metalic şi, în picioare în mijloc, Simotşka, care îşi regăsise rochia urâtă cu dungi şi şalul cenuşiu de angora.

Fără să-l fi văzut pe Nerjin, îl simţi, se tulbură, înţepeni de parcă s-ar fi întrebat ce trebuia să ia din dulap.

Fără să se gândească, nici să-şi cântărească cuvintele, se refugie între uşile de fier şi îi spuse murmurând:

– Serafima Vitalievna! După ceea ce s-a petrecut ieri e inuman să vă vorbesc. Dar va dispărea o muncă de ani de zile. Trebuie să o ard? Nu vreţi să o luaţi?

Ea era deja la curent cu plecarea lui Nerjin. Ridică spre el nişte ochi trişti, nedormiţi, şi spuse:

– Daţi-mi-o.

Intră cineva, Nerjin se îndepărtă dintr-un salt, ajunse la masă şi se întâlni cu maiorul Reutmann.

Acesta avea o faţă descumpănită. Îi spuse cu un zâmbet jenat:

– Gleb Vikentievici! Ce enervant e! Nu m-au prevenit... Nu aveam nici cea mai mică idee...

Nerjin ridică o privire de regret rece asupra acestui om pe care, până atunci, îl crezuse sincer.

– Adam Veniaminovici, nu sunt nou-venit în casă. Acestea sunt lucruri care nu se fac fără asentimentul şefului de laborator.

Şi începu să golească sertarele biroului.

Faţa lui Reutmann exprima suferinţa.

– Credeţi-mă, Gleb Vikentievici, nu ştiam, nu m-au întrebat nimic, nu m-au prevenit...

Vorbea cu voce tare, în tot laboratorul.

Picături de transpiraţie îi străluceau pe frunte. Privea cu ochi absenţi ultimele pregătiri ale lui Nerjin.

Într-adevăr, nu îi ceruseră părerea.

– Îi dau toate dosarele despre articulaţie Serafinei Vitalievna? întrebă Nerjin cu un aer detaşat.

Fără să răspundă, Reutmann ieşi încet din cameră.

– Acestea sunt ale dumneavoastră, Serafina Vitalievna, declară Nerjin, transportând pe masa fetei dosare, cămăşi, tablouri.

Strecurase într-unul din dosare comoara lui, trei blocnotesuri. Dar geniul lui bun îl făcu să se răzgândească.

Mâinile pe care ea i le întindea puteau să pară calde, dar aceasta nu era o probă suficientă de loialitate.

Strecură blocnotesurile în buzunar şi îi aduse dosarele Simotşkăi.

Biblioteca din Alexandria a ars. Cum au ars, fără să se renege, manuscrisele din fundul mănăstirilor. Şi şemineurile de la Lubianka au scuipat funinginea lor de hârtii, de hârtii, de hârtii

arse, peste capetele *zekilor* scoşi la plimbare pe terasa ascunsă de acoperişul închisorii.

Poate că s-au ars mai multe idei mărețe decât cele publicate? Dacă îşi păstra capul, Nerjin nu era oare în stare s-o ia de la capăt?

Îşi scutură cutia cu chibrituri, ieşi în fugă.

După zece minute se întoarse palid, indiferent.

În timpul acesta, Priantcikov izbucnise în laborator.

– În fine, cum e posibil aşa ceva? Suntem de lemn! Nici nu ne indignăm măcar! Să-i *expedieze* în convoi! Bagajele se expediază, dar cine le dă dreptul să expedieze oameni?

Pledoaria înflăcărată a lui Valentin găsi ecou în inima *zekilor*. Surescitați de plecarea aceasta, *zekii* din laborator nu mai munceau. Momentele acestea îi avertizau întotdeauna: „Va veni şi rândul nostru". Etapa aceasta îi constrângea pe cei scutiți să mediteze la fragilitatea destinului lor, la fatalitatea care le expunea viața securii jertfitoare a Gulagului. Fără cel mai mic delict, după doi ani de la ispăşirea vinii, *zekii* se trezeau trimişi inevitabil înapoi în *şaraşka*, ca să uite totul şi să nu se mai gândească. Numai cei condamnați la douăzeci şi cinci de ani nu cunoşteau data „ispăşirii" lor, şi de aceea secția operațională îi angaja cu plăcere.

Zekii îl înconjurau pe Nerjin în atitudinile cele mai bizare, unii se aşezaseră pe mese, ca pentru a sublinia solemnitatea momentului. Erau într-o dispoziție melancolică şi filozofică.

Aşa cum la o înmormântare se evocă toate faptele bune ale decedatului, acum îl lăudau pe Nerjin pentru zelul său de a se *pişa pe Cod* şi pentru multiplele intervenții în favoarea tuturor prizonierilor. Se aminti de problema faimoasă a amidonului, de felul în care Nerjin bombardase conducerea închisorii şi ministerul de Interne cu plângeri referitoare la neatribuirea celor cinci grame de amidon, a cărei victimă personală era. (Regulile disciplinare interziceau plângerile colective sau vizând restricțiile altora, ale tuturor. Deşi în principiu prizonierul trebuia să amendeze în sensul socialist, îi era interzis să exprime vreun entuziasm pentru cauza comună.) *Zekii* din *şaraşka* nu erau încă ghiftuiți şi bătălia aceasta pentru cinci grame de făină îi pasionase mai violent decât evenimentele internaționale.

Această epopee palpitantă se terminase cu victoria lui Nerjin: îl porecliră „căpitanul-chiloţi", adjunct al intendenţei şefului închisorii speciale, şi toată *şaraşka* avu dreptul, graţie acestui amidon, la două raţii de tăiţei suplimentare, săptămânal. Se evocă şi lupta lui Nerjin pentru a obţine o extensie a plimbărilor duminicale, luptă care se soldase cu un eşec.

Nerjin, la rândul lui, nu era prea atent la oraţiile acestea funebre. Ceea ce era mai rău se întâmplase, ce era mai bine depindea numai de el. După ce îi dăduse Simotşkăi lucrările despre articulaţie, îi donase secundului lui Reutmann toate documentele confidenţiale, distrusese prin foc sau rupsese toate notele personale, îşi împărţise în câteva teancuri biblioteca, acum curăţa ultimul fund de sertar ca să împartă totul prietenilor. Hotărâse cui să dea scaunul galben de birou, cine să moştenească biroul german cu glisiere, cine va avea călimara lui, ruloul de hârtie colorată şi hârtie marmorată subtilizate de la casa Lorenz. Defunctul distribuia personal toată moştenirea şi moştenitorii îi aduceau câte două, câte trei pachete de ţigări (în virtutea unei legi din *şaraşka*: în lumea *aceasta* ţigările erau din belşug, în timp ce *acolo* sunt mai preţioase decât pâinea).

Rubin se întoarse din biroul lui ultrasecret. Avea o privire tristă, cearcăne umflate sub ochi.

Uitându-se la cărţi, Nerjin îi spuse:

– Dacă ţi-ar fi plăcut Esenin, ţi l-aş fi dat.

– Ai reuşit să-l iei înapoi?

– Nu e destul de proletar pentru tine.

– Nu ai un pămătuf de bărbierit, spuse Rubin scoţând din buzunar un pămătuf somptuos pentru un prizonier, din plastic poleit – eu, în orice caz, am jurat să mă bărbieresc numai când voi primi decizia de încetare a urmăririi în judecată, aşa că ia-l!

Rubin nu vorbea niciodată despre „eliberare", fiindcă asta ar fi însemnat ispăşirea normală a vinii sale, nu vorbea decât despre încetarea urmăririi penale, pe care avea s-o dobândească!

– Mulţumesc, dar tu eşti atât de *înşaraşkat*, că ai uitat obiceiurile şi datinile din lagăr. Oare îmi vor permite să mă rad singur?... Nu vrei să mă ajuţi să triez cărţile de dat?

Începură să adune și să aranjeze cărți și ziare. Asistența care îi înconjura se risipi.

– Ei bine, și elevul tău? întrebă Gleb în șoaptă.

– Se spune că a fost arestat în noaptea trecută. În fine, cei doi principali.

– De ce doi?

– Suspecți. Istoria cere victime.

– Dar poate că cel adevărat a scăpat?

– Nu, cred că l-au pescuit. Mi-au promis că-mi aduc la prânz înregistrări de la interogatorii. O să facem comparația.

Nerjin se ridică deasupra unui teanc.

– Spune-mi, de ce îi trebuia Uniunii Sovietice bomba atomică? Băiatul acesta nu a făcut un calcul atât de rău.

– Un mucos de moscovit, un tip amărât, crede-mă.

Încărcați cu teancuri de cărți, părăsiră laboratorul și urcară scara mare. În fața nișei de pe culoarul superior se opriră ca să-și pună în ordine teancurile care se clătinau și să răsufle.

Ochii lui Nerjin, care străluciseră în timpul pregătirilor cu o însuflețire nesănătoasă, deveniseră terni și aproape nemișcați.

– Iată, prietene – spuse el cu o voce tărăgănată –, am petrecut împreună mai puțin de trei ani, discutând mereu, luându-ne în râs convingerile, și acum că te pierd, fără îndoială pentru totdeauna, simt că ești unul dintre cei mai... unul care...

Vocea lui se sparse.

Ochii mari și întunecați ai lui Rubin, pe care alții îi vedeau scânteind mereu de mânie, străluceau blând, numai bunătate și pudoare.

– Așa este, într-adevăr, spuse el clătinând din cap. Să ne îmbrățișăm, animalule.

Și îl primi pe Nerjin în barba lui neagră de pirat.

Imediat după, cum intrau în bibliotecă, Sologdin îi ajunse din urmă. Avea o înfățișare foarte îngrijorată. Fără s-o facă anume, trânti prea tare ușa cu sticlă, care vibră atunci când bibliotecara se întoarse cu un aer nemulțumit.

– Ei da, Glebcik! Ei da! spuse el. Jocurile sunt făcute. Te duci.

Fără să-l remarce deloc pe fanaticul „demn de Biblie", Sologdin se uita numai la Nerjin.

Rubin nu se arătă nici el conciliant față de „hidalgo-ul pisălog" și își întoarse privirea.

– Deci te duci. E trist. Foarte trist.

Câte cuvinte schimbate la tăiatul lemnelor, câte controverse în timpul plimbărilor! Nu era nici locul, nici timpul de a-i transmite lui Gleb regulile de gândire și acțiune pe care ar fi vrut, dar nu putea să i le aducă la cunoștință.

Bibliotecara se refugie în spatele rafturilor. Sologdin spuse cu o voce lipsită de timbru:

– În orice caz, ar trebui să-ți trimiți la plimbare scepticismul. E doar un procedeu comod pentru a evita lupta.

Nerjin răspunse la fel de încet:

– Dar șmecheriile de ieri... țara ta pierdută, cu burtă și rahitică... sunt încă și mai comode. Eu, eu mă pierd.

Sologdin scânteie cu tot albastrul ochilor, cu tot albul dinților:

– Am vorbit prea puțin noi doi, tu ești puțin retardat intelectual. Dar ascultă-mă, timpul înseamnă bani. Nu e prea târziu. Acceptă să lucrezi aici ca cifrator și o să reușesc poate să te ajut să rămâi. Integrându-te într-un anume grup... (Rubin îl măsură pe Sologdin cu priviri stupefiate.) Dar trebuie *să îngrași* pământul, te previn.

– Mulțumesc, Mitiai. Am avut posibilitatea s-o fac. Dar dacă trebuie *să îngraș* pământul, cum o să mă formez? Sunt de altfel vag pregătit pentru experiența mea. Cum spune proverbul: „Nu te îneacă marea, ci mlaștina". Am chef să încerc largul mării.

– Într-adevăr? Ascultă-mă, tu trebuie să hotărăști, tu trebuie să hotărăști. Regret amarnic, dar amarnic, Glebcik.

Fața lui Sologdin era îngrijorată, era grăbit, dar lupta să nu se dea pe față.

Rămaseră toți trei acolo, așteptând ca bibliotecara cu păr vopsit, cu buze rujate din belșug, cu obrajii fardați din belșug, locotenent al MGB-ului și ea, deși fără uniformă, să termine completarea indolentă a fișei de cititor a lui Nerjin.

Gleb, care suferea din cauză că prietenii lui se certaseră, spuse încet în tăcerea deplină a bibliotecii:

– Prieteni! Trebuie să faceți pace!

Nici Sologdin, nici Rubin nu întoarseră capul. Nerjin insistă.

– Mitiai!

Sologdin ridică flacăra rece a ochilor lui albaştri.

– De ce mi te adresezi mie? spuse el, surprins.

– Liova! repetă Gleb.

Rubin îl privi cu un aer plictisit.

– Ştii de ce trăiesc mult caii? Făcu o pauză şi explică: Fiindcă nu cunosc confidenţele psihologice.

După ce restitui totul la intendenţă şi încheie formalităţile administrative, grăbit de supraveghetor să se întoarcă în dormitoarele disciplinare ca să se pregătească de plecare, Nerjin, cu braţele încărcate de pachete de ţigări, se întâlni pe culoar cu Potapov, care mergea cu paşi mari, cu o cutiuţă sub braţ. În timpul orelor de muncă, mersul lui Potapov nu mai era cel de plimbare: în ciuda şchiopătatului, mergea repede, îşi înţepenea gâtul pe care îl purta alternativ înainte şi înapoi, strângea pleoapele şi, în loc să privească pământul de la picioarele lui, se uita în depărtare, de parcă ochii şi capul lui s-ar fi grăbit să o ia înaintea picioarelor care îmbătrâneau. Potapov voia numaidecât să-şi ia adio de la Nerjin şi de la ceilalţi, dar, intrând de dimineaţă în laborator, fusese prins de logica muncii care izgonise orice alt sentiment, orice gând. Facultatea aceasta de a se lăsa absorbit în întregime de muncă stătea la originea succeselor lui de inginer din vremurile de libertate, ea făcuse din el un robot de neînlocuit în solda planului cincinal şi îl ajutase în captivitate să încaseze loviturile rele ale destinului.

– Na, na, s-a terminat, Andreici, spuse Nerjin oprindu-l.

– Defunctul era vesel, zâmbitor.

Potapov făcu un efort. Un fel de înţelegere omenească păru să-i electrizeze privirea. Întinse mâna liberă spre ceafa lui, ca pentru a-l scărpina.

– Cu-cu...

– V-aş fi oferit Eseninul meu, dar dumneavoastră, în afară de Puşkin...

– O să vină şi rândul nostru, să ştiţi, spuse Potapov cu tristeţe.

Nerjin suspină.

– Unde o să ne revedem? La închisoarea de tranzit Kotlas? În minele din Indighir? Nu-mi vine să cred că ne vom revedeam pășind liber pe trotuarul unui oraș. Nu-i așa?

Încrețindu-și coada ochiului, Potapov scandă versurile lui Pușkin:

„Ochii mei sunt închiși fantomelor
și o speranță searbădă
îmi alarmează inima uneori".

Ușa de la Nr. 7 făcu loc capului extatic al lui Markușev.

– Haide, Andreici! Unde sunt filtrele? Lucrarea e în plan! strigă el agasat.

Coautorii *Zâmbetului lui Buddha* se îmbrățișară stângaci. Pachetele de Belomor se împrăștiară.

– Vedeți ce vreau să zic, spuse Potapov, suntem în perioada depunerii icrelor, nu avem nici un minut liber.

Depunerea icrelor, pentru Potapov, era stilul de muncă înnebunitoare, cu urlete, grăbită până la extravaganță, care era ceva normal pentru institut și pentru toată economia Imperiului, stil recunoscut de ziare sub numele de „panică" sau „scapă cine poate".

– Scrieți-mi! adăugă Potapov, și amândoi izbucniră în râs.

Nimic mai normal decât să spui așa ceva în momentul despărțirii, dar în închisoare, o asemenea promisiune aduce a sarcasm. Nu exista corespondență între insulele Gulagului.

Din nou, ținând sub braț cutia cu filtre, bătând măsura înainte și înapoi din cap, Potapov se năpusti pe culoar, fără să mai pară șchiop.

Nerjin se grăbi și el în direcția semilunii, unde își adună lucrurile, evaluând cu rafinament surprizele răutăcioase pe care i le rezerva percheziția, mai întâi la Marfino, apoi la Butîrki.

Supraveghetorul venise deja de două ori și-i spusese să se grăbească. Alți aleși plecaseră sau erau parcați la Statul Major al închisorii. Pe când termina, Nerjin îl văzu intrând pe Spiridon: aducea din curte o aură de prospețime, înfofolit și acum în zeghea lui neagră legată la mijloc. Își scoase căciula mare cu urechi, dădu la o parte lenjeria, acoperită de un

cearşaf alb, de pe un pat vecin cu al lui Nerjin, şi se aşeză pe saltea cu pantalonii lui de molton murdari.

– Spiridon Danilîci! Uită-te puţin! îi spuse Nerjin şi se îndreptă spre el, cu cartea în mână. Uite-l pe Esenin al nostru!

– Ţi l-a dat înapoi şarpele? O rază slabă străbătu faţa întunecată a lui Spiridon, deosebit de ridată astăzi.

– Nu e atât pentru carte, preciză Nerjin, e din cauză că nu trebuie să te laşi pălmuit în plină figură.

– Drept, aprobă Spiridon.

– Ia-l, ia-l! Ţi-l las amintire.

– Nu poţi să-l iei? întrebă Spiridon cu un aer absent.

– Aşteaptă. Nerjin luă înapoi cartea, o deschise, căută pagina. O să-ţi caut poezia aceea, s-o poţi citi...

– Bun, bun, drum bun, Gleb, îi ură fără bucurie Spiridon. Ştii cum se trăieşte în lagăr: sufletul spre producţie, dar picioarele spre infirmerie.

– Nu sunt un albastru, nu mă mai tem, Danilîci. O să încerc să muncesc o vreme. Ştii ce se spune: nu te îneacă marea, ci mlaştina.

Numai atunci, uitându-se la Spiridon, Nerjin îşi dădu seama că nu era în starea lui normală şi părea mai tulburat decât s-ar fi cuvenit să fie la plecarea unui prieten. Îşi aminti atunci că noile jigniri ale administraţiei penitenciare, dezvăluirea turnătorilor, arestarea lui Ruska, explicaţia cu Simotşka, cu Gherasimovici îl făcuseră să uite cu totul că Spiridon trebuia să primească azi o scrisoare de acasă.

– Şi scrisoarea? Ai primit-o, Danilîci?

Spiridon ţinea mâna chiar pe scrisoarea aceea, în buzunar. Scoase un plic îndoit în două, uzat deja la îndoitură.

– Uite... Dar nu mai ai timp, spuse Spiridon, cu buzele tremurând.

De câte ori desfăcuse şi îndoise înapoi plicul acesta ieri! Adresa era scrisă cu litere groase şi rotunde, naive, de fiica lui Spiridon, care păstrase scrisul dintr-a şaptea, clasa în care trebuise să părăsească şcoala.

Cum dicta obiceiul lor comun, Nerjin începu să citească cu voce tare:

„Dragul meu tată!

Nu îndrăznesc să îţi scriu şi nici nu mai am curajul să trăiesc. Sunt oameni răi pe pământ, oameni care îţi povestesc câte şi mai câte şi te înşală...".

Vocea lui Nerjin se frânse. Ridică privirea spre Spiridon, întâlni ochii lui sinceri, aproape orbi, ficşi sub sprâncenele groase şi roşii. Nu avu o secundă în care să găsească un cuvânt de consolare care să nu fie mincinos: uşa se deschise şi intră Nadelaşin, furibund:

– Nerjin! urlă el. E de ajuns să fiţi tratat amabil ca să abuzaţi! Toată lumea s-a adunat, numai dumneavoastră lipsiţi!

Supraveghetorii se grăbeau să-i închidă pe toţi cei care plecau în Statul Major înainte de prânz, ca să nu mai aibă nici un contact cu ceilalţi.

Nerjin îl prinse pe Spiridon de ceafă, pe care nu i-o rădeau şi care era invadată de peri aspri.

– Haide, haide! Nici un minut! strigă supraveghetorul.

– Danilîci, Danilîci! spuse Nerjin, strângându-l în braţe pe roşcat.

Spiridon horcăi în adâncul pieptului şi agită braţele.

– Adio, Gleba!

– Adio pentru totdeauna, Spiridon Danilîci!

Se sărutară. Nerjin îşi luă raniţa şi ieşi brusc, urmat de planton.

Cu mâinile lui care nu puteau fi curăţate, fiindcă murdăria se depusese de ani de zile, Spiridon luă de pe pat cartea deschisă, cu coperta ei presărată cu frunze de paltin, puse în ea scrisoarea de la fiica lui şi se întoarse în cameră.

Nu observă că răsturnase cu genunchiul enorma căciulă hirsută, care rămase pe jos.

CAPITOLUL XCVI

Pe măsură ce erau dirijați spre Statul Major al închisorii, prizonierii pe picior de plecare erau percheziționați și, odată îndeplinit filtrajul, treceau într-o cameră goală, pe care administrația o păstra ca rezervă și unde se aflau două mese goale și o bancă grosolană din lemn. Maiorul Mîșkin asista la toată percheziția la care venea uneori și locotenent-colonelul. Maiorul, congestionat, violaceu, ar fi întâmpinat mari greutăți dacă ar fi trebuit să se aplece peste saci și valize (gest care nu-i stătea bine unui om de rangul lui), dar prezența sa trebuia să-i stimuleze pe gardieni. Aceștia își puneau toată inima în dezlegarea acestor boccele de ocnași, a acestor cârpe, a acestor zdrențe, și se arătau deosebit de atenți cu cel mai mic rând scris. O instrucțiune stipula că, la plecarea din închisoarea specială, nici un deținut nu avea voie să ia cu el un capăt de hârtie scrisă, tipărită sau desenată. De aceea, majoritatea *zekilor* arseseră în prealabil toate scrisorile, nimiciseră caietele pline de note personale și împărțiseră toate cărțile.

Unul din ei, inginerul Romașov, care nu mai avea decât șase luni de ispășit (petrecuse deja nouăsprezece ani și jumătate în detenție), purta la vedere un dosar mare: tăieturi din reviste, note și calcule, adunate în timpul anilor și privind montajul centralelor hidro-electrice (se aștepta să fie trimis în regiunea Krasnoiarsk și credea că o să-și exercite meseria și acolo). Dosarul fusese studiat de colonelul Iakonov în persoană, care îl aprobase, maiorul Șikin îl trimisese la secția competentă, care îl aprobase și ea, și totuși, lunile îndelungate de prevedere frenetică și insistență nu-i aduseră nimic lui Romașov: maiorul Mîșkin decretase că el nu știa nimic despre dosarul acesta și ordonase să fie confiscat. Fu deci confiscat, îl luară și inginerul Romașov îl privi plecând cu ochi stinși, obișnuiți cu toate. Primise cândva o condamnare la moarte, convoiul cu vagoanele pentru animale de la Moscova la Sovgavan și, odată ajuns la

Kolîma, își rupsese tibia într-un elevator cu cupe, așa că infirmeria îl salvase de moartea inevitabilă pentru oamenii condamnați la „muncă grea" sub Cercul Polar. Ar fi fost ușor să plângă văzând cum se ruinau zece ani de muncă.

Un altul, constructorul Simușkin, un om mărunțel și chel care, duminică, acordase o atenție extremă cârpirii ciorapilor, era în schimb un novice, avea numai doi ani de gherlă, petrecuți în închisoare sau în *șarașka*, așa că tremura gândindu-se la lagăr. În ciuda groazei și disperării, se silea să păstreze la el un Lermontov micuț, care era sacru pentru el și pentru soția lui. Îl implorase pe maiorul Mîșkin să-i dea înapoi volumașul, își frânsese mâinile într-un fel care înjosea un adult și care atinsese sensibilitatea *zekilor* puțin aspriți, încercase să pătrundă în biroul locotenent-colonelului (și îl împiedicaseră), îl smulsese dintr-odată pe Lermontov din mâinile nașului (care, de spaimă, sărise spre ușă) și, cu o forță de care nu l-ai fi crezut în stare, dezlipise coperta verde, o aruncase și începuse să rupă foile, cu lacrimi și strigăte convulsive:

– Poftim! Luați! Săturați-vă! aruncându-le prin cameră.

Percheziția reîncepu.

La ieșire, prizonierii nu se mai recunoscură: după ce aruncaseră grămadă la comandament salopetele albastre într-un teanc, lenjeria ștampilată de stat în altul, paltoanele în al treilea, dacă nu erau zdrențuite, acum își regăsiseră hainele civile sau luaseră „costumul de ocnă". Anii de serviciu în *șarașka* nu le dădeau dreptul la un rând de haine noi. Nu era răutate sau avariția administrației. Șefii erau supuși argusului contabilității.

De asemenea, deși era mijlocul iernii, unii, care nu mai aveau lenjerie de corp, purtau chiloți scurți și maiouri estivale care rămăseseră în sacii furierului, la fel de murdare ca în ziua în care sosiseră din lagăr; alții erau încălțați cu pantofi grosolani de ocnă (și dacă aveau o pereche din aceștia, le confiscau pantofii joși de tip „civil" și galoșii), alții cizme din mușama, cei mai favorizați cizme de pâslă.

Cizmele acestea din pâslă!... Ființa cel mai puțin apărată de legile de pe pământ, cel mai nesigură de viitorul ei, mai nesigură decât broasca, cârtița sau șoarecele de pădure este *zekul*: nimic nu-l apără de vicisitudinile sorții. În bârlogul cel

mai adânc, cel mai călduros, nimic nu-l asigură că e la adăpost de atrocităţile iernii, că o mână împodobită cu o vipuşcă albastră nu va veni să-l ia de gât şi să-l conducă spre Polul Nord. Vai de membrele inferioare lipsite de cizmele din pâslă! Se vor transforma în două blocuri de gheaţă care se vor ciocni când va fi coborât din camion. Lipsit de cizmele acestea din pâslă, *zekul* petrece iarna ascunzându-se, minţind, jucând comedie sau suportând ofensele cu care îl vor acoperi mereu, sau exploatându-i pe alţii: totul ca să nu fie trimis în convoi în plină iarnă. Din contră, viteaz este cel încălţat cu pâslă! El le răspunde insolent şefilor şi primeşte ordinul de mutare cu un zâmbet demn de Marc Aureliu.

Deşi afară se dezgheţa, toţi cei care aveau cizmele lor de pâslă – printre care Horobrov şi Nerjin –, ca să nu mai aibă atâtea de cărat în spate, dar mai ales ca să simtă pe tot piciorul căldura aceasta liniştitoare, reconfortantă, se încălţaseră cu ele şi se plimbau mândri prin camera goală. Totuşi, astăzi aveau să ajungă numai până la închisoarea Butîrki, unde nu era mai frig decât în *şaraşka*. Numai cutezătorul Gherasimovici nu avea nimic potrivit şi furierul îi dăduse „în schimb" un palton prea mare la umeri şi la mâneci, care nu se putea încheia şi era calificat ca „uzat", şi cizme din muşama cu botul rotunjit, tot „uzate".

Lornionul lui Gherasimovici făcea ansamblul acesta deosebit de caraghios.

După percheziţie, Nerjin se simţi mulţumit. Prevăzând o plecare iminentă, îşi pregătise din ajun două foiţe înnegrite de semne din creion, de neînţeles pentru altcineva: vocale lipsă, litere greceşti, amestec de cuvinte ruseşti, englezeşti, germane, latine, pe deasupra prescurtate. Ca să treacă aceste foiţe de percheziţie, Nerjin le îndoise, le făcuse ghem, le frecase ca pe hârtia destinată unui anume scop şi le strecurase în buzunarele pantalonilor de ocnaş. Supraveghetorul văzuse hârtiile acestea în timpul percheziţiei, dar, bănuindu-le destinaţia, le lăsase. Dacă nu le scotea din pachet ca să le ducă în celula din Butîrki, Nerjin le-ar fi putut salva.

Hârtiile acestea purtau rezumatul câtorva fapte şi gânduri notate de el şi arse în ziua aceea.

Percheziţia se sfârşise, *zekii* fuseseră parcaţi într-o sală de aşteptare pustie cu efectele autorizate pentru plecare, uşa se închisese şi, în aşteptarea „corbului" sau a dubei, o santinelă îi păzea. Un alt planton primise ordinul să se plimbe pe sub ferestre, patinând pe gheaţă, ca să-i facă să „circule" pe eventualii însoţitori, dacă aceştia îşi arătau nasul la ora mesei.

Toate legăturile între aceşti douăzeci de oameni şi cele două sute şaizeci şi unu care rămâneau erau rupte.

Cei care plecau, încă acolo, erau deja în altă parte.

Ocupând primul loc găsit, pe pachetele lor sau pe bancă, stăteau tăcuţi.

Fiecare se gândea la percheziţie, la ceea ce i se luase, la ceea ce reuşise să strecoare.

Sau la *şaraşka*: la toată bunăstarea materială pe care o pierdeau odată cu ea, la timpul pe care îl petrecuseră acolo, la timpul care le mai rămânea de ispăşit.

Prizonierilor le place să numere şi să socotească timpul: timpul pierdut şi cel pe care trebuie să-l mai piardă.

Se gândeau şi la rudele lor, cu care nu mai puteau intra în legătură. Se gândeau că trebuiau să le ceară ajutorul, fiindcă Gulagul e o ţară în care omul adult lucrează doisprezece ore pe zi şi nu se poate hrăni decât prin mijloace proprii.

Se gândeau la paşii greşiţi sau la deciziile voluntare care le aduseseră această trimitere în lagăr.

Se întrebau unde îi vor trimite. Ce îi aştepta acolo. Cum se vor descurca.

Firul gândurilor varia de la unul la altul, dar toate erau triste.

Fiecare dorea să fie consolat şi să spere.

Aşa că, atunci când se întoarseră la ipoteza unei plecări spre altă *şaraşka*, nu spre lagăr, chiar şi cei care nu credeau ciuliră urechea.

Fiindcă însuşi Hristos, pe Muntele măslinilor, deşi ştia prea bine care era alegerea lui, s-a rugat şi a aşteptat.

Cârpind mânerul valizei, care ieşea mereu din bucla de fixare, Horobrov înjura tare şi inteligibil:

– Ah, porcii, nemernicii! Nu sunt în stare, naiba să-i ia, în împuţita asta de ţară, să facă o valiză! Şase luni ca să pregătească

o „gardă de onoare" pentru 1 Mai, altele pentru Octombrie, te întrebi când mai poți munci! Ia uitați-vă cum au vrut să raționalizeze ei lucrurile: o buclă ale cărei extremități se unesc în mâner. Asta ține atâta timp cât e goală valiza, dar dacă o umpli? Au o porcărie de industrie grea, că ultimul meseriaș de pe vremea lui Nicolae ar crăpa de rușine.

Și Horobrov se străduia din greu să introducă extremitățile buclei în mâner, bătându-le cu bucăți de cărămidă căzute din soba construită cu graba de rigoare.

Nerjin se punea ușor în pielea lui Horobrov. Chiar dacă se lovea mereu de umilire, de dispreț, de o batjocură voită, de nepăsare, Horobrov nu tăcea – dar poți să raționezi cu sânge rece asupra acestor lucruri? Cuvintele politicoase pot să redea răgetul fiarei zdrobite de capcană? Acum, când își îmbrăcase zeghea de ocnaș și se întorcea la ocnă, Nerjin simțea cum se scufundă în marea prerogativă a oricărei libertăți virile: să adaugi o înjurătură după trei sau patru cuvinte.

Romașov le povestea mezza-voce novicilor itinerarul obișnuit pe care se ajunge în Siberia și, comparând închisoarea de tranzit Kuibîșev cu cea a lui Gorki sau Kirov, aducea cele mai mari elogii primeia.

Horobrov renunță să mai bată metalul și, furios, azvârli cărămida, care se transformă într-o grămăjoară de fărâme roșii.

– Nu pot să aud vorbindu-se despre asta! îi strigă el lui Romașov, și fața lui slabă exprima durerea. Gorki n-a trecut niciodată prin tranzit, nici Kuibîșev prin închisoarea lui, altfel i-ar fi îngropat cu douăzeci de ani mai devreme. Vorbește ca un creștin, vorbește despre închisoarea din Samara, din Nijni-Novgorod, din Viatka! După ce ți-ai făcut cei douăzeci de ani, nu e nevoie să-i mai lingi!

Agresivitatea lui Horobrov îl contamină pe Nerjin. Se ridică și îi spuse santinelei să-l aducă pe Nadelașin, căruia îi spuse cu voce tare și inteligibilă:

– Locotenente! Am văzut pe fereastră că masa a început de jumătate de oră! Noi de ce suntem uitați?

Locotenentul bătu pasul pe loc, jenat, și răspunse cu un aer de condoleanțe:

– Astăzi... nu mai sunteți puși la socoteală...

– Cum adică nu mai suntem puşi la socoteală? Auzind în spatele lui un murmur încurajator de nemulţumire, Nerjin ridică tonul: Duceţi-vă şi spuneţi-i şefului închisorii că nu ne mişcăm de aici până nu prânzim! Şi că nu ne lăsăm îmbarcaţi cu forţa!

– Bun, mă duc, capitulă numaidecât locolonelul şi alergă spre comandament cu un aer vinovat.

Nici o persoană din sală nu puse la îndoială necesitatea acestui demers. *Zekii* au oroare de sacrificiile, dispreţuitoare ca un bacşiş, pe care şi le permit îmbuibaţii de „afară".

– Ai dreptate!

– Umple-i de rahat!

– Ne calcă pe stomac, nemernicii!

– Otrepele! După trei ani de servicii bune şi loiale, să ne fure o masă!

– Nu plecăm! Am hotărât! Ce pot să ne facă?

Chiar şi cei care, în viaţa de toate zilele, se arătau blânzi şi umili cu şefii făceau acum pe vitejii. Vântul dezlănţuit din închisorile de tranzit le biciuia obrajii. Această ultimă masă cu carne nu era doar o ultimă masă consistentă înainte de luni şi ani de supă chioară, era vorba despre demnitatea lor de oameni. Şi cei care aveau gâtlejul strâns, care n-ar fi putut înghiţi nimic, uitând de necazul lor, aşteptau, cereau această masă.

Pe geam se vedea aleea care ducea de la Statul Major la bucătărie. Văzură un camion care dădea cu spatele spre joagăr; platforma lui vastă adăpostea un brad mare, ale cărui vârf şi rădăcini ieşeau pe deasupra. Intendentul închisorii ieşi din cabină, un supraveghetor sări pe platformă.

Locotenent-colonelul se ţinuse de cuvânt. Mâine sau poimâine, bradul avea să fie aşezat în semilună şi prizonierii – taţi care, în lipsa copiilor, se transformau ei înşişi în copii – îl vor împodobi cu jucării (pe care le fabricaseră fără scrupule în orele de lucru), vor agăţa în el coşuleţul Clarei, luna din cutiuţa ei de sticlă, îşi vor da mâna, toţi bărboşi şi mustăcioşi şi, înăbuşind urletele de lup care le stăteau în gât, vor dansa în jurul lui cu un zâmbet amar:

„O brad frumos..."

Văzură plantonul care patrula sub ferestre îndepărtându-l pe Priantcikov, care încerca să se apropie de fereastra celor închişi şi le făcea semne strigând cu braţele spre cer.

Îl văzură pe locotenentul îngrijorat alergând cu paşi grăbiţi spre bucătării, apoi la Statul Major, apoi la bucătării şi iar la Statul Major.

Îl văzură şi pe Spiridon, pe care îl luaseră de la masă ca să descarce bradul. Mergea ştergându-şi mustăţile şi strângându-şi centura.

Locolonelul merse în sfârşit sau mai degrabă alergă spre bucătării, de unde scoase două ţaţe încărcate cu o oală şi un polonic. O a treia purta în urma lor un vraf de farfurii adânci. Temându-se să nu se împiedice şi să le spargă, se opri. Locolonelul se întoarse din drum şi luă o parte.

Exaltarea victoriei invadă încăperea. Distribuirea supei avu loc aproape de uşă, pe un colţ de masă. Iar *zekii* luară farfuriile şi le transportară în colţul lor, pe pervazul geamului, pe valize. Unii mâncau în picioare, cu pieptul lipit de masă, din lipsa băncilor.

Locolonelul plecă împreună cu ajutoarele. Se instaură tăcerea aceea desăvârşită care trebuie să însoţească fiecare masă. Gândurile erau următoarele: iată o supă cu carne, puţin cam limpede, desigur, dar se simte clar afumătura de vită; o lingură, încă una, şi aceasta, înstelată de grăsime şi cu fibrele albite de fierbere, e ultima porţie de carne pe care o expediez în fundul fiinţei mele; lichidul cald alunecă pe esofag, coboară în stomac, iar sângele şi muşchii mei exultă, presimţind vigoarea aceasta nouă.

Nerjin îşi aminti de proverbul: „Femeile se căsătoresc pentru carne, bărbaţii pentru tot ce este în oală". El se interpreta astfel: bărbatul se însărcinează să procure carne, femeia să umple oala. În proverbe, poporul nu trişează şi nici nu face pe dracu-n patru ca să obţină aspiraţii sublime. Cu coşul lui de proverbe, poporul s-a arătat mai sincer decât Tolstoi şi chiar Dostoievski în confesiunile lor.

Atunci când supa se termină gata şi lingurile de aluminiu începură să radă farfuriile, o voce scoase un nedefinit:

– Of-of-of-offf...

Într-un colț, ca un ecou:

– Și acum, strângeți cureaua, copii!

Un spirit necăjit remarcă întâmplător:

– Au ras fundul, dar a fost totuși groasă. Au pescuit carnea pentru ei.

O exclamație înghețată:

– Cât timp o să treacă până o să mai mâncăm așa ceva!

Atunci Horobrov trânti lingura de farfuria curată și spuse cu o voce limpede, în care se simțea deja cum creștea împotrivirea:

– Nu, prieteni! Mai bine pâine și apă decât nefericire și prăjituri!

Nu îi răspunse nimeni.

Nerjin bătu la ușă și ceru restul.

Locolonelul apăru imediat.

– Ați mâncat bine? întrebă el cu un zâmbet amabil, care îi îngloba pe toți cei din cameră. Asigurându-se că fețele erau marcate de bunăvoință, soră cu sațietatea, decretă ceea ce experiența lui din închisoare îl împiedicase să anunțe înainte: Nu a mai rămas nimic din meniu. Au curățat deja oalele. Mă scuzați.

Nerjin se întoarse spre *zeki*, ca să tatoneze posibilitățile unui scandal. Dar aceștia, ca niște ruși cumsecade, incapabili de ranchiună, se îmblânziseră.

– Și care era meniul zilei? întrebă un bas nobil.

– O tocană, zâmbi pudic locolonelul.

Se auziră suspine.

Despre desert nici nu putea fi vorba.

Se auzi un motor care se oprea. Un strigăt veni să-l elibereze pe locolonel de misiunea lui. Vocea severă a locotenent-colonelului Klimentiev răsună pe culoar.

Prizonierii ieșiră unul după altul.

Nu avură loc apelul și controlul dosarelor confidențiale, fiindcă escorta recrutată la Marfino trebuia să-i însoțească pe *zeki* până la Butîrki și acolo să procedeze la expedierea lor. Îi numărară totuși. Fură însumați toți cei care îndeplineau gestul atât de familiar, întotdeauna fatidic – pasul acesta dificil, rupt, dintre pământ și treapta înaltă a furgonului –, și care plecau

fruntea ca să nu se lovească de buiandrugul de metal, rupţi în două de greutatea bagajului care se lovea de margini.

Nu era nimeni ca să le spună adio: pauza se terminase, *zekii* din curtea de plimbare fuseseră duşi la dormitoarele disciplinare.

Spatele „corbului" atingea pragul Statului Major. La îmbarcare, deşi lipseau lătrăturile sfâşietoare ale câinilor de pază, se regăseau aceeaşi grabă, aceeaşi înghesuială, aceeaşi precipitare nervoasă a escortei, care contaminează până la urmă şi *zekii*, interzicându-le să se întoarcă şi să-şi ia rămas-bun.

Încărcară astfel optsprezece, fără să ridice vreunul capul ca să spună adio teilor bătrâni şi eleganţi care umbriseră ani de zile bucuriile şi durerile lor.

Ultimii doi fură destul de sprinteni ca să rişte o privire – Horobrov şi Nerjin –, dar nu se uitară la tei, ci la pereţii vehiculului, ca să vadă cu ce culoare erau vopsiţi.

Încercarea lor fu răsplătită.

Trecuse de mult vremea în care străzile oraşelor erau străbătute de „corbi" de culoarea antracitului sau negri, semănând teroare printre locuitori. Aceea era o epocă în care era nevoie de aşa ceva. Dar ţara intrase de mult în marea înflorire şi „corbii" trebuiau să reflecte această trăsătură seducătoare a epocii. Un spirit de geniu concepuse ideea de a se construi „corbi" după modelul furgoanelor pentru produse alimentare, de a le vărga în exterior cu aceleaşi dungi portocalii şi albastre şi de a scrie în patru limbi:

Хлеб
Pain
Brot
Bread

Sau:

Мясо
Viande
Fleisch
Meat.

Luând loc la bordul „corbului", Nerjin reuşise să se aplece pe o parte şi să citească:

Meat.

Apoi, la rândul lui, își croise drum cu greu prin prima portieră, apoi prin a doua, mai strâmtă încă, călcase pe picioare, își târâse sacul și valiza pe genunchi, și se așezase.

Înăuntru, corbul de trei tone nu era *boxat*, adică împărțit în zece cutii metalice, în care încăpea un singur prizonier. Era un furgon de tip „universal", afectat transportului condamnaților, nu inculpaților, și acest lucru mărea considerabil capacitatea de încărcătură vie. Partea posterioară – între două uși de fier străpunse de guri de aerisire zăbrelite – conținea un compartiment strâmt rezervat escortei și, odată ușile exterioare închise din afară și cele interioare dinăuntru, doi supraveghetori stăteau acolo cu genunchii la bărbie și nu puteau comunica cu șoferul și cu șeful de convoi decât printr-un tub acustic care traversa camionul în lungime. În compartimentul din față fusese amenajată o mică boxă, în care să fie băgat la nevoie un eventual răsculat. Restul platformei, acoperit cu o cutie metalică joasă, era ca o capcană de șoareci obișnuită, în care trebuiau înghesuiți douăzeci de oameni, conform regulamentului. (Dacă înțepeneai portiera din fier cu două perechi de cizme, puteai să bagi mai mulți.)

În lungul celor trei pereți despărțitori din capcana aceasta de șoareci frățească domnea o banchetă, care lăsa puțin loc pe mijloc. Cine putea se așeza, dar nu era chiar atât de fericit: odată umplut furgonul, nefericitul trebuia să primească pe genunchii lui îndoiți, pe picioarele strânse într-o parte și invadate de furnicături, bagajele altora și chiar persoana lor. Nu aveai de ce să te formalizezi sau să te scuzi într-o asemenea covată, nu mai putea fi vorba să-ți schimbi poziția, pentru o oră. Supraveghetorii împinseră cu forță ușa și, văzând că ultimul pasaj era plin ochi, trântiră zăvorul. Dar nu închiseră ușa exterioară a compartimentului. Cineva urca pe treapta din spate, și o umbră nouă masca gurile de aerisire. Vocea lui Ruska răsună:

– Băieți! Mă duc la Butîrki pentru instrucție! Cine e acolo? Cine se duce?

Urmă o explozie de douăzeci de voci – toți douăzeci se numiră strigând, în timp ce doi supraveghetori strigau la Ruska să tacă și, din prag, Klimentiev striga la supraveghetori să deschidă ochii și să nu-i lase pe deținuți să comunice.

– Încet, nenorociţilor! strigă o voce în furgon.

Tăcerea se întoarse şi se auzi cum se agitau supraveghetorii, cum se nevoiau să-l închidă cât mai repede pe Ruska în boxă.

– Cine te-a vândut, Ruska? strigă Nerjin.

– Siromaha!

– Gu-no-iul! strigară mai multe voci.

– Câţi sunteţi? Strigă Ruska.

– Douăzeci.

– Cine e?

Dar îl împinseseră în boxă şi acum închideau uşa.

– Nu te înmuia, Ruska! îi strigară. Ne întâlnim în lagăr!

Cât timp fusese deschisă uşa exterioară, în interiorul „corbului" se mai zărea puţin, dar o închiseră, capetele gărzilor astupară ultima rază de lumină nesigură care putea să treacă prin hubloul dintre uşi, motorul începu să zumzăie, vehiculul fremătă, porni şi nu se mai văzură decât unele firicele de lumină care se plimbau pe chipurile *zekilor*.

Un ţipăt care trece dintr-o celulă în alta – scânteie care străpunge piatra şi fierul – îi agită pe prizonieri în ultimul hal, într-o asemenea situaţie.

– Ei, ce trebuie să facă elita noastră într-un lagăr? trâmbiţă Nerjin la urechea lui Gherasimovici, singurul care îl putea auzi.

– Acelaşi lucru, dar cu asiduitate îndoită! trâmbiţă la rândul lui Gherasimovici.

După o bucată de drum, furgonul se opri. Probabil că erau la postul de gardă.

– Ruska! strigă un *zek*. Te-au bătut?

Răspunsul întârzie puţin, înăbuşit:

– Cred şi eu...

– Să se ducă la naiba Şişkin-Mîşkin! strigă Nerjin. Nu te lăsa, Ruska!

Se auziră şi alte strigăte, totul se amestecă.

Furgonul plecă din nou, depăşind postul, apoi toţi călătorii fură aruncaţi violent în partea dreaptă: o curbă la stânga, ca s-o ia pe naţională.

În timpul virajului, umerii lui Nerjin și cei ai lui Gherasimovici se lipiră. Se priviră, încercând să se vadă în penumbra aceasta. Îi apropia și altceva, nu doar aglomerația din furgon.

Ilia Horobrov, cu accentul său ușor de pe Volga, vorbea din fundul întunericului zumzăitor.

– Băieți, eu nu regret deloc că plec. Nu era viață în *șarașka*! Pe fiecare culoar, câte un Siromaha. Unul din cinci e turnător, nu poți nici să te piși fără să fie la curent Nașul. Au trecut doi ani de când ne-au furat duminica, nemernicii. Douăsprezece ore de muncă pe zi! Te pun să-ți vinzi meningele pentru douăzeci de grame amărâte de unt. Au suspendat corespondența cu familiile, rataţii naibii! Și trebuie să muncești cu prețul acesta? Dar e un infern!

Horobrov tăcu, indignat.

În tăcerea care se lăsase, în timp ce motorul sforăia regulat pe asfalt, se auzi răspunsul lui Nerjin:

– Nu, Ilia Terentici, nu e infernul. Nu acesta e infernul! Infernul e acolo unde mergem noi. Ne întoarcem în infern. *Șarașka* e cercul cel mai înalt, primul, cel mai frumos dintre cercurile infernului. E aproape un paradis.

Nu continuă, simțind că era inutil. Toți știau că ceea ce îi aștepta era cu mult mai rău decât toată *șarașka*. Știau că, în fundul lagărului, *șarașka* o să li se pară un vis aurit. Acum, ca să-și facă curaj și să se liniștească, trebuia să spui ceva rău despre *șarașka*, pentru ca nimeni să n-o regrete sau să-și reproșeze un pas temerar.

Gherasimovici menționă un argument neexploatat de Horobrov:

– Când o să izbucnească războiul, *zekii* din *șarașka*, care știu prea multe, vor fi lichidați, otrăviți cu pâine, cum au făcut hitleriștii.

– Tocmai asta am spus și eu, ripostă Horobrov: mai bine pâine și apă decât nefericire și prăjituri!

Zekii tăcură și ciulіră urechea la mersul vehiculului.

Da, în fața lor erau taigaua și tundra, Oimiakonul, polul frigului și minele de cupru de la Djekazgan. Și sapa, și roaba, o rație mizerabilă de pâine necoaptă, spitalul, moartea. Cele mai rele, numai cele mai rele.

Dar inimile lor erau împăcate.

Aveau cutezătoarea fermitate a celor care au pierdut totul, până la capăt, curaj care este greu de obținut, dar ține mult.

Hurducând în măruntaiele lui încărcătura de trupuri îngrămădite, veselul camion portocaliu cu albastru străbătea acum străzile orașului, depășea o gară, se oprea la o răscruce. Aceeași răscruce imobiliză cu semaforul ei roșu mașina vișinie a corespondentului de la *Libération*, care se ducea la un meci de hochei de pe stadionul Dinamo. Ziaristul citi pe furgon

Mrco
Viande
Fleisch
Meat

Memoria lui înregistrase mai multe vehicule de felul acesta în diverse locuri din Moscova. Luă un carnețel și notă cu stiloul lui vișiniu:

„Pe străzile Moscovei întâlnești la tot pasul furgoane de aprovizionare foarte cochete, de o igienă ireproșabilă. Trebuie să dai dovadă de rea-credință ca să nu recunoști că aprovizionarea capitalei este perfectă".

CUPRINS

VOLUMUL I

VOLUMUL II

Când vorbim despre închisorile comuniste ne vin în minte atrocități greu de imaginat. Dar oare nu-i la fel de rău când oroarea nu e provocată de tortură ori umilință, ci de trecerea dureros de lentă a timpului, care îți macină nervii și îți îngenunchează spiritul, astfel încât ajungi să uiți că viața ți-a fost, de fapt, curmată? Pentru *zeki*, deținuții politici din *șarașka*, primul cerc al infernului penitenciar, timpul devine o noțiune abstractă: orele, zilele, lunile se dilată ori se contractă parcă nemaiascultând de legile firii. Condeiul de un cinism mușcător al lui Soljenițîn știe însă să dezvăluie violența, fie ea și voalată, care sufocă existența prizonierilor. Fără îndoială, *Primul cerc* e un roman magistral.

„O carte de o inegalabilă măiestrie artistică, un antidot împotriva uitării."

Booklist

ISBN 978-999-311-309-6
9 789993 113096